

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc

revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Acest roman a fost digitizat în cadrul proiectului Muzeul Digital al Romanului Românesc 1901-1932, inițiat de Revista Transilvania, organizat de Complexul Național Muzeal ASTRA și co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național.

Sugestie de citare a arhivei:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

This novel was digitized for the project The Digital Museum of the Romanian Novel 1901-1932, initiated by Revista Transilvania, organized by ASTRA National Museum Complex and co-financed by The National Cultural Fund Administration.

Citation suggestion:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *The Digital Museum of the Romanian Novel: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

685/II.

PĂDUREA SPÂNZURAȚILOR

1.875 — 926

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

DE ACELAŞ AUTOR:

GOLANII, NUVELE ŞI SCHIŢE, EDITURA «CARTEA ROMÂNEASCĂ».
MARTURISIRE, NUVELE ŞI SCHIŢE, BIBLIOTECA «CĂMINUL».
CALVARUL, POVESTIRE, EDITURA «VIAŢA ROMÂNEASCĂ».
CADRILUL, COMEDIE ÎN TREI ACTE, EDITURA «VIAŢA ROMÂNEASCĂ».
TREI NUVELE, EDITURA «CULTURA NAŢIONALĂ».
ION, ROMAN, EDITURA «CARTEA ROMÂNEASCĂ».
NOROCUL, NUVELE ŞI SCHIŢE, BIBLIOTECA «UNIVERSALA».
NUVELE ALESE, COLECŢIUNEA «SCRIITORII ROMÂNI CONTEMPORANI», EDITURA LITERARĂ «CASA ŞCOALELOR».
PLICUL, COMEDIE ÎN TREI ACTE, EDITURA «CARTEA ROMÂNEASCĂ».
ADAM ŞI EVA, ROMAN, EDITURA «CARTEA ROMÂNEASCĂ».
APOSTOLII, COMEDIE ÎN TREI ACTE, EDITURA «CARTEA ROMÂNEASCĂ».

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1912

LIVIU REBREANU

PĂDUREA SPÂNZURAȚILOR

ROMAN

EDIȚIA A PATRA

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ“

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

TOATE DREPTURILE REZERVATE

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

In amintirea fratelui meu Emil, spânzurat de Unguri pe frontul românesc în anul 1917.

L. R.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

CARTEA INTÂI

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

CARTEA INTÂI

I.

Sub cerul cenuşiu de toamnă ca un clopot uriaş de sticlă aburită, spânzurătoarea nouă şi sfidătoare, înfiptă la marginea satului, întindea braţul cu ştreangul spre câmpia neagră, înţepată ici-colo cu arbori arămii. Supraveghiaţi de un caporal scund, negricios, şi ajutaţi de un ţăran cu faţa păroasă şi roşie, doi soldaţi bătrâni săpau groapa, scuipându-şi des în palme şi hâcâind a osteneală după ficce lovitură de târnăcop. Din rana pământului groparii svârleau lut galben, lipicios...

Caporalul îşi răsucea mustăţile şi se uită mereu împrejur, cercetător şi cu dispreţ. Privelişte a îl supăra, deşi căuta să nu-şi dea pe faţă nemulţumirea. In dreapta era cimitirul militar, inconjurat cu sârmă ghimpată, cu mormintele aşezate ca la paradă, cu crucile albe, proaspete, uniforme. In stânga, la câţiva paşi, începea cimitirul satului, îngrădit cu spini, cu cruci rupte, putrezite, rare, fără poartă, ca şi cum de multă vreme nici un mort n'ar mai fi intrat acolo şi nici n'ar mai vrea să intre nimeni... Satul Zirin, cartierul diviziei de infanterie, se ascundea sub

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

o pânză de fum și de pâclă din care deabia scoteau capetele, sfioase și resfirate, vârfuri de pomi desfrunziți, câteva coperișe țuguiate de paie și turnul bisericii, spintecat de un obuz. Spre miazănoapte se vedeau ruinele gării și linia ferată ce închidea zarea ca un dig fără început și fără sfârșit. Șoseaua, însemnată cu o dungă dreaptă pe câmpul mohorît, venia din apus, trecea prin sat și se ducea tocmai pe front...

— Urîtă țară aveți, muscale! zise deodată caporalul, întorcându-se spre gropari și uitându-se cu necaz la țăranul care se oprise să răsufle. Auzi?... Țara... locurile.... *niet* frumos! adăogă apoi, arătând cu mâna ținutul și stâlcindu-și graiul spre a se face mai înțeles.

Țăranul holbă ochii, nedumerit, cu un zâmbet umil, bolborosind ceva pe rusește.

— Nu pricepe ăsta, don'căprar, limba noastră — zise atunci un soldat, îndreptându-se din șale.

— Nici nu-i vina lor că țara-i păcătoasă — adăogă îndată cellalt soldat, proptindu-se în lopată.

Toți trei militarii priveau acuma cu mare dispreț la țăranul care, neînțelegând vorbele străine, plecă rușinat capul în groapa cu fundul galben, adâncă de vre-o jumătate de metru...

— Ei, ce stați? Ce leneviți? strigă deodată caporalul, luându-și seama. Asta-i groapă? Nu vi-e rușine?... Uite-acu pică convoiul... și nici groapa nu-i gata!... Ori vreți să dau eu de dracu din pricina voastră?... Hai! Pune osul, nu te holba la mine!...

— Așa-i, bine zici, don'căprar — mormăi un soldat, izbind cu târnăcopul într'un bolovan. Dar nici asta nu-i armată, don'căprar... S'ajungem noi gropari... de...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Oamenii se așternură degrabă pe muncă, în vreme ce caporalul, mulțumit, răspunse iarăș mai prietenos:

— Soldatul trebue să facă de toate în războiu, că de-aceea-i războiul războiu... Ori aici, ori pe front, ori în spital, tot la războiu se socotește... De ce nu zici mai bine că am avut noroc cu întârzierea?... Ce ne făceam dacă sosiau la patru, cum era ordinul? Ne lua naiba pe toți... Ce-i drept, sânt militar vechi, dar n'am mai pomenit să spânzure oameni așa, aproape pe întunerec...

Apoi tăcu brusc. Privirea lui se oprise asupra spânzurătoarei al cărei braț parcă amenința pe oamenii din groapă. Și în aceiași clipă ștreangul prinse a se legăna ușor... Caporalul simți un fior rece și întoarse repede capul. Atunci însă văzu crucile albe, în linii drepte, din cimitirul militar și, buimăcit, făcu stânga împrejur dând iarăș cu ochii de morminte în cimitirul satului... Fu cuprins de o frică sugrumătoare ca în fața unor stafii. Se stăpâni totuș în curând și, scuipând cu scârbă, murmură:

— Ce viață mai e și asta... Incotro te uiți.. numai moarte și morminte și morți...

Un vânt tomnatec, umed și trist, începu 'să bată dinspre satul amețit de ceață, aducând pe aripi svonuri de gemete înăbușite. Din văzduhul cenușiu picura atâta pustietate că, simțindu-și sufletul împovărat, caporalul încremeni cu fața spre turnul bisericii, cu privirea pierdută, fără să bage de seamă că pe cărarea cimitirului se apropia un ofițer. Își veni în fire deabia când auzi pașii. Tresări și, întorcându-se la gropari.. le zise cu glasul încă răgușit de neliniște:

— Dați zor, băeți, că vine un domn ofițer...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Deacum trebue să sosiască şi convoiul... Of, bare-mi de-am scăpa mai repede!... Degeaba, asta nu-i treabă de militar...

Ofiţerul se apropia şovăitor. Vântul îi flutura pulpanele mantalei, împingându-l parcă spre o ţintă nedorită. Era mijlociu, ca statură, şi avea puţină barbă care-i dădea o înfăţişare de miliţian sedentar, deşi altfel nu părea mai mult de treizeci şi cinci ani. De sub casca de fier lătăreaţă, faţa lui rotundă şi bălae apărea chinuită mai cu seamă din pricina ochilor cafenii, mari şi eşiţi din orbite care priveau înfrigurati stâlpul spânzurătoarei, fără a clipi, cu un nesaţiu bolnăvicios. Gura, cu buzele cărnoase, era strânsă într'un spasm dureros, tremurător. Mâinile îi atârnau ţepene, aproape uitate.

Caporalul îl primi cu un salut milităresc, bătându-şi zgomotos călcâele bocancilor. Ofiţerul se opri la câţiva paşi, răspunse dând din cap uşor şi, mereu cu privirea la streang, întrebă:

— La ce oră e hotărîtă exccuţia?

— La patru a fost, trăiţi, domnule căpitan — răspunse caporalul atât de tare că ofiţerul întoarse repede ochii spre dânsul. Dar văd că e cinci şi încă n'au sosit...

— Da... da — murmură căpitanul coborând privirea asupra groparilor care săpau tăcuţi, cu capetele în pământ. Apoi întrebă iar, mai sigur: Şi cine va fi spânzurat?

— Noi nu putem şti, domnule căpitan — zise caporalul cam încurcat. Se aude c'ar fi un domn ofiţer, dar nu putem şti bine...

— Şi pentru ce fel de vină? stărui ofiţerul, privindu-l cercetător, aproape mânios.

Caporalul se zăpăci de tot şi răspunse şovăind, cu un zâmbet de milă amară:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— De, domnule căpitan... noi de unde să știm? In războiu viața omului e ca floarea, se scutură te miri de ce... Păcatele-s multe dela Dumnezeu și oamenii nu iartă...

Căpitanul se uită lung la dânsul, mirat parcă de vorbele lui, și nu mai întrebă nimic. Ridicând însă ochii și văzând iar spânzurătoarea se retrase câțiva pași ca în fața unui vrăjmaș amenințător. In aceiași clipă pe cărarea dinspre sat, răsună un glas aspru și poruncitor:

— Caporal!... Gata, caporal?...

— Gata, domnule locotenent! strigă caporalul, întorcându-se, cu mâna la cozoroc.

Locotenentul, în ulancă strânsă pe corp și cu guler de blană sură, venia foarte grăbit, aproape alergând, și vorbind mereu:

— Gata tot, caporal? Convoiul a pornit adineaori și în câteva minute va fi aici... Dar plutonierul unde-i? De ce n'a venit înainte?... Dacă eu, care n'am nici o însărcinare directă, m'am putut osteni...

Tăcu brusc văzând pe căpitanul străin și necunoscut care-l privea neliniștit. Locotenentul salută și înaintă până la marginea groapei, izbucnind apoi foarte nervos și cu vocea sgârietoare:

— Scăunelul, caporal! Unde-i?... Ce te uiți ca un nerod?... Pe ce vrei tu să se urce condamnatul?... Ce oameni! Atâta nepăsare n'am mai văzut... Din pământ să-mi scoți un scăunel, ai înțeles? Și în două minute să fii înapoi!... Aide, mișcă, ce mai casti gura!...

Caporalul porni fuga spre sat, în vreme ce locotenentul, aruncând o privire căpitanului care stătea deoparte, urmă mai potolit:

— Cu astfel de oameni nu batem noi Europa... Unde nu-i conștiința datoriei...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Vorbind, trecu lângă stâlpul de brad, chiar sub ştreangul nemişcat. Examină groapa mormăind ceva, nemulţumit, şi pe urmă ridicând ochii apucă cu amândouă mâinile funia ce-i atârna deasupra capului, parcă ar fi vrut s'o încerce dacă-i destul de solidă. Intâlnind însă privirea speriată a căpitanului, dădu drumul ştreangului, ruşinat şi umilit. Mai stătu acolo câteva clipe, nehotărît, apoi deodată merse drept în faţa străinului, prezentându-se:

— Locotenent Apostol Bologa...

— Klapka— îl întrerupse căpitanul, cu mâna întinsă. Otto Klapka... Adineaori am sosit, şi tocmai de pe frontul italian... In gară am aflat că aveţi o execuţie şi, nici nu-mi dau bine seama cum, iată că am nimerit aici...

In glasul căpitanului tremura o sfială atât de neascunsă că locotenentul, fără să vrea, se simţi cuprins iar de ruşinea de adineaori şi, încurcat, zise cu o voiciune silită:

— Va să zică sunteţi mutat în divizia noastră?

— Da... la al cincizecilea de artilerie de câmp...

— A, chiar în regimentul nostru! strigă Bologa deodată cu bucurie neprefăcută. Atunci bine-aţi venit!

Faţa căpitanului se înseninâ, parcă în sinceritatea locotenentului s'ar fi desvăluit un om nou. Privirile lor se încrucişară într'o licărire de simpatie. O clipă. Apoi Klapka avu o cutremurare şi întrebă aproape înfricoşat:

— Pe cine spânzuraţi?

In ochii lui Apostol Bologa, albaştri şi adânciţi în cap, se aprinse o mândrie stranie. Răspunse cu o indignare abia stăpânită:

— Un sublocotenent ceh, Svoboda... mai mare ruşinea pentru corpul ofiţeresc... A fost

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

prins tocmai când era să treacă la dușman, înarmat cu hărți și planuri. Rușinos și revoltător!... Nu-i așa? adăogă după câteva clipe, fiindcă Klapka tăcea.

— Mda... da, poate — zise căpitanul, tresărind, nesigur.

Răspunsul îndoelnic îndârji pe Bologa. Începu să vorbească atunci cu o volubilitate care se vedea că nu i-e firească, vrând parcă să convingă cu orice preț:

— Am avut onoarea să fac parte din Curtea Marțială care l'a judecat și prin urmare... Dealtfel nici el n'a tăgăduit... Nici vorbă, față de dovezile definitive, ar fi fost zadarnică orice apărare... A fost de un cinism într'adevăr nemai pomenit. N'a deschis gura toată vremea și n'a vrut să răspundă măcar la întrebările președintelui... Ne-a privit sfidător, pe rând, cu un fel de dispreț fălnic... Chiar sentința de moarte a primit-o zâmbitor și cu niște ochi... Firește, asemenea oameni nu se spăimântă nici de moartea înfamantă... Când l'au prins, într'un unghiu mort, o patrulă comandată de ofițer, a vrut să se împuște... Ce dovadă mai palpabilă decât încercarea de sinucidere? Curtea l'a condamnat la moarte în unanimitate, fără discuție, atât a fost de vădită crima... Eu însumi, deși sunt o fire excesiv de șovăitoare, de data aceasta am conștiința pe deplin împăcată, absolut pe deplin...

Klapka, buimăcit mai ales de asprimea glasului murmură:

— O, Doamne... dovezile... când e vorba de o viață de om...

Pe buzele subțiri, cu colțurile supte, ale locotenentului răsări un amestec de ironie și de dispreț:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Uitați, domnule căpitan, că suntem în război şi pe front!... O viață de om nu se îngăduit să primejduiască viața patriei!... Dacă ne-am călăuzi după considerații sentimentale, ar trebui să capitulăm în fața tuturor... Se vede însă că sânteți ofițer de rezervă, altfel n'ați vorbi așa despre o crimă...

— Da, adevărat — se grăbi Klapka cu teamă. Am fost avocat... în vreme de pace... Acuma însă...

— Şi eu sânt ofițer de rezervă — întrerupse locotenentul cu mândrie. Războiul m'a smuls din mijlocul cărților, dela Universitate, unde aproape pierdusem contactul cu viața reală. Dar m'am desmetecit repede şi mi-am dat seama că numai războiul e adevăratul generator de energii...

Căpitanul zâmbi ca şi când răspunsul i s'ar fi părut ridicol şi zise cu glas blajin, colorat de o ironie blândă:

— Şi eu care credeam că războiul e un ucigător de energii!

Apostol Bologa roşi ca o fecioară şi nu îndrăzni să se uite în ochii căpitanului. Se simția jicnit până în măduva oaselor şi căuta în minte un răspuns aspru care să pună capăt convorbirii. Atunci însă sosi gâfâind caporalul cu scăunelul fără spetează.

— Un moment, domnule căpitan — rosti Bologa triumfător, întorcându-se spre caporalul asudat, parcă i-ar fi adus mântuirea. E prea înalt, nu vezi? strigă apoi mânios. Cum să se cațăre condamnatul pe asemenea... În sfârşit, ce-mi fac eu sânge rău, când nici nu e în atribuțiile mele execuția... Să vedeți voi ce va zice domnul general, să țineți minte!... Acuma ce

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mai stai? Aide, potrivește cel puțin locul și trage mai sus funia!... Ce oameni!...

Ridică mânile, revoltat, și-i întoarse spatele. Se potoli însă brusc zărind pe cărarea dinspre sat un grup de ofițeri care se apropiau cu o gravitate solemnă. In frunte venia însuși comandantul diviziei, mic, gras, cu picioarele scurte și foarte roșu la obraz, bătându-și nervos carâmbul cizmei cu o cravașă, în vreme ce pretorul militar, un căpitan burtos, cu mustăți sure, îi explica ceva gesticulând larg cu mâna dreaptă în care ținea o foaie de hârtie...

— Vine convoiul... Uite și generalul! șopti Bologa clipind repede către căpitanul care se dădea mai înapoi ca dinaintea unei năluci neașteptate.

Locotenentul alergă întru întâmpinarea generalului și, salutând, raportă cu importanță:

— Intâmplător am venit mai de vreme, Excelență, și am constatat că lipsia scăunelul...

— Lipsia? repetă generalul cu o privire nemulțumită spre pretorul care se uita desperat la Bologa.

— Am luat însă imediat măsuri de îndreptare — se grăbi să adaoge locotenentul ca să scape pe pretorul uluit, din încurcătură.

Totuș pretorul simți că generalul s'a supărat și, murmurând o scuză, își iuți pașii ca să ajungă cel dintâi la locul execuției și să se încredințeze cum i s'au executat ordinele. Dintr'o aruncătură de ochi văzu tot, fără a se sinchisi de caporalul înțepenit într'o salutare înfricoșată. Vru să se întoarcă zâmbitor spre generalul care sosia, dar deodată își aduse aminte și întrebă îngrijorat:

— Călăul unde-i, caporal?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Noi nu știm, domnule căpitan — răspunse caporalul. Noi am avut ordin să facem groapa și...

— Cum nu știi, dobitocule? se răsti pretorul cuprins de spaimă și răcnind apoi furios: Dar unde-i plutonierul? Ce-a făcut plutonierul?... Plutonier!... Închipuiți-vă, Excelență, n'avem călău! adăogă, în culmea zăpăcelii, către generalul care tocmai sosise aproape de groapă. Eu degeaba iau toate măsurile reglementare, căci oamenii nu-și mai fac datoria...

Un plutonier, cu fața cenușie și uscată, veni în fuga mare și se opri tremurând lângă stâlpul spânzurătoarei.

— Ce-ai făcut, ticălosule! Unde-i călăul? se repezi pretorul, scrâșnind dinții. Am să te... am să...

— Treizeci de zile închisoare! interveni generalul, smulgându-și mustața stângă și amenințând cu cravașa. Acuma însă trebue comandat un om numai decât...

— Caporal, tu vei fi călăul! zise pretorul repede, mai ușurat.

— Domnule căpitan, vă rog cu supunere, iertați-mă — bolborosi caporalul, îngălbenind. Eu, domnule căpitan, vă rog cu supunere...

Pretorul nici nu-l auzi, ci se apropiă de general ca să se mai plângă, drept explicație, de nedesciplina oamenilor. Generalul însă, cu o indignare stăpânită, îl întrerupse scurt, mormăind:

— Vom vorbi mai târziu... Acuma la datorie!

Pe cărarea sură, în coborîrea grăbită a inserării, grosul convoiului se legăna încet. Condamnatul, înfășurat într'o mantie verzue cu gulerul ridicat, cu o pălărie civilă în capul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

plecat, păşia maşinal la braţul unui preot militar bătrân, înconjurat de patru soldaţi cu baioneta la armă. Urmau grupuri de ofiţeri şi soldaţi, deavalma, aduşi de pe front înadins ca să vază execuţia, toţi cu căşti de război şi in uniforme murdare cu miros greu de tranşee, resfiraţi în voe, încât coada ajungea până aproape de marginea satului.

Sub spânzurătoare caporalul aştepta smirna, cu ochii tulburi, în vreme ce plutonierul îi şoptea şi-l învăţa cum şi ce are de făcut.

Vântul umed se înteţi, măturând pământul, împiedicându-se în mormintele cimitirelor, sgâltâind pe oamenii care se apropiau...

Apoi preotul se opri la marginea groapei cu osânditul care, văzând lutul galben şi cleios, avu o sguduire scurtă.

— Dumnezeu e bun şi mare — îi bolborosi la ureche preotul, speriat, întinzându-i crucea la buze.

— Pe dincolo, părinte... vă rog! răsună iarăşi glasul pretorului, nervos şi răguşit. Trebue ordine... Plutonier, iea seama! Nu-ţi ştii datoria?

Mersul convoiului se iuţi ca la comandă şi in câteva clipe se făcu o roată de oameni în jurul spânzurătoarei. Toţi tăceau însă parcă li-ar fi fost frică să nu tulbure somnul unui bolnav istovit de suferinţe. Doar sgomotul de paşi nerăbdători se amesteca în gemetele vântului stăruitor.

— Doctore, doctore, durează mult? şopti Apostol Bologa, agăţându-se de braţul medicului care se sbătea să-şi deschidă trecere printre soldaţii îngrămădiţi.

— Ai să vezi... acuma nu-i vreme de... — răs-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

punse doctorul plictisit. Puțin loc, hei, ce Dumnezeu... Faceți-mi loc, băeți!

Bologa izbuti să se strecoare, pe urmele medicului, până la picioarele groapei, în fața spânzurătoarei. Gâtul îi era uscat și amar, iar inima i se frământa într'o emoție aproape dureroasă. Se simția mulțumit că va vedea tot și, ca să-și potolească nerăbdarea, se uită împrejur căutând cunoscuți și prieteni printre zecile de fețe tăbăcite de războiu și schimonosite sub povara căștilor de oțel... Generalul stătea în dreapta, numai la vre-o trei pași, ursuz, nemișcat. Mai încolo însă locotenentul Gross trepida fără astâmpăr, urmărind cu atenție desperată toate mișcările condamnatului care-i fusese bun prieten. Văzând pe Gross, Bologa își aduse aminte de căpitanul străin de adineaori și îl descoperi la spatele generalului, ținându-se cu mâna de falcă, neclintit ca o mustrare.

— Ce om! se gândi Bologa cu necaz. Vine dela gară de-a dreptul aici și tot el vrea să-mi dea lecții de umanitarism parcă eu aș fi o fiară sau...

In clipa aceea o mână îi strânse brațul.

— A, Cervenco! murmură Bologa, întorcându-se. Tu, aici?... Mă mir... Desigur că n'ai venit de bună voe... Știi că eu am făcut parte din Curtea Marțială?

Căpitanul Cervenco nu mai apucă să răspundă căci în văzduh țâșni brusc glasul pretorului, mult mai ascuțit și mai tăios ca adineaori:

— Toată lumea trei pași înapoi!... Loc!... Loc!...

Oamenii, spăimântați parcă de sgomotul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

care îndrăznea să străpungă tăcerea, se îmbulziră și se retraseră câțiva pași. In locul gol din jurul groapei rămase numai generalul, pe când lângă stâlpul cioplit condamnatul privea drept înainte, mângâind blând digul care închidea orizontul. Bologa, cu inima strânsă, se uita acuma drept în ochii lui mari, negri, fierbinți... Și văzu deodată că omul de sub streang se întoarce spre preotul înmărmurit și-l auzi foarte deslușit zicând:

— Vreau să mor mai repede...

Generalul încruntă din sprâncenele-i stufoase și îmbinate, spunând pretorului:

— Vezi ce dorește...

Dar condamnatul ridicase acuma ochii peste capetele oamenilor și parcă nici nu mai auzi întrebarea pretorului care, așteptând zadarnic un răstimp, izbucni speriat:

— Gata?... Atunci... da... atunci...

Și, uitându-se jicnit spre general, păși pe movila de lut proaspăt dela marginea groapei, desfășură hârtia ce i se boțise în mână și citi sentința Curții Marțiale a diviziei care osândea la moarte prin streang pe sublocotenentul Svoboda, pentru trădare și dezertare la dușman. Glasul îi suna gol și prefăcut, de două ori se încurcă, drept care generalul îi aruncă două priviri scrutătoare, iar la sfârșit răgușit parc'ar fi răcnit din răsputeri o zi întreagă...

Apostol Bologa se făcu roșu de luare aminte și privirea i se lipise pe fața condamnatului. Își auzia bătăile inimii, ca niște ciocane, și casca îi strângea țeasta ca și când i-ar fi fost mult prea strâmtă și îndesată cu sila. O mirare neînțeleasă îi clocotea în creeri

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

căci, în vreme ce pretorul înșira crimele și hârtia îi tremura între degete, obrajii sublocotenentului de sub streang se umplură de viață, iar în ochii lui rotunzi se aprinse o strălucire mândră, învăpăiată care parcă pătrundea până în lumea cealaltă... Pe Bologa, la început, privirea aceasta îl înfricoșă și îl întărîtă. Mai pe urmă însă simți limpede că flacăra din ochii condamnatului i se prelinge în inimă ca o imputare dureroasă... Încercă să întoarne capul și să se uite aiurea, dar ochii omului osândit parcă îl fascinaseră cu privirea lor disprețuitoare de moarte și înfrumusețată de o dragoste uriașă. In cele din urmă Bologa se aștepta ca gura condamnatului să se deschidă și să scoată un strigăt îngrozitor de izbăvire, întocmai ca cei dintâi credincioși care, în clipa morții silnice, vedeau pe Hristos...

Pretorul îndoi repede hârtia și, punând-o în buzunar, mormăi ceva, obosit. Atunci plutonierul se apropiă de condamnat și-i șopti foarte umil:

— Mă rog... mantaua...

Svoboda, fără să-l privească, lepădă îndată mantaua și rămase într'o haină civilă cu gulerul răsfrânt care-i lăsa gol gâtul alb, subțire și lung. Pe urmă scoase pălăria, își netezi părul pe frunte și sărută lacom crucea din mâna preotului, închinându-se repede... Se uită împrejur o clipă, puțin uluit, ca și când ar fi uitat ceva. Apoi, cu o licărire de bucurie, își aduse aminte și se sui pe scăunelul de lângă stâlpul de brad. Cu privirea lucitoare, cu fața albă și luminată, părea că vrea să vestească oamenilor o izbândă mare...

— Aide, băete, nu-ți fie frică — murmură

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

plutonierul înfricoșat către caporalul scund, luându-l de spate și împingându-l ușor spre condamnat.

Caporalul se apropiă dârdâind, neștiind ce să facă. Se uită înapoi și, la un semn al plutonierului, întinse brațele spre streang.

— Jos tunica! strigă atunci generalul, cu voce groasă. Militarul în uniformă nu poate fi călău!

Într'un minut caporalul întinse iarăși mâinile spre funie, numai în cămașă și cu capul gol, ca un al doilea osândit. În răstimp însă Svoboda își potrivise singur latul pe gât parcă ar fi încercat un guler neobișnuit.

— Trage scaunul! șopti iarăș plutonierul.

Caporalul smulse năuc scăunelul de sub picioarele condamnatului. Bratul spânzurătoarei pârâi și trupul începu a se svârcoli în căutarea unui sprijin. În ochi lucirea stranie, arzătoare pâlpâia mai puternic, cu tremurări grăbite, din ce în ce mai albă... Bologa vedea bine cum bulbii ochilor se umflau și se învineteau, și totuș privirea își păstra strălucirea însuflețită, parcă nici moartea n'ar fi în stare s'o întunece sau s'o nimicească...

Plutonierul mai spuse ceva caporalului care, desperat, se repezi și, cu amândouă mâinile, cuprinse picioarele spânzuratului zguduite încă de spasmuri nătânge.

— Dă-i drumul! strigă pretorul speriat. La-o parte!... Ce faci?

Doctorul, lângă Apostol Bologa, stătea cu ceasornicul în mână, numărând vremea. Perdelele negre ale amurgului se lăsau acuma tot mai grăbite. Vântul se oprise brusc, ca un alergător sosit în fața unei prăpăstii. Apoi prin pânza tăcerii ce se urzia, străpunse deodată

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

un oftat prelung ca o chemare... Dar numai Bologa se întoarse şi văzu un soldat cu o urmă de rană grea în obraz, cu faţa scăldată în lacrămi, gemând de milă. Vru să-i facă semn să înceteze, dar atunci zări licăriri de lacrimi şi în ochii altor oameni din apropiere. Se zăpăci şi simţi că i s'a uscat cerul gurii.

— De ce geme soldatul? se gândi dânsul ca să-şi domolească inima: dar în clipa când îi răsări întrebarea aceasta în creer, privirea lui întâlni iarăşi ochii spânzuratului în care acuma strălucirea de adineaori, mândră şi încrezătoare, se sbuciuma gâtuită de întuneric.

Trecură astfel câteva minute. Corpul spânzuratului nu mai mişca demult. Amurgul acoperea întreg pământul ca un linţoliu negru...

— Ce facem doctore? izbucni deodată generalul, ursuz. Nu vezi că s'a întunecat?

— Datoria, Excelenţă — răspunse medicul liniştit, cu ochii la ceas.

— Ce datorie!... Constată! Asta-i datoria d-tale! zise generalul mai îndârjit.

Doctorul ridică din umeri, se apropia de stâlp şi pipăi pulsul spânzuratului, iar pe urmă murmură:

— A murit mai repede, parcă i-a fost silă de viaţă...

— Lasă comentariile — se înfuria generalul. Rezultatul!

— Excelenţă, condamnatul a expirat — raportă doctorul salutând.

— Atunci? Ei? zise generalul nerăbdător, întorcându-se către pretorul buimăcit.

— Excelenţă, sentinţa s'a executat — rosti pretorul, grăbit, bătându-şi călcâiele, ca un recrut silitor.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Generalul venise înadins ca să țină o cuvântare asupra dezertării la inamic și mai ales asupra pedepselor ce vor lovi fără cruțare pe cei care s'ar abate dela datoriile ostășești. Dar acuma se simția obosit și nu mai avea poftă de discursuri.

— Atunci să mergem! mormăi dânsul, pornind atât de brusc că oamenii deabia avură vreme să se dea laoparte spre a-i face loc să treacă.

Pretorul împărți repede ordinele cuvenite plutonierului și apoi alergă după general să-i explice că vina incidentelor cade exclusiv în sarcina oamenilor nedisciplinați. Pe urmă toată lumea se urni și câmpul se umplu de pași. Numai Apostol Bologa rămase pironit pe loc, cu ochii mereu la spânzuratul căruia vântul îi svârcolea aripele hainei.

— Bietul om! zise deodată căpitanul Cervenco, cu glas plâns, lângă Bologa.

— Cum? Ce zici? făcu Bologa tresărind și adaogând îndată, ca să-și ascundă emoția: De ce bietul om? De ce adică...

Dar nu sfârși, nici nu așteptă răspunsul căpitanului. Plecă pe cărare, spre sat, după ceilalți, ca și când i-ar fi fost frică să nu-l prindă noaptea aici. La vre-o treizeci de pași ajunse din urmă pe Klapka.

— Ei, ți-a plăcut filozofule? îi zise căpitanul cu o ușoară imputare în glas.

— Domnule căpitan, pedcapsa... crima... legea — bolborosi Apostol Bologa speriat de întrebarea căpitanului.

— Da, da... și totuș... omul! murmură Klapka întunecat.

— Omul... omul... omul — făcu Bologa cutremurându-se.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Imprejur întunericul se înăsprise, încât înțepa ochii. Bologa întoarse capul. Pe câmp, cât pătrundea privirea, siluete negre se mișcau de ici-colo, parcă toți oamenii s'ar fi prefăcut în stafii fără odihnă. Numai spânzurătoarea albia, nepăsătoare, împrejmuită de crucile albe din cimitirul militar...

Bologa se cutremură iar. Un frig dureros îi cutreera inima. Șopti cu teamă:

— Ce întunerec, Doamne, ce întunerec s'a lăsat pe pământ...

Glasul lui șerpui ca un cântec de bolnav și se stinse în oftările vântului.

2.

Intunerecul zugruma satul foarte resfirat în care azi trăiau mai mulți soldați dușmani decât civili. Casele negre străjuiau sperioase ulița largă, neprunduită, răvășită de gropi, desfundată de miile de căruțe ce treceau necontenit spre front încărcate cu merinde pentru oameni, întorcându-se înapoi veșnic pline cu rămășițe de-ale luptelor... Ici-colo sclipea câte un ochiu de lumină galbenă, plăpândă, însemnând comandamente, spitale, cârciumi-popote...

Prin băltoacele uliței se împleticeau înjurând și blestemând, cei ce reveneau dela execuție.

Apostol Bologa mergea tăcut alături de căpitanul străin. Vrea mereu să-și grăbească pașii, să se despartă de omul acesta bănuitor care parcă și tăcând îi făcea mustrări. Dar în aceiași vreme aștepta să mai afle dela dânsul ceva nespus de important și-i era atât de necaz

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

că nu mai deschide gura, încât îi venea să țipe... Și întunericul umed, înecăcios îi strângea în cleștе inima, din ce în ce mai fără milă...

Apoi în fața unei case cu ferestrele luminate, se auzi glasul generalului, iar Klapka tresări și zise:

— Eu mă opresc aici... să...

Bologa nu răspunse și nici măcar nu salută, ci trecu înainte, mai repede, ușurat, bucuros că a scăpat și înfricoșat să nu-l cheme înapoi, ca și când căpitanul ar fi fost pricina apăsării ce-i încovoia sufletul. In curând coti într'o ulicioară strâmtă și apoi intră în ograda căsuței de nuiele unde își avea locuința. Din fund, dintr'un șopron auzi cântec jalnic. Se supără că ordonanței îi arde de cântece tocmai acuma. Totuș ascultă câteva clipe, gândindu-se: „E-cântec dela noi..." Vru să strige pe Petre dar după ce deschise gura, își luă seama și păși brusc în tindă. Nu găsi ușa odăei și se înfurie: „El cântă, în loc să..." In odae, pe o masă, ardea lampa cu flacăra gâtuită, cu sticla funinginită. Bologa își așeză casca pe laviță, pe urmă se trânti pe pat și rămase întins, cu mâinile pe piept, cu ochii în tavanul cu grinzi negre și crăpate. Se simția frânt ca după o muncă istovitoare.

— Până la masă am să mă odihnesc puțin, să-mi alung gândurile — își zise dânsul, căscând și închizând ochii.

Dar îndată gândurile se năpustiră asupra lui din toate ascunzișurile creerului, ca niște păsări hrăpărețe, și în urechi îi răsună cântecul ordonanței, atât de limpede parcă ar fi cântat sub fereastră. Atunci, spăimântat, deschise iar ochii. Îi trecu prin minte că ar trebui

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

totuş să cheme pe Petre, să-i spue că mâine în zori de zi vor pleca înapoi pe front şi deci să nu uite ceva pe-aici... In acelaş timp însă îşi dădu seama că i-e frică să rămâie singur cu gândurile-i proprii şi-şi răspunse: „Conştiinţa mea e împăcată...“ Şi numai decât, ca la poruncă, îi răsăriră în minte argumentele, cu zecile, îmbulzindu-se să-l încredinţeze că Svoboda a fost vinovat, a încercat să dezerteze şi să trădeze şi că, prin urmare, el, care din întâmplare l'a judecat şi l'a osândit, n'are să-şi impute nimic, nimic... Totuş, pe când asculta în suflet dovezile liniştitoare, în tavanul cu grinzi negre se iviră, întâi ca nişte sclipiri fără rost, apoi tot mai lămurit, ochii omului de sub şreang cu privirea mândră, tulburătoare ca o chemare, în al cărei foc straniu valurile de argumente se topiau neputincioase.

— Nu mai încetează Petre... De ce nu încetează? se gândi atunci, închizând iar pleoapele şi lăsându-se, obosit, în voia soartei.

Singură doina soldatului îi mai tremura în creeri, lină şi blândă ca o mângâere catifelată, trezându-i din somn şiraguri de amintiri şi strămutându-i sufletul, pe aripi de vis, acasă, în târguşoru Parva de pe valea Someşului...

Acolo era casa lui părintească, bătrână, solidă, chiar peste drum de biserica nouă, strălucitoare. Din cerdacul cu stâlpi înfloriţi, printre crengile nucilor sădiţi în ziua naşterii lui, se vedea mormântul tatălui său, împodobit cu o cruce sură de piatră pe care numele, săpat cu slove aurite, se deosebea din depărtare: Iosif Bologa...

Casa avea încăperi multe, cu mobile vechi, severe, amestecate, şi o curte mare cu aca-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

returi în fund și mai încolo o grădină ce mergea până la Someșul cu ape gălăgioase. Aceasta a fost împreună cu câteva „table“ de pământ roditor, zestrea fiicei doctorului Hogea, primul medic de plasă în Parva, al cărui mormânt se află de asemenea în curtea bisericii, ca o amintire a unei vieți de cinste și sârguință, și vrednic urmaș al fostului subprefect din vremea revoluției și domniei lui Avram Iancu. Cea mai mare bucurie a avut-o doctorul în ziua când bătrânul protopop Groza i-a cununat fata cu avocatul Iosif Bologa. Din bucuria aceea i s'a tras și moartea, urmată la câteva luni după nunta unicei sale odrasle... Domnișoara Maria dealtfel își bine-meritase norocul. Fusese fată cuminte, așezată, fără fumuri și cu mare credință în Dumnezeu. Rămasă orfană de mamă, a crescut în internatul de fete din Sibiu. Acolo, în preajma examenului de clasa a șasea liceală, în familia directoarei, a făcut cunoștință cu Iosif Bologa care, peste o săptămână și fără a-i spune ei măcar o vorbă, a scris doctorului Hogea, la Parva, cerându-i mâna. Peste altă săptămână s'a pomenit cu tatăl ei, a aflat că „marele avocat“ o iubește și, în trei zile, au serbat logodna chiar în casa directoarei dezolată că „Mariți“ baremi n'a terminat clasa... A stat apoi logodită cinci luni, până ce, după laborioase tratative cu socrul, Bologa s'a hotărît să-și strămute în Parva cancelaria avocațială, fără mulți clienți, din Sibiu. Astfel Maria a avut vreme să se obișnuiască cu gândul că se va mărita cu un om care, și după logodnă, i-a rămas ca un străin. In loc de iubire, simția pentru Bologa un respect speriat, mai ales din pricina avalanșelor

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de laude cu care o copleșea tatăl ei ori de câte ori venea vorba despre viitorul său ginere.

Nici nu a fost Iosif Bologa bărbatul care să înflorească visele romantice ale unei fete de șaptesprezece ani. In figura lui aspră, colțuroasă, cu ochi scufundați în orbite și adumbriți de sprâncene stufoase, cu mustăți castanii bogate și cu o bărbie lată și puțin înviețită de tăișurile briciurilor, părea că se simția mai acasă ura decât dragostea. Deși scump la vorbă și veșnic serios, avea un glas pătrunzător de fierbinte, dovedind o inimă blândă și un suflet încordat de viață lăuntrică. A fost feciorul cel mai mare al unui preot sărac din țara Moților, în a cărui familie rămășese, ca un trofeu, amintirea strămoșului Grigore, fruntaș în răscoala lui Horia și tras pe roată, la Alba-Iulia, după potolirea țăranilor. In sufletul lui Iosif Bologa icoana străbunului erou și martir a întețit râvna de muncă și a învăpăiat un ideal. Indată după ce și-a dobândit diploma de avocat, s'a aruncat cu toată patima în politică, izbutind să ajungă cel mai tânăr condamnat în procesul Memorandului și să petreacă vre-o doi ani într'o închisoare de stat...

Apostol s'a născut tocmai în zilele când tatăl său aștepta, la Cluj, condamnarea. Până să se întoarcă Bologa din temniță, copilul a deschis ochii asupra lumii, îmbrățișat de o dragoste maternă idolatră. Lipsită de iubire, tânăra d-na Bologa și-a găsit în copil o țintă de viață. Sufletul ei, plin de credință în Dumnezeu, a avut chiar momente de îndoială: oare nu-și iubește odrasla mai mult decât pe Atot-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

puternicul. Ca să-și împace conștiința, și-a dat mare osteneală să sădească în inima micului Apostol adorarea Domnului. Astfel întâiele amintiri ale copilului au fost stăpânite de un Dumnezeu bun, blând și iertător care, în schimbul rugăciunilor de toate zilele, dăruește oamenilor bucurii pe pământ și veșnică fericire în cer. In închipuirea lui săltăreață înfățișarea acestui Dumnezeu se confunda cu protopopul Groza care venea deseori, întrebând totdeauna vești dela „martirul nostru", și căruia mama îi săruta mâna.

O schimbare adâncă, un fel de revoluție, a stârnit în viața lui Apostol sosirea tatălui său. Peronul gării era înțesat de oameni, domni și țărani din împrejurime. Copilul se agăța desperat de fusta măicuței, așteptând parcă o minune îngrozitoare... Apoi trenul a sosit și s'a oprit scârțâind foarte urît, și dintr'un vagon s'a coborît Bologa, în haină neagră, cu capul gol și o barbă mare castanie, crescută în temniță, s'a uitat puțin la lumea de pe peron și pe urmă s'a repezit la micul Apostol, l'a ridicat și, în vreme ce oamenii strigau „trăiască", l'a sărutat zgomotos pe amândoi obrăjorii. Cuprins de o spaimă dureroasă, copilașul a început să plângă și să se svârcolească în brațele străinului, care ascultând acum discursul protopopului, încerca să-l ostoiască și-l legăna ușor. In cele din urmă Bologa, fiindcă micuțul răcnea din ce în ce mai speriat, acoperind cuvântarea de bine-venire, îl trecu enervat în seama doamnei Bologa care se împurpurase de rușine și de emoție. In brațele ei Apostol se mulcomi, privind însă mereu înfricoșat spre domnul cu barba castanie...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dealtfel, în aceeaşi seară, Bologa avu o convorbire solemnă cu nevastă-sa în privinţa educaţiei copilului. Ii desvoltă în fraze pompoase nişte principii, pomeni numele câtorva educatori celebri, sfătuind-o chiar să citească pe îndelete operele lor pe care le citise şi dânsul în închisoare tocmai în vederea lui Apostol, şi mai ales îi ceru energie, concentrare şi hotărîre.

— Copilul trebue să înţeleagă dela început că viaţa omului numai atunci e preţioasă când urmăreşte un ideal! sfârşi Bologa patetic. Datoria noastră părintească deabia acum începe! Trebue să ne dăm toate silinţele ca să facem din odorul nostru un om şi un caracter!...

Doamna Bologa plânse şi-şi frânse mâinile. Din discursul soţului ei înţelegea că i se cere să-şi astâmpere dragostea de mamă, mângâerile şi răsfăţările. Totuş se supuse fără murmur. Bologa, sărbătorit de o lume întreagă, martir, cu aureola temniţei şi cu barba impunătoare, i se părea un stăpân nespus de înţelept căruia i se cuvine numai ascultare şi supunere. Se resemnă deci să-şi iubească puişorul în taină şi să-şi ferească mângâerile de ochii lui Bologa. In schimb îşi înteţi îngrijirile religioase, întreţinând mereu vie credinţa în sufletul lui Apostol. In privinţa aceasta avea toată libertatea din partea soţului care, deşi nu era credincios, îngăduia religia în educaţie ca un mijloc pentru desvoltarea fanteziei...

Apostol, potolit şi timid, fără tovarăşi de jocuri, simţi adânc atmosfera gravă pe care o impuse tatăl său în casă. Ii rămase întipărită în inimă spaima primei întâlniri cu el şi-l privia mereu ca pe un străin venit anume să-l te-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rorizeze. Ceasuri de bucurie petrecea numai cu mama, când erau singuri acasă, și uneori cu protopopul Groza care, fiind văduv, se înviora în tovărășia copilului blând și inteligent. Peste toate gândurile și închipuirile micuțului însă plutea veșnic o iubire foarte nelămurită în care stăpânea Dumnezeu...

Când împlini vârsta de șase ani, alt eveniment straniu îi zgudui sufletul... Doamna Bologa, gândindu-se că copilul trebue să înceapă școala se sfătui îndelung cu protopopul Groza cum să-i înlesnească sarcina și căzură de acord că e nevoe de implorarea Atotputernicului. Prin urmare hotărîră să pună pe Apostol să zică „Tatăl nostru", într'o Duminecă, în cadrul sfintei liturghii. Făcură pregătirile în mare taină ca să nu prindă Bologa de veste și să le zădărnicească planul... Însfârșit în ziua stabilită soții Bologa luară loc în strana dreaptă, ca de obicei, iar Apostol în fața lor, în hăinuțe noui, mai palid și cu ochii aprinși de emoție. Doamna Bologa lăcrăma și tremura, închinându-se înfrigurată și frământând neîncetat cărticica de rugăciuni... Apoi venind momentul rugăciunii, se plecă speriată peste strană și-i șopti: „Acuma, puișorule..." Cu fruntea sus, cu mers apăsat, Apostol trecu în fața ușii impărătești, căzu în genunchi, împreună mânile... Peste o clipă glasul lui subțire ca un fir de mătasă albă fâlfâia în tăcerea înnecată de respirații, se ridica spre tavanul înstelat, se coborî printre sutele de oameni... Ochii lui văzură la început, în altar, pe protopopul Groza zâmbindu-i cu blândețe și încurajându-l; pe urmă însă rămase numai crucea aurită, sus parc'ar fi plutit în văzduh... Apoi, tocmai în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

clipa când se închina, la încheerea rugăciunii, se deschise deodată cerul şi, într'o depărtare nesfârşită şi totuş atât de aproape ca şi cum ar fi fost chiar în sufletul lui, apăru o perdea de nouraşi albi în mijlocul cărora strălucea faţa lui Dumnezeu ca o lumină de aur, orbitoare, înfricoşătoare şi în acelaş timp mângăetoare ca o sărutare de mamă... Din strălucirea dumnezeiască însă se limpezia o privire vie, infinit de blândă şi de măreaţă, care parcă pătrundea în toate adâncurile şi ascunzişurile... Arătarea aceasta a durat numai o clipă şi a fost atât de nemărginit de dulce că inima lui Apostol şi-a oprit bătăile, iar ochii i s'au umplut de o lucire stranie, bolnavă. Totuşi sufletul îi era atât de plin de fericire că ar fi fost bucuros să moară atunci acolo, privind minunea dumnezeiască... Când se întoarse la loc, păru schimbat la faţă. Pe obrajii albi, ochii albaştri erau ca două izvoare de lumină...

— Măicuţă, am văzut pe Dumnezeu! murmură copilul cu însufleţire, în vreme ce doamna Bologa încerca să-şi şteargă lacrămile cu batista udă de plâns.

Vedenia lui Apostol dădu prilej la oarecare controverse în casa Bologa. Protopopul şi doamna Bologa credeau cu tărie că bunul Dumnezeu, printr'o graţie deosebită, a arătat astfel calea pe care trebue să meargă băiatul în viaţă; avocatul dimpotrivă căută să le documenteze că toată „minunea“ e numai rezultatul exaltării religioase a copilului... In cele din urmă, neizbutind a-i convinge, Bologa se supără, le impută că vor să-i îmbolnăvească feciorul, umplându-i mintea fragedă cu fantasmagorii popeşti şi, fiindcă el, ca tată, e

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

răspunzător de sănătatea sufletească a lui Apostol, interzise pe viitor asemenea exhibiții odată pentru totdeauna...».

Clasele primare le făcu acasă, având pe doamna Bologa ca instructoare. Bologa îi controla pe amândoi în fiece Sâmbătă cu o severitate din ce în ce mai strașnică, parcă ar fi avut în fața lui niște complici întru a-l trage pe sfoară. Deși Apostol era silitor, tatăl hotărî să-l trimită, pentru cursurile secundare, la liceul din Năsăud, spunând că copilul trebue să ia contact cu oamenii și cu lumea. In realitate Bologa, nemulțumit de educația ultrareligioasă ce o primea copilul acasă în ciuda prescripțiunilor lui, voia să curme răul cât mai era vreme.

Il dădură în pensiune la profesorul de matematică, prieten bun cu Bologa, ca să fie bine îngrijit și supraveghiat, ca acasă. Când plecară părinții și rămase singur, Apostol fu cuprins de o spaimă dureroasă. Se simți părăsit, izgonit, străin și neputincios. Și nici măcar nu putea plânge de teamă să nu-l ia în râs copiii gazdei... In clipa însă când îi era sufletul mai stors de nădejde, a văzut în peretele odăiței o icoană cu Isus Hristos răstignit pe cruce. Și atunci toată întristarea i-a dispărut ca prin farmec. Nu mai era singur. Dumnezeu îi alinta inima...

Parva fiind aproape de Năsăud, doamna Bologa venia în fiecare lună să-l vadă, să-l mângâie... Dar Apostol părea acuma vesel și mulțumit. Cartea îl pasiona. La sfârșitul anului școlar, mergând acasă în vacanță, prezintă cu bucurie tatălui său un certificat strălucit.

— Te felicit! îi zise Bologa, după ce citi cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

luare aminte, strângându-i mâna ca unui prieten.

Strângerea aceasta de mână îi făcu o impresie curioasă. Pentru întâia oară simţia că tatăl său îl iubeşte. Până atunci i se păruse că dragostea trebue să fie neapărat cu lacrămi şi răzgăeri. Acuma înţelese că există şi iubiri reţinute, bărbăteşti. Dealtfel chiar şi el devenise mai discret în desvăluirea sentimentelor. Îi plăcea să fie privit ca om serios. Prietenii lui cei mai buni, Alexandru Pălăgieşu şi Constantin Boteanu erau cu trei-patru ani mai mari ca dânsul.

Când termină clasa a patra şi aduse iar certificatul, Bologa crezu nimerit să-i spună câteva cuvinte grave, de faţă cu doamna Bologa, în picioare. După o introducere cu citaţii latineşti, îi evocă amintirea străbunului tras pe roată la Alba-Iulia şi apoi urmă cu glas falnic:

— De azi încolo, fiul meu, eşti bărbat. Dacă ar fi nevoe, eşti pregătit să-ţi poţi câştiga singur o pâine. Intrând în cursul superior, orizontul are să ţi se lărgească. Vei pricepe multe lucruri nevăzute, căci viaţa şi lumea sunt pline de taine grele. Să năzueşti mereu a dobândi stima oamenilor şi mai ales pe a ta însuţi. Deaceea sufletul tău să fie totdeauna la fel cu gândul, gândul cu vorba şi vorba cu fapta, căci numai astfel vei obţine un echilibru statornic între lumea ta şi lumea dinafară... Ca bărbat să-ţi faci datoria şi să nu uiţi niciodată că eşti român!...

In clasa a cincea, spre Crăciun, într'o oră de matematică, Apostol fu chemat puţin afară. In coridor aştepta vizitiul lor, cu căciula şi cu biciul în mână.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ei, ce-i, ce s'a întâmplat? întrebă Apostol tulburat.

— Bine, domnișorule, tot bine, dar azi-noapte a murit domnul avocat, de inimă, și m'a trimis doamna să te aduc și pe d-ta la înmormântare...

Până în Parva, Apostol a plâns în neștire... Înmormântarea a fost impozantă. Mii de oameni au petrecut coșciugul la groapă, și multe cuvântări jalnice. Pe urmă, câteva zile, Apostol a stat acasă. Nu mai plângea, dar ședea ceasuri întregi încremenit în fața unei fotografii care reprezenta pe tatăl său într'o poză dârză, amenințătoare. (Era făcută la Cluj pe când se întorcea-din temniță). Inainte îi fusese frică de fotografia aceasta. Acuma îl rodeau remușcări. Simția împrejur întrebări fâlfâind cu aripi negre și nu îndrăznea să le privească. Își zicea mereu că n'a știut să-l prețuiască, își amintea îndrumările lui severe și-i era teamă necontenit să nu se dărâme ceva, undeva, și nu-și dădea seama ce și unde... Doamna Bologa, îngrijorată de jalea lui, îi zise, a treia zi, foarte blând și duios:

— Lasă, dragul mamei... Ce să facem? Așa a vrut Dumnezeu...

— De ce? întrebă deodată Apostol, privind-o cu niște ochi goi.

Mama îi răspunse ceva, dar el nu mai înțelese vorbele ei, căci în clipa când a rostit întrebarea, a simțit cum i se dărâmă în suflet, cu zgomot îngrozitor, o clădire veche cu temelii ca rădăcinile stejarului.

— Am pierdut pe Dumnezeu — îi fulgeră prin minte, închizând ochii cu frică parcă astfel ar fi vrut să împiedice ruina. Avea impresia foarte clară că se prăbușește într'o prăpastie

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fără fund şi nu se poate opri, nu se poate agăţa de nimic. Aceasta însă a ţinut numai un moment sau poate nici atâta, iar pe urmă a rămas cu o groază crâncenă în inimă ca şi când s'ar fi trezit, în miez de noapte, singur, într'un cimitir imens fără să ştie încotro să apuce...

Se întoarse la Năsăud buimăcit, cu sufletul zdrenţuit de îndoeli şi sigur că şi-a pierdut rostul în lume. Un răstimp a mai încercat să-şi reclădească din dărâmături o casă nouă. Observa însă că de sub fiecare piatră izbucnia câte-o întrebare dureroasă şi fără răspuns... Strădaniile acestea zădarnice, cu chinurile lor neostoite, îl obosiră repede. Dar apoi peste ele se înalţă ca un steag biruitor, dorinţa de-a cunoaşte, de-a găsi răspunsuri precise la toate întrebările tulburătoare...

Ca „abiturient" a petrecut vacanţa în consfătuiri şi neînţelegeri cu mamă-sa şi cu protopopul Groza care, amintindu-şi arătarea cerească de odinioară, doriau să-l îndrepte spre cariera preoţească. Apostol însă nici nu voia să audă de teologie. Acuma era aproape de douăzeci de ani, înaltuţ, foarte svelt, cu o frunte albă foarte frământată, cu părul castaniu lung şi dat pe spate, având ceva din înfăţişarea tinerilor dela începutul secolului trecut, gata să moară pentru un dor. Pe cât inima îi clocotea de o poftă de viaţă năpraznică, pe atât mintea lui se sbuciuma cu întrebări tainice, suferind fizicește de câte ori, în căutarea explicaţiei, se izbea de zidurile începutului şi sfârşitului între care e mărginită cunoştinţa omenească. Se făcuse gânditor, chiar visător, cu apucături romantice, cu hotărîri încăpăţâ-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nate. Doamna Bologa spunea, cu o ușoară umbră de părere de rău, că seamănă la caracter cu răposatul, ceeace pe Apostol îl măgulea căci, cu cât creștea, cu atât admira mai mult înțelepciunea tatălui său, silindu-se din răsputeri baremi să-l egaleze... Când își dădu seama că rezistența fără argumente nu va convinge pe maică-sa și mai ales pe Groza, le declară ritos că el de mult nu mai crede în Dumnezeu și prin urmare nu-și poate alege o carieră bazată pe înșelăciune. Protopopul se indignă și plecă fără să-i dea mâna, iar doamna Bologa plânse o săptămână întreagă, rugându-se Atotputernicului să-i întoarcă băiatul pe calea cea bună.

Apostol se hotărîse de mult să urmeze filozofia. Auzind aceasta, indignarea protopopului se înteți și, ca să frângă cerbicia fiului rătăcit, povățui pe doamna Bologa să-i refuze mijloacele bănești. Abiturientul se posomorî. Câteva zile de-arândul avu lungi consfătuiri cu singurul său prieten din Parva, cu Alexandru Pălăgieșu care făcuse cursul de notar și acuma era practicant, în așteptare să iasă la pensie notarul bătrân și să-i iea locul. Drept urmare a consfătuirilor, Apostol se repezi până la Năsăud, se mai sfătui și cu fosta lui gazdă și cu directorul liceului, iar rezultatul fu o petiție către ministerul instrucției în care solicita o bursă dela stat. Peste vre-o trei săptămâni veni și răspunsul: i s'a acordat un loc într'un „colegiu studențesc" la Budapesta, ceeace însemna pensiune complectă și chiar câteva coroane pe lună, de buzunar.

La Universitate a întâmpinat greutăți așteptate și neașteptate. Le-a biruit cu o însu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fleţire aprigă. A învăţat ungureşte şi nemţeşte în câteva luni, încât primul examen i-a adus felicitări şi o invitaţie la masă din partea profesorului de filozofie, bătrân, sărac şi nobil. Intre profesor şi elev apoi s'au statornicit nişte legături ca între un duhovnic şi un drept-credincios. Cunoscător al sufletului omenesc, profesorul a înţeles repede neastâmpărul lui Apostol şi l'a îndrăgit. I se părea că tânărul acesta, ros până în temelii de îndoeli, e reprezentantul tipic al unei generaţii care, pierzând credinţa în Dumnezeu, se înverşunează a găsi ceva în afară de sufletul omului, un Dumnezeu ştiinţific,—lipsit de taine şi de necunoscut, un adevăr absolut în dosul căruia să nu mai fie nimic, în care să se cuprindă şi să se lămurească chiar şi neantul... Seninătatea şi simpatia profesorului au potolit încetul cu încetul avântul studentului. Chiar în prima vacanţă universitară Apostol a venit acasă cu o „concepţie de viaţă" pe care toată vara a explicat-o lui Alexandru Pălăgieşu devenit notar în Parva.

— Omul singur nu e cu nimic mai mult decât un vierme — spunea studentul cu o încredere parc'ar fi descoperit piatra filozofală. O licărire de conştiinţă trecătoare... Numai colectivitatea organizată devine o forţă constructivă, dragă prietene! Singularizat, omul se pierde, pe când într'o colectivitate orice sforţare îşi găseşte locul ei şi toate împreună contribue la înălţarea fiecărui individ, precum activitatea comună a tuturor colectivităţilor apropie omenirea de Dumnezeu... Azi, din pricina lipsei de organizaţie, nouăzeci la sută cel puţin din munca creerului omenesc se risi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

peşte... Inchipueşte-ţi ce-ar fi când s'ar uni, printr'o organizaţie perfectă, sforţările mintale ale tuturor oamenilor spre aceeaşi ţintă!... Câţi oameni trăesc azi pe pământ?... Două miliarde, să zicem... Ei bine, ar mai exista oare necunoscutul dacă două miliarde de kilograme de materie cenuşie, într'un avânt comun, ar porni la asaltul porţilor închise?

— Adică, mai pe românește, să facem ceeace facem cu toţii — zise notarul. Să ne facem datoria către stat, nu-i aşa?... Apoi asta spun şi legile noastre...

— Nu, nu legile... Conştiinţa să-ţi dicteze datoria, nu legile... Mare deosebire — se înflăcăra Apostol, reîncepând furtunos explicaţiile...

Doi ani de zile, în Budapesta, şi-a pus la încercare „concepţia de viaţă" în toate împrejurările şi după fiece încercare i se părea mai bună, mai mulţumitoare. Viaţa în Capitală însă îi era nesuferită. Sgomotul străzilor, egoismul oamenilor, mecanizarea vieţii îl supărau. Râvnea civilizarea sufletului şi aceasta i se părea că nu se poate dobândi în marile aglomeraţii de oameni. In mijlocul naturii se simţia liber şi mai aproape de inima lumii. De câte ori avea vreme fugea de oraş. Dealurile din jurul Budei le cunoştea întocmai ca împrejurimile Parvei... Numai când venea acasă observa că şi-a potrivit viaţa pe un calapod care aici nu era deloc preţuit. In Parva i se clătina concepţia şi avea nevoe de sforţări ca să nu i se sfărâme. Statul, aici, era privit ca un vrăjmaş... Tocmai în vacanţa a treia a găsit argumentul mulţumitor, într'o discuţie cu avocatul Domşa care, după moartea bătrânului Bologa, a făcut avere în Parva.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Eu nu afirm că statul nostru e bun — a strigat Apostol cu o inspirație subită. Nu afirm deloc... Dar câtă vreme există, trebue să ne facem datoria... Dați-mi un stat mai bun și mă închin. Altfel însă vom cădea în anarhie, domnule Domșa! In viață trebue să contăm pe realități, nu pe dorinți!

Avocatul Domșa îl iubea și-i prevedea un viitor strălucit, dealtfel împreună cu toți domnii din Parva și chiar cei din Năsăud. Se spunea că Apostol e răsfățatul Facultății și că are să ajungă negreșit profesor la Universitate. Deaceea Domșa îi făcea puțină curte, în speranță că îi va atrage atenția asupra domnișoarei Marta, o fetiță de vre-o șaptesprezece ani, drăgălașă și isteață cum nu s'a mai pomenit pe valea Someșului, și care, pe deasupra, avea o zestre boerească, fiind singura odraslă a însuși domnului Domșa.

Intr'o bună zi, dorind să continue discuția, Apostol făcu o vizită avocatului. Nu-l găsi acasă, dar îl primi domnișoara Marta. Stătu o jumătate de oră, vorbind cu domnișoara numai despre nimicuri și crezând mereu că va sosi Domșa. A doua zi reveni și iar șezu o jumătate de oră cu Marta. Apoi o săptămână întreagă în fiecare zi mereu la aceeași oră și din ce în ce mai bucuros că nu era acasă avocatul. Și, peste altă săptămână, spuse radios doamnei Bologa:

— Mamă, știi că am să mă logodesc cu fata lui Domșa!...

Doamna Bologa încremeni. Marta i se părea prea cochetă și ușuratecă. O fată crescută în voia soartei — doamna Domșa murise de vre-o patru ani — nu poate fi o soție potrivită pentru

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Apostol. Incercă să se împotrivească. Chemă iarăș într'ajutor pe protopopul Groza. Toate în zadar. Logodna se făcu, fără ceremonie, în familie, stabilindu-se însă că nunta vor serba-o când va termina Apostol studiile, peste un an sau doi...

Curând după logodnă, sosi în Parva un locotenent de vânători imperiali, foarte țanțoș și încrezut, feciorul judecătorului ungur. Apostol îl privi cu dispreț, zicând că e gol și sec, pe când Marta îl găsi interesant și drăguț... Dumineca următoare avu loc „balul filantropic". Deși Apostol nu era dansator, în seara aceea a dansat cu furie, ca nu cumva să rămâie mai prejos de „cellalt". Locotenentul însă a jucat puțin și numai cu vre-o trei fete, între care și cu Marta. Și atunci, pe fața ei, Apostol a văzut o mândrie și o bucurie rău ascunse...

În trei zile sufletul logodnicului s'a umplut de otravă. Se simția nenorocit și-l băteau gânduri de moarte. Se compara cu locotenentul în inima Martei și era sigur că Marta alege uniforma strălucitoare, pintenii... Și el care, ca fiu de văduvă, nici n'a făcut armata! Într'un moment de desperare socoti c'ar fi bine să renunțe la favoarea legii militare, să se întoarcă peste un an în haină de ofițer și să-i arate Martei că poate fi și el ca „cellalt"... In orice caz nu va lăsa nici în ruptul capului să fie izgonit din iubirea Martei. Tocmai fiindcă e așa, el o iubește mai mult. Are să lupte și s'o cucerească definitiv. Dacă ea nu e în stare să se ridice până la el, se va coborî el la ea. Marta însă trebue să-l iubească numai pe el!..

Atunci începură să umble svonuri de războiu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi într'o bună zi locotenentul chiar trebui să-şi curme concediul şi să plece în mare grabă la regiment. Apostol se duse a doua zi la Marta, triumfător. Când veni însă vorba de locotenent, Marta zise cu ochi melancolici:

— Simpatic om!... Acuma va fi erou!...

Apostol îngălbeni. Se hotărî să strice logodna, să recunoască fără înconjur că maică-sa a avut dreptate şi să-şi vază de cărţile lui... Dar asta ar însemna o laşitate. Dacă în prima ciocnire cu viaţa se dă bătut, atunci ce va fi viitorul?

Apoi, peste frământările lui, izbucni războiul... Şi concepţia de viaţă, clădită şi cârpită în trei ani de chibzuiri, se zdruncină din temelii. Războiul nu intrase în socotelile concepţiei lui. Şi totuş acuma trebuia o hotărîre... Se sfătui cu Pălăgieşu, fără rezultat. Pălăgieşu declară categoric că „toţi trebue să ne facem datoria către patrie". Părerea aceasta însă era a unui reprezentant al statului, deci impusă şi nu izvorîtă dintr'o convingere liberă... Apostol, în sufletul său, credea că cel mai bun lucru ar fi să ignoreze războiul, ca ceva anormal. Da, dar dacă mâine va fi chemat şi el în armată?

— Vezi, dragul mamei — îi zise doamna Bologa, îngrijorată — dacă ne ascultai pe noi şi te duceai la teologie, azi ai fi preot şi nici capul nu te-ar durea de războiul lor... Pe când acuma Dumnezeu ştie...

Mai mult ca să se ispitească pe sine însuşi Apostol răspunse:

— Zilele acestea am să plec şi eu la datorie...

Doamna Bologa, speriată şi revoltată, întrebă:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Să-ți primejduești tu viața? Pentru cine și pentru ce?

— Pentru patrie — murmură studentul cu un zâmbet nehotărît.

— Noi n'avem patrie! strigă atunci mama, indignată. Asta nu-i patrie... Mai bine s'o calce în picioare caii muscalilor.

Trimise îndată după protopopul Groza și împreună căutară să-i scoată din minte gândurile nesocotite. Nehotărîrea lui Apostol se svârcolea. Eși pe stradă buimăcit și nemeri tocmai la Domșa acasă.

— Cum, tu? Speranța noastră? Să te bați tu pentru ungurii care ne bat pe noi? Dar când ai o patrie ca a noastră nu ești deloc obligat să te îmbulzești la datorie, ba chiar dimpotrivă!

— Și totuș ideea? zise Apostol fără convingere.

— Ce idee?... Când e viața omului în joc, dai dracului toate ideile... Noi trebue să așteptăm, Apostole! Lozinca noastră să fie: rezerva...

— Rezerva înseamnă pasivitate și pasivitatea e mai rea ca moartea...

— Pasivitatea păstrează intacte speranțele, pe când activitatea acum e egală cu nimicirea.

Apostol tăcu. In sufletul lui se închegase convingerea că nu trebue să plece. Dar nu apucă să spună nimic lui Domșa, căci se pomeniră cu Marta care tocmai sosia dela o prietenă. Avocatul, ca de obiceiu, îi lăsă singuri...

— Toată lumea pleacă la războiu — zise Marta.

In privirea ei, în glasul ei, Apostol simți o tremurare ciudată. Marta se gândea la „cel-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lalt". Un ceas stătură de vorbă şi toată vremea Apostol văzu că logodnica lui e ca o străină, înţelegând însă că, printr'un singur gest, i-ar putea dobândi sufletul întreg... Un ceas şovăi, apoi la plecare se uită adânc în ochii ei şi zise cu hotărîre:

— Poimâine voi pleca la război!

Marta avu un zâmbet de necredinţă, dar numai o clipă. In clipa următoare obrajii ei se îmbujorară, privirea i se înflăcără, plină de mândrie, şi apoi, cu o mişcare pătimaşă, se repezi la Apostol şi-l sărută pe buze... Şi Apostol, în sărutarea aceasta, îşi sorbi izbânda...

A treia zi a plecat la Cluj şi s'a prezentat la cercul de recrutare unde un colonel deşirat l'a felicitat călduros. Când s'a îmbrăcat în uniformă şi s'a uitat în oglindă, nici nu s'a mai recunoscut, atâta de marţial i se părea că s'a făcut. Dealtfel în oraş clocotea un entuziasm contagios. Pe trotoare, în cafenele, la Universitate, pretutindeni oamenii erau veseli parcă războiul i-ar fi scăpat dintr'o primejdie grozavă sau le-ar fi făgăduit o fericire cerească. In atmosfera aceasta ultimele rămăşiţi de şovăire se topiră ca nişte stropi de ceară. Se simţia mândru şi fericit în uniforma cochetă de artilerist şi saluta ţeapăn pe toţi militarii ce-i întâlnea, adânc convins că şi astfel îşi împlineşte datoria către ţară...

Două luni a urmat şcoala de artilerie, apoi a fost trimis pe front. Pe urmă l'au numit ofiţer, a fost rănit odată uşor şi a doua oară greu, încât a stat două luni în spital şi o lună în concediu acasă, a fost decorat de trei ori, înaintat locotenent... toate în vreme de doi ani. Războiul a luat locul de frunte în conceptia

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lui de viaţă din care odinioară vruse să-l elimine... Acuma îşi zicea că războiul e adevăratul izvor de viaţă şi cel mai eficace element de selecţiune. Numai în faţa morţii pricepe omul preţul vieţii şi numai primejdia îi oţeleşte sufletul... Pe urmă a fost la Curtea Marţială care a judecat pe Svoboda... Pe urmă a venit spânzurătoarea şi ochii condamnatului... şi doina ordonanţei, sub fereastră, care nu mai încetează deloc, ca o mustrare...

3.

— Don'locotenent, e târziu, vremea cinei... Apostol Bologa deschise ochii, zăpăcit. Lângă pat, ordonanţa mormăia blând aceleaşi cuvinte, ca o babă cu farmece.

— Ce-i, Petre? Am dormit? întrebă locotenentul, sărind în picioare şi uitându-se repede la ceasul-brăţară. Ei, poftim! Am întârziat dela masă... Şi numai tu eşti de vină, că nu ştiu pe unde tot umbli, în loc să-mi fii de ajutor...

Dojenind pe Petre, îşi dădea bine seama că vrea să-şi impute amintirile care l'au cuprins în mrejele lor şi de care îi era teamă ca de nişte remuşcări neiertătoare. Grăbit să plece, nu-şi găsi casca şi mormăi:

— Fă lampa mai mare că parcă sântem într'o criptă...

De lângă lampă, ordonanţa ridică o scrisoare şi i-o întinse:

— A venit dela amiazi, dar cu vălmăşagurile astea...

Apostol luă scrisoarea, se uită la adresă şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rămase câteva clipe cu ochii la Petre, ca și cum n'ar fi îndrăznit s'o citească.

— Iată, mi-e frică și de slova mamei — se gândi cu amărăciune. Atâta m'a făcut de las execuția unui trădător!

Apoi se așeză mânios pe laviță, trase lampa mai aproape, rupse plicul și citi pe nerăsuflate:

„Dragul mamei mult dorit, Tare-mi tre-
„mură inima de grija ta, că de o săptămână
„n'am primit nici o știre, și pe-aici geme pă-
„mântul de oaste și cătane, de trăim mereu
„cu frica în sân. Totuș sunt puțin mai liniștită
„de când am auzit că, pe unde ești tu, s'au
„potolit bătăliile. O, dare-ar Dumnezeu să se
„sfârșească odată, că de atâta război ni s'a
„ acrit sufletul și ne-au secat lacrămile.

„Tot așteptăm să ne pomenim cu tine pe-
„acasă, măcar pe câteva zile, că alți ofițeri ca-
„pătă concedii des. Și noi avem în gazdă un
„maior, tare de treabă, polonez. Bietul om
„toată ziulica oftează de dorul familiei, că-i
„însurat și are șase copii... Știi, dragul mamei,
„că pe protopopul Groza l'au luat și l'au dus
„în internare prin Țara Ungurească, fiindcă Pă-
„lăgieșu l'a pârît că-i periculos pentru liniștea
„comunei. O, Doamne, mare-i răbdarea și în-
„durarea ta! Ba Pălăgieșu se mai laudă, chiar
„și față cu mine, că de-ar fi vrut el, ar fi putut
„face să-l și spânzure; că — zice — mâna lui
„e grea când vede că oamenii nu se astâmpără.
„Dar, zice, că i-a fost milă de cei optzeci de ani
„ai lui Groza, altminteri nu s'ar fi mulțumit
„numai cu internarea. Că, zice, protopopul a
„predicat de pe amvon precum că să nu ne
„lepădăm limba strămoșească și nici credința
„în Dumnezeu, ci să le păstrăm cu sfințenie.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Și din pricina aceasta l'au ridicat și l'au în-
„chis, iar comuna a rămas numai cu diaconul
„să facă slujba și la biserica cea mare, și peste
„apă, în bisericuța din Ierusalim... Eu mă tot
„rog fierbinte bunului Dumnezeu și tare mi-e
„nădejdea că rugăciunele noastre vor găsi milă
„și îndurare în ceruri!

„De multe ori mă gândesc și mă cutremur,
„ce-ar fi dacă ar trăi bietul tatăl tău? Cum
„era el de inimos, vai Doamne, poate că nici tu
„n'ai fi unde ești căci el nu te-ar fi lăsat pentru
„nimica'n lume. Dar eu, sărmană văduvă, ce
„să fac? Plâng și mă rog lui Dumnezeu să-ți
„poarte de grije și să te apere și să-ți lumi-
„neze sufletul și cărările vieții...

„Acuma baremi de-ar veni odată pacea, să
„mai scape oamenii de chinuri și de groază.
„Că de când a intrat și România în războiu,
„parcă viața noastră e și mai amară, și mai
„întristat ni-e sufletul... Marta zice că ți-a scris
„mereu, dar că tu nu i-ai răspuns la două scri-
„sori și poate că te-ai supărat cine știe de ce.
„Scrie-i, dragul mamei, că Domșa e foarte
„cum se cade și-ți poartă de grijă ca un pă-
„rinte. Apoi și fata-i bună și are sufletul de
„ceară, doar că-i tânără și nepricepută în
„viață. Mereu îmi spune că i-e dor de tine, dar
„iarăși nu poate sta nici prea retrasă și tre-
„bue să mai glumească cu cei ofițeraș de pe-
„aici, că așa-s vremurile. Dacă ai fi tu acasă,
„am avea și noi un sprijin. Dar nu-i nimic, va
„trece și furtuna, și Dumnezeu va plăti tu-
„turora după dreptate. Până va veni ceasul
„mântuirii, eu în scrisorile tale caut mângăere
„și le aștept și tremur când nu sosesc. Că tu
„ești mângăerea și nădejdea mea pe lume, și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„credința în Dumnezeu. Rămâi cu bine și „scriemi de grabă. Dumnezeu să te aibă în „paza lui cea bună. A ta — Mamă".

Apostol îndoi iar scrisoarea, o vârî încetișor în buzunar și oftă, zâmbind amar și zicându-și:

— Biată mama! Se vede că-i strănepoata subprefectului lui Avram Iancu...

Cuprinsul scrisorii îl simția foarte lămurit în creeri ca o apăsare. Numai vorbele despre Marta parcă pieriseră fără urme, deși altă dată tocmai acestea l'ar fi pus pe gânduri... Ridicând capul, întâlni privirea ordonanței, aprinsă de o curiozitate umilă. Apostol tresări ca și cum i-ar fi fost frică să nu-i fi citit gândurile.

— Oare ce-o mai fi pela noi pe-acasă, dom' locotenent? întrebă deodată soldatul cu glas încărcat de respect.

— Ce să fie, Petre? Necazuri și amar — răspunse Apostol blând.

Își potrivi casca în cap, își ridică gulerul ulancei și eși în ogradă, urmat de ordonanță. In poartă se întoarse și-i zise cu acelaș glas moale:

— Iea seama, Petre, că mâine în zori plecăm înapoi, pe front! Să aduni deci toate catrafusele... Degeaba, Petre, tot mai bine-i acolo decât aici!...

4.

Popota diviziei era într'o fostă cârciumă alături de casa în care locuia generalul Karg. In sala mare dinspre uliță, cu ferestrele oblo-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nite, ca să nu pătrundă lumina afară, mâncau ofițerii dela cartierul diviziei, precum și cei dela comandamentul brigăzii de artilerie care se afla în sat. In fund, într'o odăiță, era popota trecătorilor, adică a celor ce mergeau spre front sau se întorceau de-acolo și trebuiau să zăbovească un răstimp pela numeroasele servicii ale diviziei.

Fiindcă întârziase, Bologa nu mai vru să treacă prin sala cea mare, ci coti prin ogradă și intră în tindă unde câțiva soldați spălau vase, ștergeau tacâmuri, desfundau sticle, în vreme ce alții veneau de pe coridor, dela bucătăria îndepărtată, cu farfurii pline cu mâncări ori cu butelii de vin... De-aici o ușă dădea direct spre popota mare, iar alta, în stânga, spre cuibul trecătorilor. Un soldat se repezi și deschise lui Bologa...

In odăiță erau numai două mese lungi și o canapea hodorogită pe care zăcea un morman de mantale, căști, revolvere, săbii, baionete, deavalma.

Masa din dreapta se golise; un soldat, cu capul țuguiat și cu fruntea de un deget, strângea alene tacâmurile și resturile de pâine. Fumul de tutun, mirosul de mâncări și de băuturi umpleau odaia până 'n tavanul cu grinzi, sugrumând flacăra lămpii cu abajur de tinichea roasă. Obloanele celor două ferestre erau închise, iar găurile din obloane astupate cu șervete. Dealtfel ferestrele n'aveau perdele și pe pereți se vedeau numai câteva cadavre de ploșnițe sătule...

In capul mesei din stânga ședea căpitanul Klapka. Fără cască, tuns la piele, fața lui rotundă răspândea bunătate și blândețe, deși în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ochi îi tremura o spaimă pe care încerca s'o ascundă sub un surâs prefăcut şi rece.

Când păşi Bologa în odae, zgomotul de glasuri care se auzise din tindă, se curmă brusc, încât bunăseara lui pluti singurateca într'o tăcere speriată. Până să-şi lepede însă casca şi ulanca, unda de tulburare se topi şi locotenentul Gross, mai în glumă, mai în serios strigă:

— Mi se pare, Bologa, că ţi-a fost ruşine să vii mai devreme între noi? Spune drept!

— Ruşine? Mie?... De ce? zise Apostol, oprindu-se înţepat.

— Parcă noi nu ştim că şi tu ai votat pentru moarte? zâmbi Gross, dând vorbelor sale o culoare mai dulce fiindcă observase supărarea lui Bologa.

— Ei şi? urmă Apostol mereu dârz. In orice caz n'am să dau socoteală decât conştiinţei mele care l'a găsit vinovat!

— Conştiinţa! oftă deodată tânguitor căpitanul Cervenco care şedea la stânga lui Klapka. Cine mai are azi conştiinţă?

Glasul acesta se înfipse ca un ac în urechea locotenentului Bologa. Vru să răspundă şi nu-i veni nimic în minte. Se uită la el şi inima i se îmblânzi. Cervenco era om voinic, spătos, cu o barbă cafenie care-i acoperea aproape tot pieptul şi cu nişte ochi în care plângea veşnic o suferinţă tainică. Bologa îl cunoscuse într'un spital la Triest şi descoperise în el o inimă îngerească. Era rutean, profesor la un liceu din Stanislau. In faţa ofiţerilor trecea ca un fel de menonit, fiindcă în doi ani de războiu niciodată nu pusese mâna pe vre-o armă, ci mergea în lupte numai cu un băţ de trestie şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cântând cântece bisericești. Cervenco însuși spunea sus și tare că mai bine și-ar tăia mâinile decât să tragă asupra unor bieți oameni ca și dânsul. Altfel fiind extrem de conștiincios în serviciu și disprețuitor de moarte, superiorii îl lăsau în pace, mulțumindu-se a zice că-i cam scrântit.

— Fiecare își face datoria cum crede — murmură Bologa, drept răspuns lui Cervenco, așezându-se la masă față 'n față cu Klapka, și apoi porunci soldatului: Adă-mi și mie ceva de mâncare!

Soldatul dispăru. Peste o clipă, Gross, puțin încruntat, zise:

— Nici o datorie din lume nu-mi poate impune să ucid pe un camarad...

— Camarad? strigă deodată locotenentul Varga, revoltat, sărind în picioare. Trădătorii și dezertorii sânt camarazii d-tale?... Domnilor vă întrecețI cu glumele! Eu, în orice caz nu mai pot asculta nepăsător asemenea... asemenea... vorbe compromițătoare pentru un militar care mai are în suflet un pic de iubire de țară...

Izbucnirea locotenentului de huzari, singurul ofițer activ printre cei de față, căzu ca un duș rece, reamintindu-le brusc că sânt pe front. Toate privirile se întoarseră spre Varga și în toate lucea o întrebare... Privirile acestea mulțumiră orgoliului huzarului brun, tânăr, frumos, cu mustăcioara tunsă și cu înfățișarea încăpățânată. Era nepotul profesorului de filozofie dela Budapesta și avea ambiția să fie socotit mare cunoscător de cai. Apostol îl întâlnise des în casa profesorului și, cu toate că i s'a părut gol și fudul, s'a împrietenit cu el, fiindcă altfel avea un suflet deschis și credincios.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Închipuieşte-ţi dragul meu — urmă Varga, adresându-se lui Bologa, ca omului care-i împărtăşeşte credinţele, cu o voce calmă ce voia să şteargă impresia izbucnirii indignate — de două ore numai despre execuţia lui Svoboda vorbim şi, ce crezi, dumnealor găsesc vinovaţi, ştii pe cine, pe cei ce l'au condamnat!

Varga sfârşi surâzând batjocoritor spre Gross, risipind astfel cu totul urmele protestării.

— Nimeni nu osândeşte cu inima uşoară — zise Apostol, gânditor. Dar când vina e evidentă, eşti silit. Căci mai presus de om, de interesele lui particulare, e statul...

— Nimic nu e mai presus de om! se ridică atunci Gross, grăbit, ca nu cumva să-i ia cineva vorba. Dimpotrivă, omul e mai presus de orice, mai presus chiar de întreg universul! Ce-ar fi pământul, fără de omul care să-l vadă, să-l iubească, să-l măsoare, să-l înconjoare?... Ca şi pământul, universul numai prin om a devenit o realitate interesantă. Altfel ar fi o sbuciumare sterilă de nişte energii oarbe, altfel, adică fără sufletul omului... Toţi sorii universului nu pot avea altă menire decât să încălzească trupul omului care adăposteşte grăuntele divin al inteligenţei. Omul e centru'universului, fiindcă numai în om materia a ajuns la conştiinţa propriului său eu, a ajuns să se cunoască!... Omul e Dumnezeu!...

Locotenentul Gross, uscăţiv, slăbuţ, cu barbişon retezat şi cu ochii mici, negri, fulgerători, comanda o companie de pioneri. Vorbind se aprindea repede, iar vocea lui aspră, neplăcută, devenea mlădioasă şi cuceritoare. Era ovreu şi inginer la o fabrică de maşini din Budapesta.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Acum se opri un moment și se uită împrejur parcă ar fi așteptat o întrerupere. Întâlnind ochii lui Bologa, care nu-l iubea, zicând că e farsor, Gross continuă disprețuitor:

— Statul!... Statul care ucide!... In spate statul nostru, în față statul dușman și la mijloc noi, cei osândiți să murim ca să asigurăm huzureala câtorva tâlhari care au pus la cale măcelul milioanelor de robi inconștienți! Mă mir că...

— Noi apărăm patria, prietene, moștenirea strămoșească! îl întrerupse Varga, calm, cu o superioritate mândră în glas.

— Aici, în inima Rusiei, e patria d-tale? întrebă Gross, cu mare dispreț.

— Unde-i datoria, acolo-i patria! interveni Apostol, dar cu atâta sfială că nimeni nu-i luă în seamă vorbele.

— Patria noastră e moartea... pretutindeni și mereu moartea — bolborosi Cervenco cu o convingere adâncă.

— Fiindcă sântem lași! strigă Gross, înfiorat. O singură clipă de curaj general ar pune capăt tuturor mișeliilor!

— Dacă lumea ar fi ca tine — zise Varga, râzând cu atâta poftă că toți se înseninară. Din fericire noi, ceilalți, încă n'am uitat că, mai presus de orice sântem fiii și apărătorii patriei, dragă anarhistule!... Domnule căpitan — adaogă apoi către Klapka — te rog să nu ne judeci după vorbele noastre, ci după fapte! Sântem toți prieteni și, când ne întâlnim, ne permitem mai mult decât ar fi permis. Așa ne mai răcorim și noi pentru câte îndurăm... Dar în fața dușmanului toți ne facem datoria cu inimă, chiar și Gross, deși vrea să pară un

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

răzvrătit. In al treilea an de război, după ce am dat atâtea dovezi de vitejie, slăbiciunile acestea să ne fie trecute cu vederea!

Klapka dădu din cap cu un surâs indulgent care însă nu se potrivea deloc cu lumina ciudată din ochii lui bolbocați. Gross vru să protesteze, dar tocmai atunci ușa se deschise și soldatul intră cu farfuriile pline, așezându-le dinaintea lui Bologa.

Peste câteva minute, după oarecare șovăiri, convorbirea se aprinse iarăș, mai ales între Gross și Varga. Apostol Bologa înghițea în silă. Deși nu luase nimic în gură dela prânz, nu-i era foame. Se simțea mereu ostenit parcă toată ziua ar fi cărat bolovani. Ar fi dorit să ia parte la discuție, ca altă dată, dar nu îndrăznea de teamă să nu observe ceilalți cât de falșe și nesincere îi sânt vorbele. Frica aceasta îl chinuia neîncetat, îi sfâșia sufletul fără să i se poată împotrivi. Avea impresia că se află pe marginea unei prăpăstii și nu cutează să se uite în adâncimea care totuș îl ispitește din ce în ce mai stăruitor...

— Izbânda trebue să vie! glăsui Gross, patetic, gesticulând și cu niște ochi tremurători de emoție. O crimă monstruoasă trebue să nască o pornire uriașă de răzvrătire universală... Trebue! Și atunci, peste tranșeele pline de sânge, peste granițele brăzdate cu morminte, toți oropsiții, toți răzvrătiții își vor strânge mâinile și, într'un avânt nimicitor, se vor întoarce împotriva celor ce-i exploatează de mii de ani și, în sângele lor, buhăit de trândăvie, vor înmuia steagurile păcii și ale lumii noui!

Bologa atunci nu se putu stăpâni și întrebă foarte blând:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Lumea urii, camarade?

— Ura, numai ura va stârpi nedreptatea! răspunse Gross cu fața strâmbată de patimă.

— Ura naște veșnic ură — zise Apostol, cutremurându-se. Pe ură nu poți clădi, precum nu poți pe mlaștină...

Inainte de-a mai răspunde Gross, Varga se sculă în picioare și vorbi zâmbitor:

— Stați!... Dați-mi voe!... Anarhistul nostru vrea o internațională... Așa-i camarade?... Ei bine, uite internaționala! adăogă cu mândrie, ridicând glasul și arătând împrejur cu mâna pe toți cei de față. Uite!... Tu ești ovreu, domnul căpitan e ceh, doctorul de colea e german, Cervenco e rutean, Bologa e român, eu sunt ungur... Așa-i?... Tu ce ești, băete? se întoarse apoi deodată către soldatul care nu mai isprăvea de strâns masa cealaltă.

— Soldat! răspunse omul, uluit și luând poziția reglementară.

— Firește, toți suntem soldați — făcu Varga, mulțumit. Dar te întreb: ce neam ești?

— Croat, să trăiți! murmură soldatul fără să clipească.

— Ei, va să zică croat — urmă locotenentul către ofițeri. Și sunt sigur că dincolo, în sala cea mare sau în tindă vom găsi și polonezi, și sârbi, și italieni, însfârșit toate neamurile, nu-i așa?... Și cu toții luptăm umăr la umăr pentru un ideal comun contra dușmanului comun! Iată internaționala adevărată, tovarășe! sfârși Varga, așezându-se triumfător.

— Internaționala crimei! zise Gross grav, adăogând îndată ironic: Degeaba, tu nu poți pricepe. Varga! Ne pierdem vremea. Tu ești băiat de treabă, ești erou, dar încolo...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Incolo, adică înspre ideile tale nici nu doresc să mă apropiu, căci pe-acolo te întâlneşti cu Curtea Marţială — răspunse repede Varga, râzând mulţumit.

Urmă o tăcere şi apoi deodată glasul lui Cervenco, tânguitor ca o mustrare târzie:

— Suferinţă ne trebue, multă, imensă... Numai în suferinţă creşte şi rodeşte iubirea cea mare, cea adevărată şi biruitoare... Iubirea, oameni dragi, iubirea!...

Apostol Bologa se uită în ochii ruteanului, lăcrimaţi şi totuşi strălucitori într'o lumină ademenitoare. Privindu-i însă mai adânc, Bologa se spăimântă şi tresări, ca şi când şi-ar fi aruncat căutătura în adâncimea prăpastiei de care se ferise toată seara. Vru să zică ceva şi se pomeni murmurând în neştire:

— Iubirea... iubirea...

— Iubirea voastră însă ne hrăneşte cu gloanţe sau spânzurători — zise Gross cu o asprime răutăcioasă. Azi Svoboda, mâine cu sau poate voi, cei cu iubirea... Şi încaltea Svoboda a încercat să se smulgă din murdărie, pe când noi ne bălăcim mereu...

— Sper că nu vei face apologia trădării? îl întrerupse iar grav locotenentul de huzari.

— Dacă în vreme ce tu, aici, suferi sau faci vitejii, nişte ticăloşi ar spânzura acasă pe tatăl tău sub o învinuire oarecare, spune, eroule n'ai imita pe Svoboda?

— Adică tatăl spânzuratului...? întrebă Bologa cu ochii cât pumnii, întinzând gâtul spre Gross. Bine, atunci de ce n'a vorbit, de ce?

— .Şi dacă ar fi vorbit? zise Gross înăbuşit şi cu scârbă. Cel mult o circumstanţă agravantă...

— O, o, dar e... este... — bolborosi Bologa,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

oprindu-se deodată aiurit și simțind o uscăciune ciudată în cerul gurii, parcă s'ar fi trezit dintr'un somn cu visuri năpaznice.

— Nimic nu poate scuza trădarea și dealtfel un ofițer care dezertează e mai criminal decât... mai criminal! zise Varga, sculându-se. Și, fiindcă mâine dimineață trebue să fim la datorie, v'aș propune să ne cărăbănim... Nu de alta, dar mi-e teamă că, de vom mai zăbovi mult, aveți să mă convingeți că dezertarea la dușman e o faptă vitejească!

Încercă să râdă și, neizbutind, se duse la canapea și-și alese din grămadă mantaua și armele. Gross se uită la ceas și zise către Cervenco:

— Ce facem? E târziu... Deabia o să putem dormi trei ore...

Plecară toți trei împreună și în urma lor rămase o dâră grea de tăcere. Căpitanul Klapka începu într'un târziu să tambureze ușor cu degetele pe masă, uitându-se pe sub sprâncene spre Bologa care se clătina pe scaun, cu fața sgârcită de o înfiorare nestăpânită. La masă nu mai rămăsese decât un sublocotenent de infanterie, foarte tânăr și posomorît, care nu scosese nici o vorbă și băuse câteva sticle de vin cu o lăcomie de bețiv precoce, și doctorul Meyer, un ursuz taciturn, suferind de insomnie, cu o dragoste specială pentru „clienții" lui—cum le zicea celor din tranșee—și luând masa totdeauna în odăița trecătorilor, fără însă a se amesteca în discuțiile lor. Fiindcă tăcerea devenea apăsătoare, Klapka zise către doctorul Meyer, căutând un ton glumeț:

Eu pot sta aici până la ziuă că tot n'am cvartir, iar soldatul îmi păzește în gară bagajele...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Auzind glasul căpitanului, Bologa se desmeteci şi vorbi repede, parcă ar fi vrut să-şi ascundă o vină:

— Dacă sunteţi obosit, vă puteţi odihni la mine, domnule căpitan... Vă cedez bucuros patul căci eu... eu am de gând să plec mai degrabă la... la datorie...

— Adică de ce n'am pleca împreună, prietene? răspunse Klapka. Nu cunosc terenul şi am nevoe de o călăuză... Mi s'a spus că voi comanda divizionul al doilea...

— Atunci sunteţi comandantul meu! strigă Apostol înviorat. Un motiv mai puternic să vă repeţ invitaţia!

— Iar eu am s'o primesc, prietene, fiindcă, drept să-ţi spun, mă cam apasă osteneala şi emoţiile! zise căpitanul cu o voce mai sinceră.

Doctorul fără somn trecu în odaia cea mare, iar sublocotenentul mai ceru o sticlă de vin soldatului care nu isprăvea deloc lucrul la masa de-alături... In uliţă Klapka şi Bologa se opriră ascultând râsetele gălăgioase din popotă, dominate de un glas răguşit care cânta fals şi cu mare însufleţire o romanţă sentimentală. Intunerecul se sbuciuma peste tot cuprinsul şi sus, în cer, vânturile fâlfâiau pânze de nouri plângători.

— Incotro mergem, camarade? întrebă Klapka deodată cu vocea schimbată.

In aceeaşi clipă însă, la răsărit se ivi pe cer o trâmbă de lumină albă, tremurătoare, plimbându-se de ici-colo, grăbită, cercetătoare ca o iscoadă isteaţă, stăruind pe-alocuri, alintând pământul şi sfidând întunerecul... Apoi, peste un minut, se auziră bubuituri dese, înăbuşite, depărtate...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ce-i asta? făcu căpitanul mirat. Se spunea că pe-aici e liniște... Când colo...

— Da... Nu-i nimic... nimic! zise Bologa, urmărind cu interes lumina și tunurile. Ceva caraghios... o, mai mult decât caraghios! Rușii ceia sânt nebuni... Închipuiți-vă, domnule căpitan, că de vre-o săptămână, aproape în fiecare noapte ne sâcâe cu un reflector, parc'ar umbla să-și bată joc de noi! Auzi, reflector, la niște poziții fixe, unde se cunoaște orice mușuroi!... Ridicol!... Dar și mai ridicol, ba chiar enervant, e că noi nu sântem în stare să le zdrobim jucăria! Am stricat până acuma atâtea obuze de ni-e rușine, și degeaba! Parcă ar fi fermecată lumina lor, parcă...

Bologa își curmă brusc vorba, căci fâșia de lumină dispăru, lăsând întunericul mai negru. Răbufnirile de tunuri mai continuară un răstimp și apoi încetară pe rând... Cei doi ofițeri porniră prin bezna deasă, clăpăind cu cizmele în noroiu. Satul dormea dus, cu casele pitite după garduri de spini... Intr'un târziu, mergând mereu, Klapka zise în șoaptă:

— Ce efect ciudat a avut execuția de azi asupra domnilor! Și doar au fost aduși înadins ca să se întoarcă cu groaza în tranșee și să spună oamenilor că e mai bine să înfrunte gloanțele dușmanului decât ștreangul patriei... Foarte... foarte ciudat!... Dar dacă tatăl osânditului a fost într'adevăr spânzurat, atunci...

Apostol se uită repede înapoi ca și cum ar fi auzit un glas din spate, pe urmă mormăi rugător:

— A fost vinovat... Domnule căpitan, a fost vinovat...

Sosiră în colțul ulicioarei, spre locuința lo-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cotenentului. Lumina albă, chiar atunci, răsări iarăş în văzduh, mai aproape, mai limpede, urmărită îndată de bubuituri mai furioase.

— Lumina! suspină Bologa. Ispiteşte, mereu ispiteşte lumina!... Parcă toate tunurile din lume n'ar mai fi în stare s'o înăbuşe...

Dar arătarea albă se topi iarăş şi întunerecul îi strânse iar în braţe, ca nişte cleşte reci. Numai în sufletele lor buimăcite mai stăruiau scântei multicolore, mângăetoare... O luară pe ulicioară. Noroiul era mai cleios. Bologa simţia cum îi tremură genunchii. I se părea că duce în spinare o piatră de moară. Şi inima îi era atât de sângerată şi totuş atât de plină de o dorinţă mare că îl tortura o trebuinţă sfâşietoare să vorbească, să se explice...

— Domnule căpitan, vă rog — zise dânsul fierbinte — am fost întâia oară în Curtea Marţială, vă rog... Şi conştiinţa mi-a poruncit... A fost vinovat, domnule căpitan...

Klapka tăcea parcă nici nu l'ar fi auzit...

5.

Apostol Bologa îşi luă în primire bateria, mai stătu puţin de taifaş cu comandanţii de secţie şi apoi coborî în adăpostul subpământean să se odihnească. Se întinse pe patul de scânduri. Era prăpădit de osteneală şi de nesomn, căci toată noaptea se svârcolise, dar acum sufletul i se uşurase parcă ar fi scăpat dintr'o cameră de tortură şi parcă toate sbuciumările ar fi rămas acolo, în satul cu spânzurătoarea... Deafară cobora o înfumurare de lu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mină în care se conturau vag intrarea adăpostului, masa improvizată, cu hărți, compasuri, cărți și niște farfurii goale, apoi aparatul telefonic în părete, două scaune fără spate, aruncate laoparte... Auzia ploaia monotonă, plicticoasă, adormitoare și se bucura că în creeri îi furnicau, ca și altădată, numai reflectoare, tunuri, muscali, hărți, decorații...

Spre seară veni căpitanul Klapka în inspecție. Bologa se înnoură, mai ales când căpitanul îi spuse că a văzut celelalte baterii și că aici va zăbovi mai mult, ca acasă... Ii dădu toate deslușirile, rece, scurt, parcă astfel ar fi vrut să înlăture o apropiere înafară de serviciu. Klapka îl ascultă gânditor, privindu-l mereu în ochi cu o stăruință care pe Bologa îl zăpăcea și-l făcea să-și reamintească întâlnirea lor de eri, în fața spânzurătoarei. La sfârșit apoi căpitanul îi zise deodată cu un glas în care vibra o sinceritate caldă:

— Ești o inimă de aur, Bologa!... Da, da, o inimă... De-aceea mi-ești drag ca un frate!...

Locotenentul avu o tresărire nervoasă. Nu înțelegea ce vrea Klapka și un moment i se păru că-l ispitește. In ureche însă îi răsunau cuvintele blânde, tulburătoare care totuș îl spăimântau ca și când l-ar fi târât spre o primejdie.

— Te-am văzut aseară cum te-ai chinuit — urmă căpitanul. Toată seara și toată noaptea...

Și te-am înțeles. Poate că numai eu te-am înțeles, fiindcă eu... Da, da!... Nu te uita că am tăcut! Trebue să tăcem! Mereu să tăcem! Altfel...

— Domnule căpitan, cred că vă înșelați, cred că... — zise Bologa aspru, aproape cu ură. Și nu știu ce vă face să-mi atribuiți...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Klapka zâmbi cu atâta bunătate că Apostol se încurcă de tot și se opri în mijlocul frazei.

— De eri, dela primul schimb de priviri, am înțeles că vezi în mine un dușman — reluă căpitanul. Nici nu mi-ar fi păsat de dușmănia ta dacă pe urmă, când se svârcolea fratele meu în ștreang, nu ți-aș fi văzut ochii plini de lacrămi... Nu protesta! Nu ți-ai dat seama, dar ai lăcrimat... Și lacrimile acelea ți-au desvăluit inima întreagă...

Bologa mai încercă să se împotrivească. Zadarnic. Căpitanul părea că simte o nevoe nebiruită de a-și crea un prieten cu care să împartă o povară sufletească. Neîncrederea locotenentului îl făcea să șovăe și totuș înfricoșarea singurătății îl îmboldea mereu să se apropie. Astfel îi spuse cum a aflat aseară, dela un căpitan ungur, că Bologa e român, dar ofițer model și patriot incomparabil. Atunci s'a întristat, crezând că lacrămile au fost înșelătoare... A cunoscut mulți ofițeri români în războiu și cu toți s'a înțeles ca și când ar fi fost frați de sânge. Cum oare să nemerească tocmai aici un renegat? Pe urmă, la masă, a priceput tot, căci la fel se ascunde și dânsul de doi ani de zile, ferindu-se, ca un actor bătrân, de a-și arăta simțămintele cele fierbinți și purtând veșnic o mască pe obraz... De altfel, pentru el, primejdia e și mai mare decât pentru Bologa, întâi fiindcă e ceh și toți cehii sânt suspecți, apoi fiindcă... Nu-i mărturisi al doilea motiv, ci, după o mică pauză, îi povesti că el e din Znaim, oraș foarte drăguț și ceh curat, și că părinții l'au dat la școala militară ca să-și câștige mai curând pâinea, deoarece erau mulți frați și fără avere. A eșit cadet la optsprezece

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ani, dar viața militară nu i-a plăcut. In vara când a fost înaintat sublocotenent și s'a dus acasă în concediu, s'a amorezat nebun cu fata unui profesor, tot din Znaim. A vrut s'o iea de nevastă, dar iubita lui n'avea zestrea reglementară, ba chiar nici un fel de zestre. Atunci, fiindcă nu putea renunța la fată, s'au logodit. El s'a hotărît să-și creeze o carieră nouă, iar ea s'a legătuit să-l aștepte. S'a înscris în aceeași toamnă la drept și s'a așternut pe carte. A mers greu. Serviciul îi reteza mereu avântul și superiorii nu vedeau cu ochi buni strădaniile civile. Totuș în șapte ani a terminat. Era locotenent. Prin demisie a dobândit gradul de căpitan de rezervă, dar și de candidat de avocat. Practica a făcut-o în Znaim, aproape de logodnică. Peste un an deschizând cancelarie de avocat, s'a putut însura. Căsnicia a fost rodnică: anul și copilul... Azi are patru, doi băeți și două fete. Războiul a întrerupt seria. Al cincilea deabia acum e pe drum... Dintr'un portofoliu scoase niște fotografii și-i arătă, falnic și mișcat, întâi copilașii, pe rând, cu numele și obiceiurile fiecăruia, apoi pe nevastă-sa.

— Să știi însă că fotografiile sânt mizerabile — adaogă el cu însuflețire. Mai ales nevastă-mea... e de o mie de ori mai bine, delicată, blândă, frumoasă... De-aceea nu iese niciodată în fotografie... Cine o cunoaște, trebue s'o adore...

Sărută fotografiile, le puse bine și murmură înduioșat, cu ochii scăldați în lacrămi:

— Din pricina lor și de dragul lor sânt cum sânt, Bologa!... Altfel, Dumnezeu știe, poate că și eu... Așa însă nu pot... Sânt capabil de orice lașitate, numai să nu mor înainte de a-i

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

îmbrățișa, să mă pot întoarce la ei... Ce vrei! Sânt un nenorocit... Și totuș, în doi ani, o singură dată am fost acasă, cinci zile! Înțelegi? O, câinii, câinii!...

Scrâșni dinții, cu lacrămi gârlă pe obrajii grași, înroșiți de emoție. Se auziră pași coborând în adăpost și Klapka se potoli brusc, întorcându-se cu spaimă spre intrare. Era un sublocotenent care venea să ia înțelegere cu Bologa în privința serviciului de noapte.

— Poate să ne viziteze și la noapte reflectorul și ar fi bine să-i pregătim o primire triumfală — zise sublocotenentul.

Se așezară la masă, întinseră hărțile, se sfătuiră, văzură unde a apărut reflectorul ultima dată și chibzuiră unde trebue să apară la noapte, aprinseră un muc de lumânare, făcură socoteli și planuri de tragere...

Preocupat de reflectorul dușman, Apostol Bologa nici nu se mai gândi la Klapka. Dealtfel toată noaptea stătu de veghe, alergând dela postul de comandă la tunuri, dela tunuri la cele câteva observatoare ale bateriei, repezindu-se chiar până la observatorul din linia infanteriei, agitat parcă ar fi fost în joc toată fericirea lui și soarta lumii întregi. Ceasurile însă trecură, veni dimineața și reflectorul nu se arătă...

Și noaptea următoare la fel, și noaptea a treia la fel... Deabia a cincea noapte, când nu credeau că are să vie, a venit iar, mai sfidător, mai batjocoritor... Au cheltuit zeci de obuze, dar lumina s'a plimbat nepăsătoare peste câmpurile brăzdate de șanțuri...

A doua zi, pela amiazi, Bologa se pomeni iar cu Klapka la baterie. Era foarte palid și cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ochii mai tulburi şi mai bolbocaţi ca de obicei. Îi spuse că adineaori colonelul i-a poruncit categoric să sfârşească scandalul cu reflectorul, fiindcă ajungem de râsul şi ocara armatei, adăogând că comandantul diviziei a făgăduit o decoraţie celui ce va zdrobi batjocura rusească.

— Azi-noapte l'am încadrat şi totuş ne-a scăpat! zise Bologa furios, încheind cu o înjurătură ungurească. In doi ani n'am primit nici o observaţie şi acuma, din pricina unui fleac de...

— Nu te înfuria, prietene, şi nu înjura — răspunse Klapka abătut. Observaţia nu te priveşte pe tine ci pe mine!

— Pe toţi ne priveşte, domnule căpitan, şi tocmai asta-i...

— Poate că înainte de a lua eu comanda divizionului, dar azi toată vina cade numai asupra mea! Am simţit aceasta foarte limpede din chiar vorbele colonelului, din tonul lui, din... M'a întrebat pentru ce anume am fost mutat aici, înţelegi?

Căpitanul se aşezase pe scaun, lângă masa cu hărţile, şi se uita întrebător şi speriat la Bologa care, nedumerit, răspunse:

— In interes de serviciu, firește. Dealtfel în războiu nici nu se mai ţine seama de alte interese...

— Ei bine, colonelul ştia, trebue să ştie, şi totuş m'a întrebat — zise Klapka mai încet şi cu o umbră de mister în glas. Iar când, de frică, i-am spus o minciună, el nici n'a clipit din ochi, încât am fost silit să mă ruşinez de laşitatea mea!

Tăcu, aşteptând un răspuns sau o întrebare. Pe Bologa însă atitudinea şi glasul căpitanului

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

îl uluiră, trezându-i deodată în suflet toate sbuciumările care crezuse că s'au stins fără urme. Ar fi vrut să protesteze şi să isprăvească cu omul acesta care, urmărindu-l cu încrederea, îl făcea părtaşul unor gânduri primejdioase. Simţia însă cu groază că, în adâncul inimii, gândurile acestea îi erau dragi şi le tăinuia acolo ca nişte odoare preţioase.

— Domnule căpitan... — murmură Apostol, uitându-se în ochii lui, rugător.

Din privirea şi glasul lui, Klapka sorbi un îndemn care îi lumină faţa frământată. Ca şi când ar fi pornit să-şi golească dintr'odată tot sufletul, oftă greu şi zise:

— Mă înăbuşe laşitatea, Bologa! Nu mai pot!... Am crezut că, tăinuind-o, voi scăpa de ea, şi acuma mă gâtue... Ai văzut privirea lui Svoboda sub streang?... Nu se poate să n'o fi remarcat, toată lumea a văzut dispreţul şi mândria şi nădejdea... Asta-i moartea noastră eroică! Pe frontul italian, un român a fost spânzurat pentru aceeaşi vină... Am văzut bine, a avut aceeaşi privire în faţa funiei... Atunci însă n'am priceput nimic. Tocmai peste câte-va luni mi-am dat seama, în groază şi în laşitate... Trei ofiţeri din regimentul meu, unul chiar din divizionul meu, toţi cehi, au fost prinşi într'o noapte, între linii, cu planuri şi cu hărţi şi cu secrete... Eu era să fiu al patrulea, dar în ziua plecării am primit de-acasă o scrisoare şi m'am ascuns ca un hoţ. Scrisoarea mi-a reamintit casa, copilaşii, nevasta, în scrisoare am găsit speranţe de viitor şi de fericire, am găsit iubire multă, toată iubirea mea... Cum să risc eu toate acestea pentru... pentru ceva... pentru un vis?... Totuş pe urmă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

am fost trimis şi eu, cu dânşii, în faţa Curţii Marţiale, ca complice... Şi acolo m'am lepădat de ei, ca de lepră, şi am tăgăduit, agăţându-mă cu desperare de viaţa asta ruşinoasă! Iar ei au tăcut şi nici măcar nu m'au dispreţuit. Secera morţii scânteia în faţa lor şi ei n'au clipit din ochi... Apoi când s'a citit ameninţarea spânzurătorii, au strigat toţi trei, într'un glas, acolo, înaintea Curţii, „trăiască Bohemia", în vreme ce eu tremuram ca un biet cerşetor de milă... Ba ca să dovedesc tuturor cât sunt de nevinovat, m'am dus şi la execuţie... Vezi, până unde poate merge laşitatea?... Lângă sat e o pădure prin care armata şi-a croit drumuri speciale, ferite de aeroplanele italiene, pentru trebuinţele frontului. Am mers cu convoiul de execuţie şi am ajuns într'o poiană largă. Convoiul s'a oprit puţin în mijlocul poienii şi m'am uitat împrejur să caut stâlpii spânzurătorilor... Stâlpi nu erau, dar în schimb în fiecare copac atârnau oameni, agăţaţi de crengi, cu capetele goale şi cu tăbliţe de gât, pe care scria „trădător de patrie", în trei limbi... Mi-a înghеţat inima'n piept şi totuş n'am îndrăznit să tremur. Ca să-mi pot tăinui mai lesne înfiorarea, mi-a trecut prin minte să-i număr, să văd câţi sunt... Închipueşte-ţi ticăloşie de om! Dar cum să-i numeri, când toată pădurea era plină de spânzuraţi?... Ori poate că numai groaza m'a făcut să-mi pară mai mulţi?... Atunci am închis ochii, gândindu-mă cu mirare stupidă: „Asta-i pădurea spânzuraţilor..." Un maior ungur, înalt şi cu profil de pasăre, mi-a şoptit, poate ca să mă ispitească: „Toţi sânt cehi... şi ofiţerii, şi soldaţii... numai cehi!" Am tăcut parcă mi-ar fi făcut o mustrare... Apoi i-au

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

spânzurat pe toţi trei deodată şi pe acelaş copac, un fag bătrân cu tulpina scorburoasă. Când le-au pus streangul de gât, m'am uitat bine în ochii lor... Străluciau cumplit, ca nişte luceferi prevestitori de soare, şi atât de măreţ şi cu atâta nădejde, că toată faţa lor părea scăldată într'o lumină de glorie... Atunci m'am simţit mândru că sânt frate cu cei strălucitori de sub streang şi am dorit moartea cu o însetare uriaşă! Dar numai o clipă, o singură clipă! Pe urmă am privit svârcolirile trupurilor, am auzit pârâitul crengilor şi numai inima îmi tremura, încet, fricoasă, hoţeşte, ca nu cumva s'o audă vre-un vecin... Peste câteva zile am fost mutat ca suspect... Acuma vezi dece am fost mutat?... Şi crezi că am plâns măcar dupăce m'am întors dela pădurea spânzuraţilor? Sau măcar în tren, venind încoace? Sau aici?... M'am bucurat, Bologa, auzi, că trăesc, c'am scăpat de pădurea spânzuraţilor!... Până adineaori m'am bucurat, până când m'a întrebat colonelul de ce am fost mutat! Numai adineaori am plâns cu capul vârât în mantie ca să nu mă simtă nici ordonanţa... Numai adineaori, de frica pădurii spânzuraţilor!... Fiindcă a venit după mine pădurea spânzuraţilor!...

Klapka se opri cu nişte ochi atât de mari şi de îngroziţi că Bologa îşi simţi sufletul copleşit de milă. In tăcerea adăpostului inimile lor băteau deopotrivă de înfricoşate... Locotenentul vru să-i spue o vorbă de mângâere şi se pomeni şoptind:

— Domnule căpitan, pădurea spânzuraţilor...

Işi luă seama însă şi plecă ochii în pământ, neputincios şi umilit.

— Acuma înţelegi întrebarea colonelului? re-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

veni căpitanul cutremurându-se parcă ar fi vrut să se scuture de o apăsare. Și observația cu reflectorul...? Vezi cum se leagă?... Observația e amenințare pentru mine: ori reflectorul, ori...

Iar se cutremură și apoi continuă mai gâtuit:

— Trebue să nimicim reflectorul, Bologa, frate de suferință!... Altfel...

— Pădurea spânzuraților — murmură Apostol cu ochi scânteetori de o ură nouă, plămădită în sufletul lui pe nesimțite.

Klapka, parcă povestind și-ar fi ușurat inima, vorbi pe urmă numai de reflectorul rușilor, prinse să arate pe hartă, să măsoare, să combine cifre și formule... Bologa îl asculta din ce în ce mai mohorît, fără să mai rostească un cuvânt. Glasul căpitanului, în care bâlbâia numai frica, începu să-l indigneze. Se stăpânea, simțind însă cum i se infiltra ura în sânge, cum îi alerga prin toate vinele ca o otravă... Se uita pe hartă și vedea numai degetele căpitanului, ținând compasul și mișcându-se de ici-colo, desenând o umbră ciudată, în formă de spânzurătoare...

Apoi Klapka plecă liniștit, încrezător, cu fața înflorită de un zâmbet, lăsând pe Bologa singur în adăpostul umed...

6.

Îi clocotea inima și creerii îl usturau. Stătu un minut în picioare, cu ochii după Klapka, apoi se prăbuși pe scaun, în fața hărții, agățându-se de compas ca de o nădejde mântuitoare. Dar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nici degetele nu-l mai ascultară... In sufletul lui, ca și împrejurul lui simția o scârbă chinuitoare în care i se scufunda toată viața.

Își rezemă capul în palme, privind liniile, punctele, unghiurile însemnate pe hartă. I se păreau niște semne cabalistice și se mira cum le-a putut înțelege până azi? Și, în acelaș timp, îi încolți în minte o întrebare, ca un cârlig: ce caută el aici? Pe urmă, împrejurul întrebării se adunară răspunsuri, lămuriri, alte întrebări și alte răspunsuri care însă, cu cât se înmulțeau cu atât îl nemulțumeau mai rău, fiindcă toate împreună nu-i deschideau nici o punte de mântuire.

— Ce ridicol am fost cu concepția de viață — se gândi apoi deodată. Cum nu mi-am dat oare seama că o formulă neroadă nu poate ține piept vieții niciodată?

Acum, uitându-se în urmă, i se păru că toată viața i-a fost goală ca o pungă de hârtie model. Îi era rușine de trecut și-și aminti cu o părere de rău dureroasă momentele când viața a încercat să-l atragă în mersul ei și el s'a împotrivit prostește, înăbușindu-și cu îngrijire avânturile. Chiar svârcolirile lui de-acuma cu năzuințele desperate de a-și înfrânge pornirea inimii...

— Don' locotenent, am adus prânzul — zise ordonanța care se oprise la spatele lui Bologa cu sufertașul.

Apostol, auzind vorba românească, sări drept în picioare ca și când l'ar fi lovit cu un ciomag în moalele capului.

— Da... bine... bine, Petre — bâigui buimăcit, clătinându-se pe călcâe și apoi trântindu-se în pat ca să nu-i observe soldatul tulburarea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ordonanța așează masa, trăgând cu coada ochiului spre Bologa. Îl văzu amărît și, crezând să-l ușureze, întrebă supus:

— Ați primit vre-o veste rea de-acasă, don' locotenent?

— Ce veste, măgarule? răcni deodată Bologa, ridicându-se furios. Ce-ți pasă ție?... Numai acasă îți umblă gândurile, afurisitule, acasă!...

Soldatul înlemni în poziție, cu fața la locotenentul aprins de mânie. Era om de peste treizeci de ani, înalt, spătos, cu mâinile ca niște lopeți, cu obrajii osoși și cu ochi nespus de blânzi în care pâlpâia evlavie și resemnare. Apostol îl avea ordonanță de vre-o șapte luni și Petre îl slujea cu o credință de câine, fericit că l'a scos din foc. Dealtfel i-l recomandase, într'o scrisoare, chiar doamna Bologa, căci era tot din Parva, cunoștea pe „domnișorul" din leagăn și lăsase acasă cinci copii.

Întâlnind pe urmă ochii ordonanței, furia locotenentului se topi într'un val de rușine. Își dădu seama, îndată, că numai graiul românesc l'a scos din țâțâni, fiindcă a venit ca o mustrare peste gândurile lui răvășite de imputări. Îi păru rău că s'a înfuriat și în părerea aceasta de rău simți mulțumire de sine și înălțare. Se sculă, făcu trei pași spre intrarea adăpostului, se întoarse înapoi și zise trist, sincer, parc'ar fi vorbit cu un prieten vechi:

— Sânt amărât, Petre, și nu știu ce am... O, Doamne, războiul...

Se cutremură înfricoșat. Era întâia oară că se plângea de război. Până acuma chiar suferințele războiului i se păruseră firești și socotise lași pe cei ce murmurau împotriva lor...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Soldatul, liniştit, cu o lucire sumbră de pocăinţă în ochi, răspunse grav:

— Pedeapsa lui Dumnezeu, don' locotenent, pentru păcatele oamenilor.

Dar dacă nu-s pedepsiţi păcătoşii, ci tocmai cei asupriţi? întrebă Bologa stăruitor.

— Dumnezeu ţine cumpăna dreaptă — zise Petre cu o credinţă profundă. Moartea nu-i pedeapsă. Viaţa e pedeapsă. Şi numai chinurile trupului şi suferinţele îndreaptă pe om spre mântuirea sufletului...

Apostol se aşeză să mănânce. Credinţa ordonanţei o cunoştea demult şi aceleaşi vorbe cucernice le auzise de zeci de ori. Petre, care şi acasă fusese vestit de bisericos, în vâltoarea războiului s'a scufundat într'un adevărat fatalism religios... Dealtfel, fiind singurul român în regiment, era singurul cu care Bologa vorbea românește. Soldatul glăsuia acuma despre suferinţă şi despre Dumnezeu, şi Bologa, mâncând, îl asculta şi se gândea că niciodată nu l'a ascultat cu atâta dragoste... Îl întrerupse şi aduse vorba despre Parva, despre cei de-acasă... Petre oftă şi umplu adăpostul cu fel de fel de amintiri cari îi înduioşau deopotrivă. Apostol simţia din ce în ce cum îi creşte inima, cum îi bate năvalnic şi cum bătăile se încheagă într'un cântec de biruinţă. O dragoste mare îi înfiora sufletul. Se uită la Petre mişcat, având impresia că într'însul s'a întruchipat toată Parva, toţi cei ce vorbesc românește... Îi venea să-l îmbrăţişeze şi să se arunce la picioarele lui, cerându-i iertare... Şi în cele din urmă, nemai putându-se stăpâni, murmură cu glas de fericire:

— Petre, Petre, fratele meu... nădejdea mea...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Soldatul tăcu o clipă nedumerit. Apoi clătină din cap și zise domol, resemnat:

— Doamne-ajută...

7.

Câteva nopți nu mai apăru reflectorul... Apostol Bologa, de veghe în observatorul din șanțurile infanteriei, îl aștepta însă mereu cu atenția încordată, ca să mulțumească pe Klapka. In liniștea nopților, tulburată doar rareori de vre-un foc de pușcă speriat, avu răgaz destul să-și judece, precum obișnuia, credința cea nouă, convins că numai însuflețirea care rezistă pe cântarul minții e vrednică să locuiască trainic în sufletul omului. Și se bucura simțind că primenirea lui sufletească, ori cum o răsucea, îi încălzea inima, pe când vechea „concepție", pentru care douăzeci și șapte de luni și-a primejduit viața, a fost veșnic severă ca o mamă vitregă. Își zicea acuma că viața ființează numai prin inimă și că, fără de inimă, creerul rămâne o biată grămadă de celule moarte... Îi era rușine însă amintindu-și că i-au trebuit doi ani de războiu ca să ajungă acolo de unde a pornit împotriva sfaturilor doamnei Bologa, ale protopopului și ale tuturor, afară de Marta... La gât purta un medalion cu o buclă blondă și chipul unui căpșor fermecător. I le-a dat când a fost acasă, în concediu, șoptindu-i „eroule", cum dealtfel îi zicea și în scrisori...

— Marta e vina tuturor... — încercă să-și zică în taină, ca o scuză față de conștiința dojeni-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932
toare. Dar își curmă gândul, alungându-și din suflet lașitatea. „Marta nu m'a îndemnat niciodată să fiu erou, cu nici o vorbă... Numai gelozia mea neroadă a socotit că, prin uniformă și vitejie, are să-i potolească cochetăria. Va să zică numai eu sânt vinovat și trebue să îndur remușcările...“

Dealtminteri trecutul i se părea mort și se ferea să-l desgroape. Mai mult îl preocupa viitorul, care-i mijea ca o auroră strălucitoare după o noapte vijeloasă. Nu-l vedea încă lămurit, dar ceața care-l aburea avea sclipiri trandafirii... Inima îi era plină de un simțământ mângăetor.

— De-acum începe o viață nouă! se gândea mereu cu bucurie. Insfârșit mi-am găsit calea... Au trecut șovăirile și îndoelile! De-acuma, înainte!...

O poftă de viață vajnică îi clocotea în piept. Când venea, dimineața, dela observator și se întindea pe patul de scânduri, adormea repede și visa numai fericire...

Intr'o după-amiază târzie se pomeni iar cu Klapka la baterie. Bologa, aducându-și aminte de îngrijorarea de dăunăzi a căpitanului, se miră văzându-l foarte senin și zâmbitor, cu o mulțumire în ochi aproape provocătoare. După ce inspectă împreună tunurile și oamenii, coborîră în postul de comandă, unde ardea pe masă un muc de lumânare.

— N'am avut noroc, domnule căpitan — zise Apostol cu o ușoară ezitare. Dacă n'a vrut să vie...

— Cine? întrebă Klapka. A, da... Ia mai dă-l dracului de reflector, Bologa! adăogă apoi nepăsător.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Locotenentul tăcu zăpăcit, uitându-se în ochii căpitanului în care acuma câteva zile îl îngrozise pădurea spânzuraților. Klapka însă urmă netulburat:

— Omul cu buba se sperie de toate umbrele... Așa și eu cu coloneluł nostru! Că-i mâncător de oameni, călău... Când colo e om foarte de treabă... A, nu ți-am spus?... A venit mai în fiecare zi pela mine... de patru ori... Iți închipui tremurături pe capul meu! Eram sigur că vrea să mă prăpădească. Insfârșit, eri, de frică, i-am spus verde pentru ce am fost mutat aici, bătându-mă în piept, firește, că sânt nevinovat, că... M'a ascultat, m'a ascultat și la urmă mi-a zis, fără pic de imputare, înțelegi, mi-a zis: „Știu... Așa vin nenorocirile asupra oamenilor...“ Și atâta tot!... Apoi am vorbit despre Viena, despre operete, despre americani, însfârșit prietenește!... Ba se vede că a prins și simpatie de mine, căci azi-dimineață iar a venit în inspecție. Adică ce inspecție, că nici n'am mai pomenit de serviciu... In schimb mi-a dat o dovadă definitivă de încredere... O dovadă hotărîtoare!... Anume, în mod absolut confidențial, mi-a comunicat o mare taină oficială... Așa că de-acuma n'am nici o grije, sânt liniștit...

Pe Bologa-vioiciunea și seninătatea căpitanului îl supărau. Cu glas de imputare, îl întrerupse:

— O taină oficială ce importanță are pentru noi?... Și încrederea, și bănuiala sânt deopotrivă de chinuitoare!

— Nu, nu! strigă căpitanul cu căldură. Să nu exagerăm! Oameni de treabă sânt pretutindeni și în toate neamurile. De ce să exage-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

răm?... Ei bine, colonelul e un om, indiferent de situaţia lui, asta trebue s'o recunoaştem!...

Dealtfel secretul ne interesează şi pe noi, fiindcă e vorba de schimbarea diviziei. Din Italia e pe drum o divizie obosită, ca să ne schimbe...

— Atunci noi trecem iar pe frontul italian? întrebă Apostol.

— Nu, nu pe frontul italian — răspunse Klapka repede, cu oarecare mândrie. Pe frontul românesc...

In clipa când să rostească ultimul cuvânt, îşi aduse aminte că locotenentul e român, dar nu mai avu vreme decât să-l pronunţe mai încet. Bologa îngălbeni şi, parcă n'ar fi auzit bine, repetă maşinal:

— Pe frontul...

Nu sfârşi, ca şi când i s'ar fi înfipt în beregată o ghiară înăbuşindu-i glasul. Rămase cu gura căscată şi se holbă năuc la căpitanul care, dându-şi seama cât a fost de imprudent, murmură prosteşte:

— Iartă-mă, prietene... Am uitat că tu... Sânt un...

In creerii lui Apostol însă deabia atunci începu să ţiue cuvântul de care se spăimântase, ascuţit şi sfâşietor parcă i-ar fi scormonit un pumnal. Se sculă brusc în picioare şi alergă de ici-colo, frângându-şi mâinile şi şoptind desperat:

— Nu se poate... nu se poate... nu se poate...

Klapka, mereu zăpăcit, încercă să-l consoleze, zicând fără convingere:

— Linişteşte-te, Bologa, ce Dumnezeu... La urma urmelor viaţa nu merge fără compromisuri, fără jertfe şi...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Deodată Apostol Bologa se opri în fața lui. cu obrajii albi, cu ochii stinși, încât căpitanul amuți.

— Orice... orice, numai asta nu se poate! izbucni Bologa cu o voce arzătoare. Asta ar fi o... o... o...

Pereții de bârne ai adăpostului închegară sforțările lui de-a găsi cuvântul într'un vuet prelung, încât Klapka îl apucă de braț vrând să-l facă să vorbească mai încet. Și Apostol, ca și cum ar fi înțeles, se încurcă, plecă fruntea și sfârși murmurând:

— O... o crimă...

— Așa-i, dar ce putem noi face? zise căpitanul înăbușit, cu ochii spre intrare. Eu pricep și împărtășesc zdruncinarea ta, totuș voi aveți și mângăerea că baremi există și în tabăra cealaltă frați care luptă pentru mântuirea voastră, pe când noi nici n'avem încotro să ne aruncăm privirea! Pentru noi singurul mijloc de-a fi eroi este să murim spânzurați!

Bologa se lăsase pe un scaun copleșit. Klapka, încredințat că l'a potolit, continuă cu mai multă siguranță:

— O crimă imensă e în deobște războiul dar cu deosebire războiul Austriei! Incaltea când un popor de același sânge iea armele, cu sau fără dreptate, știu cu toții că izbânda va fi spre folosul neamului și prin urmare fiecare om poate muri cu credința că s'a jertfit pentru binele tuturor. La noi însă niște stăpâni urâți au trimis robii să moară ferecându-și lanțurile!... Atunci? In mijlocul vălmășagului de crime ce mai poate cumpăni o crimă micuță care-ți strivește ție sufletul? Cui îi mai pasă aici de sufletele noastre?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Atunci urmează să...? întrebă repede Bologa care începuse să asculte și n'avea puterea să aștepte.

— Să mergi unde vom merge toți — zise Klapka grav, cu o resemnare îndurerată. Să mergi, să faci ce vom face toți și să-ți închizi ermetic toate portițele sufletului până ce va sosi pacea sau se va prăbuși lumea sau până ce-ți va veni rândul și ție să mori și să scapi de toate chinurile!...

Apostol tresări și răspunse cu protestare în glas:

— Dar dacă eu nu vreau să mor!... Nu vreau, nu mai vreau!... Acuma trebue să trăesc! Acuma nu mai vreau să mor!...

Klapka tăcu o clipă și apoi zise cu un zâmbet care voia să-i ascundă sfiala:

— Mi-e nu-mi șade bine să-ți vorbesc ție de moarte, știu... De frica morții sau de dragul vieții, poate că-i acelaș lucru, sânt laș... da, da, recunosc și mărturisesc, sânt în stare să înghit orice rușine, orice umilire... Totuși mi-am zis de multe ori, uite așa cum mă vezi, mi-am zis că morții sânt cei mai fericiți, fiindcă ei cel puțin au pus cruce tuturor durerilor... Mi-ești drag, Bologa, și dacă n'ai fi fost tu aici, n'aș fi avut atâta încredere în mine însumi... Dar vezi, chiar noi, care ne-am apropiat sufletele prin suferințe comune, și noi trebue să ne împărtășim sbuciumările într'o limbă străină! Atunci cum să nu-i invidiem pe cei morți, Bologa?...

Locotenentul nu-l mai asculta. Liniștea lui Klapka însă îl neliniștea mai rău. Întrebă deodată cu un fir de nădejde în privire:

— Și crezi d-ta că-i sigur...?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Căpitanul, după o șovăire scurtă răspunse hotărît, parcă ar fi căutat să-i dea un leac amar:

— Din nenorocire nu încape nici o îndoială, dragul meu. Divizia de schimb a plecat din Italia. Mâine, poimâine trebue să sosească. Intr'o săptămână ne va lua locul și peste alte câteva zile noi vom fi în Ardeal, pe frontul...

Ochii lui Bologa îl ardeau. Tăcu brusc și lăsă capul în pământ, examinându-și cizmele pline de noroiu și tremurându-și nervos genunchii, în vreme ce Apostol porni de colo până colo, ca un lup în cușcă, respirând greu, cu tâmplele dogorîte. Peste două minute apoi, cu o hotărîre nouă, locotenentul se opri iarăș în fața lui Klapka:

— Domnule căpitan, te rog... te implor... Scapă-mă!... D-ta mă poți scăpa!... Nu vreau să mă duc pe frontul...

Klapka ridică ochii la el, neînțelegând ce vrea. Bologa însă urmă tot mai înfrigurat:

— Trebue să se găsească un mijloc de salvare!... Mutați-mă la un regiment care rămâne aici!... Ori trimitiți-mă înapoi în Italia, oriunde, numai acolo nu!... Voi lupta ca și până azi, jur! Voi... Am trei medalii de vitejie, toate trei dobândite cu... Numai acolo nu pot merge... Acolo presimt că am să mor... Și nu vreau să mor! Trebue să trăesc!...

Căzu pe pat, cu obrajii în palme, biruit de lacrămi. Căpitanul era înduioșat și simția că, dacă ar deschide gura, l'ar năpădi plânsul și pe el. In văgăuna întunecoasă suspinele lui Apostol îngroșau aerul, iar lumina sfârâitoare de pe masă tremura pe pereți niște umbre neliniștite... Intr'un târziu, după ce sughițurile locotenentului se mulcomiră, Klapka zise:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ei, te-ai mai răcorit?... Atunci putem vorbi ca doi bărbaţi, ba chiar ca doi soldaţi!... Adevărul este că în războiu nu trebue să cugeţi, ci să lupţi... cel puţin aşa perora un general, dăunăzi, la cartier. Dar lucrurile astea e nevoe să le cumpănim bine-bine şi fără pripire, altfel... De-ai chibzui puţin, ai vedea că eu n'am nici o putere. Eu nu pot propune nimic, fiindcă sânt stigmatizat: ceh, adică trădător... Pentru cei de seama noastră s'au inventat mitralierele din spatele liniilor, menite să ne aţâţe pofta de vitejie în caz de şovăire... Dacă aş îndrăzni eu să te propun pentru mutare, imediat am fi bănuiţi amândoi! Imediat! Un ceh, cu antecedentele mele, să iea partea unui român?... Nici nu-ţi închipui ce tămbălău, ce... Numai generalul te-ar putea salva, dacă ar fi om şi ar avea inimă... Crezi însă că pe-aici sânt mulţi oameni? Crezi că...

Bologa, care se ridicase şi ascultase ursuz, se agăţă de o vorbă şi strigă:

— Am să mă prezint generalului!

Klapka se spăimântă ca şi când însuşi generalul l'ar fi surprins complotând. Răspunse în şoaptă:

— Astâmpără-te, Bologa!... Te rog!... Ce, tu nu cunoşti pe generalul Karg? Doar ţi-e comandant de aproape un an... Karg? Un câine, un... Ar fi capabil, în loc de răspuns, să te trimită direct la Curtea Marţială...

— Atunci ar urma să plec fără să încerc baremi a mă împotrivi sau a ocoli ticăloşia? izbucni iarăşi Apostol, acuma însă furios şi scrâşnind dinţii.

— Ascultă sfatul meu, prietene — zise căpitanul liniştit. Sânt mai bătrân ca tine şi am

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

îndurat multe în viață... Războiul n'are altă filozofie decât norocul. Lasă-te deci în grija norocului. Parcă în doi ani de zile moartea nu ți-a cântat la urechi pe toate glasurile, și totuș norocul te-a ocrotit. Poate că te iubește norocul... Nu-l zgândări, nu-l stârni... Lasă-l...

— Și cum simt că acolo mă așteaptă o primejdie cumplită! murmură Bologa deodată foarte abătut, cutremurându-se. Niciodată n'am avut presimțiri atât de...

— Primejdiile sânt azi pretutindeni — făcu Klapka stăpânindu-se. In aer, pe front, acasă, în toată lumea... Insuși pământul mi se pare că trece printr'o zonă de primejdii... Ce să facem? Norocul e scutul tuturor... Așa!... Ascultă-mă pe mine... Mai chibzuește și o să-mi dai dreptate!... Dar fără patimă! Fără pripire!... Calm!... Calm!...

Se sculă încet, își puse casca în cap, gata de plecare.

— Decât să mă duc acolo, mai bine trec la muscali! șopti atunci Apostol, uitându-se drept în ochii căpitanului.

— Ușor de zis — răspunse Klapka, liniștit, parcă ar fi așteptat de mult vorbele locotenentului. Dar dacă nu izbutești, știi ce te așteaptă!... Numai dăunăzi ți-am povestit despre cei trei... Și ei au vorbit ca tine, ba și mai năzdrăvan... Iar azi poate că sânt tot în pădurea spânzuraților ca să îngrozească pe alții!

— In privința asta n'am nici o grije — zise Bologa cu încredere. Când ar fi să mă prindă, m'aș împușca și aș isprăvi repede!... In orice caz eu n'am să mor spânzurat, asta ți-o garantez!

— Așa mi-au garantat și ei, prietene, dar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

împrejurările au fost mai puternice decât hotărârea lor... De aceea zic: ieа seamă, nu te juca cu norocul! Sânt mii şi zeci de mii în situaţia ta şi soarta le poartă de grije tuturor cum crede de cuviinţă...

Klapka îi strânse mâna fierbinte... In clipa următoare Apostol Bologa se pomeni singur, pironit în acelaş loc, cu ochii în gol, uluit de vedenii. Işi veni în fire şi, simţindu-se sleit de puteri, se trânti pe pat... Pe masă, în sfeşnicul improvizat, lumina începu să pâlpâie repede, să sfârâe şi apoi deodată se stinse. Pe Bologa, întunerecul îl zgudui, buzele-i arse însă şoptiră cu îndârjire:

— Nu se poate!...

8.

— Ştii vestea, Petre? zise a doua zi Apostol către ordonanţa care, ghemuit într'un colţ al adăpostului, citea cu râvnă şi evlavie Visul Maicii Domnului. Peste o săptămână, cel mult două, mergem acasă, în Ardeal...

— Bogdaproste! făcu soldatul, luminat de bucurie şi începând să se închine. Bine c'a dat Dumnezeu şi Maica Precista, că alţii au mai fost câte-o săptămână, unii şi mai mult, numai noi parcă sântem ciumaţi...

Bologa zâmbi aproape răutăcios văzând fericirea omului şi urmă batjocoritor:

— Da ce, tu crezi că ne ducem să petrecem? Ehe, mai pune-ţi pofta'n cuiu, bădiţă! Ne ducem tot la bătae... să ne batem cu românii...

— Vai de mine, don' locotenent! sări Petre

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

speriat. Doamne ferește! adogă pe urmă închinându-se de mai multe ori. Doamne apără-ne și nu ne părăsi!... Mare păcat, den' locotenent... Apoi să nu-i trăznească Dumnezeu din senin?...

Consternarea ordonanței îi făcea bine. „Dacă un om simplu se revoltă, atunci eu ce să fac?" își zise Bologa, uitându-se mulțumit la Petre. și îndată urmă în sine: „Atunci cum să nu înțeleagă și generalul...?"

De azi noapte îl urmărea gândul cu generalul și se sforța mereu să-și întărească convingerea. A chibzuit bine, a prevăzut probabilitățile și — Klapka n'are dreptate. Dealtfel Klapka e un fricos care vede pretutindeni călăi și spânzurători. Pe când el, Apostol Bologa, cu trei semne de vitejie pe piept... Sfaturile totdeauna l'au plictisit, dar acuma ale lui Klapka îl înfuriau. Resemnarea i s'a părut o atitudine animalică, nevrednică de omul liber. Cu atât mai mult i se părea azi că a sta cu mâinile în sân ar fi o crimă cel puțin egală cu plecarea la război...

Închipuirea că ar putea merge acolo îi stătea totuș înțepată în creeri ca o baionetă vrăjmașă. Trebuie s'o smulgă, altfel nu mai poate trăi. Mai ales că, în lumina spaimei de azi, amintirile trecutului îl împresurau ca niște amenințări din ce în ce mai negre...

Nădejdea în generalul de divizie îi risipia spaima. Și aceasta era o dovadă împotriva lui Klapka. Se hotărî să se prezinte la raport, să-i explice situația, să-l roage și să-i făgăduiască solemn că își va face datoria oriunde, afară de acolo... Vru să plece îndată, să sfârșească mai repede și să se liniștească. Puse mâna pe apa-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ratul telefonic să anunțe că dorește să se înfățișeze comandantului diviziei. In ultimul moment își luă seama. Cum să ceară generalului mutarea când nu știe încă nimeni despre schimbarea diviziei? L'ar întreba: de unde a aflat, cine i-a spus? Ar fi o murdărie să trădeze pe Klapka, ar fi...

— Deocamdată trebuie să mai aștept — își zise dânsul. Intâi să se publice vestea schimbării, chiar neoficial... Trebue să procedez cu băgare de seamă și cu demnitate!...

Se liniști. Trecură trei zile... Nu se auzi nimic despre strămutarea diviziei. Nici Klapka nu mai veni, parcă i-ar fi fost frică să dea ochi cu Bologa care, din ce în ce mai stăpânit de speranță, începea să creadă că poate s'a contramandat ordinul. Inima îi ticăia de o emoție plăcută. Și, fiindcă se simția fericit, scrise mamei sale o scrisoare lungă și plină de credință, în care, pe două pagini întregi, vestejia fapta lui Pălăgieșu împotriva protopopului Groza; apoi altă scrisoare, cu foc, Martei, comunicându-i că dragostea lui, în ciuda tuturor suferințelor, n'a scăzut și deabea așteaptă ceasul când să-și poată strânge în brațe logodnica...

Mai trecu o zi senină. Pe urmă sublocotenentul dela baterie îi spuse cum a aflat dela un infanterist că peste patru zile, cel mult, toată divizia trece pe frontul românesc. Bologa păli, dar ceru amănunte. Sublocotenentul i le dădu: că ofițerilor dela infanterie li s'a comunicat vestea, confidențial, de trei zile, că primele trupe din divizia de schimb au și sosit la Zirin...

In aceeași noapte, târziu, se ivi iarăși reflectorul, în sectorul de alături. Bologa, în postul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de comandă, cu receptorul telefonic la ureche, asculta indicațiile observatorilor. Tunurile bubuiau aspru, răgușit, încât se cutremura pământul și din tavanul adăpostului, printre bârnele groase se scurgeau firișoare de nisip...

— Ce-ar fi să-l doboare tocmai acuma alții? se gândi el cu o părere de rău ciudată.

Când amuțiră tunurile și auzi că lumina a dispărut, Bologa avu o tresărire de bucurie. Îi veni în minte că Klapka a vorbit despre o decorație pentru distrugerea reflectorului...

— In orice caz o citație pe divizie e asigurată fericitului care îl va nimici! își zise, întorcând spatele telefonului. Oare cine va fi norocosul?

In suflet un glas îi răspunse că el trebue să fie. Încercă să-l înăbușe, dar glasul deveni poruncitor... Atunci îi fulgeră prin minte: Dacă ar avea el norocul să spargă reflectorul rusesc și dacă, drept recompensă, ar fi citat sau decorat, ce ușor și cu câte șanse de izbândă s'ar putea duce la generalul Karg!

Ideea aceasta i se păru atât de minunată că se miră cum de nu i-a venit mai curând, îndată ce s'a hotărît să se prezinte generalului?... Îi pieri pe loc orice urmă de somn, se repezi la hartă și se puse pe socoteli, pe însemnări, până la ziuă, cu o însuflețire neobosită și cu convingerea aprigă că viața lui atârnă de ceeace face acuma.

Toată ziua o petrecu apoi cu binoclul la ochi, examinându-și sectorul cu atenție, comparând în gând punctele reperate pe hartă... Spre seară începu să-l roadă grija ca nu cumva, tocmai în noaptea aceasta, să lipsească iarăș reflectorul mântuitor. Totuș era gata să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

veghezc şi o săptămână şi să-l nimicească... Numai, între timp, să nu vie ordinul de schimbare! Dar nu, nu se poate! Trebue să apară.... trebue... Seara, la zece, dădu poruncile cuvenite şi porni spre observatorul cel mai înaintat... Ploua rece, leneş, monoton. Săgeţile de apă se încovoiau, în văzduhul negru, cu luciri de oţel... Lutul ud, frământat de ploile toamnei, se agăţa de cizmele locotenentului şi plescăia la fiece pas. Bolta de nouri parcă stătea să cază pe pământul ameţit de întunerecul fără margini. Apostol Bologa, cu casca de fier înfundată pe cap, strâns în ulanca blănită, cu gulerul ridicat, înainta cu băgare de seamă, ferindu-se de băltoace, cu barba în piept. Inima îi bătea atât de năvalnic că nici nu simţia plezniturile ploaei.

Cunoştea drumul şi terenul. De vre-o trei luni, de când s'a statornicit frontul, a făcut calea aceasta de sute de ori... Intră în labirintul de şanţuri de comunicaţie unde apa se aduna ca în nişte canale de irigaţie. Cizmele cu carâmbii înalţi i se scufundau până din sus de glezne în noroiul cleios...

Ajunse asudat la postul de observaţie ascuns chiar în prima linie de tranşee. Schimbă două vorbe cu plutonierul zgribulit şi apoi îl trimise la baterie...

Bologa se cocoţă în dosul teodolitului, pe pipăite. Nu vedea nimic. Aparatul era ferit de ploaie, în schimb în spatele observatorului se scurgeau şiroaie de apă din spărturile coperişului... Căută să se orienteze, dar o beznă atât de deasă acoperea lumea, că ochii lui nu puteau desluşi nici o nuanţă în negrul înăbuşitor, iar în urechi îi huruiau exasperant de uniform gla-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

surile ploaei care înghițeau toate zgomotele vieții. Își simția bătăile inimii, dar creerii parcă i se topiau, muiați de gânduri...

Peste un ceas răpăiala mai osteni puțin. In acelaș timp Bologa își dădu seama că mintea iarăș începe să frământe planuri și socoteli. Apoi se pomeni zicându-și:

— Pe asemenea vreme poți trece la dușman fără frică...

Cum pricepu rostul vorbelor, le curmă cu scârbă. Din clipa când și-a făcut convingerea că, distrugând reflectorul buclucaș, va dobândi dela generalul Karg mântuirea, i-a părut rău și i-a fost rușine că s'a gândit măcar să treacă la inamic. In doi ani de război spiritul milităresc i-a pătruns atât de adânc în fire, încât dezertarea, din orice motiv, i se părea o crimă neiertată...

— Totuș, dacă vrei să treci mai sigur, trebue să pleci sau pe înserate, sau în zorii zilei— îi veni iar în minte, același gând, stăruitor ca o muscă pe care în zadar vrei s'o alungi.

Incetul cu încetul ploaia conteni și se porni un vânt aspru, cu șuerături sinistre, mai desțelenind puțin întunerecul și cotrobăind vajnic prin observatorul lui Bologa care, în curând, simți în spinare o pată udă și rece. Se ghemui mai bine, ferindu-și spatele... Vântul însă îi pătrundea prin haine, prin piele și-i zgâlțâia inima.

— Și reflectorul nu mai apare! murmură el dârdâind.

Își înfipse ochii în bezna subțiată, cu furie nerăbdătoare. Acuma începeau să se deslușească, în nemișcarea moartă, semne umile de viață. In dreapta și în stânga tranșeele infante-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

riei se întindeau, strâmbe şi capricioase, ca nişte linii grosolane pe o hârtie boţită. Ici-colo, ca muşuroaele, înţepenite, poate chiar înghe̊ţate, înaintea şanţurilor, zărea sau bănuia posturile de ascultare. La vre-o treizeci de metri, în stânga, începe sectorul căpitanului Cervenco... „Ce-o fi făcând oare Cervenco?... Bietul Cervenco..." In faţă câmpul zăcea neted, pierdut în noapte şi biciuit de vântul ce mai scutura în răstimpuri stropi mari de apă din văzduh. Apostol Bologa ştia că, exact la cinci sute optzeci şi trei de metri, se află prima linie de tranşee ruseşti şi i se părea că deosebeşte zigzagurile care înseamnă gardul morţii. Inchipuirea lui mergea mai departe şi, bâjbâind prin întunerec, arăta unde vine linia a doua, a treia, bateriile vrăjmaşe, unde a fost ultima dată reflectorul...

Bologa nu îndrăznea să se uite la ceas de frică să nu-şi piarză nădejdea în apariţia reflectorului. Era sigur însă că a trecut miezul nopţii... „Mai este vreme", îşi zicea din ce în ce mai amărât. Singurătatea îl strângea de gât. Simţia o nevoe dureroasă de-a schimba o vorbă cu cineva, cu oricine, numai să nu fie singur, să nu poarte singur povara aşteptării... Reflectorul nu s'a arătat niciodată înainte de miezul nopţii; de obicei pela două vine; deci nu i-a trecut vremea, poate să spere... Dacă însă n'ar apare deloc, atunci...

— Numai ei ar fi de vină, dacă m'aş pierde! se gândi furios, ameninţând cu pumnul liniile ruseşti nevăzute.

Apoi deodată, când se aştepta mai puţin, drept în faţă, chiar în sectorul bateriei, stârnită parcă de sfidarea lui, ţâşni o lumină or-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

bitoare și mândră, svârlindu-și întâile raze spre cerul căptușit cu nouri și apoi coborând pe pământ, repede, cu tremurături înfrigurate. Apostol închise ochii, înfricoșat ca în fața unei fantome, uitându-și tunurile și mânia, uitând tot, parc'ar fi visat.

— Hei!... Dormiți acolo?... Tunurile!... Nu vezi reflectorul? bombăni îndată un glas gros, batjocoritor, la câțiva pași, în șanțul infanteriei.

Bologa se desmetici brusc. Cunoștea glasul: era un locotenent de infanterie, foarte înalt și uscățiv, care disprețuia fățiș pe toți artileriștii. Ochi cu teodolitul izvorul luminii și apoi aruncă un ordin scurt în gura telefonului. Peste câteva clipe bubuiturile izbucniră, rare, chibzuite... Totuși razele albe alunecau încet, nepăsătoare de obuzele vijelioase, scormonind întunerecul, apropiindu-se parcă sfidătoare de Bologa. Pe urmă, ca și când l'ar fi descoperit cum stătea zgulit în observatorul umed, se opriră chiar asupra lui, învăluindu-l cu farmecul lor rece, străbătându-i prin ochii bolnavi în toate ascunzătorile inimii, răscolindu-i și tulburându-i gândurile ca un neașteptat răsărit de soare... In primul moment Apostol simți numai o ură năpraznică împotriva luminii care îl îmbrățișa fără voia lui. Dar când vru să rostească două cuvinte în telefon, ca să corecteze tragerea tunurilor, nu-și mai putu întoarce privirea. Desmierdarea razelor tremurătoare începea să i se pară dulce ca o sărutare de fecioară îndrăgostită, amețindu-l încât nici bubuiturile nu le mai auzia. In neștire, ca un copil lacom, întinse amândouă mâinile spre lumină, murmurând cu gâtul uscat:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Lumina!... Lumina!...

Chiar în clipa aceea însă, parcă le-ar fi retezat un paloș de călău, razele muriră și ochii lui Bologa se umplură de întuneric. Nu-și dădea seama ce s'a întâmplat. Tunurile băteau mereu, rar, cum poruncise dânsul.

— Mi se pare c'am spart reflectorul — se gândi atunci, mirându-se cum a putut face el asemenea ticăloșie și bucurându-se că a făcut-o.

Stătu buimăcit un răstimp, având conștiința că ar trebui să mai facă ceva și neputându-și aminti ce anume. Apoi deodată, speriat, simți receptorul telefonului și strigă:

— Rachetele!... Rachetele!...

Pe cerul mohorît se ivi, sfârâind mânios, un glob de lumină ca un ochiu iscoditor. In punctul unde fusese reflectorul, Bologa văzu prin binoclu mulțime de viermușori negri, zvârcolindu-se neputincioși... Iscoada din văzduh însă se stinse repede și tot atunci tunurile amuțiră singure, fără ordin, sătule parcă și mulțumite. Intunerecul și tăcerea înfășurară pe Apostol ca un lințoliu aspru, în vreme ce ochii lui, cu pupilele largi, se chinuiau într'o așteptare fără scop. In fundul sufletului însă simția clar cum pâlpâe dragostea de lumină, blândă, mângăetoare...

Apoi iar auzi, de astădată chiar la spatele lui, glasul locotenentului de infanterie:

— Insfârșit, bine c'a dat Dumnezeu de ați isprăvit cu reflectorul, că era mai mare rușinea!... Te pomenești că iai și o medalie de vitejie, fiindcă la noi așa se dau decorațiile... In orice caz, eu te felicit!... Noapte bună!...

Fără să aștepte răspuns, locotenentul se depărtă, mormăind, prin băltoacele șanțului de apărare.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ce s'a întâmplat, Doamne? își zise Bologa, înfiorându-se și căutând să se trezească din amorțeala ce-i oprise în loc gândurile.

Vântul sufla mai friguros, desfundând iarăș o bură de ploae măruntă, moleșitoare. Picurii îi țârâiau în spinare ca niște fire de nisip... Apostol își zicea că la fel îi țârâe și gândurile in creeri, subțiri, nesigure, pipăitoare. Incetul cu încetul însă izbuti să le rânduiască... Va să zică și-a atins ținta și se poate prezenta în fața generalului. Va să zică nu va mai trebui să meargă cu divizia pe frontul românesc, asta e aproape sigur. Atunci de ce nu se bucură cum s'a bucurat când i-a venit ideea să zdrobească reflectorul?... In loc de răspuns, în suflet îi răsări deodată lumina albă pe care o gâtuise adineaori, strălucind ca un far într'o depărtare imensă. Și strălucirea i se părea când ca privirea lui Svoboda sub streang, când ca vedenia pe care a avut-o în copilărie, la biserică, în fața altarului, sfârșind rugăciunea către Dumnezeu... Lumina îi înăbuși întrebările și-i liniști inima ca și cum i-ar fi deschis o cale dreaptă, netedă, într'un ținut sălbatec și neumblat. Cu un ceas în urmă toate nădejdile lui erau în alții și n'avea încredere în sine. Acuma era sigur că mai curând se va pune de-a curmezișul soartei decât să-și mai pângărească sufletul, fiindcă în suflet, în lumină, i se călea mântuirea...

Intunerecul se subția treptat. Vântul sufla mereu și uneori cânta ca o chemare prelungă, confuză, ademenitoare. Atunci, ca o ispitire, în mintea lui Bologa încolți iarăși gândul că aceasta era ora dezertorilor... Și gândul nu i se mai păru respingător, ca și când i s'ar fi șters din creeri toate convingerile trecutului...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Un sergent veni să-l schimbe, deşi Apostol uitase să dea ordine. Îi părea rău că pleacă din singurătatea care acuma îi era dragă. Se strecoră prin tranşeele în zigzag, pe la spatele sentinelelor înţepenite lângă arme. Când să cotească spre şanţul de legătură, se ciocni cu căpitanul Cervenco.

— N'am putut închide ochii toată noaptea — murmură căpitanul abătut. Imi pare rău c'aţi nimicit reflectorul, nu ştiu de ce... Aţi ucis lumina, Bologa!

— Aici e lumina! răspunse Apostol, triumfător, bătându-şi inima cu palma.

— Da, da, ai dreptate! Aici e lumina, şi suferinţa... Aici e toată lumea! zise Cervenco cu o sclipire în ochi.

Apostol Bologa trecu înainte prin şanţurile întortochiate, cu spatele încovoiat, cu ochii strălucitori, cu sufletul plin de încredere, împăcat şi mulţumit parcă s'ar fi purificat într'o bae de virtute...

9.

Pe la amiazi, pe când Bologa dormea încă, un zbârnăit strident, la căpătâiul lui, îl făcu să sară drept în picioare, îngrozit, ca şi cum s'ar fi prăbuşit adăpostul. In telefon răcnea aghiotantul regimentului:

— Locotenent Bologa!... Alo!... Chiar el?... Tu eşti?... Ordin dela domnul colonel să pleci imediat să te prezinţi Excelenţei Sale... Excelenţa Sa doreşte să te vadă... Foarte urgent!... Firește că treci pe la noi, fiindcă şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

domnul colonel are să-ți vorbească... Deocamdată eu te felicit prietenește!... Ai salvat onoarea diviziei întregi... Domnul colonel a telefonat chiar azi-noapte la cartier... Vine a patra, Bologa, bravo!...

Peste o oră Apostol era într'un automobil, alături de un căpitan de stat-major pe care-l întâlnise la postul de comandă al regimentului și care se oferise să-l ducă până la cartierul diviziei, deoarece tot se gătea de plecare. Pe drum îi spuse și căpitanul că distrugerea reflectorului merită o recompensă deosebită, precum îi spuseseră toți camarazii, cu colonelul în cap. El asculta gânditor și tăcut. Uneori privirea i se cobora pe piept unde luceau cele trei medalii de vitejie și-și reamintea emoția clipei când a primit-o pe cea dintâi. Cât a dorit-o și cât se simțise de umilit până ce a căpătat-o! I se părea că numai el n'are și se credea nenorocit și dezonorat. Se arunca unde era primejdia mai mare, unde secera moartea mai cumplit, fără frică, cu gândul numai la ea... Apoi când i-a agățat-o pe piept colonelul, în fața trupei, i-a plâns inima de fericire. Deabia atunci a început să se creadă vrednic de-a trăi...

In curtea comandamentului de divizie îi eși în cale locotenentul Gross care, ca pionier, avea mereu treburi pela cartier. Gross îl întâmpină cu o strâmbătură ironică:

— Bravo, filozofule! Ai mai omorât câțiva oameni pentru o tinichea...

— Ascultă, Gross — răspunse Bologa deodată jignit. Când vei înceta tu de-a executa ordinele, atunci să faci imputări altora! Până atunci puțină modestie...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Eu execut ordinele, adevărat — zise pionierul mereu batjocoritor. Eu săvârşesc sau ajut barbaria, dar cu greaţă, amice! Nu cu entuziasm ca alţii!... Eu nu caut să mă disting!

— Mai bine. ai căuta să-ţi potriveşti fapta cu vorba — murmură Bologa privindu-l drept în ochi. E uşor să vorbeşti, dar...

— Am să te văd mâine, poimâne, pe frontul românesc — îl întrerupse Gross cu un zâmbet acru. Acolo să te văd...

— Eu nu voi merge niciodată acolo — zise Bologa, tresărind şi roşindu-se.

Gross vru să mai zică ceva, dar atunci apăru în pragul casei un plutonier ţanţoş, strigând cu importanţă:

— Domnul locotenent Bologa!... Poftiţi... Excelenţa Sa...

Peste câteva clipe Apostol Bologa stătea înfipt reglementar înaintea generalului Karg. om scurt şi gros, cu faţa urâtă şi aspră, mohorâtă de mustăţi burzuluite, sfredelită de nişte ochi rotunzi ale căror priviri, ţâşnind de sub sprâncene foarte late şi veşnic încruntate, păreau două pumnale veninoase. Inima locotenentului se svârcoli când îl văzu ridicându-se greoi dela masa încărcată cu dosare şi hârţi. Işi aduse aminte că, de câte ori a dat ochi cu dânsul, a simţit o teamă stranie ca de un vrăjmaş nemilos sau ca de o ameninţare crâncenă ce nu se poate ocoli şi care nici măcar nu ştii când te va izbi...

Generalul, cu bărbia ridicată, îi întinse mâna şi-i zise voios:

— Bravo, Bologa!... Mi s'a raportat fapta d-tale şi am ţinut mult să te felicit personal... Am ţinut... da... negreşit...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Glasul lui era gros și pătrunzător, și parcă te ocăra chiar când glumea.

Apostol se înclină ușor strângând mâna generalului și pe urmă îi povesti amănunțit, în fraze scurte, seci, militărești, cum a distrus reflectorul. Vorbind însă bagă de seamă că nările generalului sunt înfundate cu păr și se gândi că trebue să sforăe urât noaptea și că nu l'a mai văzut dela execuția cehului... Karg îl ascultă cu luare aminte, dând din cap și măsurându-l uneori, cu priviri mulțumite, de sus până jos; apoi, la sfârșit, îl bătu prietenește pe umăr, murmurând:

— Te-am propus pentru medalia de aur... Fii sigur că vei avea-o!... Soldați ca d-ta ne trebuesc și merită toate distincțiile... Bravo, Bologa!... Sânt mândru că am onoarea să comand asemenea ofițeri viteji...

Generalul tăcu, frământându-și mintea să mai găsească vre-o două cuvinte potrivite. Dar nu mai găsi nimic și, după o pauză scurtă, repetă mai apăsat:

— Sânt mândru... foarte mândru...

Și iar îi întinse mâna, gata să-l concedieze. Atunci însă Bologa, liniștit, cu glas limpede și uitându-se drept în ochii lui cenușii, zise:

— Excelență, vă rog, dați-mi voe să vă fac o rugăminte!

Generalul Karg, neplăcut surprins că locotenentul, mai ales după ce i-a arătat atâta cinste, cutează să vorbească neîntrebat și încă să-i ceară ceva fără a se fi înscris la raport pe cale ierarhică, precum spune regulamentul, făcu doi pași înapoi cu o încruntare din sprâncene. Totuș, vrând să-și dovedească indulgența față de un erou, răspunse prietenește:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Da, da... te ascult... Un erou... cum nu... toată bunăvoința...

In clipa aceasta Bologa simți lămurit că îndrăzneala lui e zadarnică și neroadă, și avu o șovăire. Pe frunte îi răsări o cununiță de picuri fierbinți. Ca să câștige timp sau să se liniștească, tuși puțin și plecă fruntea... Pe urmă își redobândi încrederea și, pironindu-și ochii cu hotărîre în ochii generalului, vorbi repede, sacadat:

— Știu Excelență... am aflat că divizia noastră, peste câteva zile, va pleca în altă parte... pe alt front...

— Exact. — zise generalul nedumerit, mai ales văzând că Bologa se poticnește.

— Atunci, Excelență — urmă locotenentul brusc, parcă întreruperea i-ar fi dat un imbold nou — atunci vă rog să-mi faceți favoarea de a mă lăsa pe mine aici... Ori, dacă aici nu se poate, atunci pe frontul italian...

Generalul îl măsură cu mirare și cu o svâcnire nervoasă de mustață, apoi zise:

— Bine... Deși îmi pare rău că te pierd... Un ofițer eminent, viteaz... Dar, fiindcă dorești mult... Totuș cred că ar fi mai bine aici decât în Italia...

— Chiar și acolo, Excelență... Am fost câteva luni pe Doberdo și, la urma urmelor, aș prefera...

Fața lui Bologa era acuma scăldată în bucurie și nădejde. Nu se mai putea stăpâni. Suspină din fundul inimii, ușurat.

— Bine... bine — repetă generalul gânditor. Nu pricep însă de ce n'ai merge cu noi? Divizia mea are o misiune sfântă în Ardeal! O misiune măreață... Da!... Dușmanul a pângărit pământul țării... Acolo valahii....

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Deodată generalul Karg se opri ca și când o rază de lumină i-ar fi deschis creerii. Se dădu iar câțiva pași înapoi, rămase cu privirea țintă la Bologa, căutând să-i scormonească în adâncimele sufletului. Câteva secunde domni o tăcere ca un giulgiu, încât de-afară se auzi limpede huruitul unei căruțe și ciripitul gălăgios al vrăbiilor, într'un pom, sub fereastra cancelariei. Apostol, fără să-și dea seama, închise ochii, ferindu-se de scrutarea generalului care izbucni brusc, aproape răgușit:

— Dumneata ești român?

— Da, Excelență — răspunse locotenentul repede.

— Român! repetă generalul, cu un glas uimit și enervat care aștepta o desmințire.

— Român! repetă Bologa mai hotărît, întinzându-se din șale și scoțând puțin pieptul.

— Da... bine... firește — bâigui Karg peste câteva momente, bănuitor și cercetător. Da... desigur.... Dar atunci mă miră rugămintea d-tale... foarte mult... Mi se pare că d-ta faci deosebire între dușmanii patrici?...

Apostol Bologa se uita în ochii scânteietori ai generalului cu o seninătate care îl minuna pe el însuși. Se simția însă hotărît și neclintit ca în asalturile cele mai năpaznice. Acuma se încăpățâna să convingă pe dușman, deși înțelegea bine că silințele lui sunt de prisos. Se pomeni vorbind calm, fără umbră de emoție sau șovăire, parc'ar fi discutat cu un camarad binevoitor:

— Excelență, am conștiința că douăzeci și șapte de luni am luptat așa încât să pot sta cu fruntea sus în fața oricui... Nu mi-am cântărit niciodată datoria. Mi-am dăruit tot sufle-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tul și tot entuziasmul... Azi însă mă aflu într'o imposibilitate morală...

Generalul se cutremură ca și cum i-ar fi implântat o spadă în piept. Ochii i se aprinseră și luciră ca oțelul. Se repezi furios la Bologa, cu brațele ridicate și zgârcite, gata să-l zdrobească, răcnind:

— Ce?... Imposibilitate morală?... Ce vorbe sânt astea? Cum îndrăznești?... Eu nu cunosc asemenea fleacuri care ascund pur și simplu lașitatea unor oameni fără sentimente patriotice... Nu cunosc, înțelegi?... Nu vreau să cunosc!...

Apostol căută să protesteze, dar generalul îi reteză avântul, congestionat de mânie:

— Nu-ți dau voe să mai vorbești, ai înțeles?... Fiecare cuvânt al d-tale ar merita un glonte! Gândurile ce se ascund în dosul vorbelor d-tale sânt criminale!... Înțelegi?... Criminale!... O, o!... Va să zică asta ți-e vitejia?... Uite pe cine am propus eu pentru medalia de aur! Poftim!... Medalie de aur!... Glonte, nu medalie!...

Îl împroșcă cu o privire grea de ură și dispreț, apoi deodată îi întoarse spatele, strivind între dinți o înjurătură și smucindu-și mustața cu mâna dreaptă, mică, grasă, încărcată de inele ca o mână de femee cochetă.

Bologa rămase senin, nemișcat și cu gândul mereu că trebue să-l convingă. Furia generalului îi făcea bine și-l îmbărbăta. Când crezu că s'a mai potolit, zise iarăș cu acelaș glas limpede:

— V'am făcut o rugăminte, Excelență, în credința că veți binevoi a înțelege starea mea sufletească... De aceea mi-am îngăduit a vă vorbi ca de la om la om...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Generalul, care se oprise la fereastră, bodogănind și pufnind, se întoarse îndată spre locotenent și răspunse mai stăpânit:

— Eu nu ascult asemenea rugăminți și nici nu stau de vorbă cu astfel de oameni!... Înțelegi?... Dealtfel am vorbit prea mult cu d-ta... Nerecunoscătorule!

Nu-i mai întinse mâna, ci îl măsură cu scârbă din cap până'n picioare și apoi se așeză la masă, răscolind supărat dosarele. Bologa salută reglementar și eși liniștit, cu niște pași siguri, ca după o convorbire nespus de plăcută. Generalul îl urmări cu ochii, clătină din cap, se uită la ușa închisă cu băgare de seamă și deodată izbi cu pumnul în harta cu însemnări, cuprins iarăș de mânie. Chiar în clipa aceasta aghiotantul se strecora în cancelarie, înfricoșat și întrebător.

— Notează pe locotenentul Bologa — mormăi generalul Karg către aghiotantul aiurit. E primejdios și... Nu m'aș mira să aud într'o bună zi că a dezertat la inamic... Ce oameni... Ce armată!...

Aghiotantul se închină, puse niște hârtii pe masă și se grăbi să dispară în vârful picioarelor, fără sgomot, de frică să nu-și descarce generalul mânia asupra lui...

In mijlocul curții Apostol Bologa se uită imprejur parcă ar fi fost aici întâia oară în viață. Ograda era mare, cu gard de uluci spre uliță și cu poartă nouă de scânduri, deschisă. Câteva căruțe se înșirau în fund, lângă grajduri, iar automobilul, cu care venise, stătea părăsit, cu ușile căscate. Casa de piatră, acoperită cu olane vechi, vastă cât o cazarmă, era stropită cu urme de schije de pe vremea când

Muzeul Digital al Românului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

Pe deasupra pârjolise sat și când un obuz a explodat chiar în grădinița din față, smulgând din rădăcini perechea pomului în care și acuma se ciartă un cârd de vrăbii gălăgioase... Cerul se răzbunase puțin și umplea văzduhul cu un albastru mai blând ca totdeauna. Soarele surâdea în asfințit, galben, slab, ca fața unui moșneag vesel, iar lumina aceasta săruta pământul ca o rouă binefăcătoare, răspândind bucurie și deșteptând nădejdi pretutindeni... Apostol stătu un răstimp cu ochii spre soare, sorbind cu nesațiu lumina zâmbitoare. Se simția ușurat ca și când ar fi plâns cu lacrămi fierbinți, după o suferință multă vreme înăbușită. Gândurile nu-l mai dureau, ci se supuneau, docile, voinței lui încât, dacă ar fi vrut, le-ar fi putut înșira frumos, pe o ață, ca niște mărgele...

Eși din curte. Pe uliță, dincolo de popotă, văzu un camion încărcat cu echipamente, gata de plecare pe front. Se urcă. Voia să ajungă cât mai repede la bateric. Era grăbit...

10.

Pe înserate sosi la divizion, să raporteze că s'a întors. Găsi pe Klapka singur în adăpostul spațios, scriind acasă. Căpitanul îl privi lung, apoi îi strânse mâinile și zise cu căldură:

— Acum pot să te felicit și eu, dragă prierene... Din toată inima!

— Adevărat, numai d-ta nu m'ai felicitat încă... adevărat! răspunse Bologa, zâmbind amar. Pentru vitejia...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Pentru vitejia de-a fi spus generalului ce i-ai spus! îl întrerupse Klapka cu un fior.

— Ai și aflat? se miră Apostol. Oficial?

— Am aflat din înfățișarea ta, din mândria și liniștea ta! se însufleți căpitanul. Nici nu e nevoe să-mi povestești ce s'a petrecut! Ochii tăi îmi spun tot, tot!... O, măcar de-aș putea fi și eu ca tine, bărbat! Dacă am fi toți așa, într'un ceas s'ar sfărâma lanțurile!...

Ca pe orice fricos, pe Klapka îl înfierbânta curajul și energia altora. Ceru lui Bologa să-i istorisească din fir în păr scena cu generalul, întrerupându-l deseori cu aprobări grufașe. Apoi când Apostol sfârși, îl întrebă cu o curiozitate entuziastă:

— Ei, și acuma ce ai de gând să faci?

Ochii lui Bologa licăreau blând. Răspunse, deabia peste câteva clipe, calm parcă ar fi spus că se întoarce spre perete:

— Acuma?... La noapte voi trece la muscali!

Klapka, neașteptându-se la asemenea răspuns, se holbă la el un moment, pe urmă se uită împrejur, îngrozit să nu fi auzit cineva vorbele locotenentului, să vază și el pe dracul pentrucă n'a raportat celor în drept.

— Ai nebunit, omule? șopti cu glas rebegit de spaimă. Să nu mai spui astfel de copilării că ne pomenim amândoi atârnați în vre-un copac, ca doi coceni stricați!...

Apostol Bologa surâse; dinții albi îi luciră între buzele subțiri, zicând:

— Acum o lună, chiar acum trei zile, nici n'aș fi îndrăznit să mă gândesc la dezertare... M'aș fi disprețuit eu însumi cel dintâi... Fiindcă până azi am fost alt om... Imi face impresia, când mă uit înapoi, c'am purtat în mine viața

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

unui străin... Totdeauna mi-am închipuit sufletul omului ca o visterie cu odăi multe, unele pline de comori, altele deşarte. Mulţi oameni, cei mai mulţi, trăesc toată viaţa în cămăruţele cele goale şi veşnic deschise, căci celelalte sunt zăvorîte cu lacăte grele şi cheile lor zac tăinuite în focul chinurilor. Pe mine golul m'a înfricoşat ca şi întunericul. De-aceea m'am străduit să găsesc cheile comorilor mele. Dar şi comorile sunt înşelătoare. Indată ce ai descoperit una, râvneşti pe cele mai ascunse... Poate cea mai de preţ nu ţi-o desvălue decât moartea, şi totuşi o doreşti cu lăcomia avarului... O fi deşartă chiar râvna aceasta... Fără ea însă viaţa n'ar mai avea nici o valoare şi nu s'ar deosebi întru nimic de viaţa unei gângănii!... Azi simt c'am descoperit o comoară nouă şi trebue s'o apăr cu orice jertfă!..

— Ce comori, ce comori? îl întrerupse Klapka nerăbdător. Astea-s nerozii, prietene! Fraze, Bologa, şi visuri bolnave!... Realitatea e războiul cu moartea la braţ!... Lasă închipuirile, dragul meu, care cel mult complică şi amărăsc viaţa destul de afurisită!...

— Domnule căpitan, dacă ţii la mine, te rog din suflet să nu-mi mai dai nici un sfat! zise Apostol enervat, urmând însă mai liniştit: Te rog foarte mult!... Crezi că mi-a fost uşor să-mi desbrac trecutul, ca o haină murdară, şi să rămân gol în mijlocul furtunii? Crezi că n'am încercat să mă înşel că sânt îmbrăcat, chiar după ce am simţit frigul şi ploaia biciuindu-mă?... Acuma nimeni în lume nu mă va mai putea îndupleca să-mi arunc straele noui şi călduroase, şi să zgribulesc iarăş în zdrenţele lepădate... Aşa!... Te rog!... Şi... Poate că

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mâine noapte va începe schimbul de trupe; va să zică nu mai e timp de pierdut. Aș risca să fiu silit a te însoți în Ardeal!... Și asta nu se poate!...

— Te ascult și tot nu pot crede că vorbești serios — murmură Klapka, acuma îngrijorat. Se vede că ți-ai pierdut mințile ori că umbli să mori spânzurat?... Dar nu pricepi, omule, că, mai ales după întrevederea ta cu generalul, vei fi urmărit pas cu pas și că vei fi prins chiar în clipa când vei încerca să...

— Tocmai de-aceea trebue să plec la noapte! făcu Bologa neclintit.

— Atunci te chemă spânzurătoarea! șopti căpitanul desperat, pipăindu-și gâtul parcă ar fi vrut să dea la o parte un laț închipuit; apoi, după un răstimp, adăogă cu o tremurare de frică: In orice caz eu nu vreau să știu nimic... nimic... Eu mă spăl pe mâini...

Apostol Bologa se sculă liniștit și vru să iasă. Klapka se repezi la el, poruncitor:

— N'ai să pleci nicăiri! Am să te împiedec eu!... Sânt comandantul tău și te voi opri cu forța!

— Poate că vrei să mă denunți? întrebă Bologa apăsat, privindu-l adânc. Să știi că am să mă împușc, dacă...

Cuprins de o furie neputincioasă, Klapka începu să se lovească cu pumnii în cap, bâiguind:

— E nebun!... A nebunit!... Ce să fac eu cu nebunul?... Doamne, Doamne, ce să fac?

Apostol se apropiă și zise mișcat:

— Poate că nici nu merit sbuciumarea d-tale, domnule căpitan... Sânt ingrat că nu te ascult, dar acuma... zi-mi adio și îmbrățișează-mă!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Căpitanul se uită un răstimp la el, potolit brusc şi cu faţa grăsună asudată de durere. Apoi îl sărută pe obraji, plângând cu hohot şi mormăind înfricoşat, iarăş cu însufleţire:

— Adio, dragă prietene... Adio...

Şi îl îmbrăţişă până ce, mulcomindu-şi puţin emoţia, izbuti să-i spună rugător:

— Poate că te mai răzgândeşti?... Făgăduieşte-mi cel puţin că ai să mai chibzuieşti, te rog... te implor!... Ar fi îngrozitor să cazi în mâinile lor... să... să... Spăimântător!...

— Adio! răspunse Bologa parcă nici nu l'ar mai fi auzit, eşind repede.

Afară amurgea. In apus urmele soarelui scăpătat mai înseninau cerul spălăcit... Bologa păşia grăbit spre bateria lui, când, deodată, răsună din urmă glasul lui Klapka, ascuţit, mânios:

— Telefonist!... Telefonist!... Unde-i telefonistul!...

Bologa înţelese şi zâmbi. Căpitanul voia să se asigure împotriva unor eventuale bănueli de complicitate...

II.

Câmpul de luptă, pustiu şi tăcut, se legăna în ceaţa înserării. Stepa părăginită se desfăşura nemărginită, netedă ca o foaie de hârtie de împachetat, boţită şi pătată, înţepată cu copaci răzleţi, desfrunziţi şi sfâşiaţi de obuze. Poziţiile se desenau ca nişte dungi mohorâte, tremurate, cârligate şi capricioase fără început şi fără sfârşit...

In apropierea bateriei, Bologa se opri cău-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tând, în zigzagul de șanțuri, postul cel mai înaintat de observație, unde a fost și azi-noapte. Când i se păru că l'a găsit, gândurile lui trecură mai departe, se târâră pe sub sârmele ghimpate, cinci sute optzeci și trei de metri, până la marginea tranșeelor rusești, unde rămaseră fără călăuză.

— Acolo începe viața nouă și o lume nouă! își zise cu inima încleștată.

In adăpost îl aștepta sublocotenentul care-i ținuse locul și care dorea să afle ce i-a spus și cum l'a felicitat generalul. Ca să scape de întrebări, Bologa, cu o veselie prefăcută, îi povesti o minciună și schimbă repede vorba. Pe urmă zise îngrijorat că vor trebui să fie cu ochii în patru să nu se pomenească cu vre-un atac bruscat, având în vedere schimbarea diviziei. Sublocotenentul, vrând să arate cât e de tare în prevederi strategice, declară grav că el chiar se așteaptă la o surpriză, dacă cumva dușmanul a prins de veste că divizia va fi înlocuită. Insfârșit își împărțiră rolurile: sublocotenentul va veghea, la postul de observație principal, până la ora două când va merge Bologa să-l înlocuiască...

Rămas singur, Apostol se așeză să scrie câteva rânduri mamei și Martei, să le înștiințeze cumva, prin cuvinte ascunse, că nu mai poate sta aici și că, în curând, le va trimite vești mai bune... Dar, înainte de-a așterne vre-o slovă pe hârtie, își luă seama: orice înștiințare s'ar putea să le pricinuiască neplăceri... In schimb se apucă să studieze harta frontului cu o atenție înfrigurată, să tragă linii cu degetul, să-și aleagă un drum scurt, ferit... Așa îl găsi Petre când îi aduse cina.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Știi că azi mi-e o foame de aș fi în stare să te mănânc și pe tine! strigă Bologa râzând și gândindu-se că trebue într'adevăr să mănânce bine, căci dincolo cine știe ce-o fi.

Indată după masă se culcă, dând de grije ordonanței să-l scoale negreșit la unu după miezul nopții. Vrea să se odihnească zicându-și iar că dincolo cine știe cum și unde va mai afla odihnă...

Petre îl deșteptă la ceasul hotărît și Apostol se sculă voios, sprinten. In câteva clipe fu gata de drum. Se uită împrejur în adăpostul tăcut, chibzuind ce anume să iea cu dânsul din ce avea aici. Șovăi puțin și nu mai luă nimic. Cel mult de revolver poate să aibă trebuință, să-l scape de pădurea spânzuraților... Porni spre eșire, auzind pe Petre urându-i, ca de obiceiu: „Doamne-ajută, don locotenent...“ Se gândi să-i dea mâna, în semn de rămas bun, dar își continuă mersul fără să se oprească și fără să răspundă...

Noaptea se umezise. Ploaia amenința în văzduh cu răsuflări de vânt. Bologa se bucura și privea cerul înourat ca pe un tovarăș care vrea să-i înlesnească scăparea. Dacă ar începe să ploaie, firește, ar fi și mai bine...

Trecând pe lângă adăpostul căpitanului Cervenco și mai având o jumătate de oră de pierdut se abătu să-l întrebe de urât. Căpitanul citea în Biblie, cu ochii înlăcrimați, ca și când ar fi căutat să-și aline o durere mare.

— Ce-i, ce s'a întâmplat? întrebă Apostol uimit. Ce jelești așa?... Ai vre-un necaz?... Ceva de pe-acasă?

— Eu sânt copac fără de rădăcini — zise Cervenco amărât, adăogând cu o privire des-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

perată: Bologa, auzi tu, în noaptea aceasta o să ne atace ruşii!...

Apostol păli parcă l'ar fi pălmuit. Adineaori a vorbit şi el de atacuri cu sublocotenentul, dar numai să-i evite întrebările plictisitoare şi să aibă un pretext de a merge la postul de observaţie. Un atac însă i-ar răsturna toate planurile...

— Nu se poate... N'avem nici o informaţie — bolborosi dânsul zăpăcit. De ce să ne atace tocmai azi?...

— Bologa, e sigur — reluă căpitanul mai plângător. Crede-mă... O patrulă mi-a adus de aseară ştirea că dincolo se fac pregătiri grăbite... Ai să vezi, Bologa!... Aşa e totdeauna...

Zece minute Cervenco nu mai conteni cu jelaniile, încât Apostol plecă buimăcit, blestemându-şi clipa care l'a îndemnat să intre la ruteanul maniac. Afară însă, în tăcerea frământată de vânt şi în întunerecul necăcios, îi veni inima la loc şi-şi zise că Cervenco a început să nebunească, de vreme ce visează numai încăerări, atacuri...

Sublocotenentul dârdâia în observator şi salută pe Bologa ca pe un mântuitor.

— La infanterie se zice că o să ne atace muscalii chiar în noaptea asta — şopti Apostol. Tu ai observat ceva?

— Aş... linişte şi frig — răspunse sublocotenentul, dispreţuitor. Infanteriştii aşa fac, se tem de toate umbrele... Dar muscalii nu sânt proşti să ne atace azi, hodoronc-tronc, când deabia mâine-poimâine vine schimbarea!...

Bologa îi strânse mâna cu mulţumire şi-i ură somn bun. Niciodată nu i-a fost atât de drag sublocotenentul ca acuma. Parcă a vorbit din sufletul lui: doar nu-s proşti muscalii...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Se obișnui cu întunerecul și se uită cu multă grijă spre liniile de dincolo. Nu vedea și nu se simția vre-o mișcare... Peste câteva minute însă un foc de pușcă pocni asurzitor, undeva pe aproape... Deși cunoscu, după zgomot, că nu e rusesc, totuș avu o strângere de inimă... Alte focuri speriate izbucniră îndată, apoi iar altele și în dreapta și în stânga, tot mai depărtate... Bologa se liniști: erau, desigur, sentinelele speriate...

Pela trei, spre a-și șterge orice urme de îngrijorare din suflet, porunci să se înalțe o rachetă, să vază și să se convingă. In lumina verzue terenul dintre tranșee părea mort. La dreapta, între sârmele ghimpate, zăcea cadavrul unui om. A fost ucis deacum două zile, pe când se întorcea din patrulare, noaptea, probabil chiar de camarazii lui, din greșeală sau de frică... Privirea lui Apostol trecu peste el ca peste un mușuroiu, grăbită să-și vază numai calea pe care și-o alesese pe hartă. Un șanț vechiu care începe la vre-o douăzeci de metri și merge până aproape de șanțurile rușilor... Imprejurul observatorului sunt rămășițe de tufe, lăsate înadins pentru mascare... De-aici, târându-se prin cele două pâlnii de obuze, poate ajunge nesimțit la șanțul cel vechiu, căci posturile de ascultare sunt mai departe... La cellalt capăt al șanțului va chema... Atâtea vorbe rusești știe... Pe urmă...

Lumina rachetei se stinse și Bologa rămase mulțumit. La cinci fix, când începe să se subțieze întunerecul, va porni... Mai are deci două ceasuri. Era atât de hotărât că nu simția nici emoție, nici nerăbdare. Aștepta, cu ochii înainte spre țintă, cu gândurile slobode. Vremea trecea peste dânsul ca o apă lină, răcoritoare...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvaniaro/?id=1901-1932

Intr'un târziu îi fulgeră prin minte că poate ruşii îl vor dispreţui că a dezertat, el, ofiţer... Şi chiar în clipa aceea un bubuit prelung, răguşit, spintecă văzduhul. Apostol înlemni, într'o aşteptare ameţitoare. Peste câteva secunde, care i se părură nesfârşite, izbucni un răbufnit mai greoi ca şi când s'ar fi desfundat pământul. Apoi îndată altele, furioase şi din ce în ce mai grăbite. Un clocot năprazznic fierbea în întunerecul brăzdat de dâre luminoase...

— Ce-i asta? se gândi Bologa, uitându-se la ceas şi văzând că e deabia patru. Atacul?... Va să zică totuş... Atunci...

Apostol îşi dădu seama că tunurile ruseşti s au năpustit asupra artileriei care începuse să răspundă, cu teamă însă şi uluită de impetuozitatea duşmanului.

— Acuma ce să mai fac? îşi zise dânsul, cu receptorul telefonului în mână, ascultând duelul artileriilor.

Deodată auzi, la dreapta lui, la câteva zeci de metri, un vâjâit sfârşind într'o răbufnire scurtă. Intoarse privirea într'acolo şi i se păru că vede pâlnia de pământ împroşcând în beznă.

— Iată că au început să dumice infanteria — ingână desperat, simţindu-şi creerul gol ca un burete uscat.

Mai trecu un răstimp. Prin prejur obuzele cădeau tot mai dese. Apoi un ţiuit prelung îi sfâşia urechile. Avu o strângere de inimă şi gândul fulgerător:

— Asta-i pentru mine!

In faţă numai la câţiva paşi, se despică cerul şi un vârtej cumplit smulse coperişul observatorului. Apostol primi un cuţit în piept

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi o lovitură în cască. Apucă cu amândouă mâinile teodolitul ca să nu se răstoarne. Apoi i se păru că se ridică în sus şi deodată se pomeni iar la pământ, cu o durere crâncenă în coapsă.

— Sânt rănit sau poate...

Gândul i se rupse ca o aţă...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

CARTEA A DOUA

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

CARTEA A DOUA

I.

O pată de lumină tulbure-ceţoasă zăcea pe pardoseala de lespezi albe a salonaşului de rezervă, la picioarele celor două paturi de fier.

Pe fereastra unică se uitau în odaie ramurile negre ale unui păr bătrân dârdâind în gerul sfârşitului de Februarie. Pereţii, îmbibaţi de gemete şi dureri, îşi amestecau respiraţia cu mirosul apăsător de spital şi cu căldura sobei de teracotă din dosul uşii...

In paturile curate, cei doi ofiţeri, în halaturi cenuşii, stăteau lungiţi, cu ochii în tavanul înalt. La căpătâiu, în perete, pe tăbliţe negre, albeau numele lor: Locotenent Bologa, Locotenent Varga... Pe mescioarele de noapte foile de febră se pierdeau printre sticluţele de medicamente, arătând că suferinţele cele grele au trecut peste dânşii.

In aerul încărcat de amintirile durerilor plutea o tăcere năbuşitoare pe care Varga o sfărâmă deodată cu glas speriat, ridicându-se în pat, ca şi când ar fi văzut o nălucă:

— De ce taci, camarade?... Spune ceva,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

orice, te rog din suflet, căci tăcerea e mai dureroasă ca o rană de şrapnel!...

Bologa întoarse faţa albă şi suptă de suferinţe spre dânsul, dar nu deschise gura. Varga aşteptă un minut, întrebător, apoi se lăsă iar pe spate, zicând mai mult pentru sine:

— Se împlinesc patru luni de când bolim, mutându-ne din spital în spital, tot mai aproape de front... Mi s'a urât de moarte cu doctorii şi cu bandajele şi cu surorile de caritate! Baremi de-ar veni mai curând concediul...

Apostol tăcea. In trei luni de zile, cât fusese oprit de medici să vorbească, fiindcă avea plămânul drept sfârticat de o schije de obuz, îndrăgise tăcerea. In acel răstimp gândurile lui s'au obişnuit a se rândui frumos, fără pripiri năvalnice şi mai ales fără dureri. Dealtfel, la început, mintea i-a fost senină, parcă o mână meşteră nevăzută i-ar fi şters din creeri toate amintirile. Când şi-a venit în fire întâia oară, la ambulanţa diviziei, a văzut pe doctorul Meyer şi pe Petre. Nu i-a recunoscut, dar a avut o bucurie atât de violentă încât şi-a pierdut îndată cunoştinţa. A doua oară s'a trezit într'un tren sanitar, cu aceeaşi bucurie în suflet şi tot numai câteva clipe. Insfârşit a treia dată a deschis ochii într'un salon alb, în spital. Patul era înconjurat de doctori.

— Bravo, mortule! i-a zis zâmbind unul cu cotlete albe şi mustăţi negre. Bine c'ai înviat... Dacă de şase zile mocneşti aşa...

Apostol atunci a simţit fericirea de a trăi ca un fior nespus de dulce şi, cu buzele crăpate de fierbinţeală, a şoptit abia perceptibil.

— Nu mă doare nimic... nimic...

Vre-o şapte săptămâni mai mult al morţii

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

a fost decât al vieții. In afară de rana din piept, mai avea o sfărâmătură de os la piciorul stâng și o scrijălare adâncă în coapsă.

— Vindecarea ta e o minune — i-a spus doctorul cu cotlete albe și cu mustăți negre, mai târziu. Ai o vitalitate extraordinară, altfel de mult te-aĭ plimba în lumea drepților!

Când i s'a vindecat piciorul și coapsa, l'au trimis mai departe, spre regiunea unității lui, în spitalul de-aici, fiindcă acolo începuseră să sosească transporturi mari de răniți din luptele noui. Aproape o lună a zăcut singur aici, în salonașul de rezervă din fundul coridorului, la etajul întâi. Petre stătea toată ziua lângă patul lui, căutând să-i ghicească gândurile și să-i împlinească dorințele. Dimineața și după vizita medicală îi citea Visul Maicii Domnului, cu glas obosit de evlavie, și Bologa îl asculta fără a înțelege cuvintele, dar cu inima plină de o mulțumire caldă, moleșitoare... Apoi, într'o zi, ordonanța i-a povestit, cum s'a priceput, ce s'a întâmplat atunci, în noaptea ceea... Din povestirea lui, Apostol n'a aflat mare lucru: că a fost îngropat în marginea unei pâlnii de obuz, în dărâmăturile postului de observație, și că acolo l'a descoperit Petre, pela amiazi, după ce, cu ajutorul diviziei de schimb, muscalii au fost respinși în pozițiile inițiale... Povestirea soldatului însă i-a adus aminte nădejdile din noaptea aceea și i-a pus iarăș în fierbere toate gândurile de-atunci. A avut câteva clipe de neliniște ca în fața unei vedenii dojenitoare. Pe urmă vre-o trei zile gândurile, deslănțuite dintr'o toropeală prelungă, l'au chinuit și i-au sfâșiat sufletul. Își zicea că toate sforțările lui de-o ocoli soarta s'au zdro-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

bit şi că de azi încolo numai moartea l-ar mai putea mântui... Moartea însă îl îngrozea acuma mai mult chiar decât perspectiva de-a trebui să meargă pe frontul românesc. Degeaba încerca să-şi biciuiască ambiţia, învinovăţându-se de laşitate; dragostea de viaţă, din ce în ce mai impetuoasă, îi tăia orice avânt, murmurându-i neîncetat în inimă: „Intâi eu şi pe urmă cealaltă lume!“

Intr'o noapte fără somn apoi a găsit împăcarea. La urma urmelor soarta a făcut bine ce a făcut. De ce ar fi dezertat el la ruşi când tocmai i se oferea prilejul să treacă la români? Pentru muscali ar fi fost un simplu şi disprețuit dezertor, în vreme ce românii îl vor primi ca pe un frate. Dincolo dezertarea ar fi fost o crimă dezonorantă, urmată de o captivitate ruşinoasă; aici va merge ca un adevărat erou, cu fruntea sus, şi va putea lupta îndată contra duşmanilor adevăraţi... Va să zică teama de frontul românesc a fost fără temeiu. Noroc că soarta l'a ocrotit... Datoria lui e să trăiască şi să triumfe. Nu viaţa, ci moartea înseamnă laşitate pentru omul care are un ideal în lume...

De a doua zi gândurile au început să se mulcomească, punându-se toate în slujba liniştii lui, ca nişte servitori credincioşi. Impreună cu liniştea însă i s'a luminat în suflet mai vie şi ura împotriva tuturor străinilor dimprejurul lui. Ura pe medicii care-l îngrijiau pe surorile de caritate, pe ofiţerii convalescenţi şi se bucura că, din pricina ranei la plămâni, era osândit să tacă... In ziua când un general bătrân, înconjurat de o droaie de ofiţeraşi fercheşi, a venit să-i agaţe pe piept medalia

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de aur pentru distrugerea reflectorului, Bologa s'a prefăcut că i-e rău numai ca să nu fie silit a părea încântat...

Pe urmă, într'o zi, acum vre-o lună, a fost adus în salonaș Varga, care fusese greu rănit în șoldul stâng, tot atunci în noaptea ceea, și din spital în spital ajunsese aici. In primul moment Apostol s'a bucurat și, pentrucă tocmai i se dăduse voie să vorbească puțin, își povestiră pățaniile. Varga îi explică amănunțit cum s'a desfășurat atacul rușilor, cum au pătruns până aproape de liniile artileriei și cum au fost alungați înapoi printr'un contra-atac fulgerător. Totuș, în lupta aceasta, două regimente de infanterie au fost aproape complect nimicite și chiar huzarii lui au suferit mult, mai ales în cursul contra-atacului când a primit și el schija care era cât pe-aici să-l lase șchiop, fiindcă un doctor cam smintit a umblat în ruptul capului să-i tae piciorul... Locotenentul de huzari clocotea de revoltă că bătălia, în care au pierit peste două mii de oameni și în care era să-și dea ortul popii, nici măcar n'a fost pomenită în comunicatele de război. Se mângăia numai cu speranța într'un lung concediu de convalescență...

Pe măsură ce Varga vorbia și se frământa, Bologa se întuneca. Toate cuvintele lui, chiar privirea lui i se păreau dușmane și se mira cum a putut omul acesta să-i fie simpatic? Ca să nu mai trebuiască să stea de vorbă cu dânsul, își procură un vraf de cărți și se puse să caute în ele explicații și dovezi. Două săptămâni a răscolit și s'a trudit. Nicăiri n'a găsit de ce binele nu e bine pretutindeni și totdeauna? In toate cărțile omul îi părea izolat

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de viaţa adevărată, singuratec şi abstract ca o formulă matematică. Cineva s'a aşezat la masă, plin de încredere în cunoştinţele şi experienţele sale de viaţă, şi a decretat că oamenii trebue să fie aşa şi aşa, că e bine când faci cutare lucru şi e rău dacă faci cutare. Şi în schema lui, acel cineva vrea să vâre cu sila sufletele vii, să le încătuşeze, parcă viaţa s'ar modela după dorinţele sau concluziile cuiva... Dar viaţa merge mereu înainte, nepăsătoare, sfâşiind nu numai sistemele savanţilor ci chiar minţile oamenilor, plăzmuind în fiece clipă situaţii noui, idei noui pe care fantezia liliputană omenească niciodată nu le va putea înţelege şi cu atât mai puţin prevedea... Un capriciu al vieţii a pus faţă 'n faţă milioane de oameni pe care i-a însemnat cu moartea în frunte, silindu-i astfel să descopere în sufletele lor taine nebănuite şi să iea hotărîri neaşteptate. In vârtejul vieţii cărţile sunt grămezi de vorbe fără înţeles. Omul trebue să-şi ferească numai conştiinţa să nu-i sângereze...

In vremea aceea primi o scrisoare dela Klapka, plină de prietenie, comunicându-i câte verzi şi uscate despre traiul pe noul front, lucruri mărunte, adăogând la urmă de tot, în treacăt, că „pe-aici tot ruşi am găsit, numai ruşi..." Bologa îşi zise îndată, fără grije şi fără şovăire: „Nu face nimic... Voi mai aştepta..."

Varga încerca într'una să-i deslege limba şi nu se putea dumeri de ce s'a făcut aşa de ursuz Bologa? Pe el tăcerea îl apăsa şi-l amăra. De-aceea a fost fericit când doctorii i-au dat voe să iasă din odae, s'a împrietenit cu alţi camarazi de prin celelalte saloane şi mai mult stătea cu dânşii decât cu Bologa...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Acuma în așteptarea vizitei medicale de după amiazi, huzarul se perpelea ca peștele pe uscat, mai ales după ce toate sforțările lui de-a scoate o vorbă din Bologa au rămas fără ecou.

— Ce ai, Bologa? izbucni însfârșit Varga, jicnit. M'ai exasperat cu muțenia!... Nu mai vrei să vorbești cu mine ori mă urăști? Am fost prieteni și...

— Nimic, nimic — murmură Apostol, fără să întoarcă ochii.

Varga trebui să-și oprească nouile întrebări. Veni doctorul, însoțit de o soră de caritate drăguță și zăcută de vărsat.

— Iată salonul minunilor cerești! strigă doctorul, mic și blond, frecându-și mâinile, radios și jovial. Pe cât văd, am să vă dau pașaport curând-curând, domnilor! In orice caz ar fi nimerit să începeți a face mai multă mișcare, baremi prin seră, dacă nu prin parc. Afară e încă iarnă, ce-i drept, dar ar trebui să vă mai desmorțiți oasele, domnilor!... Ar fi foarte, foarte bine!...

— Parcă n'o să ni le desmorțim iar pe front, doctore! zise Varga înviorat. Sper că ne dai un concediu de convalescență, doctore? E imposibil să ne trimiți numai decât în luptă, cu rănile deabia cicatrizate?

— Desigur... negreșit — răspunse medicul cu zâmbetul scăzut. Intru cât depinde de mine, firește!... Eu însă cel mult pot să propun, decizia e în alte mâini și, să vă spun drept, doar sunteți bărbați, toate comandamentele ne repetă într'una că se simte mare, mare nevoe de ofițeri, pretutindeni...

— Am înțeles — încheiă Varga posomorât. Ne vei concedia direct pe front...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Doctorul mai îngăimă câteva cuvinte şi se grăbi să dispară împreună cu sora de caritate mereu senină şi surâzătoare.

Pe urmă odaia se umplu, în câteva minute, de întunerec. Numai geamurile rămaseră cenuşii ca nişte ochi bolnavi, stinşi. Varga umbla de ici-colo, nervos, cu mâinile la spate, dar paşii lui nu făceau atâta sgomot cât tictacul arămiu al unui deşteptător de pe mescioara de noapte... Intr'un târziu, Apostol, şezând pe pat cu ochii la rămurelele degerate deafară care desenau arabescuri negre pe geamurile tulburi, începu să fredoneze un cântec vesel.

— Bologa! Ce dracu, de cântece îţi arde? se opri Varga cu imputare. Ori te bucuri că ni s'au spulberat perspectivele de concediu?

— Mă bucur, din inimă, amice! răspunse Apostol cântând şi gesticulând ca un actor într'o operă italiană. Războiu, războiu, războiu, înainte la războiu!

Locotenentul de huzari înmărmuri şi, în cele din urmă, convins că Apostol îşi bate joc de dânsul, eşi din odae trântind uşa. Bologa încetă cântecul brusc, parcă diabia atunci şi-ar fi dat seama ce face. Ii păru rău şi se lungi pe pat, cuprins de o tristeţă ciudată. Peste câteva minute veni Petre, aprinse lumina şi-i întinse o scrisoare, întrebând:

— Oare nu-i de-acasă, don'locotenent?

Bologa se aruncă asupra plicului, dar văzând că-i dela Klapka, nu se mai grăbi să-l desfacă. Presimţia ce cuprinde şi, într'adevăr, citind, dădu peste trei rânduri încurcate din care înţelese cu o claritate tăioasă că, de o săptămână, în locul ruşilor, au apărut românii. Se uită un răstimp la Petre, gânditor, şi apoi zise:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nu-i de-acasă... E de pe front, dela domnul căpitan... De-acolo, nu de-acasă...

Vorbind, gândurile i se strămutară departe, cuprinzând într'o fulgerare toată Parva și deosebit ficcare ființă dragă, începând cu maicăsa și cu Marta, față de care se simția vinovat pentrucă le-a scris numai de două ori de când zace prin spitale, și mai cu seamă fiindcă în noaptea ceea a vrut să se despartă de ele fără să-și iea rămas bun...

— Mi s'a înmuiat inima îndată ce am văzut că s'a apropiat ziua plecării! își zise dânsul. uitându-se la Petre.

— Trebue să vie și de-acasă, don-locotenent — rosti soldatul cu încredere.

— Da... da... trebue... acasă — îngână Bologa, întorcându-se cu spatele, încet, obosit...

Varga reveni mai târziu, neîmpăcat. Apostol tresări din mrejele gândurilor și zise blând:

— Varga... nu știu ce am... Iartă-mă!...

Locotenentul se înseninâ imediat și se apropiă cu mâna întinsă:

— Imi pare rău, prietene dragă... Dar te-ai schimbat îngrozitor?... Odinioară mă iubeai. ne înțelegeam...

— Odinioară! oftă Bologa cu ochii scăldați în lacrămi.

Și mai stătură zece zile până să plece...

2.

Trenul gâfâia și asuda suind printre munții cu piscurile cărunte încă de zăpadă. Soarele începutului de primăvară presăra pulbere de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

argint în văzduh. Pădurile şi poienile tresăreau sub mângâerea razelor fierbinţi. Viaţa nouă, tânără, vijeloasă înviora năvalnic înfăţişarea pământului. Numai trenul, încărcat de oameni şi materiale de război, lung, scârţâind şi pufăind, părea un monstru din altă lume, pornit să înfrunte tinereţea firii. Locomotiva se târa încet, aşteptându-se parcă să-i iasă în cale vre-un duşman, se strecura ca o şopârlă uriaşă pe subt coastele şi râpele nepăsătoare, ferindu-se de ameninţări închipuite la fiecare cotitură...

Intr'un vagon rezervat pentru ofiţeri, Apostol Bologa stătea pe coridor, la o fereastră lăsată în jos, sorbind nesăturat privelişte a munţilor care-i aminteau valea Someşului şi-l făceau să uite unde merge acuma. Din clipa când a pornit la gară, i s'a trezit în suflet o îndârjire neastâmpărată care-i fecunda iubirea şi i-o păstra mândră şi curată.

Deodată uşa compartimentului dela spatele lui se deschise şi se închise cu zgomot, şi în ureche îi răsună glasul lui Varga, foarte încântat:

— Ştii, Bologa, cine se află în trenul nostru?... N'ai să ghiceşti!... Generalul Karg!... Uite acuma ne spuse Gross...

Apostol se întoarse. Prin geamurile uşii se vedeau în compartiment, în fumul de ţigări, câţiva ofiţeri. Gross rânjea batjocoritor, explicând ceva cu gesturi violente.

— Zice c'a vorbit despre noi cu generalul — urmă Varga. Ba zice, pe onoarea lui, că generalul ar dori să ne vadă, şi mai cu seamă pe tine, nu ştiu de ce... In definitiv n'ar fi decât natural, că doar am sângerat destul pentru pa-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rie... Dealtfel Gross a călătorit cu generalul în interes de servici, așa că...

Lui Bologa îi era scârbă de toți, cu Gross în frunte. Din pricina aceasta nici nu s'a amestecat printre ei și cu pionierul deabia a schimbat două vorbe indiferente.

— Da?... Ei vezi?... Foarte bine! zise dânsul, vrând să arate curiozitate, cu dispreț în privire.

— Să vezi însă ce m'am gândit eu — reluă locotenentul de huzări, cuprinzându-l de mijloc. Dacă izbutim să vorbim cu generalul, trebue să căutăm să-l convingem că meritățm și noi un concediu după aproape cinci luni de spital și suferințe, nu-i așa?... Eu am mare încredere în Karg, deși e sever și neînduplecat, căci noi, slavă Domnului, am luptat vitejește...

— Bine, firește, n'ar fi rău — răspunse Bologa, convins în sine că speranțele lui Varga sânt copilărești și dornic să rămână iar singur. Dar dacă zice Gross că s'a interesat de noi generalul, de ce nu ne însoțește și el?

Varga aruncă o privire în compartiment și apoi întoarse spatele cu desgust, zicând:

— M'a plictisit jidanul cu teoriile anarhice, dragă prietene!... Nu poți vorbi trei minute cu el fără să-și bată joc de tot ce avem noi sfânt, țară, credință, trecut... A început să-mi fie greață și frică, zău, Bologa! adăogă peste o clipă iarăș înviorat. Dacă aș fi nevoit să stau mult în tovărășia lui, m'aș pomeni într'o bună zi că mi-am pierdut și cu toate sentimentele patriotice!

— Sentimentele adevărate trebue să reziste oricărei ispite! glăsui Apostol apăsat.

— Așa se zice, dar în realitate nimic nu rezistă la infinit! zâmbi Varga. Asta chiar tu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mi-ai spus-o odată, într'o discuție, la Budapesta, la unchiul meu, și n'am uitat-o. Picătura de apă găurește stânca... Ș'apoi tu parcă nu te-ai schimbat? Poate că tu nu-ți dai seama, dar eu, care am stat cu tine, într'o odae, aproape două luni și ți-am înghițit toate curiozitățile, ehe, prietene, întreabă-mă pe mine!... Unchiul, care te-a iubit ca pe copilul lui, dacă te-ar întâlni azi, nici nu te-ar mai recunoaște. Bologa, crede-mă!... Repet, poate că nu-ți dai seama, poate că...

Apostol Bologa deslușì parcă, în cuvintele huzarului, o provocare ascunsă. Îi răspunse cu ură, dar și cu o gravitate în care străbătea trebuința de a-și desvălui sufletul, de a-l pune în palmă și de a-l purta, mândru și încrezător, ca pe un potir, în văzul tuturor:

Imi dau seama prea bine că m'am schimbat... Cum să nu-mi dau seama când schimbarea s'a săvârșit în chinuri, ca o nouă naștere?... Dar eu deabea prin schimbarea aceasta am dobândit adevăratele sentimente firești, cum ziceai tu... Deabia, Varga!

Locotenentul de huzari se tulbură. Din tonul lui Bologa simți lămurit că se află în fața unui dușman. Îi zise încet, sec, rezimându-se cu spinarea de ușa compartimentului și privindu-l lung:

— Bologa, sentimentele tale mi se pare că sânt nefirești... Iea seama!

— Mă amenințì? întrebă Apostol ironic.

— Sentimentele tale te mână drept în brațele dușmanului...

— Care dușman? repetă Bologa mai batjocoritor.

— Dușmanul țării, oricare ar fi! vorbi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Varga, puțin mai aspru, în clipa aceasta tu, prietene, ești dezertor în gândul și sufletul tău!...

Apostol Bologa tresări scurt apoi zise repede, cu glas mai cald, apucându-l de mânecă și implântându-i în ochi o privire hotărâtă:

— Ascultă, Varga... Tu ai fost odinioară om și te lăudai că, sub mundirul militar, vei purta veșnic o inimă! Deaceea îți zic acuma: dă laoparte rațiunea cazonă și spune ce-ai face tu dacă, de pildă, fiind în armata rusească, te-ar trimite să te bați cu ungurii cari au pornit să te desrobească?...

— Stai, stai... nu-i așa, prietene! bâlbăi locotenentul roșind. Mai întâi patria...

— Nu ocoli întrebarea — stărui Bologa, triumfător. Răspunde cinstit! În asemenea cazuri, nu pot fi două răspunsuri...

Varga tăcu. Întrebarea îl încurca și mai ales curajul lui Bologa. Insfârșit zise șovăitor:

— Există o lege pentru toți și o singură datorie care ne leagă prin jurământ... Când începe cineva să le judece prin prizma egoismului sentimental, atunci...

— Lege, datorie, jurământ sânt valabile numai până în clipa când îți impun o crimă față de conștiința ta! întrerupse Apostol cu vioiciune. Nici o datorie din lume n'are dreptul să calce în picioare sufletul omului, iar dacă totuși încearcă...

Bologa sfârși brusc, cu un gest vag, care spunea orice și nimic. Varga, surprins, îngăimă cu ochii mari:

— Atunci bănuelile mele... Atunci umbli cu gândurile de dezertare?

— Gânduri? murmură Apostol cu un surâs

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

straniu. Gândurile sânt schimbătoare, Varga! Am însă o credinţă vie în suflet... asta da! Şi dacă ea îmi va porunci să trec... să... dezertez la inamic, adică la inamicul vostru, nu voi ezita nici un moment a-mi face datoria cea adevărată... Dealtfel chiar voi, judecând cinstit şi fără pornire, îmi veţi da dreptate şi mă veţi aproba! Sânt sigur că şi tu, în sufletul tău...

— Nu, nu, Bologa, te înşeli amar! zise Varga iarăş sec. Eu nu te voi aproba niciodată! Eu disprețuesc crimele!

— Da? întrebă Apostol cu o mirare nepotrivită, adăogând îndată cu ton jovial: Fii sigur, Varga, că n'am să-ţi cer aprobarea!... Cel mult de s'ar întâmpla să trec prin sectorul tău şi dacă aş avea ghinionul să te întâlnesc, cel mult atunci ar putea fi vorba... Dar atunci, cine ştie, poate că am vorbi altfel...

— Să te ferească Dumnezeu, Bologa! izbucni locotenentul, grav şi ameninţător. Eu te-aş aresta, ba te-aş şi împuşca dacă ai încerca să te împotriveşti, cu toate că mi-ai fost prieten!

— Fii liniştit! zise Bologa iarăş ironic. Am să mă feresc de sectorul tău ca de foc... Acuma eşti mulţumit?

— Tu poate glumeşti, Bologa, dar eu...

— Nu glumesc deloc! declară Apostol, devenind dintr'odată sfidător.

Locotenentul Varga era jicnit personal de toate câte auzise. Seninătatea şi hotărârea cu care Bologa, un ofiţer, îi declara că va dezerta, îl înfuriau. O clipă se gândi să-l denunţe şi, astfel, să-l pedepsească. Dar poliţismul îi repugna. Şi apoi prea au fost prieteni odinioară ca să se despartă pentru nişte lucruri care, în realitate, îl priveau numai pe Bologa. Dacă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ar putea citi cineva în sufletele tuturor ofițerilor, s'ar îngrozi de ceeace ar descoperi. Cei mulți însă își ascund gândurile, pe când el baremi e sincer...

— Astea-s prostii, prietene! zise Varga, după o pauză, cu glas schimbat și cu o veselie poruncită pe față. Mai-bine haidem la generalul Karg, să ne miluim de un concediu!...

— Așa-i... prostii — surâse Apostol îmblânzit. Prostii sânt toate vorbele omului în ceasurile cele grele ale vieții...

Varga porni înainte pe coridorul murdar și plin de soare tânăr. Trenul lăsase în urmă o cotitură și vagonul se clătina parc'ar fi fost să-și piarză echilibrul. Locotenentul de huzari se sprijinea cu mâinile de pereți, înjurând furios, în vreme ce Bologa, la câțiva pași înapoi, mergea sigur, liniștit, ca pe o cărare...

3.

Trecură printr'un vagon tixit de militari și civili, amestecați de-avalma. Pe coridorul strâmt se îmbulzeau mai ales țărani cu fețele speriate, păzindu-și dăsagii sau legăturile, vorbind puțin și încet, parcă s'ar fi temut să nu-i audă cineva. In colțul din spre vagonul ofițerilor un preot român, înalt, slab, cu o bărbuță rară și îmbrăcat sărăcăcios, se sfătuia domol cu trei țărani care, după port, păreau unguri...

Apostol, făcându-și loc pela spatele preotului, auzi vorbă românească și întoarse capul o clipă, fără însă a se opri din mers. Zări o față cunoscută parcă... In înghesuială nu avu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vreme să se mai uite înapoi, dar îi rămase în ochi înfățișarea preotului și în minte întrebarea: „Cine o fi și de unde îl cunosc?"...

In vagonul următor călătorea generalul Karg. Aici coridorul era ocupat numai de ofițeri de toate gradele, tăifăsuind și așteptând fiecare norocul de a putea vorbi neoficial cu generalul. La compartimentul Excelenței erau trase perdelele cafenii și aghiotantul eșise afară, din propria-i inițiativă, să roage pe domnii din coridor să facă liniște ca nu cumva să se supere Excelența Sa... Tocmai atunci sosi Varga, luă deoparte pe aghiotant și-i șopti:

— Ne spuse Gross că moșul dorește să ne vadă, pe mine și pe Bologa... Adu-i aminte, dragul meu, te rog!

Aghiotantul dădu mâna cu Bologa, pe care nu-l mai văzuse dela audiența cu bucluc, și apoi intră în compartimentul generalului, suspinând grav:

— Să încercăm...

Peste cinci minute crăpă ușa, scoase jumătate corpul și zise binevoitor:

— Bologa, vino... te rog... Excelența Sa dorește...

Intâlni ochii lui Varga, întrebători, dar strânse din umeri, cu fața mâhnită de regrete că „așa-i ordinul"...

Generalul Karg era vesel și mulțumit. In-sfârșit obținuse, cu chiu cu vai, să fie propus pentru ordinul „Maria Theresia". Ședea lângă fereastră, cu picioarele-i scurte întinse comod, cu fața-i negricioasă întoarsă spre Apostol Bologa care intrase și salutase printr'o înclinare militărească.

— Ei, te-ai făcut sănătos? întrebă genera-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lul, întinzându-i alene mâna cu multe inele și măsurându-l cu o privire atentă.

Bologa răspunse cu un surâs nehotărît. Avea fața galbenă, suptă, cu buzele fără culoare; numai ochii ardeau, mistuindu-se într'un foc lăuntric. Generalul îl măsură iar din cap până 'n picioare și apoi îi oferi un loc lângă dânsul. Pe bancheta cealaltă, în fața Excelenței, ședea un colonel cu figura colțuroasă pe care Apostol nu-l cunoștea, și un maior slab, cu ochii scânteietori de inteligență. Aghiotantul, auzind iar gălăgie pe coridor, se strecură afară să atragă din nou atenția domnilor că Excelența Sa poate să se supere...

Generalul îi puse fel de fel de întrebări despre cum a fost rănit, prin ce spitale a umblat, cum s'a vindecat, dar Bologa, răspunzând, vedea mereu în privirea lui o întrebare nerostită care îl îndârjea întocmai ca adineaori provocarea lui Varga. Altminteri Karg, prin tonul vorbelor și prin blândețea ce-i îndulcea toată înfățișarea, îi arăta un interes într'adevăr sincer, aproape nefiresc de sincer... Pe urmă veni și rândul întrebării așteptate, luând însă o formă glumeață, prietenoasă:

— Ei, așa-i că nu s'a prăbușit lumea fiindcă vii cu noi, aici?

Apostol văzu limpede în ochii generalului că cere un răspuns scurt: nu. Deaceea nu-și putu stăpâni o secundă de ezitare, care se stinse singură. Apoi vorbi cu o cutezanță înfrumusetată de claritatea glasului:

— Niciodată n'am fost laș, Excelență, și deci am să vă mărturisesc și acuma că în sufletul meu s'a prăbușit o lume!...

Degetele grase și încărcate de inele se agă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

țară nervos de mustața burzuluită, iar sprâncenele late se înfoiră când generalul, uluit, întrebă:

— Adică cum?... Ce lume s'a prăbușit?

Bologa surâse atât de senin că încruntarea generalului se transformă într'o curiozitate nerăbdătoare, iar mâna îndată i se așeză liniștit pe brățara canapelei.

— Am citit undeva, Excelență—zise Apostol cu glasul de adineaori — că inima omului, în primele săptămâni ale vieții embrionare, se află nu în piept, ci în cap, în mijlocul creerilor, și că deabia pe urmă coboară mai jos, despărțindu-se de creer pentru totdeauna... Ce minunat ar fi, Excelență, dacă inima și creerul ar fi rămas împreună, îngemănate, să nu facă niciodată inima ce nu vrea creerul și mai cu seamă creerul să nu facă ce sfâșie inima!...

Generalul se uită câteva momente la Bologa, apoi la ceilalți, apoi râse cu poftă, cu gura căscată, cu mustățile sbârlite, încât fața i se încreți ca o coajă de nucă stricată.

— Foarte... foarte... interesant! mormăi dânsul râzând.

Pe urmă, potolindu-se cu greutate și cu o vădită rușine pentrucă nu și-a stăpânit râsul, își reluă masca obișnuită și serioasă, povestind colonelului cum i-a cerut Bologa să nu vie pe frontul românesc și cum el totuși l-a iertat având de-a face cu un ofițer foarte capabil și conștiincios, deși acuma vede că e și încăpățânat... Colonelul ascultă cu respect până ce sfârși și apoi, cu acelaș respect, zise:

— Eu, Excelență, nu admit, firește, pentrucă nu-mi permite legea, dar mă pun în situația locotenentului și-i înțeleg amărăciunea...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

E regretabil că cei în drept n'au luat măsuri generale în privința aceasta, ca să se evite situațiile delicate, în interesul capacității combative a armatei...

Apostol se cutremură ca și când cuvintele colonelului i-ar fi străpuns ace în inimă, căci el astăzi nu mai dorea înțelegere ci tocmai motive de ură și îndârjire prin care să-și aţâțe, înflăcărată, credința... Generalul însuși rămase surprins o clipă, și pe urmă răspunse convins, ba chiar cu un fel de mândrie:

— Evident, evident că așa este!... Din punct de vedere uman, firește... Dar dacă cei de sus nu s'au gândit la posibilitățile acestea?... Nici eu nu pot lua asupra mea toate răspunderile... Eu cel mult pot să ușurez, în anume cazuri, cum e cazul locotenentului, de pildă... Da! Negreșit trebue să ușurăm... Cum e încă slăbit de boală, vreau să-l feresc de greutățile frontului și o să-l întrebuințăm într'un serviciu mai fără osteneli mari... Uite, să treacă la coloana de muniții! Așa-i?... Căci noi sântem umani... Noi... armata noastră... Unde aiurea și-ar mai bate capul un comandant să menajeze asemenea scrupuluri?... Ce zici, domnule maior? S'a mai pomenit atâta umanitate în vre-o armată de când e istoria? Și totuș pe noi ne acuză dușmanii de barbarie!... Ce lume! Ce nedreptate!...

Tocmai în clipa aceea aghiotantul se furișa iarăș înlăuntru. Generalul își curmă reflexiile și-i zise poruncitor:

— Iea notă că locotenentul Bologa va fi repartizat la coloana de muniții!

In vreme ce aghiotantul scoase un carnet de însemnări, Apostol Bologa se uită la toți, pe

Muzeul Digital al Romanului Romanesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rând, rugător, întâlnind însă pe toate fețele aceeași compătimire scăldată doar în zâmbete diferite. Se simți umil și mic, deși sufletul îi clocotea de ură. A vrut să stârnească indignare și iată că a găsit milă și înțelegere... Văzu creionul aghiotantului alergând pe hârtie și deodată strigă:

— Excelență, aș dori mult să-mi reiau bateria!...

— Lasă — murmură generalul ocrotitor și din nou vesel. Trebue să te întremezi și să aduni puteri într'un serviciu mai ușor, mai ferit de primejdii... Imi pare bine că ți-a rămas drag frontul, dar deocamdată sunt silit, în interesul d-tale, să mă opun și să te menajez...

Bunătatea generalului, inexplicabilă și neașteptată, îl exaspera pe Bologa. Vru să-i mai obiecteze că serviciul la coloana de muniții e mai obositor ca la baterie, dar chiar atunci își aduse aminte de preotul român din coridor și îndată îi răsări în inimă dorința de a-l cunoaște. Nu-l mai interesa nici generalul, nici frontul. Se sculă, bolborosi cuvinte încurcate de mulțumire, strânse o mână grasă și moale, se înclină și eși cu figura luminată...

Trecu grabnic în vagonul soldaților, se înghesui printre țăranii de pe coridor... Preotul era tot unde-l lăsase. Il văzu de departe și fruntea i se îmbroboni de sudori. Acuma îl recunoscu și se tulbură de bucurie.

— Așa-i că nu mă mai cunoști, părinte? îi strigă, însuflețit, întinzându-i mâinile.

Preotul îngălbeni parcă l'ar fi surprins într'o faptă rea. Când Bologa își spuse numele, în ochii lui izvorî o licărire de însuflețire pe care însă o înăbuși repede, uitându-se împre-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

jur să se asigure dacă nu-l pândește cineva. Preotul era Constantin Boteanu, unul din prietenii cei mai buni ai lui Apostol, din liceu.

— Și unde vine satul tău, Constantine? întrebă Bologa, fericit, nerăbdător.

— Apoi tocmai lângă Făget, unde e comanda cea mare, nu știu cum îi zice la cătănie — răspunse preotul, încurcat și înfricoșat că vorbește românește cu un ofițer.

— E românesc? stărui Apostol.

— Parte și parte... Noi îi zicem Lunca, dar pe ungurește se chiamă...

— Lunca? întrerupse Bologa, ca și când ar fi căutat să-l oprească a rosti cuvântul unguresc. Și pe la noi este un sat Lunca... Îți aduci aminte?

— Cum să nu... tare bine — zise preotul. Dar pe-aici și românii știu ungurește, c'așa-i obiceiul, dacă sântem printre unguri... Dealtfel așa e și bine...

— Ce bine părinte — strigă Apostol serios. Nu te gândești că așa, mâine poimâine rămâi fără parohie?

— Cam așa-i, ce-i drept — murmură Boteanu zăpăcit, zâmbind umil. Ce să facem? Noi n'avem nici o putere și nici nu ne putem amesteca... Destul ne zdrobește viața de mă mir cum o mai putem duce în spinare...

— Când omul are un ideal, înfruntă toate greutățile! zise Apostol apăsat, cu înțeles.

— Idealul nostru e Dumnezeu — răspunse preotul cu o sfială în care-și ascundea o teamă amară. Când ai suferit ca noi, numai în Dumnezeu mai poți avea nădejde...

Pe urmă îi povesti lui Apostol cum, la intrarea oștirilor române, autoritățile l-au ridicat

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi, împreună cu trei ţărani fruntaşi, l-au transportat în ţara ungurească, pe lângă Dobriţin. Nevasta cu doi copilaşi au rămas în grija Domnului. Vre-o trei luni nici n'a auzit de ei şi a crezut că s'au prăpădit în focul războiului. Deabia când s'a întors roata norocului, a aflat că sânt sănătoşi şi-l aşteaptă să vie acasă. Au trecut însă pe rând săptămânile şi de întors acasă nici pomeneală. S'a rugat pela toţi, s'a umilit, s'a ploconit... In zadar. Ba că e zona frontului, ba că românii sânt suspecţi, ba aşa, ba altfel... In sfârşit a cerut voe să-şi aducă baremi şi familia acolo, lângă Dobriţin, până ce va îngădui Dumnezeu să se liniştească vremurile. Apoi, pe neaşteptate, i-au dat drumul să plece acasă, punându-i în vedere să se poarte bine...

Apostol Bologa zâmbea din ochi, în suflet însă era ros de nemulţumire şi de decepţie. Frica preotului şi umilinţa care-i sublinia toate vorbele şi privirile, îl izbeau ca nişte cuţite, deşi căuta să le treacă cu vederea... Ii povesti şi el cum l-a împins soarta în război şi pe urmă scuturându-i mâna:

— Apoi să ştii, Constantine, că am să viu pela voi, să vorbim mai multe!...

Preotul răspunse spăimântat:

— Mă rog... Chiar mi-a scris preoteasa că umblă mulţi militari prin casa noastră, că doar azi aşa sânt vremurile...

Bologa vru să zâmbească, dar gura i se încleştă într'un rânjet dureros.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

4.

Biuroul coloanei de muniții era în Lunca, pe o ulicioară dosnică, în casa groparului Paul Vidor. Clădirea privea cu fața spre uliță și avea la mijloc o tindă îngustă cu ușa veșnic deschisă, în dreapta o odaie mai mărișoară în care se instalase cancelaria, iar în stânga alte două odăițe: în cea din fund se strânsese groparul și în cea dinainte locuința comandantului coloanei.

Apostol Bologa luă în primire, dela locotenentul pe care venea să-l înlocuiască, biuroul cu cele câteva registre și imprimate. Nu putuse dormi în tren și, sosind în Lunca, trăsese direct aci, prăpădit de oboseală. Ascultă nepăsător explicațiile înaintașului să până în clipa când îi desfășură o schiță cu planul frontului și cu pozițiile tuturor unităților ce țineau de divizie. Atunci se așeză la masă, înviorat parcă i-ar fi dat o băutură fermecată, sorbind din ochi harta cu semnele albastre și roșii, încercând cu degetele tremurătoare să urmărească liniile capricioase... Dar capul îi era atât de tulburc de emoție că nu se putu dumeri și, sculându-se iar în picioare, zise nehotărît:

— Nu pricep nimic... Imi huruie creerii... Am să mă orientez mai târziu...

— Desigur, nici vorbă — răspunse repede locotenentul. Dealtminteri și schița e învechită și va trebui s'o completezi... Iacă, de pildă, colea, tocmai la margine, la sud, sectorul acesta... uite, e ocupat acuma de huzarii descălecați, deoarece umblă zvonul că românii se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pregătesc să ne atace... In sfârșit, ai să te orientezi și o să te familiarizezi cu situația... Firește, schița e numai pentru orientare, căci pe tine aici nu te interesează decât artileria noastră...

Ca să scape de el mai curând, Bologa îi dădu mâna, cu un surâs neizbutit.

— Ești foarte palid și slăbit, camarade — zise locotenentul, luându-și rămas bun. Eu cred că nici nu ești încă vindecat pe deplin, cel puțin după înfățișare... Ar trebui să te îngrijești foarte, foarte bine...

Apostol plecă ochii, deabia stăpânindu-și un simțământ ciudat de revoltă și umilire. Rămase în picioare, rezemat de dunga mesei. La altă masă lungă un sergent și un caporal scriau, cu priviri furișe spre noul comandant, scârțâind zeloși din peniță. Ar fi dorit să le spună și lor două vorbe, dar se simția incapabil și-i era frică să nu întâlnească și la ei milă... Atunci apăru în prag Petre, salvator, zicându-i:

— Don' locotenent, am pregătit ceva de-mâncare că trebue să vă fie tare foame... Poftiți dincoace în odae...

Auzind graiul românesc, cei doi gradați ridicară deodată nasurile spre ordonanță, mirați. Bologa observă mișcarea lor și răspunse cu o mândrie copilărească, parcă ar fi căutat să le sfideze uimirea:

— Bine, Petre... Chiar mi-e foame, căci în tren mai mult am răbdat decât am mâncat!

In tindă, prin ușa rămasă întredeschisă, auzi glasul unuia:

— Mi se pare că și locotenentul e valah...

Vorbele acestea aproape disprețuitoare, care altădată l'ar fi jicnit, acuma îl liniștiră ca niște laude, încât trecu dincolo înseninat...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Odaia lui era curată, cu pat bun, cu ghivece de mușcată în ferestre, cu blide înflorite pe pereți. La mijloc masa așternută îl aștepta, iar în soba de cărămidă duduia un foc zdravăn. Apostol își roti privirea, mulțumit, și se opri brusc văzând lângă sobă o fetișcană de vre-o optsprezece ani, cu năframă roșie-aprinsă în cap, cu niște ochi mari negri care parcă râdeau, cu buzele umede și pline... Acuma își aduse aminte că a mai văzut-o și adineaori, când a intrat în ogradă, și n'a luat-o în seamă, deși fata îl cântărise din ochi cu o îndrăzneală neobișnuită.

— Dar asta? întrebă Apostol pe ordonanță, arătând cu capul spre ea.

— E fata gazdei, don' locotenent...

Bologa se înveseli, îi întinse mâna și zise pe ungurește:

— D-ta ai făcut așa frumos aici?

— Impreună cu soldatul d-tale — răspunse fata cu surâs strengăresc, privindu-l drept în ochi.

Apostol îi simți mâna aspră și foarte caldă, și o întrebă iarăș, mai în glumă:

— Și cum te chiamă pe d-ta?

— Ilona...

— Ilona... Da... Și nu ți-e frică între atâția militari?

— De ce să-mi fie frică? zise fata simplu, adăogând repede cu mândrie: Mie numai de Dumnezeu mi-e frică...

In vreme ce el se așeză la masă, Ilona se oploși lângă sobă fără a-l pierde din ochi, parcă ar fi fost fermecată. Dealtfel și Apostol, mâncând, o privea pe furiș, întâi cu o curiozitate nerăbdătoare, apoi cu un neînțeles senti-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ment de duioşie... A fost totdeauna timid cu femeile, neîncrezător şi neîndemânatec. Mai ales îi era ruşine pentrucă niciodată nu ştia ce să vorbească cu ele. Chiar Marta şi chiar după ce s'au logodit, îl încurca de multe ori de se roşia ca o fecioară... Deabia uniforma şi războiul l'au desmorţit şi i-au şters sfiala. De-a treia zi, când s'a îmbrăcat milităreşte, a cucerit o casierită sentimentală, jurându-i credinţă veşnică şi uitând-o pe urmă în braţele alteia. Pe unde îl ducea soarta, iubirile trecătoare îl întâmpinau şi i se ofereau. Şi el le culegea fără alegere, aproape grăbit, ca şi când ar fi vrut să se răzbune pentru timpul pierdut. Totuş, într'o cămăruţă deosebită a inimii, păstra dragostea Martei, întreagă, curată, ferind-o cu îngrijire de orice atingere, mulcomindu-i mustrările cu făgăduinţi solemne de viitor... Ochii ţărăncuţei unguroaice însă pătrundeau tocmai în cămăruţa cea ascunsă, fără ca el să se poată împotrivi, simţindu-se iarăş timid şi zăpăcit, întâia oară în războiu. Când îşi dădu seama de aceasta se înfurie şi se hotărî să nu se mai uite la ea.

— Trebue să fie o fetişcană care a ţinut de urât tuturor înaintaşilor mei din odaia aceasta! se gândi dânsul, ridicând iar ochii spre Ilona, cu sfidare.

Privirea ei veselă îl ruşină. Îi păru rău că a jicnit-o, fie şi în gând...

Petre eşi pe-afară după treburi, făcând semn fetei să plece şi ea, să lase pe locotenent să se odihnească puţin. Ilona nu se clinti, parcă n'ar fi înţeles semnele ordonanţei. Apostol, cu nasul în farfurie, se silea să rupă tăcerea şi se necăjea că nu găseşte ce să vor-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

bească. Insfârșit o întrebă brusc, fără să o privească:

— Românește nu știi, fetițo?

— Știu puțin, dar pe-aici toată lumea mai mult ungurește vorbește, c'așa-i obiceiul — răspunse Ilona repede, aproape speriată. Apoi, fiindcă Bologa tăcea, urmă mai liniștită: De-altfel la noi biserica e românească și popa în românește face slujba totdeauna, numai predica o spune pe ungurește ca să pricepem mai bine...

Apostol tocmai se mustra că i-a putut pune o întrebare atât de neroadă; răspunsul ei însă îl încurcă cu desăvârșire. Și nu vorbele, ci glasul ei aspru și totuș dulce și mângâetor ca o panglică de mătase, cu niște mlădieri de copil răsfățat. De-acum nu mai dorea decât să-i audă glasul și își chinuia mintea să înjghebe o întrebare potrivită prin care s'o facă să mai vorbească. Toate sforțările lui fură zadarnice. Trecură vre-o trei minute în tăcere, uitându-se desperat în ochii ei care umpleau casa cu o lumină blândă și ispititoare. Apoi deodată îi veni în gând s'o întrebe de câți ani e, firește cu ton glumeț, ca nu cumva ea să-și închipuie cine știe ce. Îi fu teamă că-i va tremura vocea și Ilona va înțelege greșit rostul întrebării... Până să se hotărască să deschidă gura, se auzi un ciocănit energic în ușă. Fata se ridică și șopti:

— A venit tata...

Fără să mai aștepte îngăduință, un țăran trecu pragul. Bologa, înfuriat, se sculă în picioare, gata-gata să-l alunge. Paul Vidor însă se apropiă jovial, cu mâna întinsă și-i ură bun-sosit în casa lui. Avea fața osoasă, cu sbârci-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

turi multe sub ochii căprui în care juca deșteptăciune și șiretenie, și niște mustăți puțin cărunte, dar groase și cu vârfurile ascuțite, cum le poartă țăranii unguri... Înfățișarea gazdei potoli scurt mânia locotenentului. Îi răspunse liniștit și chiar îl pofti să șeadă. Groparul se uită să vază dacă toate sânt în bună ordine și dădu peste Ilona care se apucase să scormonească în foc cu mare râvnă.

— Ilona, aide, șterge-o! zise poruncitor, încruntând sprâncenele. Ce mai cauți aici? Altă treabă n'ai decât să stai pe capul domnului locotenent?...

— Parcă eu de dragul dumnealui stau — mormăi fata, ursuză, fără să se întoarcă.

— Aide, aide, lasă vorba! făcu groparul serios până ce se închise ușa și pe urmă adăogând blajin către Bologa: Trebue s'o ținem de scurt, altfel cum am trăi între atâtea cătane?... E tânără și fără minte, domnule locotenent, și nu pricepe că d-voastră aveți de lucru și că n'ați venit pe-aici să pierdeți vremea cu palavre...

Paul Vidor era vorbăreț din cale afară, mai ales însă îi plăcea să stea la taifas cu domnii, crezându-se mai deștept ca ceilalți săteni și mai vrednic. Își trase un scaun lângă masă, se așeză tacticos și îndată se încălzi la vorbă, deși Apostol se mohorîse, frământat numai de dorința de-a auzi glasul fetei. Răspunsurile în doi peri nu descurajau deloc pe gropar, ba dimpotrivă îl întărâtau. Din una din alta începu să spue că el e om cu stare, cu toate că e gropar. Are pământ destul și bunișor, măcar de l'ar putea munci cum se cade în vremurile astea grele. Gropar s'a făcut numai de când

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

i-a murit nevasta, fie iertată, adică de vre-o unsprezece ani, de l'a lăsat amărât și cu doi copilași. Altfel meseria lui e tâmplăria și a învățat-o la oraș, de copil, că tatăl său a vrut să-i dea în mână o pâine mai bună decât orice avere. Apoi tâmplarul merge mână'n mână cu groparul, unu face cosciugul, iar cellalt groapa — așa că el nu s'a rușinat să sape și groapa mortului, de vreme ce a învățat să facă cosciuguri. Căci decât tâmplar într'un sat, mai bine gropar, că masă și scaune își mai tichuește omul și singur, dar pentru groapă tot are nevoe de altul... Nu-i ocară să muncești, ci să lenevești. Când rămâi văduv cu un băiat de unsprezece ani și o fetiță de șapte, trebue să pui osul de vrei să nu te mănânce sărăcia... Toate au mers cum au mers, și mai mult bine decât rău, până ce a dat pacostea războiului peste bieții oameni. Feciorul era tocmai gata de oaste și s'a dus, că n'avea încotro, și s'a prăpădit nici nu se știe pe unde, prin cele țări muscălești, înainte de a se împlini un an. Cât l-a plâns și el și fata, o Doamne! Dar parcă lacrămile și bocetele au înviat vreodată pe morți? Acuma Dumnezeu să-l odihnească și să-l ierte!... Altfel pe-aici a fost liniște până când au sărit și românii în bătălie. De-atunci însă vai și amar! Mulți au fugit de frică mai spre inima țării, care cum a putut. El a rămas acasă, ce-o fi să fie, căci nu s'a îndurat să-și lase averea de haram. Nici n'au făcut românii multă stricăciune, ce-i drept... Doar de-ale gurii, ca orice cătane, și mai cu seamă când s'au retras în țara lor. Mai fără milă au fost ai noștri, dacă-i să vorbim cu dreptate, căci îndată ce au sosit, una-două au

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi spânzurat vre-o trei oameni din sat că, zice, ar fi făcut semne duşmanului. Ba cât pe-aci să dea şi el de bucluc fiindcă românii îl puseseră primar în locul celui care fugise... Parcă e o vină să-ţi faci datoria! Adică dincolo, în Făget în satul vecin, cine-i primar? Cumnatul lui!... Atunci de ce să-i impute lui c'a fost primar câteva săptămâni?... Au trecut însă toate, numai de-ar aduce Dumnezeu pacea mai curând...

Bologa îl lăsase să vorbească în voe. Groparul după ce-şi sfârşi povestirea păţaniilor, se aştepta să afle şi el noutăţi şi, pentrucă locotenentul nu se urnia, îl întrebă direct, înmuind glasul, misterios:

— Oare ce-o mai fi cu pacea, domnule ofiţer?... Prin oraş nu se aude nimic?... Aseară am fost puţin prin Făget, pela cumnatu-meu, şi am prins o vorbă cum că rusul s'ar fi dat bătut şi că vrea să se împace... La cumnatul, chiar în casa lui, şade generalul cel mare în gazdă şi alături e cancelaria diviziei... poate d-ta nu ştii, că eşti nou... Uite aşa umblă vestea pe-acolo, printre ofiţeri, despre muscali! Ce-o fi, ce n'o fi, Dumnezeu ştie, şi bine-ar fi să fie ceva!...

— Eu viu de-a dreptul dela spital şi nu ştiu ce-i prin lume — zise Apostol. Dar bine nu-i, bade, asta o văd!

— Aşa-i, chiar aşa-i — făcu ţăranul, dând din cap, grav. Multă durere şi multe necazuri sânt, aşa-i!... Măcar de le-ar da Dumnezeu celor mari milă şi înţelepciune să bage sabia în teacă şi să ne scape de pieire! Că ei stau colo şi dau poruncci, iar oamenii suferă şi se chinuesc şi mor...

Fiindcă groparul nu se dădea dus, ba părea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

că deabia a prins chef de taifas, Bologa se sculă și curmă vorba, poftindu-l să continue cu altă ocazie deoarece acum îl chiamă serviciul. Paul Vidor recunoscu bucuros că așa-i, dar așteptă să plece locotenentul înainte...

Apostol Bologa, enervat de stăruința țăranului, trecu în cancelarie, luă schița frontului, porunci gradaților să-și vază de lucru pentrucă el are niște treburi oficiale de rezolvat azi, și apoi eși în ogradă în soarele tânăr și primăvăratec... Lumina și căldura îl îndemnau să se uite împrejur, fără să vrea, parc'ar căuta pe cineva. In ușa grajdului, pe pragul înalt, ședea Ilona, cu coatele pe genunchi și cu obrajii în palme. Când îi întâlni privirea, Apostol înțelese de ce s'a uitat împrejur și simți că tot sângele i s'a urcat în obraji... Zâmbi, iar fără să vrea, spre Ilona, zicându-și, în aceeași vreme, că nu trebue s'o ia în seamă și că are un glas nemai pomenit de ciudat...

Pe drum i se păru că se trezește dintr'o vrajă blestemată. Cotind în ulița mare, spre mijlocul satului, se gândi: dacă o țărăncuță ar fi în stare să-i sdruncine credința și să-i zădărnicească hotărârea, atunci mai bine să se împuște... Și-și pipăi revolverul, ca și când ar fi vrut să-și dovedească sie-și că nu va șovăi...

In fața bisericii se opri și se întrebă: unde merge?... Da, umblă să se orienteze, sub pretext că se va prezenta superiorilor și camarazilor. Apoi chiar la noapte, va pleca. Nu trebue să piarză nici o zi, nici un minut. Numai când va fi dincolo, va putea fi aevea liniștit și fericit...

Casa preotului, peste drum de biserică, părea îmbrăcată în bucurie. Apostol își aduse aminte cum i-a spus Ilona că popa predică un-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

gurește, și pe urmă rușinea lui Boteanu în tren și lașitatea lui umilită... Intoarse capul.

Nu știa încotro s'o apuce. Satul dealtfel n'avea de ce să-l intereseze, ci numai frontul. Trebue să plece dar imediat pe front, să se prezinte colonelului, să vază terenul, să-și aleagă locul... Poate să se întâlnească și cu Klapka, chiar trebue să-i spuie...

Dintr'o casă de lângă biserică apăru deodată Meyer, îmbrobodit într'o mantie groasă, cu gulerul ridicat, deși soarele umplea pământul de căldură tinerească îmbătătoare.

— Doctore, doctore! strigă Apostol văzând că Meyer merge înainte fără să-l fi zărit.

Medicul se întoarse ursuz și se înseninâ puțin când recunoscu pe Bologa care alerga spre dânsul. Se duseră împreună la spitalul mobil improvizat în școala satului. Până acolo Apostol îi povesti cum s'a vindecat și, deoarece doctorul, fire tăcută, nu-l înghesuia cu alte întrebări, în poarta spitalului îi spuse că ar vrea să meargă pe front, să se orienteze, și că n'are cal... Meyer îi oferi calul său, dar totodată îi zise prietenește:

— Ești slăbit rău, Bologa, iea seama! Mai lasă vitejiile și cruță-te, altfel mâine-poimâine iar vii la mine, ca client!... Chiar acuma sânt sigur că ai puțină febră, fiindcă prea îți sticlesc ochii... Ar fi putut să-ți dea un concediu până să te întremezi mai bine... In sfârșit, bagă de seamă și las'o mai domol!...

— Mă simt ca un zmeu, doctore! răspunse Bologa cu o veselie nefirească.

Doctorul mormăi ceva în gulerul mantalei, dar Apostol nici nu încercă să înțeleagă, atât îi era sufletul de încărcat cu speranțe...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Apostol Bologa porni călare, cu harta în mână... Lunca era sat lung, pe malul drept al unui râuleț gălăgios, strâns ca 'n cleşte între două rânduri de dealuri îmbrăcate cu brazi şi fagi, amestecați. Şoseaua trecea prin mijlocul satului, iar calea ferată prin dosul caselor, prin grădini şi livezi ce se urcau pe coastele piezişe. Imprejurul gării valea se lărgea ca un fund de cazan, dar dincolo de sat se stâmta iar până la gura văii care coboară dintre munți, în stânga. Calea ferată şi şoseaua treceau peste părâu pe un pod comun, cârpit de curând... Bologa mai înaintează vre-o treizeci de paşi, pe urmă, pe țărmul părâului, descoperă drumul spre front. Aici dealurile sânt mai line şi casele foarte rare, unele cocoțate prin poeni depărtate, ca niște cuiburi. Drumul urcă prelung şi părâul se micşorează, devenind tot mai săltăreț, ca un copil buiac şi neastâmpărat. In fund albăstresc, în curmeziş, coamele munților, crestate pe alocuri ca niște metereze uriaşe...

Apoi, într'un loc mai lărguț, drumul de care se sfârşeşte, pierzându-se, împreună cu părâiaşul subțiat ca un fir de argint, printre hățişurile vâlcelei. In schimb o cale nouă începe suişul spre miază-noapte, un drum de război, făcut de soldați, păzit pela cotituri cu curci albe, întrebătoare... Pe-aici Bologa întâlneşte mai des militari, unii coborând alții urcând, şi câteva căruțe trase de mârțoage prăpădite.

— Insfârşit, am ajuns! murmură Apostol, a-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
Revista Transilvania, anul 1901-1932

plins de emoție, oprind calul și comparând terenul cu harta. Prin apropiere trebue să fie liniile artileriei...

Era pe o spinare de deal, lățăreață, acoperită cu pădure rară ca perii în barba unui spân. Drumul se ramifica de-aici ca un evantaiu... Bologa aruncă mai întâiu o privire în urmă. Părâul nu se mai vedea, iar măgurile și coastele printre care trecuse aveau o înfățișare nouă, necunoscută...

— Dacă bateriile sânt aici, atunci infanteria o fi pe dealurile de colo — se gândi dânsul întorcându-se repede și cercetând cu mai mare atenție șirul de coame care închidea zarea în față. Iar puțin mai încolo, poate chiar pe coasta cealaltă sânt...

Prin prejur domnea liniște albă peste care plutea surâsul soarelui ca o pulbere de aur. Brazii nici acele nu și le clinteau, sorbind încremeniți bucuria primăverii... Apostol își auzia bătăile inimii, iuți, fierbinți, stăpânind cu gâlgâitul lor viu toată lumea dimprejur.

— Am venit trei ore și ceva... S'a făcut amiazi! își zise el uitându-se deodată la ceas și pornind apoi, la întâmplare, drept înainte, fiindcă din schița lui nu putea înțelege mai nimic.

Un artilerist îl călăuzi la postul de comandă al lui Klapka, numai la câțiva metri de drumul pe care apucase Bologa. Căpitanul tocmai se așezase la masă, singur, în căsuța de bârne, destul de bună și de spațioasă pentru împrejurări. Când apăru Apostol în ușă, salutând cu un zâmbet puțin confuz, Klapka scăpă cuțitul din mână și bolborosi niște cuvinte ceho sperioase. Își veni în fire îndată, se repezi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

la el și-l îmbrățișă și-l sărută plângând de bucurie:

— Bine-ai venit... Sănătos? Adevărat?.... Ia să te examinez!... De ce ești așa de palid?... O să-ți reiai bateria, firește... Mâine-poimâine vom începe lucrul, știi, serios!... Dar stai, așează-te colea să mâncăm împreună și să-mi povestești tot, tot, din fir în păr... Să începi din noaptea ceea, ții minte?... Ehe, cât ți-am purtat de grije... Ai avut noroc, ai avut ghinion? Dumnezeu știe! De plătit însă ai plătit scump încercarea și cu grele suferințe, dragă Bologa... Ei, te rog, treci colea... Aide... A, dacă ai ști ce veselă mi-e inima că te văd teafăr! Căci doctorul Meyer ne spunea și ne asigura, firește cu părere de rău, că dintr'o grămadă de carne tăvălită prin noroi, cum ai fost tu când te-a vizitat dânsul, îndată după respingerea atacului, e imposibil să se mai ticluiască un locotenent de artilerie, chiar de și-ar aduna știința toți medicii din lume, și că numai mila lui Dumnezeu mai e în stare să-te facă iar om ca oamenii... Pe urmă, când am aflat că ești pe cale de vindecare, tot Meyer a zis că trebue să-ți fie nespus de dragă viața...

Căpitanul torăia parcă n'ar mai fi vorbit de un secol și ar ține să-și verse acuma tot sufletul. Apostol Bologa primi bucuros invitația la masă; era obosit de drum și nesomn, și apoi acasă, obsedat de privirile straniі ale unguroaicei, mâncase ca și cu gura altuia. Avu numai o clipă de ezitare gândindu-se că va trebui să povestească și lui Klapka aceleași lucruri pe care le-a povestit de-atâtea ori până astăzi... Presimțirea i se împlini întocmai. Mai bine de o oră căpitanul îl suci și îl răsuci ca

Muzeul Digital al Românului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

jertfelnicie de înțelegere, cerându-i amănunte asupra rănilor, asupra întâlnirii în tren cu generalul...

— Foarte rău îmi pare că nu rămâi aproape de mine, dar pentru tine e mult, mult mai bine în sat, la coloana de muniții — zise Klapka. Dealtfel sânt sigur, că te-ai săturat de visuri? adăogă mai domol, parcă s'ar fi temut să nu-i răscolească vre-o rană. Soarta ți-a dat un avertisment atunci...

— Da, atunci soarta m'a dușmănit fiindcă, drept să-ți spun, nici sufletul meu n'a fost pregătit îndeajuns! răspunse Bologa fără patetism, dar cu vădită mulțumire că poate vorbi cu cineva despre aceasta pe față. Atunci eram convins până 'n măduva oaselor că credința mea e desăvârșită, și totuș mă îngrozeam doar la gândul morții. Suferințele mi-au înfrânt mândria încât azi știu bine că numai credința căreia îi jertfești fără șovăire însăși viața ta, numai aceea te poate mântui!... Și acuma dragostea de viață e mai puternică în inima mea decât credința, îmi dau seama... Am ajuns să-mi fie frică de mine însumi! Credințele și hotărîrile se macină dacă le cântărești mult și eu nu pot să nu le cântăresc! Deaceea trebue să plec repede, înainte de-a avea vreme să le controlez prea de-aproape, altfel, cine știe, poate că... Numai când e singur omul cu sufletul său, numai atunci există un echilibru între lumea lui cea mică dinlăuntru și restul universului; îndată ce intervine realitatea de-afară, omul devine o jucărie neputincioasă, fără voință adevărată, mergând încotro îl mână puteri și hotărîri străine de ființa lui...

— Te-ai făcut mai lung la vorbă chiar decât

Muzeul Digital al Românului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ce spuse Klapka, surâzând nerăbdător. Toate bune şi frumoase, dragă Bologa, deşi consideraţiile tale mi se par cam... copilăroase, ca să nu zic mai rău. Idealul rămâne ici, la inimă, şi realitatea e realitate, Bologa! Realitatea e revoluţia dincolo, la muscali, înţelegi?... De-aseară forfoteşte vestea prin telefoane. Azi e confirmată oficial. In Rusia a izbucnit revoluţia... Va să zică speranţele noastre, uite-aşa, în vânt!... Plecăm grumazul şi continuăm, Bologa!...

Apostol îşi aduse aminte că şi groparul i-a vorbit de revoluţia rusească, dar nici atunci şi nici acuma nici baremi n'a tresărit. Răspunse mai nervos:

— Ce mă interesează pe mine ce se petrece acolo?... Nu vreau să ştiu şi nici n'am încercat niciodată. Tocmai necunoscutul mă ispiteşte, necunoscutul în care locuesc toate posibilităţile... Ş'apoi eu nu caut în lume, aici ori dincolo, decât mântuirea sufletului meu...

— Nu te-ai lăsat de visuri, Bologa, deloc... deloc...

— D-tale ţi se par visuri goale pe când, pentru mine, în visurile acestea palpită tot rostul fiinţei mele — zise Apostol cu o privire atât de sfredelitoare încât Klapka se feri ca dinaintea unei suliţe de foc. N'aş vrea eu să nu mă mai gândesc la nimic şi să trăesc aşa... mulţumit? Uneori îmi zic că sunt ridicol şi totuş nu mă pot opri... Asta-i nenorocirea!

Klapka se simţia foarte bine aici. Se împrietenise acvea cu colonelul. Toată iarna luptele conteniseră, aşa că nici o primejdie nu-l mai ameninţase. Se mai gândea, chiar deseori, la înflăcărările sale naţionale şi se stima în sinea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lui din pricina lor, dar avea grije să le ascundă şi să le păstreze pentru alte vremuri... Şi acuma, cu Bologa, după întâile izbucniri de bucurie, mai ales însă de când a înţeles că n'a renunţat la gândurile de dezertare, socotea c'ar fi cuminte să nu se amestece prea mult în nişte planuri primejdioase. Deaceea profită de o tăcere a lui Apostol şi schimbă vorba, întrebându-l dacă s'a prezentat colonelului, şi apoi spunându-i că postul de comandă al regimentului e foarte aproape, nici patru sute de metri. In curând eşiră afară şi Klapka se grăbi să-i arate unde vine coliba colonelului...

Fireşte, şi colonelul vru să audă păţaniile lui Bologa şi Bologa trebui să i le înşire pe îndelete... Totuş, peste o jumătate de oră, se întoarse iarăşi la Klapka, puţin plictisit că a pierdut vremea în loc să recunoască frontul şi să-şi pregătească plecarea cea mare. Cum să pornească noaptea prin munţi pe care nici măcar nu i-a văzut?

In dosul postului de comandă însă zări o furnicare neobişnuită: un grup de prizonieri români înconjuraţi de huzari descălecaţi, ofiţeri de pe la bateriile vecine şi dela divizion, artilerişti... Apostol îşi simţi genunchii moi şi totuş nu se putu opri. Dealtfel în acele clipe, prin minte îi trecea numai gândul că nu va găsi calul doctorului şi nu va putea pleca mai repede în sat...

Când ajunse mai aproape, îl văzu Klapka şi îi făcu semne cu mâna să se grăbească... In-mijlocul artileriştilor se afla un ofiţer român, oacheş, cu o mustăcioară neagră mică, tunsă, cu capul gol şi uniforma plină de noroiu, iar mai departe, păziţi de patru huzari înarmaţi,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

stăteau vre-o șapte soldați, cu fețele strâmbe de groază, uitându-se năuci la grupul care cuprindea pe ofițerul lor.

— Bravo, bine că vii să ne scapi din încurcătură! strigă Klapka cu o curiozitate feminină pe față, arătând spre sublocotenentul prizonier. Uite, de vre-o zece minute încercăm să ne înțelegem cu camarazii aceștia, și nu-i chip!... Domnul nu știe sau nu vrea să vorbească decât românește, iar pe-aici n'avem tălmaci...

In vreme ce Apostol Bologa se uita zăpăcit când la ofițer, când la soldații prizonieri, un locotenent de huzari, zăcut de vărsat, cu nasmare, începu să istorisească poate a zecea oară cum s'au pomenit cu patrula românească în spatele liniilor, rătăcită, se vede, din cauza necunoașterei terenului; se pare că a vrut să se strecoare între infanterie și cavaleria care ocupă tocmai aripa stângă a frontului diviziei... Apostol auzia vorbele huzarului ca prin vis, căci ochii și inima lui erau cu prizonierii, citind gândurile lor gândite în românește, îmbrățișându-i și spunându-le că-i iubește și la noapte va fi negreșit acolo de unde au venit ei... Apoi, cutremurându-se ca de frig, se apropiă de sublocotenentul captiv și zise românește, cu un început de zâmbet în colțurile buzelor supte:

— Acuma ai căzut prins, trebue să...

Prizonierul nu se miră deloc auzind graiul românesc, întoarse niște ochi furioși spre Bologa și îi curmă vorba cu ură:

— Aici vă purtați cu prizonierii ca niște sălbatici... O brută de ofițer m'a lovit cu un par peste șale pentrucă n'am putut și n'am vrut

Muzeul Digital al Romanului Românesc
constantinsilvan.ro/adl/1901-1932

să-mi tragă armata și țara!... Asta-i barbarie, domnule... asta-i...

Revolta prizonierului răsuna mai violent, ca într'un microfon, în inima lui Apostol. Obrajii i se roșiră, privirea i se înduioșă... Simțea o nevoe cumplită să-și apropie sufletul prizonierului. Vru să-i întindă mâna și ridică puțin brațul, nehotărît încă, zicând cu glas tremurat de dragoste:

— Da, da, așa-i... chiar așa, căci... și eu sânt român...

— Dacă ai fi adevărat român, n'ai trage în frați — răspunse repede sublocotenentul cu atâta dispreț încât i se schimbă deodată înfățișarea. Locul d-tale ar fi dincolo, nu aici, domnule... Dar români ca d-ta...

Bologa păli. Brațul i se sgârci și pumnii se încleștară. Lumea întreagă parcă se rostogolea vertiginos într'o prăpastie... Îi fulgeră prin gând să se arunce asupra sublocotenentului, să-i smulgă din inimă disprețul. Dar, în aceeași miime de secundă, își mai zise că prizonierul îl face de batjocura ofițerilor. Uluit, întoarse spatele românului și se uită cu un surâs nedumerit la ceilalți, așteptând acum dela ei salvarea din situația aceasta îngrozitoare. Glasul căpitanului Klapka îi curmă chinul cu o întrebare îngroșată de curiozitate:

— Ce spune, ce spune?

— Nimic... nu vrea să vorbească — murmură Apostol ușurat, ca și cum s'ar fi trezit dintr'un coșmar: după două momente, mai adăogă cu o privire îngrozită spre prizonierul care se uita, mormăind revoltat, în altă parte: Insfârșit... eu... eu mi-am făcut datoria și... am încercat să...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Prizonierii fură escortați mai departe, la alt comandament, iar grupul de curioși se risipi în câteva minute... Klapka rămase pe loc, puțin încurcat, simțind că Bologa vrea să-i vorbească.

— Știi ce mi-a spus prizonierul? zise deodată Apostol, cu fața crispată într'un rânjet. M'a insultat și m'a disprețuit, căpitane, auzi? M'a scuipat!... Acuma vezi bine că trebue să plec numai decât... că nu mai am nici un minut..., că discară... O, cât îl iubeam și el cum m'a umilit!...

Klapka se uită la dânsul, înțelese că dorește un răspuns sau baremi un cuvânt, dar îi fu frică să vorbească. Bologa aștepta cu ochii implântați în tăcerea căpitanului, apoi șopti:

— Adio!...

Ordonanța lui Klapka aduse calul și Apostol încălecă și porni fără să mai întoarne capul.

— La revedere, Bologa! strigă căpitanul văzându-l că se depărtează.

Lui Apostol i se păru că și Klapka își bate joc. Dădu pinteni calului. Trebue să ajungă în sat cât mai repede, să se pregătească și să sfârșească. In suflet i se svârcolea un iad cu limbi de foc atât de sfâșietoare că în fiece clipă amenințau să-i istovească toate izvoarele voinții. Simțea iarăș cum aleargă pe dunga prăpastiei și ispita prăbușirii îl pândea și-l învăluia într'un nour de ceață în care mintea nu mai poate închega nici o hotărâre... Deaceea trebue să se grăbească, trebue...

Pela mijlocul drumului își aduse aminte că a venit să recunoască frontul, să-și aleagă calea și, iată, a pierdut vremea degeaba... Un moment se gândi să se întoarcă înapoi, apoi își

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

zise că schița cu pozițiile e destulă călăuză și arată golurile de care dânsul are nevoe. Până la primele linii va putea pătrunde oricând, iar de-acolo îl va îndrepta norocul...

Sosi în Lunca aproape de asfințitul soarelui, cu calul leoarcă de sudoare. Vru să mulțumească doctorului, dar nu-l găsi la spital, nici acasă. Trecând prin fața bisericii, văzu peste drum, în ceardac, tolănit într'un jilț, pe preotul Boteanu care se sorea fericit, plimbându-și privirea asupra satului ca și cum ar fi fost o moșie a lui. Din casă răsuna glasul cătrănit și ascuțit al preotesei, ocărând pe slujnică, iar în ogradă o ceată de copii se jucau de-a războiul, împodobiți cu șepci lepădate de soldații găzduiți prin vecini... In clipa când zări casa parohială, Bologa uită pe doctorul Meyer și simți o nevoe nebiruită să vorbească cu preotul. Se repezi spre portiță și intră atât de grăbit parcă de fiece minut de întârziere ar fi atârnat o soartă de om.

Popa Constantin, scufundat cum era într'o bucurie vagă și moleșitoare, se pomeni deodată cu un ofițer urcând cele cinci trepte de piatră ale cerdacului. Un fior de spaimă îl ridică în picioare. Recunoscu pe Apostol, dar spaima îi rămase în inimă și-l făcu să-l întâmpine pe ungurește:

— Bine-ai venit la noi, domnule ofițer...

Bologa era atât de mișcat că nici nu observă atunci vorba ungurească. Fața lui părea aprinsă și buzele învinețite îi tremurau într'un surâs nervos. Vorbind îi clănțăneau dinții și glasul lui avea o asprime aproape răgușită:

— Părinte Constantine... am venit la tine... să mă spovedesc...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Când își auzi glasul, i se păru străin și, instinctiv, se uită împrejur dacă nu a vorbit într'adevăr altcineva.

— Poftim înlăuntru... poftim — zise Boteanu mirat și șovăind.

Pătrunseră într'o odae albă în care Apostol văzu pe perete, între două icoane, un loc gol de unde fusese scos cine știe ce tablou. Atunci se gândi la întâmpinarea ungurească, întoarse ochii la Constantin și se zăpăci ca și cum ar fi înțeles o taină. Preotul îl pofti să șează pe o canapea dinaintea căreia se afla o masă ovală acoperită cu o scoarță brodată. Bologa se așeză nehotărât, înfricoșat că nu-i venea deloc în minte ce vroia să-i spună și nici măcar cum să înceapă vorba, deși în sufletul lui totul era foarte limpede. Popa rămase în picioare câteva clipe, așteptând bănuitor, apoi se lăsă pe un scaun de paie, la o distanță potrivită, și murmură:

— Aici putem vorbi, Apostole, în tihnă...

— Și fără primejdie! adăogă Bologa, vesel că a izbutit să-și smulgă un crâmpei din cuvintele care-i strângeau în chingi sufletul.

Preotul se rușină de propria-i bănuială și zise cu amărăciune sinceră:

— Omul care a suferit cât am suferit eu, are dreptul să se ferească și de umbra lui, Apostole!...

— Dar atunci cu care am fost adus aci să-i ucid din depărtare, cu ce trebue să sufer? Nu te gândești, Constantine? strigă Bologa deodată parcă i-ar fi plesnit inima.

Apoi vorbi un sfert de oră, necurmat, cu o lăcomie înfricoșată. Se tângui și se revoltă, revărsându-și durerile și sbuciumul într'un puhoi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://transilvania.ro/mdrr1901-1932

de fraze. Preotul asculta cu ochii în pământ. Dealtfel nici Apostol nu-i căuta privirea şi s'ar fi înfuriat dacă Boteanu ar fi îndrăznit să-l oprească sau măcar să-l întrerupă. Vorbea pentru a-şi alina sufletul prea încărcat, întocmai cum plângi ca să-ţi mulcomeşti o durere prea mare... Numai după ce se răcori, se adresă direct preotului, dar cu vocea schimbată şi cu o lucire nouă în ochi:

— Acuma s'a umplut paharul, părinte! Acuma nu mai pot! O ură istovitoare îmi roade inima... Urăsc tot ce-i aici, pe toţi oamenii, prieteni, camarazi, superiori, inferiori, tot, tot. Constantine! Aerul de-aici mi-e nesuferit şi mă înăbuşe... Dacă voi mai sta în lumea aceasta, simt că ura mă va pierde, trebue să mă piarză, căci va trebui să izbucnească odată, chiar împotriva voinţei mele!... Şi atunci...

Boteanu făcu o mişcare involuntară: puse amândouă mâinile, încrucişate, pe masă. Apostol se opri un moment, întrebător. Dar, fiindcă preotul încremenise iarăş, urmă mai grăbit, parcă şi-ar fi adus aminte că vremea e scumpă:

— Ascultă-mă bine, părinte!... Eu, la noapte, voi pleca de-aici... Voi trece dincolo... Tu ştii unde, căci şi inima ta trebue să... Da!... Sânt pregătit! Numai pe mama n'am cum s'o vestesc... Să-i scriu nu pot: scrisorile mele vor fi examinate şi cine ştie ce ar pătimi din pricina mea... De-aceea vreau să te însărcinez pe tine să-i dai de ştire, Constantine... mai târziu, când va fi posibil... Am să-ţi las adresa mamei, iar tu vei găsi o formă să-i comunici că am trecut... Poate prin cineva, prin vre-un om de încredere, pe urmă, când se va ivi ocazia...

Faţa preotului se umflase de groază şi câ-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

teva clipe nici nu putu vorbi, mozolindu-și doar buzele neputincioase. Apoi deodată, ca după o sforțare crâncenă, răbufni cu glas lăcrimat, ridicând brațul drept într'o protestare fricoasă:

— De ce vrei să mă nenorocești, Apostole?... Eu.... abia azi dimineață am' sosit acasă din internare... știi bine, doar ți-am spus în tren... Am fost nevinovat și totuși am ispășit... Cum să ascult acuma planurile tale și încă să mă fac părtașul tău? Am și familie, și necazuri grele... și tocmai eu să...

— Dar ești român, părinte, fratele meu? zise Bologa înmărmurit.

— Sânt numai om astăzi, Apostole, — răspunse preotul Constantin mai liniștit. Un biet om mâncat de nevoi, cu frica veșnic în sân și cu credință în milostenia cerească. Noi nici nu putem fi decât oameni și numai în Dumnezeu avem nădejde să ne poarte de grije, dacă soarta ne-a aruncat aci și ne-a oropsit....

Apostol Bologa se sculase în picioare, năucit, și lăsase capul în pământ ca nu cumva vorbele preotului să-l lovească în obraz. Urechile însă îi vuiau și înțelesul răspunsului i se învârtea în creeri ca un sfleder.

— De aceeea tu să faci cum te îndreaptă Dumnezeu și să nu ne amesteci pe noi întru nimic! urmă Boteanu hotărît. Că noi avem destule primejdii și greutăți....

Bologa ridică repede fruntea, atât de schimbat era acum glasul preotului, și în înfățișarea lui citi limpede o îndârjire care-l spăimântă. Casca de oțel o pusese pe masă; întinse mâna mașinal și o apucă de curelușă. Pe urmă și-o potrivi în cap, încet, cu luare aminte, murmurând pierdut:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Bine zici, Constantine ... foarte bine ... bine ....

Şi eşi din odae cu paşi de înmormântare, lăsând uşa deschisă, coborî treptele cerdacului, trecu prin ogradă unde copiii, veseli şi gălăgioşi, îşi urmau jocul. Boteanu, văzându-l că pleacă, făcu doi paşi, fără să-şi dea seama dacă vrea să-l oprească sau numai să-l petreacă până la poartă. In prag se răsgândi de tot, se închină şi mulţumi Atotputernicului că l'a învrednicit să se împotrivească ispitei...

In uliţă Apostol nu mai ştia unde să se ducă, parcă ar fi uitat pe ce lume se află. Picioarele mergeau însă singure şi aşa se trezi în ulicioara dosnică... Se simţea atât de sleit de puteri că, din tot sufletul, nu mai râvnea decât un ceas de odihnă. Acasă în ogradă, sergentul dela cancelarie îl primi cu o salutare înlemnită. Vru să-i zică ceva, dar oboseala îi risipi voinţa. In pragul casei văzu pe Ilona răzimată de uşcior, ca şi cum ar fi aşteptat pe cineva. O privi ca pe o străină, cu ochi tulburi, stinşi.

— Domnule ofiţer, d-ta eşti bolnav! zise fata, schimbându-se la faţă.

Bologa, fără să-şi dea bine seama, se opri întrebător.

— Eşti galben şi ostenit... Trebue să te odihneşti. — adăogă Ilona, stăruitor.

Glasul i se păru atât de alinător că tresări de bucurie. In acciaşi clipă, însă îi fulgeră prin inimă o frică ciudată care îl îndemna să răspundă mânios:

— I-ascultă fetiţo, altă treabă n'ai decât să te ţii de capul meu?...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

6.

Apostol socotise să intre în cancelarie, să vază ce-au lucrat oamenii toată ziua, dar se pomeni deschizând ușa odăei sale. Amurgul cenușiu bătea în geamurile împodobite cu mușcată. In tulburarea de lumină pereții parcă se îndoiau și lucrurile din casă tremurau foarte straniu. Bologa închise pleoapele și se prăvăli pe un scaun ca o grămadă de carne. Legănarea ametitoare, îi bâjbâia în suflet, însoțită de un vâjâit chinuitor, încât se apucă cu mâinile de masă simțind că altfel s'ar prăbuși.

— Don' locotenent, trăiți, v'am așteptat cu masa toată ziua — zise Petre de lângă sobă, crezând că stăpânul său așteaptă să înceapă el vorba.

Bologa se cutremură, parcă graiul ordonanței i-ar fi înțepat tocmai nervii bolnavi. Se uită la el totuși ca la un necunoscut și în acelaș timp, mirându-se că a fost în odae și nu l'a văzut. Vru să-l întrebe ceva, dar pe când i se năștea în creeri întrebarea, un gând nou, poruncitor, îl sili să mormăe:

— Potrivește-mi patul, Petre, și trage-mi cizmele, să mă odihnesc un ceas... numai un ceas... că peste un ceas trebue să....

Trăgându-i cizmele, soldatul mai zise ceva. Apostol nu înțelese nimic. Ii umbla prin minte să-i spună că e foarte ostenit și nu găsea cuvintele ca și cum n'ar mai fi avut puterea să exprime nici un gând. Pe urmă se ridică de pe scaun, își tărî picioarele și se lungi în pat... Indată ce puse capul pe pernă avu senzația

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

că trupul i-a amorțit. In schimb creerii porniră într'o goană sălbatică. Mii de frânturi de gânduri scânteiau în aceiași secundă, se ciocneau, se amestecau, se înlănțuiau. Și printre ele, ca un bondar roșu, bâzăia de ici-colo, când mai tare, când în șoaptă și mereu sub forme noui, obsesia că, în noaptea aceasta, trebue să se sfârșească, negreșit... Ii era somn, râvnea să doarmă, dar cu cât încerca să-și mulcomească svârcolirile sufletului cu atât gândurile izvorau mai furtunoase. Apoi, obosit de sforțări, le lăsă în voia lor și atunci i se păru că toate aleargă într'o întrecere vertiginoasă, spre o țintă luminoasă, strălucitoare, ca spre un liman de odihnă adevărată. Își dădea seama că, în goana aceasta năpraznică, timpul rămâne în urmă, desrămându-se ca o pânză incoloră, și simțea foarte deslușit o nemărginită mulțumire ca și când încetul cu încetul întreaga lui ființă s'ar fi topit într'o imensă revelație...

In sfârșit, brusc, fără nici o trecere, apăru iarăși gândul roșu că în noaptea aceasta trebue să plece, și iarăși zigzăguind în vălmășagul altor mii de crâmpee nelămurite. Acuma însă toate parcă erau strânse în cleștele fierbinte al unei păreri de rău usturătoare. Simțea că încă n'a adormit. I se părea că vremea s'a oprit în loc ca un ceasornic stricat și deaceea nu poate adormi și nici nu va mai adormi nici odată... Pe urmă auzi glasul Ilonei, aproape de pat, într'o amestecătură de românește cu ungurește:

— Bolnav, nu vezi?... Du-te la doctor... Stau eu lângă el, n'ai grije...

Răspunsul ordonanței nu-l pricepu, dar în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

curând auzi scârțâitul ușii și un foșnet domol. Atunci se gândi: „Te pomenești că sânt bolnav și....“ Gândul i se curmă, neisprăvit, și pe frunte simți o mână ușoară, puțin rece și aspră. Sub atingerea aceasta, clocotul minții se mulcomi repede ca sub puterea unui farmec și somnul coborî ca o alinare dulce...

Când se trezi, auzi un glas străin lângă dânsul. Simțământul de grea osteneală îi zăcea și acuma în oase, încât nici nu ridică pleoapele, căznindu-se doar să recunoască glasul care-i mormăia în urechi.

— E doctorul Meyer! se gândi apoi dumerit. Va să zică sânt bolnav...

Deschise ochii, să se convingă. Privirea lui întâlni pe Ilona care stătea la picioarele patului și care, văzându-i mișcarea, strigă cu o izbucnire de bucurie:

— Domnule doctor, uite, uite că s'a deșteptat!

Doctorul Meyer se plecă asupra bolnavului, îl bătu prietenește pe obraz și întrebă cu o imputare blândă:

— Ei, ce-i amice? Ce-ai pățit? Așa te vindeci d-ta? Asta ți-e voinicia?... Când ți-am spus eri să te cauți și să....

— Câte ceasuri sânt, doctore? șopti Bologa cu o presimțire tristă.

— E dimineață, prietene... Ce-ți pasă? Stai liniștit, nu-i nimic grav... nimic... Epuizare și surescitare nervoasă, atât! Dar îți trebue liniște multă, multă liniște...

Pleoapele lui Apostol se împreunară ca și când s'ar fi umplut de plumb. In suflet simți o zdruncinare, urmată de o dorință vagă de nimicire. Peste un răstimp murmură deabia mișcând buzele:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Doctore, vreau să mor...

— Ce, ce? strigă Meyer cu o vioiciune neobişnuită. Să mori? Zi mai bine că ai vrea un concediu, precum ţi se şi cuvine!

Apoi, făcându-şi de lucru la masă, adogă mai încet, cu tonul natural şi ca pentru sine:

— Ce ticăloşie! Să trimiţi pe front oameni bolnavi!... Uneori parcă într'adevăr îţi vine s'o iai razna şi să dai dracului toate!...

In inima lui Bologa disperarea rodea ca pecinginea. Preţul vieţii e viitorul şi viitorul lui i se părea zăvorît ca o poartă de fier în care şi-a zdrobit pumnii bătând zadarnic. Neputinţa în faţa vieţii acuma mai mult îl îngrozea decât îl revolta. Conştiinţa că toate năzuinţele şi strădaniile lui sânt tot aşa de neputincioase şi fără rost ca şi svârcolirile unei râme, îi năpădea din ce în ce sufletul, împreună cu constatarea amară că viaţa omului e insuportabilă dacă n'are un reazim solid care să ţie veşnic dreaptă cumpăna între lumea dinlăuntru şi cea deafară...

Când deschise iar ochii, într'un târziu, văzu iarăşi, la picioarele patului, pe fata groparului, cu fruntea plecată, pe gânduri. Ca şi când ar fi simţit privirea lui, Ilona avu o tresărire şi se apropiă, sprintenă şi bucuroasă, întrebându-l:

— Ţi-e mai bine?... Aşa-i că te-ai mai uşurat?

— Da, foarte bine — zise Apostol în şoaptă.

Veselia aprinsă în ochii ei, tinerească, visătoare, îi alungă gândurile care-i chinuiseră toropeala bolnavă. In glasul ei straniu i se părea că vibrează o vrajă nouă, ca şi cum de eri până azi s'ar fi schimbat şi s'ar fi împlinit cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

niște mlădieri mai blânde, poate de credință ori poate de pasiune. Văzând-o cum stătea, zăpăcită de privirea lui strălucitoare, cu bucuria încremenită pe față, Bologa simți un surâs cald în inimă și vru s'o îndemne să vorbească. Și Ilona, parcă i-ar fi ghicit dorința, începu să povestească repede, oprindu-se uneori în mijlocul cuvintelor, aproape înfricoșată ca de o primejdie necunoscută. Îi spuse că doctorul a umblat să-l ducă la spital și numai ea s'a împotrivit fiindcă tot mai bine poate fi îngrijit aici, că-i singur, decât acolo, unde-s mulți. S'a jurat că nu se va mișca de lângă patul lui și chiar nu s'a clintit. Nici nu prea are ea multă treabă de făcut că tatăl său n'o pune la greu, ci doar pe lângă casă, cât poate. Tatăl său e om tare bun la inimă, deși îi place să se arate aprig cu ea. Dar ei nu-i pasă de strășniciile dumnealui, că ea știe să se poarte și să se păzească. „Iacă, eu te-am văzut că ești bolnav de când ai intrat alaltăeri în ogradă și i-am spus ordonanței să aibă grije. De-acuma însă, dacă ai încăput în seama mea, nu mai ai nevoe de ajutorul ordonanței. De treabă este dânsul, nu-i vorbă, și cu dragoste de stăpânul lui, dar bărbații nu se pricep la bolnavi, oricât și-ar da silința. De azi încolo deci să știi că eu sunt mai mare și că trebue să faci tot ce-ți zic până când ți-oi spune eu că ești sănătos, altfel...“

Aici se opri brusc, luă o sticluță cu medicamente și o linguriță, veni lângă pat și-i zise:

— Acuma trebue să bei din zeama asta, că-i dulce... am gustat'o și eu...

— Lasă, Ilona... Mai vorbește! răspunse Apostol rugător.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Fata se facu roşie ca muşcata din fereastră şi, o clipă, şovăi. Apoi numai decât zise iarăşi cu o supărare drăgălaşă:

— Dacă nu iai doctoria, să ştii că nu-ţi mai povestesc nici odată, na!

Bologa închise ochii câteva secunde ca şi când ar fi vrut să-şi închidă în suflet drăgălăşia ei. Ilona umplu linguriţa şi i-o duse la gură. Degetele îi tremurau uşor şi Apostol îşi puse mâna pe mâna ei. Obrajii fetei se îmbujorară din nou, şi ca să-şi ascundă emoţia, îngână:

— Vai, ce caldă ţi-e mâna...

Apostol nu simţi gustul doctoriei. Împreună iar pleoapele, cuprins de o fericire în care i se înecau toate gândurile. Auzi pe Ilona cum aşeză sticluţa pe masă, cum şterge linguriţa, cum păşeşte în vârful picioarelor şi se lasă pe scaunul ei dela picioarele patului. Pe urmă simţi mângăerea privirilor ei pe obrajii lui, pe frunte, pe buze... Şi nu cuteza să clipească de frică să nu-şi risipească bucuria inimii...

De-aci încolo Apostol Bologa pierdu socoteala vremii. Doctorul Meyer venea de câte două ori pe zi, îi spunea că n'are nimic, dar să stea în pat până ce-i va aduce el o doctorie miraculoasă care imediat îl va vindeca aevea. Apoi, într'o dimineaţă, doctorul sosi mai voios şi strigă din prag:

— Aide, jos din pat! Cred că poimâine am să-ţi aduc ce ţi-am promis... Până atunci însă n'ai voe să ieşi din casă, iea seama! Nici dincolo, la cancelarie, deloc!... Răbdare! Cum ai răbdat zece zile, vei mai răbda două... Şi, fiindcă atunci, ştii, mi-ai şoptit o prostie, află acuma dela mine, tinere prietene, că viaţa nu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

e nici odată o povară și că moartea e povara cea mai grea!... Așa! Ține minte ce-ți spune un doctor ursuz și amărât: moartea cea mai eroică nu prețuește în realitate cât viața cea mai ticăloasă!...

A treia zi, ca nici odată, doctorul Meyer veni la amiazi, triumfător, fluturând o hârtie în mână.

— Uite leacul-minune, prietene! zise dânsul cu o exuberanță atât de nepotrivită, cu firea lui încât părea silită. O lună concediu de convalescență! Asta-i sănătatea ta!... Crezi c'a mers ușor? Ehe... Dar nici eu nu m'am lăsat până ce n'a capitulat Excelența. Insfârșit, poftim!... Mi se pare că la patru pleacă un tren... Va să zică ai vreme să-ți faci bagajele și să o ștergi!... Ce, nici nu te bucuri? Ei, poftim recunoștința militară! Mă bucur eu, om bosumflat, și dumnealui face mofturi!... Bravo!... A, să nu uit: acasă trebue să te așterni pe o cură de mâncare și de odihnă, știi, eroică!... Acuma aide, să nu scapi trenul!...

— Dar oare se mai întoarce aici, domnule doctor? întrebă atunci Ilona fără sânge în obraji și cu o îngrijorare rău ascunsă în ochi.

— Desigur, fetițo! făcu medicul, jovial, luând-o de bărbie. N'ai grije că nu fuge!

— Nu de-aceea, dar... așa! bâlbâi Ilona roșind până 'n vârful urechilor.

Petre înțelese atâta că e vorba de *urlab*, și spre mulțumirea doctorului, îndată se apucă, plin de fericire, să adune lucrurile locotenentului. Ilona se retrase după ușă și nu se urni de-acolo până ce Meyer ură drum bun și petrecere frumoasă lui Bologa...

In odăița albă, în razele albe ale soarelui

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tânăr care râdea la toate ferestrele cu mușcata însângerată, un val de tristețe îșî tremura pânzișul. Apostol stătea lângă masă, cu hârtia de concediu în mână, uitându-se când la Petre care, de bucurie mormăia rugăciuni și strângea de zor bagajele, când la fata groparului care înțepenise în dosul ușii, privind afară, departe, cu o expresie imobilizată de o teamă chinuită. Bologa se credea dator să-i spuie ceva, dar o frică nelămurită parcă-i strângea gâtul ca un laț. In cele din urmă izbuti să rostească cu voce aproape poruncitoare:

— Ilona....

Fata, ca și când atâta ar fi așteptat, răspunse cu o privire întunecată și apoi o sbughi afară, trântind ușa, alergând undeva, să-și ascundă inima.

— Fac și eu singur, don' locotenent — zise Petre, crezând că Apostol ceruse fetei să le dea o mână de ajutor. Bine că ne-a ajutat Dumnezeu să ne mai tragem și noi pe-acasă din cele străinătăți...

Apostol Bologa numai acuma își dădu seama că nu se bucură de concediu.

— Nici nu-mi bate inima că merg acasă, nici rău nu-mi pare că mi-au căzut în baltă planurile — se gândi el abătut. Și mă prăpădesc cu firea din pricina unei țărăncuțe...

Aruncă pe masă foaia de concediu și începu să se plimbe de ici-colo, cu mâinile la spate, pipăindu-și degetele în neștire. Atunci simți verigheta de logodnă în inelarul stâng și se opri trăznit. De câtă vreme nu și-a adus aminte de Marta, logodnica lui? Și nici măcar inelul nu l'a luat în seamă, desigur tot din pricina fetei groparului...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Plecă din vreme la gară. Groparul cu Ilona îl însoțiră ca pe un mosafir drag. Când sosi trenul, Apostol dădu mâna cu Vidor și apoi cu fata. Mâna ei ardea, iar în ochi îi licărea o întrebare. Pe urmă se urcă în vagon și se uită pe fereastră până ce porni trenul. Groparul se întoarse îndată spre eșire, Ilona însă rămase pe peron, nemișcată, cu privirea lipită pe pervazul ferestrei în care Apostol zâmbea uitat... Pe urmă o coroană înmugurită a unui cireș bătrân acoperi și fereastra și vagonul și trenul...

7.

Aleea de fagi din Parva, dreaptă și îngrijită, dela gară până'n mijlocul orășelului, părea noaptea un tunel nesfârșit. Pașii lui Apostol Bologa scrâșniau harnic pe prundișul umed, în cât Petre, împovărat cu două geamantane, deabia se ținea după dânsul, gâfâind din greu. Piața pătrată era pustie, toate casele dormeau... O luară pe strada principală, în sus, și nici pe-acolo nu întâlniră țipenie de om.

— Am ajuns la domnu avocat Domșa, deacu nu mai avem mult — bâigui Petre din urmă, suflând ca un taur și arătând cu capul o casă mândră, pe dreapta.

Apostol nu răspunse, parcă n'ar fi auzit nimic, deși vorbele ordonanței îi atinseseră urechile ca o mustrare, fiindcă tocmai în clipa aceea se uitase și el spre casa în care acuma, ca și odinioară, stăpânea Marta, ființa iubită... Se simțea atât de vinovat față de logodnica

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lui că deabia aştepta ziua de mâine, să alerge la ea, să-i cadă la picioare şi să-i ceară iertare...

In curând se zăriră în beznă sclipirile turnului bisericii şi Apostol îşi iuţi mai tare mersul. Casa părintească era scufundată în noapte... Când deschise portiţa, un dulău bătrân îi sări în cale, hămăind furios. Apostol îl domoli cu o şoaptă şi câinele i se gudură la picioare, bătând pământul cu coada-i stufoasă parcă i-ar fi fost ruşine că nu l'a recunoscut mai curând.

Sgomotul portiţei şi lătratul dulăului desmorţiră casa întunecată. O licărire galbenă răsări în dosul unui geam, dispăru şi se ivi iar în antreu, apropiindu-se de uşa dinspre curte. Apostol urcă treptele şi bătu. Lumânarea se opri şovăind... Din altă odae se auzi glasul doamnei Bologa şi apoi cheia se învârti de două ori în broască, pe dinlăuntru. Mâna lui Apostol apăsă clanţa şi lumina tremurată îl izbi drept în faţă. Servitoarea ţipă ca şi când ar fi văzut o arătare:

— Tulai, doamnă, tulai şi vai de mine c'a venit domnişorul!...

Apostol intră vesel, iar Petre închise uşa. In pragul odăei din fund apăru doamna Bologa, în capul gol, cu faţa albă ca hârtia, uitându-se parcă n'ar fi îndrăznit să dea crezământ ochilor, apoi izbucni printre lacrămi:

— O, dragul mamei, scumpul mamei...

Se îmbrăţişară îndelung, murmurând în acelaş timp vorbe şi crâmpee de fraze fără legătură în care bucuria şi înduioşarea îşi găsiau descărcarea trebuincioasă... După ce se mai potoli, d-na Bologa se întoarse spre servitoarea ce înlemnise cu lumânarea în mână:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Rodovico, ce stai ca o toantă?... Pune sfeșnicul pe masă și du-te fuga de aţâţă focul, să pregătim ceva de îmbucat domnișorului... Fuga, Rodovico!... Iar tu, Petre, așează colo lângă ușă bagajele și odihnește o leacă, să mănânci și tu, că pe urmă o să pleci acasă...

— Ba eu, doamnă, mai bucuros aș porni la drum, să nu mă apuce moleșeala — zise ordonanța ștergându-și sudorile ce-i curgeau pe frunte și pe obraji — că mai am o postată bună până peste apă!...

— Așa-i, bine zici, că tu ești de peste Someș, din Ierusalim... Te-am uitat, Petre, uitate-ar necazurile... Atunci du-te cu Dumnezeu!...

Doamna Bologa conduse pe Apostol în iatacul ei, în fund, cu o singură fereastră, și aceea oblonită. Din tavan atârna lampa cu abajur de porțelan. Patul era așternut... Aici și-a petrecut Apostol copilăria, până ce a trecut în Năsăud. Aici fusese pătuceanul lui, unde-i acuma o sofa cu căptușeala roasă la colțuri, și aici zicea cu glas tare rugăciuni fierbinți, dimineața și seara, în genunchi, cu ochii la icoana cea veche din perete, deasupra patului, privind lacom pe bunul Dumnezeu care șade pe nouri albi, pe tron de aur... Toate au rămas cum au fost odinioară, numai măicuța a cărunțit puțin și a dobândit cine știe câte sbârcituri fine în colțurile ochilor plini și azi de focul credinței, pe când el, Apostol parcă-i un străin ori parcă a căzut într'o lume străină...

Doamna Bologa îi ceru să-i povestească numai decât toate câte a pățit de când n'a mai fost pe acasă, zi cu zi, și mai ales suferințele din spitale... Până să vorbească însă Apostol, care devenise gânditor în odăița grea de a-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mintirile copilăriei, doamna Bologa, întâi ca să-şi deşerte inima şi apoi fiindcă cu cât îmbătrânea cu atât se făcea mai vorbăreaţă, prinse a-i istorisi, la nimereală, fel de fel de amănunte din viaţa ei şi a târguşorului:

— Parcă-mi spunea Dumnezeu că ai să vii, dragul mamei, că vai câtă grije ţi-am mai purtat de când am aflat prin ce-ai trecut... Tot aşteptam, aşteptam scrisori dela tine şi tot nimic, de chiar Marta s'a minunat ce să fie? Apoi m'am sfătuit şi cu Domşa, că el e tare de treabă şi cuminte, ei, şi am socotit că ai trecut în ţară, la ai noştri, doar auzisem pe-aici că aţi venit să vă bateţi cu românii. Doamne fereşte-ne şi iartă-ne... Bine însă că te-a luminat Dumnezeu şi ai stat pe loc că, de puneau mâna pe tine, mândrul mamei, vai Doamne!... Păţeai şi tu ca bietul protopopul nostru, ba poate şi mai rău... Ce noroc că nu ne-am culcat, zău aşa! De obicei pe vremea asta sântem adormite, dar azi parcă Dumnezeu ne-a şoptit să mai stăm... Şi uite-aşa vorbeam cu toanta asta de Rodovica şi o mustruluiam, că tocmai azi dimineaţă a plecat şi maiorul cel polonez şi am robotit toată ziua ca să curăţim în odaia unde a stat aproape şapte luni, ştii, în odaia ta şi care a fost a tatălui tău, fie iertat... Ce-i drept, maiorul a fost om de omenie, dar acuma a trebuit să plece că, zice, iar o să pornească bătăliile cele mari... Degeaba, nu se arată a pace... S'a tot vorbit vre-o două săptămâni că vine pacea, că muscalii aşa şi pe dincolo... aş, palavre! Dealtfel de pe aici s'au dus mai toate cătanele, deabea au mai rămas de sămânţă, din pricina depozitelor... poate le-ai văzut, barăci de scânduri, un oraş întreg, lângă drumul Feleacului?...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

O întrerupse Rodovica, rumenă de sprinteneală, aducând mâncarea domnișorului. Pe când așternea masa, găsi și ea de cuviință să zică:

— Vezi, doamnă, cât de adevărate-s semnele la om? Toată ziulica mi s'a bătut ochiul drept și iată că Dumnezeu ne-a trimis bucurie în casă!...

— Ia mai taci, Rodovico, că semnele-s dela diavoli — hotărî doamna Bologa, nemulțumită că slujnica i-a luat vorba din gură. Mai bine dă fuga și fă patul domnișorului în odaia dumnealui...

In vreme ce Apostol mânca cu poftă, doamna Bologa, după câteva întrebări la care răspunse tot ea, începu iar despre Pălăgieșu, despre greutățile gospodăriei, despre protopopul Groza... Când isprăvi masa, Apostol îi puse o singură întrebare:

— Dar Marta ce face, mamă?

— Face bine, dragul mamei, că-i sănătoasă și tânără — zise doamna Bologa puțin încurcată, ca și cum ar fi așteptat întrebarea și ar fi uitat răspunsul pregătit. Ce să-ți mai spui eu, că ai s'o vezi tu, și... Ești gata, Rodovico? adăogă repede către servitoarea care se ivise în ușă. Așa... că domnișoru-i ostenit și-i trebue odihnă bună!...

Il petrecu în odaia lui și-l sărută pe frunte ca odinioară, când dormea în iatacul cu Dumnezeu pe perete. Apoi Apostol rămase singur. Pe mescioara de noapte fâlfâia flacăra portocalie a unei lumânări scufundate între-un sfeșnic înalt de aramă. Umbre moi jucau pe podele, pe ziduri, în tavan, ca niște visuri de om necăjit.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Noapte bună! îşi zise Apostol, desbrăcându-se la iuţeală, vârându-se în pat şi sucindu-se în dreapta şi'n stânga până să-şi potrivească bine culcuşul.

Suflă în lumânare. Voia să adoarmă îndată fiindcă într'adevăr călătoria îl zdrobise... „Dar oare de ce s'a încurcat mama când am întrebat-o de Marta?" îi trecu prin creeri, fulgerător. Fireşte, doamna Bologa n'o prea iubeşte şi s'a împotrivit până la logodnă, totuş pe urmă s'a împăcat... Degeaba, e vinovat faţă de Marta şi negreşit va merge chiar mâine... O iubeşte şi trebue s'o iubească, numai pe ea... In locul ei însă îi apărea mereu Ilona, cu năframa roşie pe cap, cu ochii în care joacă râsete stranii, cu glasul care mângâe şi zgârie... Şi, fără să vrea, simţea o plăcere nemărginită ştiind cu siguranţă că departe, într'un sat, există o fiinţă care şi în vis îl poartă numai pe el în inimă... Dar asta nu se poate! Marta! Unde-i Marta? Mâine neapărat va merge la ea...

A doua zi se deşteptă în sărutările soarelui vesel de Aprilie. In odaie parcă intrase iarăş primăvara cu valurile albe de lumină, cu îndemnuri de bucurie... Pe masă, pe o tavă aşternută cu şervet înflorit, aştepta ceaşca lui de odinioară, plină de cafea cu lapte, şi o halcă zdravănă de cozonac. In sufletul lui sălăşluia o mulţumire mare. Îi era dragă toată lumea.

— Dacă aş fi izbutit, acuma cine ştie unde aş fi — se gândia cu o înfiorare ca un junghiu.

Dar gândul se stinse ca şi cum n'ar fi putut rezista bucuriei de viaţă ce îi clocotea în inimă.

Din odaia aceasta o uşă dublă dădea în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ceardacul din față, înconjurat de grădinița cu flori. Acolo, într'un jilț învălit cu o scoarță veche, Bologa se tolăni tihnit, ca un burghez fără griji, după o masă bogată. Avea de gând să se odihnească puțin și apoi să plece la Marta...

Umbrele deabia înfiripate ale nucilor din grădiniță, sădiți în ziua în care s'a născut el îi gâdilau obrajii alintați de razele calde. Din cerul foarte albastru și curat cobora liniște, precum din casele împrăștiate, din copacii înmuguriți, din câmpurile spintecate de pluguri, din dealurile gălbui, din pădurile negre bătând în verde se înălța în unde nevăzute viața cea mare, atotputernică, neîndurată și totuș nesfârșit de ademenitoare. In văzduh plutea dragostea de viață cu tremurări de aripi argintate, cântând imnuri de slavă care picurau în inimi fericire adevărată și mii de speranțe.

Sufletul lui Apostol sorbea vraja primăverii, nesăturat. Ochii lui priveau, dar nu vedeau, precum urechile lui nu auziau decât chemările care fâlfâiau în ceruri. Oamenii treceau pe uliță, îi dădeau binețe și el nu-i lua în seamă. Imprejurul său roiau amintirile copilăriei care parcă-l strămutau în trecut... Și vremea trecea peste dânsul nemăsurată și nepătrunsă, cum trece peste oamenii lecuiți de ispitele fericirii...

Apoi deodaătă îi plezni auzul o voce cunoscută, veselă, puțin prea ascuțită, cu sclipiri de râs zglobiu. Apostol întâi avu impresia că a căzut de pe o culme, și se ridică în picioare ca mușcat de șarpe. In stradă, în dreptul porții, se oprise Marta, care nu-l vedea și vorbea ungurește cu un ofițer de honvezi, arătându-i

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

casa. Când intră în curte și îl zări, îi strigă „bună ziua" tot pe ungurește, în vreme ce ofițerul, la spatele ei, duse mâna la cozoroc, zâmbind jenat... Peste câteva clipe Marta ajunse în fața lui Apostol. Purta o bluză albă, dantelată și o pălărie mică de subt care se sbârleau cârlionții castanii. Îi erau obrajii aprinși și în ochii de veveriță scânteia o veselie nestăpânită.

— Rodovica a umplut orașul c'ai sosit azinoapte — ciripi ea, apropiindu-se. Te-am așteptat să vii, dar am pierdut răbdarea și iată-mă!

Vorbea tot ungurește și cu atâta plăcere că buzele-i puțin cărnoase tremurau. Apostol era buimăcit auzind-o, se silea să zâmbească și se feri să strângă mâna mică întinsă spre el. Peste o clipă însă îi apucă degetele cu o mișcare mașinală și răspunse deasemenea ungurește:

— O, domnișoară... nici nu mă așteptam să... Iartă-mă, sânt zăpăcit!..

Pentrucă nu i-a sărutat mâna, cum obișnuia, și i-a zis „domnișoară". Marta avu o șovăire și chiar surâsul i se vesteji un moment. Dar își reveni repede și, întorcându-se spre însoțitorul ei, îi vorbi cu o veselie mai sgomotoasă, ca și cum ar fi vrut să-și risipească umbra de nemulțumire:

— Uite logodnicul meu pe care îl cunoști din câte ți-am povestit despre el!... Să știi — adăogă apoi iar către Apostol — că dumnealui mi-a ținut tovărășie toată iarna, altminteri m'aș fi prăpădit de urât!

Ofițerul de honvezi, ferchеș, spilcuit, pudrat, eși la iveală, mai îndrăzneț. Pe brațul stâng purta pardesiul Martei. Salută ceremonios, zâugănindu-și pintenii:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Locotenent Tohaty...

Urmă o pauză, fiecare așteptând să înceapă cellalt vorba. Tot Marta curmă tăcerea cu o vioiciune atât de exagerată că amândoi bărbații plecară ochii:

— Am fost în piață pentru cumpărături și acolo l'am întâlnit pe domnul...

Se întrerupse, râse cu mici hohote scurte și continuă tot râzând:

— Atunci ce mi-am zis? Hai să-l iau cu mine, să-l prezint lui Apostol ca nu cumva să fie gelos!.. Și uite așa l'am luat... Dealtfel și el e logodit, așa că...

Iar râse. Acuma însă cei doi, încurcați, zâmbiră cu câte o ușoară plecăciune... Marta, încurajată, deveni mai sinceră, aruncă la oparte râsul silit și urmă cu glas moale:

— N'ai fost deloc sârguincios cu scrisorile... Dar eu nu m'am supărat, ci am plâns mult din pricina... din pricina... ta, mai ales de când am aflat ce-ai suferit... Cinci răni și cinci luni de spital îngrozitor!... Dumnealui m'a asigurat mereu că o să vii acasă, în concediu de boală, și nu l'am crezut deloc. Acuma i-a eșit dreptatea... Bine că n'am pus și rămășag, că era cât pe-aci să...

Întâlni privirea lui Bologa și nu mai sfârși, cuprinsă de o frică pe care n'o putea birui. Lui Apostol, ascultând-o, îi trecea într'una prin creeri gândul că a vrut să-i ceară iertare. În cele din urmă gândul acesta îi țâșni în ochi ca o strălucire de ură și se statornici într'o privire dușmănoasă care frigea... Când tăcu Marta, își dădu și el seama și se cutremură parcă s'ar fi trezit cu un pumnal în mână, gata să lovească... Se rușină și se uită la locotenen-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932
tul de honvezi, întrebător. Apoi se uită la Marta şi surâse, speriat puţin el însuşi de spaima ei.

— Şezi, M...m... Uite fotoliul! bolborosi dânsul, necutezând a-i zice pe nume şi trăgând jilţul mai aproape de ea.

Atunci interveni ofiţerul cu întrebări grăbite despre lupta în care a fost rănit Apostol, despre noutăţile frontului, despre perspectivele păcii... Şi Bologa, dobândindu-şi stăpânirea de sine, îi răspunse prompt, cu amănunte tehnice, chiar cu oarecare emfază care-i şedea rău... Marta, aşezându-se în fotoliu, se linişti curând şi se amestecă în convorbirea lor, mai cu glume, mai cu suspine fără rost... Nici nu mai tăcură deloc, de frică să nu se reîntoarcă atmosfera de ghiaţă de adineaori. Iar în clipa când totuş se ivi o pauză, Marta sări din jilţ, cu vioiciunea silită dela început, gata de plecare. Toţi trei scăpară câte-un oftat de uşurare.

— Dar pela noi când ai de gând să vii, ursuzule? îi zise ea, la despărţire, românește, aranjându-şi faldurile bluzei pe piept ca să nu fie nevoită a se uita în ochii lui. Şi tata te aşteaptă... dacă de mine nu ţi-e dor de fel! adăogă apoi, după două secunde, cu ton mai strengar.

— Desigur... trebue să viu — murmură Bologa, stăpânindu-şi cu greu o revoltă subită. Dar mai târziu puţin... Nu mă vezi în ce hal sânt?

— Până la noi faci tocmai vre-o treicezi de paşi — replică Marta, veselă deabinelea şi ridicând ochii cu o sfidare drăgălaşă. Ş'apoi nu eşti aşa de slab să nu poţi eşi în lume... Te-ai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

făcut doar mai rece și mai morocănos, încolo nu prea te-ai schimbat!

Siguranța ei îl uimi într'atâta că răspunse aproape umilit:

— M'am sălbătăcit...

Marta însă pornise prin grădiniță, parcă iarăși s'ar fi speriat, și Tohaty după ea, ca o umbră credincioasă. In stradă o birui curiozitatea și întoarse capul, să vază ce face Apostol... Il văzu rezemat de stâlpul cerdacului, cu fața cumplit de strâmbată... Ea totuș îi zâmbi și-i trimise o sărutare, cu o cochetărie inconștientă...

Apostol Bologa cuprinse stâlpul cu amândouă brațele, ca și cum ar fi primit un junghiu în inimă. Dar îi urmări din ochi, îi văzu râzând și mai ales pe ea legănându-se din șolduri în cadența pașilor... Apoi, când îi pierdu din vedere, prinse deodată să hurduce stâlpul cerdacului, din toate puterile, cu o desperare ingrozitoare, ca un smintit, scrâșnind neîncetat, câteva minute, fără să-și dea seama:

— Afară!... Afară!... Afară!...

Pe urmă, tot așa de brusc, se potoli și-i fu rușine că a sgâlțâit stâlpul și a bâiguit „afară", ca un prost. In piept îi mai horcăia ura, dar mintea începea să cumpănească... Se lăsă în fotoliu și-și zise că trebue să judece bine, fără pripire, ce s'a întâmplat, altfel îl amenință cine știe ce urmări. In realitate ea se mândrește cu vina, pe când el... a vrut să-i ceară iertare. El a purtat-o în fundul inimii și i s'a închinat ca la o icoană, în vreme ce ea își omora plictiseala cu honvedul...

— Ingrozitor, îngrozitor! îi murmurau buzele singure.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Acuma era absolut sigur că numai din pricina ei a pornit la război numai ca să-i împlinească un capriciu şi-a pus inima în faţa gloanţelor... Pentru un capriciu! Atât de mult a iubit-o!

Peste drum crucea din turnul bisericii strălucea cu fulgerări de aur. Ochii lui Apostol se încăpăţânau să înfrunte razele ce izvorau din trupul crucii, parcă lumina lor orbitoare şi triumfătoare ar fi încercat să-l sfideze sau să-l dojenească, tocmai în momentele când creerii lui se frământau cu necredinţa fiinţei care i-a frânt în două viaţa... Apoi deodată privirea lui coborî, dela cruce, jos, în cimitirul de lângă biserică şi descoperi piatra cu inscripţia aurită, însemnând mormântul şi amintirea tatălui său. I se părea că literele s'au cam şters şi se gândi să cheme pe pietrarul cel bătrân să reînoiască poleiala. In aceiaşi clipă însă îşi aduse aminte, atât de clar ca şi cum le-ar fi auzit acuma întâia oară, cuvintele pe care i le-a spus tatăl său odinioară, în Năsăud: „Să-ţi faci datoria totdeauna şi nu uita niciodată că eşti român!" Işi amintea perfect nu numai glasul, ci şi intonaţia exactă: „niciodată" şi „român" le-a rostit apăsat, ca o subliniere, iar în „român" a pus cel puţin trei „r"...

— Adică ce rost are amintirea aceasta acuma? se întrebă Apostol, luându-şi seama şi negăsindu-i rostul, nici legătură cu ceeace-l preocupa pe el în momentele acestea.

Mai stătu vreo jumătate de oră în cerdac, fără să găsească soluţia. Intră în odaia sa, abătut, nehotărît, cu gândurile împrăştiate. Se puse să caute ceva, apoi se repezi la biurou.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

scoase tremurând hârtie de scrisori și așternu, foarte grăbit, câteva rânduri către avocatul Domșa, anunțându-l că consideră logodna cu Marta ca o nesocotință copilărească și de accea îi înapoiază verigheta...

— Uite ce simplu și cum nu mi-a venit în minte! își zicea scriind adresa, mulțumit parcă ar fi găsit o comoară.

Scotoci prin sertare și însfârșit dădu peste ce căutase adineauri: o cutiuță căptușită cu catifea albastră... Își scoase verigheta din deget și o puse în cutiuță, iar cutiuța o împachetă frumos și o sigilă cu ceară roșie...

Apoi chemă pe Rodovica și o trimise, cu scrisoarea și cu pachețelul, la domnul avocat Domșa, poruncindu-i să i le dea chiar dumnealui în mână...

Apoi eși iar în cerdac și iar văzu inscripția pe mormânt și iar își aminti vorbele tatălui său: „... nu uita nici odată că ești român!"

8.

Doamna Bologa pregătise o masă împărătească în cinstea lui Apostol. Pe când se aflau tocmai la friptură, năvăli în casă avocatul Domșa, cu fața roșie și asudată, și cu ochii rotunzi umflați de o agitație puternică, strigând din antreu:

— Iartă-mă, dragă doamnă, că viu așa... te rog din suflet...

Speriată de înfățișarrea lui, doamna Bologa sări dela masă, sigură că i s'a întâmplat o mare nenorocire cu Marta: ori c'a fugit cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ungurul, ori ceva mai rău... Dar Domșa urmă grăbit, aruncându-și pălăria pe un scaun și ștergându-se pe obraji cu batista:

— Nu m'aș fi așteptat să-mi facă Apostol una ca asta, pentru nimica 'n lume, doamnă, îți jur! Atâta încredere am avut într'însul, în cumințenia și 'n cinstea lui, că acuma parcă mi-a dat cu barosul în frunte, zău așa, dragă doamnă!...

Cu cât vorbea, se aprindea și asuda mai tare, fiind cam grăsun dela Dumnezeu. Căuta să se liniștească, îndulcindu-și glasul din ce în ce, dar îngrijorarea din ochi tot nu izbuti să și-o potolească, mai ales că Apostol rămăsese locului neturburat, continuând a se lupta cu un picior de găină, ca și când nu s'ar fi întâmplat nimic. Doamna Bologa se zăpăci de tot auzind că Apostol e pricina supărării avocatului, căci ei nu-i spusese Apostol c'ar avea vre-o neînțelegere cu viitorul său socru. Ce-i drept, Rodovica s'a grăbit să-i șoptească, la bucătărie, cum a trimis-o domnișorul la domnul avocat, dar doamna Bologa a crezut că e vorba de vreun „suvenir" din războiu, pentru Marta. De-aceea acuma nici nu știa ce să zică și, ca să iasă din încurcătură, pofti pe Domșa să ia loc și să-i facă cinstea de-a gusta puțină friptură... Invitația ei și răceala lui Apostol provocă o nouă abureală de sudori pe obrajii avocatului. Mulțumi doamnei printr'un surâs disperat și se întoarse spre Apostol:

— Știi bine cât te prețuesc, dragul meu — zise cu o ezitare ca în fața unui necunoscut. Altfel nici n'aș mai fi venit, după scrisoarea ta... însfârșit după gestul... care m'a jicnit, Apostole, foarte.... foarte rău...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Era datoria mea să fac gestul, domnule Domșa — răspunse Apostol, ridicând ochii la el și privindu-l cu o liniște neclintită.

— Dar ce-i, ce s'a întâmplat? întrebă atunci d-na Bologa, mai venindu-și în fire și adăogând: Iea loc... iea loc, uite colea... O, Doamne Dumnezeule, că m'am și speriat, și nici baremi nu știu de ce!

— Cum? Nu știi nimic, nu ți-a spus Apostol? se miră Domșa cu o scăpărare de nădejde în toată înfățișarea. A, zi, nu știi?... Apoi stai, dragă doamnă, să auzi și să te crucești, nu alta!...

Îi povesti foarte amănunțit, căci Domșa avea darul de-a lungi vorba, cum tocmai așteptau pe Apostol, după ce Marta a avut atenția delicată să vie să-i zică ea bun-sosit, fără să se uite la etichete și la mofturi, — când colo, în locul lui, apare Rodovica. Ce-o fi, ce n'o fi? Însfârșit a rupt plicul, nerăbdător, a citit și... cât pe-aci să-i vie rău. Marta chiar a leșinat, și cu drept cuvânt, căci asemenea palmă poate să știrbească reputația unei fete și să-i compromită viitorul. Cutiuța nici n'au mai desfăcut-o, au uitat-o... Dintru'ntâi el a fost decis să iea act pur și simplu, să-i înapoieze și Marta inelul de logodnă și să închee pentru toată viața socotelile cu Apostol. Pe urmă totuș s'a gândit că băiatul e tânăr și tinerețea-i năbădăioasă: cine știe ce i s'o fi năzărit lui și, pentru o copilărie, ar fi păcat să se despartă o pereche așa de potrivită... A venit deci să afle cauzele „gestului" și să-i atragă luarea aminte asupra gravității unei hotărîri neîndreptățite, când e în joc onoarea unei domnișoare...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Hotărîrea mea e nestrămutată, domnule Domșa — îl întrerupse Apostol cu acelaș calm imperturbabil, după ce, în vremea cât vorbise avocatul, mâncase tacticos, ciugulind cu mare băgare de seamă toate oscioarele de pe farfurie. Și e nestrămutată fiindcă nu mai iubesc pe domnișoara Marta!

— Cum n'o mai iubești? De ce? întrebă Domșa, căscând mari ochii.

— De ce! Pentrucă n'o iubesc! zise Apostol, ștergându-și gura cu șervetul și uitându-se surâzător la doamna Bologa care ședea năucită pe scaun, parcă nu și-ar fi crezut urechilor.

— Asta nu se poate! strigă avocatul. Nu se poate! Asta nu-i cauză serioasă! Pentru închipuiri copilărești nu se poate zdrobi norocul unei fete!... Spune și d-ta, doamnă, că doar ești femee înțeleaptă și ai văzut multe în lume, spune: se poate?...

Intrebarea găsi pe doamna Bologa nepregătită. In adâncul sufletului era mulțămită că Apostol a ajuns la vorbele ei. Purtările Martei o indignaseră pe ea, care nici odată n'a cunoscut cochetăria. Nu că ar fi bănuit-o de lucruri prea grele, dar pe nevasta feciorului ei n'o putea vedea decât ca o ființă de jertfă, cum a fost și dânsa. Să-i mai ardă de petreceri și de nebunii, când logodnicul ei își riscă viața în fiece minut, în războiu, asta doamna Bologa n'o putea ierta. Nu i-a scris băiatului despre acestea pe șleau, ca să nu-l mai amărască; se hotărîse însă să-i spuie tot când va veni acasă... Totuș acum îi era milă de „bietul Domșa, om tare de treabă" și chiar de Marta puțin, gândindu-se la rușinea ei dacă va prinde lumea de veste. Ii și zise lui Apostol îndată să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

chibzuiască bine ce face, că nu-i glumă și nici jucărie o logodnă stricată...

Aproape un ceas hărțuiră amândoi pe Apostol, încât Rodovica se arătă de câteva ori prin jurul mesei, cu semne desnădăjduite că i se fac scrum mâncările pe foc. Doamna însă se încălzise la vorbă și nu mai voia să știe de mâncări, spre fericirea avocatului, care, devenind mai elocvent, cerea mereu lui Apostol în deosebi „cauzele și motivele" unei fapte atât de inexplicabile... Apostol rămase neînduplecat, refuză dârz alte lămuriri, mulțumindu-se să repete că nu mai iubește pe Marta. Astfel, în cele din urmă, Domșa, perplex, abătut, fu silit să se întoarcă acasă precum venise, cu mâinile goale, fără vre-o speranță de împăcare.

In realitate și Domșa observase și condamnase în sinea sa ușurințele Martei, dar niciodată n'a avut puterea să le 'reprime sau măcar să le puie frâu. Își iubea odrasla unică mai mult ca lumina ochilor, cu o iubire păcătos de îngăduitoare, a cărei țintă era una singură: Marta să se simtă fericită... Și tocmai fericirea ei să se zdruncine din temelii?

Se sfătui acasă cu Marta cum să se apere, căci, era evident, în câteva zile, tot târgul va ști și va comenta întâmplarea aceasta extraordinară. Deci important, foarte important este ca vina desfacerii logodnei să cadă asupra lui Apostol căruia nu-i poate strica nimic, pe când fata... Din vorbă 'n vorbă Marta ajunse la convingerea că toată supărarea logodnicului ei s'a iscat, cu siguranță, din pricina conversației ungurești.

— Acuma sânt absolut sigură, tăicuțule! strigă ea triumfătoare. Am și observat în pri-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

virea lui o încruntare ciudată, de m'a și speriat... Dar spune și tu, tăicuțule, se poate oare să vorbim noi doi o limbă pe care al treilea de față n'o pricepe? Ar fi fost cuviincios?...

— S'o fi trezit într'însul șovinismul tatălui său, că și ăla a fost turbat rău — zise Domșa, aprobând. A și stat doi ani în temniță, cu Memorandul...

— Urât e șovinismul, tată — vorbi Marta după un răstimp. Nu-i așa?... Omul să-și iubească neamul, firește, însă nu cu ură pentru celelalte neamuri, nu-i așa?

Fraza aceasta i se păru avocatului atât de „adâncă", încât nu-și putu stăpâni admirația și îmbrățișă furtunos pe Marta, strigând:

— Ce deșteaptă-i fetița tatii, ia te uită!... Și pe tine să te părăsească un...

Vru să zică „ticălos", dar nu zise, ca și cum i-ar fi fost rușine sau ar mai fi păstrat în rezervă o spuză de nădejde că Apostol își va lua seama și toate se vor sfârși bine. Pentru orice eventualitate și ca nu cumva să răsufle de aiurea vestea, Domșa povesti după amiazi doctorului și seara, la „cazină", judecătorului ungur ce-a pățit cu tânărul Bologa, încheind cu aceeași reflexie:

— Și, ce-ți închipui, dragul meu, de ce?... N'ai să crezi, atât e de absurd: pentrucă fetița a vorbit ungurește!... Așa-i că-i fantastic?... Adică e o crimă atât de grozavă să vorbești ungurește, mai ales când e și un ungur de față care nu știe altă limbă?... Nu, nu, sânt român și eu, am chiar pretenția să mă cred foarte român, dar asemenea exagerări sânt bolnăvicioase, hotărît bolnăvicioase, ca să nu zic periculoase...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

A doua zi toată Parva știa că Apostol Bologa a stricat logodna cu fata avocatului fiindcă a auzit-o vorbind ungurește. Și toată lumea compătimea pe „sărmana Marta", proorocind că Apostol are să-și frângă gâtul dacă a apucat-o, în plin război, pe urmele răposatului Bologa... Seara, la „cazina" românească unde se adunau azi toți domnii, deoarece în „cazina" ungurească se instalase popota ofițerilor, se vorbi numai despre Apostol, cu aceeași pasiune ca despre revoluția rusească acum două-trei săptămâni. Când veni, pe la șapte, avocatul Domșa, altfel nu prea iubit, toți îl asaltară cu întrebări la care el răspunse cu multă modestie și tot atâta indulgență pentru tinerețea și ușurința „băiatului". Senzația cea mare fu însă apariția lui Apostol... Toți se așteptau să se petreacă ceva nemaipomenit, poate chiar un scandal... Spre regretul general, nu se întâmplă nimic. Apostol dădu mâna cel dintâi cu Domșa, care-i zâmbi amical, apoi cu toții, pe rând, până și cu practicanții dela judecătorie, niște băețandri piperniciți și scutiți definitiv de armată. Nimeni, firește, nu îndrăzni să aducă vorba despre buba zilei. Într'o atmosferă de jenă își exprimară părerile asupra mersului vremii și asupra greutăților de trai, unii stăruind mai mult asupra rațiilor de făină și a scumpetei nenorocite care ucide entuziasmul cetățenilor. Apostol nu zăbovi decât vre-o zece minute, spunând la plecare că a venit doar să le strângă mâinile... După plecarea lui, directorul băncii „Parvana" observă că locotenentul n'avea decorațiile pe piept, iar contabilul că n'a suflat nici un cuvânt despre războiu...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Zilele următoare fierberea în orășel se înteți, mai cu seamă din pricina unor svonuri ciudate. Pe deoparte se spunea că lucrurile se vor împăca în curând, fiindcă cineva a văzut pe Apostol, chiar în mijlocul pieții, întâlnindu-se cu Marta și vorbind; pe de altă parte însă se zicea că afacerea ar putea să ia o întorsătură neașteptată în urma intervenției notarului Pălăgieșu, care ar fi declarat, la „cazină", în fața câtorva domni și cu glas semnificativ, precum că el nu va permite nimănui, nici tatălui său, să tulbure liniștea cetățenilor...

Intr'adevăr, Pălăgieșu, îngrijorat de vâlva stârnită, se crezu dator să raporteze solgăbirăului, care de altfel era în curent și deopotrivă de alarmat. Se sfătuiră cum să „păstreze ordinea" periclitată. Constatară că afacerea e foarte delicată, întâi pentrucă e vorba de o neînțelegere de natură intimă în care statul n'are nici o chemare să se amestece, apoi pentrucă în cauză se află un afiter asupra căruia autoritatea civilă nu-și poate exercita puterile. Dar, în acelaș timp, diferendul provoacă nedumerire în opinia publică, prin cauza inițială, anume strecurând în suflete credința condamnabilă că n'ar putea fi român onorabil cel ce întrebuințează limba statului cu predilecție. Vina e cu atât mai primejdioasă cu cât autorul și purtătorul ei este un ostaș care, tocmai dimpotrivă, ar avea sfânta obligație de-a ridica moralul cetățenilor, mai ales azi când țara luptă pe viață și pe moarte pentru binele și fericirea tuturor... Notarul, într'un avânt de indignare, observă că afacerea aceasta e mai gravă chiar decât predicile care au prilejit internarea protopopului Groza. Asupra măsuri-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lor de luat li se împărțiră părerile. Pălăgieșu ar fi dorit o reclamație la superiorii lui Bologa, cerând, în interesul ordinei și al liniștei, rechemarea lui pe front. Solgăbirăul s'a gândit la aceasta, ba a și vorbit cu comandantul batalionului ce se mai afla în Parva. Căpitanul însă, bețiv și disprețuitor față cu civilii, i-a spus că n'are vreme să se țină de mofturi. Va să zică militarii consideră drept mofturi tot ce nu e înarmat cu pușcă sau cu tunuri... Mai recomandabil ar fi să se încerce, baremi deocamdată, o aplanare pașnică, printr'o intervenție amicală.

— D-ta ești prieten cu locotenentul — zise solgăbirăul. Ați copilărit împreună... De ce nu cauți să-i vorbești?

9.

In ziua când a rupt logodna cu Marta, Apostol Bologa s'a simțit foarte fericit. In fericirea lui era și mândria pentru fermitatea hotărîrei luate, și mulțumirea că a lămurit o situație supărătoare. După plecarea lui Domșa a mai avut o explicație lungă cu maică-sa care, convinsă de argumentele avocatului și mai cu seamă gândindu-se la durerea Martei, se silea din răsputeri să salveze logodna, întocmai cum odinioară încercase s'o împiedice, și-i părea rău că nu-i acasă și bietul protopop să-i dea o mână de ajutor...

Liniștea lui Apostol însă nu avu viață lungă. In aceeași seară, retrăgându-se îndată după cină, ca să evite alte discuții cu doamna Bo-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

loga, fu cuprins de îndoieli din toate părțile. Acuma își dădu seama că toată ziua gândurile lui cele mai tainice au alergat mereu departe, ca și cum acolo ar fi căutat sprijin. Oare, dacă n'ar fi fost Ilona în inima lui, s'ar mai fi grăbit să înapoieze Martei inelul de logodnă?... Nu s'a revoltat că Marta a venit însoțită de un bărbat străin, ci fiindcă a venit cu un ungur și a vorbit ungurește. Atunci nu din gelozie n-o mai iubește, ci numai pentrucă i-e dragă cealaltă, iar revolta lui împotriva ungurului și a limbii unguresti a fost o comedie... Ba comedia a început mai demult... de când nu i-a părut rău deloc că boala l'a oprit a doua oară să treacă la români... Mai rău i-a părut când a plecat încoace, acasă, parcă axa vieții lui ar fi rămas acolo, în Lunca... Și chiar viitorul nu-l mai interesează decât întâmplător... Deși peste o lună va trebui să se întoarcă tot pe frontul românesc, nu mai e îngrozit de fel, ca și cum i-ar fi indiferent sau... Atunci poate că iubirea e pricina tuturor sbuciumărilor omului și a tuturor fericirilor?... Și totuș iubirea femei nu poate mulțumi sufletul decât uneori și câteva clipe. Odinioară a crezut că într'o privire a Martei se ascunde tot cerul și pământul, și toate tainele universului. De dragul ei ar fi făcut orice prostie, orice sacrificiu. ar fi murit fericit dacă i-ar fi cerut, precum dorința ochilor ei a căzut hotărîtoare în cumpăna îndoielilor lui când a fost vorba să plece la războiu. Iubirea ei trăia încă în clipa când i s'au sfredelit în inimă privirile spânzuratului, la Zirin, la a cărui moarte contribuise și dânsul cu un „da“ foarte convins, și totuș n'a fost în stare să-i potolească sbuciumările până ce a dobândit o credință nouă...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Sufletul are nevoe de o merinde veșnică — își zise Apostol, plimbându-se în odaia de culcare, îmbrăcat, neîndrăznind să se așeze în pat de frica gândurilor. Dar merindea aceasta în zadar o cauți peafară, în lumea simțurilor... Numai inima poate s'o găsească, fie în vre-o tainiță a ei. fie în vre-o lume nouă, mai presus de vederea ochilor și de auzul urechilor...

Indoelile îi roaseră creerii toată noaptea. Când stinse lampa, prin perdelele albe tremurau zorile... Se simțea iar vinovat față de Marta și adormi plănuind cum ar putea repara nedreptatea ce i-a făcut'o...

Peste gândurile lui însă se năpustiră, chiar de a doua zi, zvonurile târgușorului. Doamna Bologa îi servea la fiecare masă ba că cutare spune cutare, ba că toată lumea îl condamnă, și cu drept cuvânt, fiindcă un bărbat nu trebue să-și bată joc de o biată fetiță fără minte, ba că locotenentul ungur o să-i ceară socoteală... Apostol asculta liniștit și chiar zâmbind toate veștile, arătându-se nepăsător și hotărît. Numai în sufletul său se revolta: cum se amestecă niște streini într'o afacere care-i privește numai pe ei doi, pe Marta și pe el?...

Peste câteva zile doamna Bologa se așeză la masă cu ochii roșii de lacrămi și cu atâta spaimă în priviri că Apostol se tulbură și, presimțind ceva rău, uită s'o întrebe de ce a plâns, încât doamna Bologa fu nevoită să-i povestească neîntrebată cum a aflat dela oameni ce primejdie îl paște, cum toată Parva spune c'a făcut de rușine pe Marta numai fiindcă a vorbit ungurește și cum întâmplarea aceasta nu va putea rămâne fără urmări grele, Dum-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nezeu singur știe cât de grele... Numai închipuindu-și urmările, doamna Bologa izbucni iarăși într'un hohot de plâns. Ca să o liniștească, Apostol îi zise:

— Adică, mamă, eu n'aș avea dreptul să cer logodnicei mele să-mi vorbească românește, crezi d-ta?... Îți faci sânge rău de pomană! Pe inima și pe gândurile mele numai eu sunt și voi fi stăpân cât voi trăi...

Doamna Bologa, fără să-și mai șteargă lacrămile, răspunse:

— Vai, Doamne, cum poți vorbi așa, dragul meu? Apoi doar nu uita că e războiu și nimeni nu mai e stăpân pe nimic... Moartea și groaza stăpânesc azi peste toți oamenii, dragul mamei!... Tu ești mai învățat și trebue să știi mai bine... Nu-i vremea acuma să ne arătăm dușmanilor inimile, altfel pățim ca bietul protopop... Că Pălăgieșu ce așteaptă decât să facă rău și necaz oamenilor... Tu, ca tatăl tău, fie iertat, te uiți numai înainte, dar în războiu omul se strecoară cum poate... Până va trece primejdia trebue să urlăm ca lupii, altminteri ne mănâncă... Așa face toată lumea, așa se cuvine să facem și noi, dragul mamei... Să nu te superi că te învăț și te sfătuesc, că-s mamă și numai inima mea știe cât rabdă de grija ta... Toți domnii spun că nu-i bine ce faci, că ești ofițer și s'ar putea să ai mari neplăceri pentru asemenea îndrăzneli nesocotite. Chiar directorul dela „Parvana", și doar ce român a fost el totdeauna, mi-a spus pe față să te povățuesc să te astâmperi. Dânsul a fost prieten bun cu bietul tatăl tău, dar azi își vede de banca lui și nu crâcnește cum nu crâcnesc nici ceilalți, aici și pretutindeni...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ascultând pe maică-sa, gândurile lui Apostol răvășeau prin colțurile celor zece zile de când e acasă, descoperind deodată lucruri peste care a trecut fără să le ia în seamă. A eșit puțin prin târg, un ceas două pe zi, s'a întâlnit cu mai toți surtucarii și toți i s'au părut schimbați și speriați, deși cu nici unul n'a vorbit decât nimicuri, cum zicea dânsul. Acum înțelegea și schimbarea, și spaima lor, acuma simțea că toți s'au ferit de el pentrucă n'a îngăduit Martei să grăiască ungurește... Plecă ochii în farfuria goală, ca și cum n'ar mai fi putut îndura privirea mamei sale. Din clipa aceasta însă toate cuvintele ei i se încuibară în inimă ca niște spini și rămaseră acolo, încremenite într'o durere amară... Apoi, când glasul doamnei Bologa tăcu, el șopti atât de domol parcă i-ar fi fost frică să nu trezească pe cineva:

— Rău îmi pare mamă, c'am mai venit acasă...

Pentru doamna Bologa șoapta aceasta a fost ca o lovitură de măciucă. De mult, încă de pe vremea când Apostol, în loc să urmeze cariera preoțească, s'a dus la Budapesta, a bănuit ea că lumina ochilor ei, toiagul bătrâneților ei n'o mai iubește cum a iubit-o odinioară. I se părea rece, închis și mai ales o înfricoșa cu necredința lui... Și iată, azi îi pare rău că a venit acasă, până într'atâta s'a înstrăinat de ea!... Se porni pe niște bocete așa de sfâșietoare, că Apostol numai cu chiu cu vai reuși s'o ostoiască...

Totuși de-atunci Apostol Bologa se simți străin în Parva. Stătea ceasuri întregi în cerdac, în soare, sorbind albastrul văzduhului în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
transilvaniei.ro/mdr 1901-1932

care își plimba neîncetat gândurile. Descoperi ochii lui încercau să se odihnească contemplând crucea înfloritâ cu raze din turnul bisericii. Dar sufletul lui era îndată apucat în cleștele unor remușcări străini și, dornic numai de liniște, fugea spăimântat mai departe... Mai mult zăbovia împrejurul mormântului de piatră al tatălui său. Știa inscripția pe de rost și totuș, de câte ori o privea, căuta s'o silabisească, pentrucă în vremea aceasta îi venea mereu în minte linia dreaptă pe care a urmat-o bătrânul în viață. O linie dreaptă a râvnit și el cu patimă. In zadar. Intre inima și mintea lui era un zid asupra căruia toate sforțările lui se frângeau neputincioase. Când credea că l'a dărâmat, atunci îi simțea mai dureros ființa, oricât căuta să se înșele...

Apoi, într'o după amiazi, tocmai pe când se pregătea să iasă în cerdac, se pomeni cu notarul Pălăgieșu, cu care se întâlnise o singură dată, în prima zi, și deabia schimbase, în piață, câteva vorbe. Peste prietenia lor dinainte de războiu se întinsese pe nesimțite, un văl cenușiu. De altfel, de când ajunsese notar, Pălăgieșu își luase, încetul cu încetul, o purtare sfidătoare chiar față cu surtucarii mai în vârstă. Fecior de țăran din Năsăud, sărac și umilit prin școli, s'a îndoit și s'a căciulit până și-a ajuns țința, devenind mâna dreaptă a solgăbirăului ungur, care la izbucnirea războiului, a intervenit să rămâie pe loc, deși notarul era voinic, spătos și doar la mers avea puțin beteșug călcând prea înafară și aruncând picioarele din genunchi în jos ca un cal împărătesc la paradă. Fața fălcoasă se mândrea parcă cu mustățile umflate, pleoștite care-i ascundeau

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

gura foarte largă, cu buzele duble și cu dinții lați, strungăreți. Părul lung, negru, veșnic nepieptănat îi atârna peste fruntea brăzdată adânc, acoperindu-i aproape de tot urechile. În înfățișarea lui, te izbea îndată o încredere în sine impunătoare.

Două săptămâni a amânat Pălăgieșu întrevederea cu Apostol. Ar fi fost mai bucuros să-l fi întâlnit undeva întâmplător, ca să se achite de însărcinarea ce și-o luase față de solgăbirău. Deși era cu vre-o trei ani mai bătrân, păstrase lui Apostol Bologa o stimă instinctivă de pe vremea când discutau împreună probleme filozofice pe care el, biet practicant de notar, nu prea le pricepea și care deaceea îl impresionau profund.

— Fiindcă tu nu mai vrei să știi de prieteni, iată că vin prietenii la tine! zise Pălăgieșu intrând, cu un zâmbet care-i desveli toți dinții de jos împreună cu gingia.

Apostol se uită la el, uimit. Era atât de neașteptată vizita aceasta că își pierdu cumpătul și nici nu-l pofti să șeadă. Notarul însă, îi apucă voios amândouă mâinile, i le strânse puternic și pe urmă luă loc, nepoftit, cu o siguranță de stăpân.

— Mă rog... cum... ce vânt te aduce pe la noi? bâigui Apostol, în picioare, privindu-l mereu cu mirare.

— Ți se pare așa de ciudat că vine să te vază prietenul tău din copilărie și de mai târziu? întrebă Pălăgieșu cu o clipire șireată care lui Apostol îi scăpără în suflet o scânteere de ură. Ehei, strașnic te-ai schimbat, frate!... De-acum trei ani te-ai schimbat de nici nu te mai recunosc!...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Siguranța notarului transformă mirarea lui Apostol într'o nerăbdare ascuțită ca briciul.

— Ce vrei, Alexandre? Spune, aide, ce vrei? zise deodată cu o sticlire în ochi.

— Eu? răspunse Pălăgieșu, trecându-și degetele prin păr și desvelindu-și fruntea. Eu, ce vreau?... Nimic... adică mai nimic!.. Intâi să te văd și apoi... să vorbim!... Mă așteptam însă, spun drept, la o primire mai...

— Iartă-mă, Alexandre, te rog! murmură Apostol îmblânzit brusc. Dacă ai ști câte chinuri îmi zdrențuesc sufletul de când am venit acasă...

— Cine-i de vină, Apostole? întrebă notarul cu alt glas. Crezi că eu nu știu? Eu?... Crezi că se mișcă ceva aici fără știrea mea?... Dar tocmai de aceea trebue să repari, Apostole! Negreșit trebue să repari, în interesul tuturor...

Schimbarea tonului și cuvintele notarului încurcară iarăși pe Bologa încât se opri la colțul mesei să asculte mai bine.

— Prin dibăcia mea, prin munca mea, am creiat aici o atmosferă patriotică absolut necesară în vreme de răsboiu ca și de pace — urmă Pălăgieșu privindu-l scrutător, ca și cum ar fi vrut să-i zdrobească orice împotrivire. Acuma căzuși tu ca un bolovan într'o apă liniștită și ai tulburat-o. Ai dat prilej de flecăreală, de aprobări și dezaprobări, însfârșit tulburare și iar tulburare... Un ofițer care vine de pe front nu poate să aibă atitudinea ta fără a demoraliza pe unii și a atâța pe alții — îți dai seama, cred, ce înseamnă asta?... Nu ce spui, ci tocmai ce nu spui e... e jicnitor și păgubitor!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Așa ai vorbit și când ai trimis în internare pe protopopul Groza? îl întrerupse Apostol, vorbind numai din buze, fără să miște dinții încleștați.

— Pedeapsa crimei n'are nevoe de justificare căci crima poartă în pântecele ei pedeapsa — zise notarul mai aspru. Dealtfel eu nici odată nu mă justific, pentru că înainte de-a face un pas, judec... Eu nici odată, mai ales dacă aș fi ofițer în armată, n'aș rupe logodna cu o fată numai fiindcă a vorbit ungurește, Apostole!

— Nu? făcu iar Bologa, cu buzele albe și cu ochii aprinși parc'ar fi avut friguri.

— Nu! reluă Pălăgieșu energic, sculându-se în picioare ca să-l domine pe deplin. Deaceea ești dator să dregi ce-ai stricat prin nesocotință... Sântem prieteni și te sfătuesc prietenește să...

Notarul se dăduse în dosul scaunului și se rezima de spetează cu mâna dreaptă. Părul îi căzuse iar pe frunte și un smoc i se mișca pe sprânceana stângă gata în fiece clipă să-i acopere ochiul. Vorbind, pielea i se întindea pe fălci, iar țepile nerase de două zile se tot culcau și se ridicau... Apostol Bologa însă îi vedea numai gura și mai cu seamă buza de jos, umflată puțin, încât deabia se mai cunoștea că e dublă. Glasul notarului suna atât de triumfător și de încrezut parcă ar fi împărțit când palme, când mustrări, când laude...

Apostol ocoli masa, apropiindu-se de Pălăgieșu, palid la față ca un cadavru, dar cu privirile ca două pumnale. Își muște buzele, învinețindu-și-le, și murmură foarte înăbușit, parcă și-ar fi stăvilit respirația aprinsă:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Tu?... Tu?...

Ajunse lângă notar, la doi paşi. Apoi, cu o iuţeală fulgerătoare, îi repezi un pumn îngrozitor în gură, şoptind ca ieşit din minţi:

— Tu?... Tu?... Mişelule!... Mişe...

Notarul se clătină ca şi cum l'ar fi trăznit din senin. Lovitura a fost atât de neaşteptată că l'a buimăcit cu desăvârşire. Barba i se însângeră din buza plesnită. O secundă rămase cu ochii holbaţi la Apostol şi cu gura căscată...

— Eşi, mişe... eşi! gâfâi Bologa, uitându-se împrejur după ceva.

Glasul înfundat deşteptă pe Pălăgieşu din aiureală şi-l făcu să înţeleagă brusc ce caută Apostol. Pe o mescioară zări un revolver de care atârna în jos o cureluşă galbenă. Se întoarse repede, deschise uşa şi eşi bolborosind în neştire:

— Bine... Bine... Bine...

In antreu îşi luă pălăria din cuier şi văzu pe Rodovica, speriată. Din urmă uşa se trânti cu zgomot aşa de mare, că se cutremurară pereţii casei.

10.

Doamna Bologa, care nu fusese acasă, află dela Rodovica, spre seară, că s'a întâmplat ceva şi că notarul a plecat cu barba plină de sânge... Deşi o muncea curiozitatea, nu avu curaju! să întrebe pe Apostol, perpelindu-şi îngrijorările numai cu servitoarea şi vărsând împreună multe lacrămi ascunse, fiind sigură

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

că „buzatul" (așa porecliseră lumea demult pe Pălăgieșu) n'are să se astâmpere până nu-i va face cine știe ce rău domnișorului... Apostol se dusese puțin să se miște, dar n'a apucat-o spre piață, ci spre capătul târgușorului. Se întoarse tocmai la vremea cinei, senin, ba găsi de cuviință să și glumească, la masă, cu Rodovica, amintindu-i cum s'au bătut odată, în copilărie, ca orbeții, pe malul Someșului. Slujnica se zăpăci, râse, vru să umble mai sprintenă și scăpă jos farfuriile murdare, lângă doamna Bologa, făcându-le țăndări... Ca să nu strice cheful domnișorului, stăpâna își reținu dojenile aspre ce-i stăteau pe limbă pentru Rodovica, sperând în taină că Apostol îi va povesti din fir în păr ce-a pățit cu notarul. Apostol fu drăguț tot timpul, tăifăsui cu ea până târziu, dar numai despre întâmplări din trecut, stăruind mai cu seamă asupra vederiei lui în biserică, odinioară, întru bucuria mamei care îndată îi împrospătă toate amănuntele acelei „minuni cerești", găsind și prilejul să observe, în treacăt, că „o, Doamne, cu cât învață oamenii mai mult, cu atâta se depărtează de Dumnezeu"... Apostol nu întârzia să răspundă cu ton de glumă:

— Dar și Dumnezeu se învechește, maică dragă, ca toate în lumea asta!

Cuvintele acestea spăimântară atât de mult pe doamna Bologa că se închină de trei ori și deabia pe urmă zise cu glas grav în care se svârcolea evlavia rănită:

— Dumnezeu e veșnic nou în sufletul bietului om, dragul mamei... Numai când ai pierdut credința cea adevărată, poți vorbi așa despre cele sfinte... Dar deodată cu Dumne-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

zeu se pierde și liniștea sufletului, și sufletul pe urmă se chinuește și se zdrobește fără reazim în vâltorile vieții și bâjbâe în beznă, întocmai ca un copilaș care ar porni singur în lumea largă, în miez de noapte...

Apostol își dăduse seama, în chiar clipa când rostise gluma, că va jigni inima mamei și îi păru rău, dar nu se mai putuse opri. Răspunsul ei îi răsună ca un glas înăbușit din însuși sufletul lui, îngrozindu-l. Îi apucă repede mâna, peste masă și i-o mângâiă și i-o sărută, murmurând, ruşinat: „Iartă-mă...“ Doamna Bologa, surprinsă de pocăința lui, fu cuprinsă și ea de rușine, îngână câteva vorbe neînțelese, până ce-și veni în fire, și apoi continuă povestirea din copilăria lui Apostol, fără a mai nimeri tonul de adineaori și ocolind privirile lui întrebătoare care o tulburau cumplit și parcă o mustrau. Insfârșit se întrerupse în mijlocul unei fraze și zise brusc, foarte blând și cu ochii muiați într'un zâmbet ciudat:

— De-aceea te chinuești și te topești, dragul mamei... numai de-aceea...

El, ca și cum ar fi așteptat și ar fi priceput mai dinainte cuvintele ei, răspunse cu mare ușurare în glas și deasemenea zâmbind:

— Când mă gândesc ce-am suferit și-am pătimit în viața mea, deși scurtă, mi se pare că am trăit destul și că mâine aș putea muri fără nici o părere de rău! Unii oameni trăesc zeci și zeci de ani și totuși când închid ochii, nu pot spune că au trăit aevea, căci au fost simpli trecători prin viață sau spectatori străini de înțelesul lumii. In schimb pe alții soarta îi împinge în vârtejurile cele mai crunte și-i silește să îndure toate torturile vieții, toate,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și niciodată să nu găsească aici odihna adevărată, liniștea trainică...

Urmară trei zile ploioase, urâte, cernând tristețe în lume... De dimineața până seara. Apostol ședea în cerdac, înconjurat de cărțile lui vechi în care odinioară își pusese toate speranțele și care, de câte ori a avut nevoie în viață de sprijin, l'au părăsit ca niște prieteni neputincioși și fricoși. Se plimba grăbit prin sistemele falnice de înțelepciune, bătea la toate porțile, din ce în ce mai înfricoșat, dar îndată ce se oprea și ridica ochii spre strada biciuită de ploaie și mânjită de noroiu, spre câmpurile și dealurile înverzite și spălate, spre văzduhul cutreerat de nouri bolbocați, simțea deodată cum în sufletul lui se prăbușeau toate clădirile monumentale, cu zgomot babilonic, de cuvinte stoarse de adevăratul înțeles, nelăsând în urma lor nici măcar ruine, ci numai un gol sterp, cenușiu și nesfârșit de, necăcios... Și atunci avea impresia clară și sugrumătoare, că îi fuge pământul de sub picioare și că rămâne, plutind în neant, agățându-se cu disperare de crucea din turnul bisericii...

Deseori, cu cartea pe genunchi, gândurile i se întorceau în urmă, scrutând momentele trăite, scormonind cauzele... Atunci toate faptele, gesturile și dorințele lui, îi apăreau meschine, egoiste, chiar ridicole. Cum îl indignau, în spital și după-aceea, vorbele și întâmplările care nu se potriveau cu așteptările lui! Cum a împărțit lumea întreagă în două felii, una de iubire și alta de ură!... Acuma își dă seama că iubirea adevărată, adâncă, mântuitoare n'a cunoscut-o, ci numai ura, subt diverse forme...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

I-s'a părut că-i sunt dragi toți cei de un neam cu dânsul și, îndată ce n'a găsit în inimile lor ura lui, dragostea s'a împrăștiat ca pulberea în adierea vântului... Iubirea adevărată nu moare nici odată în sufletul omului, ba îl însoțește și dincolo, până 'n sânul nemărginirii... Dar iubirea nu poate prinde rădăcină în inima mânjită de ură și în el ura trăia mereu ca un cuiu ruginit, uitat în carne vie...

Ploaia răpăia pe acoperișul cerdacului, aspru, poruncitor, ca niște ciocănituri grăbite la o poartă zăvorâtă. Ascultând pierdut, Apostol Bologa se pomeni deodată cu o întrebare înfricoșătoare pe care știa deslușit că a purtat-o în suflet toată viața, fără să o privească vreodată drept în față ca și cum i-ar fi fost rușine și groază de ea. Straniu era însă că întrebarea cuprindea și răspunsul pe care Apostol îl dorea cu patimă și de care totuși se ferea ca un copil încăpățânat care a săvârșit greșeli peste greșeli și nu mai îndrăsnește să apară în ochii părinților, poate tocmai fiindcă e sigur de iertarea greșelilor. Vru să se ferească și acuma, închise pleoapele dar atunci întrebarea îi aprinse în suflet o flacără albă în jurul căreia se înșiruiră toate gândurile vieții lui, dela crâmpeele cele mai înfime ce i-au murit în creeri înainte de-a se limpezi, până la cugetările grele, ordonate, mândre pe care el le alesese cu încredere drept călăuze de viață, și toate deopotrivă de palide și de supuse, ca niște robi împrejurul stăpânului atotputernic...

Simțăminte stranii, nelămurite se trezeau și se topeau în inima lui, învăluindu-i toată ființa într'o mulțumire caldă... In minte încercă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să mai ridice capul un gând, să-i reamintească cuiul ruginit de ură, dar flacăra misterioasă nu-i dădu răgaz să se nască...

Apoi i se păru că răpăiala picurilor de ploaie se mulcomește treptat, prefăcându-se într'un zgomot dulce, fâșâitor, ca zborul porumbeilor, din ce în ce mai dulce, strecorându-i în inimă o vrajă dureros de alinătoare... Apoi deodată începu să se clatine și să se înalțe, purtat parcă pe aripi de cântece... Ochii lui priveau fără mirare deși cerdacul dispăruse, și câmpurile de asemenea și tot pământul, și numai crucea din vârful bisericii lucea foarte blând și aproape încât, dacă ar fi întins mâna, ar fi atins-o... In acelaș timp flacăra ardea mai albă în sufletul lui, ca un rug luminos care-i mistuia trecutul și-i zămislea viitorul... Liniștea și misterele cerului și ale pământului se întâlneau și fâlfâiau în inima lui și-i picurau roua bucuriei eterne în care străluceau miliardele de lumi văzute și nevăzute... Își simțea sufletul legat prin mii de firișoare cu nemărginirea, palpitând fermecat în ritmul imensei taine unice ca într'o mare de lumină... Apoi o fericire fierbinte îl umplu ființa întreagă, mai puternică decât bucuria vieții și mai dureroasă decât suferința morții... Și își dădea seama că o clipă din fericirea aceasta e merindea tuturor veșniciilor...

Apostol Bologa tresări ca și când s'ar fi trezit dintr'un farmec. Ochii însă îi erau deschiși și mari și umezi, iar pe buzele scăldate în zâmbet simțea neîncetat sărutarea fericirii... Cartea îi alunecase de pe genunchi și zăcea la picioarele lui ca o zdreanță fără preț. Ploaia drămăluia mereu țiglele cerdacului cu sunete

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

moi, apătoase... Sus, în spatele crucii pălmuite de stropii năvalnici, între nourii suri rădea o geană albastră-luminoasă, vestitoare de soare nou....

Apostol rămase un răstimp cu privirile obosite.[2] Frânturi de gânduri îi răsăreau în creeri şi se stingeau repede, netrebuincioase. Pieptul îi era greu de un simţământ nou şi de o năzuinţă nelămurită şi totuşi poruncitoare... Il însufleţea o poftă mare să îmbrăţişeze lumea întreagă, să plângă de bucurie şi să împartă lacrimile cu toţi oamenii... Se sculă în picioare şi întinse braţele şi deodată lacrămi îmbelşugate i se vărsară pe obrajii uscaţi, în vreme ce ochii şi buzele lui surâdeau de bucurie... Inima îi tremura blând, împovărată de iubire şi setoasă de-a iubi... Şi pe fiece clipă simţea tot mai desluşit rădăcinile flacării albe în sufletul său, pătrunzându-i toate fibrele, topindu-se cu isvorul vieţii şi stăpânindu-i fiinţa pentru toată viaţa şi în vecii vecilor...

Apoi toate simţămintele, cele tulburi, ca şi cele clare, se adunară într'un mănunchiu solid, puternic, şi îndată îi apăru în creeri un gând viu ca un trăznet:

— Sufletul meu a regăsit pe Dumnezeu!

O dâră de raze albe scânteia pe crucea udată de furtună. Flacăra din sufletul lui Apostol se unea cu razele scânteietoare, cu zgomotul ploaei, cu verdeaţa câmpurilor, cu albastrul care părea un ochiu al infinitului, cu infinitul însuşi într'o armonie fierbinte. Simţea în sufletul său pe Dumnezeu, precum sufletul său simţea în Dumnezeu...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ploaia încetă în amurg, văzduhul înghiţi nourii şi noaptea toate stelele se aprinseră pe cer ca în ajunul unei sărbători mari... A doua zi orăşelul se trezi înveşmântat numai în flori albe şi trandafirii care îmbălsămau întreg pământul....

Apostol, eşind în cerdac şi văzând atâta bogăţie de frumuseţe, tresăltă ca în faţa unei minuni... Nu mai avea stare şi se mira cum a putut atâta vreme să moţnească pe jilţul din cerdac în loc să alerge în lume, printre oameni sau în mijlocul firii, bucurându-se de fiece clipă a vieţii... Acuma era dornic să-şi poarte, în văzul tuturor, fericirea, să vestească umil că a găsit taina cea mare, să-şi împartă iubirea cu alţii, căci toţi oamenii au nevoe de iubire şi sânt vrednici de ea... Apoi azi nu-i mai era frică de nimica 'n lume, nici de singurătate şi nici de mulţumire, doar pretutindeni sufletul lui găsia pe Dumnezeu viu, în toate minunile şi în toate mărunţişurile vieţii... Poftia mereu din adâncimile inimii să se umilească şi să ceară iertare oricui a greşit vreodată cu gândul ori cu fapta...

In fiece minut descoperea prilejuri noui de bucurie şi iubire, ca un copilaş în faţa căruia lumea şi viaţa deabia încep a-şi desvăli tainele... Stătea de vorbă mai ales cu ţăranii, aflând în inima sa vorbe de mângăere prin care să le câştige încrederea şi să le dăruiască în schimb iubire...

Peste vre-o patru zile doamna Bologa, in-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dignată, îi aduse vestea că blestematul de Pălăgieşu l'a făcut „tâlhar" şi „trădător" şi „agitator" în fata tuturor domnilor, seara, la „cazină", ba s'a lăudat că are să-l învete minte şi omenie de să-l pomenească cât va trăi... Apostol, fără să spună un cuvânt, îşi luă chipiul şi porni grăbit spre piaţă, lăsând pe maică-sa îngrozită „că acuma de bună seamă o să omoare pe afurisitul de buzat", regretând că i-a mai spus ce-a auzit chiar dela biata Marta. Doamna Bologa petrecu un ceas spăimântător, frângându-şi mâinile, plângând şi mai dojenind pe Rodovica asta care „s'a obrăznicit şi s'a lenevit de tot, că nu-i chip să mai trăeşti cu ea..." Pe urmă Apostol sosi, senin şi mulţumit.

— Ce-ai făcut, dragul mamei? îl întrebă doamna Bologa tremurând.

— I-am cerut iertare, mamă — răspunse Apostol cu bucurie în glas şi cu o flacără de fericire în ochi...

Trei zile înainte de împlinirea lunii, locotenentul Apostol Bologa primi ordin telegrafic să se prezinte imediat la serviciu.

— Se vede că se îngroaşă lucrurile de au început să suspende concediile — zise Apostol, liniştit şi încrezător, către maică-sa, comunicându-i ştirea.

— Ba mare minune dacă aici n'o fi mâna buzatului! strigă doamna Bologa revoltată, mai ales gândindu-se că Apostol s'a şi umilit înaintea blestematului.

Demult simţea Apostol că mai are o datorie de împlinit, dar mereu i-a lipsit curajul. Acuma îşi dădu seama că a trecut vremea şovăirii. După amiazi bătu la poarta avocatului Domşa.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

găsi pe Marta acasă, îi sărută mâna, o privi în adâncul ochilor și o rugă să-l ierte, cu atâta patimă că fata se zăpăci, zâmbi rușinată, apoi izbucni în lacrămi, murmurând că numai ea a fost vinovată...

Doamna Bologa îl petrecu la gară, pe jos, în zori, căci trenul pleca foarte de dimineață. Petre, cu povara în spinare, gâfâia mai tare ca odinioară... Apostol era aproape vesel. Vorbea cu maică-sa, plin de duioșie, și-i zicea mereu:

— Pretutindeni sunt oameni dornici de iubire, mamă, și pretutindeni te însoțește Dumnezeu!... Acuma știu, mamă, și acuma mi-e croită cărarea vieții, dreaptă și luminoasă...

Când șuieră sirena, doamna Bologa lângă scara vagonului, îi șopti cu grije:

— Iea seama, dragul mamei, că mâine intrăm în săptămâna patimilor... Du-te și la biserică, du-te și nu uita pe Dumnezeu!...

Apostol zâmbi blând și-i răspunse cu o privire fierbinte de credință... Trenul porni încet. Doamna Bologa rămase pe peron, sorbind privirea lui încrezătoare, ca o mângâere cerească... Apoi coroana în floare a unui măr o învălui ca într'o haină de mireasă... In clipa aceea prin inima lui Apostol trecu o undă de amărăciune, ca o presimțire neagră în mijlocul unei mari veselii...

Budu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/md/1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

CARTEA A TREIA

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

CARTEA A TREIA

I.

Când văzu cea dintâi casă din Lunca, după o cotitură de deal, Apostol Bologa tresări iarăşi parcă fără veste i s'ar fi mohorît sufletul. Dar împunsătura de ac se stinse ca o scântee, lăsându-i în inimă un nou belşug de bucurie... Scoase capul pe fereastra compartimentului, grăbit, având siguranţa că îl aşteaptă cineva. Din depărtare descoperi cireşul bătrân care, în cinstea sosirii lui, se împodobise cu o minunată cunună de flori albe în locul coroanei de muguri plăpânzi deacum o lună...

In gară pâlcuri de soldaţi se năpustiră asupra trenului ce pufăia şi se smucia cu înverşunare înainte de-a se opri. Ochii lui Apostol însă alergau nerăbdători printre oameni, mereu de ici-colo, cercetând aproape cu frică până ce, cu o lucire de fericire nestăpânită, se poticniră. Pe peron, în acelaş loc unde rămăsese, ca şi cum vreme de patru săptămâni nici nu s'ar fi clintit de-acolo, stătea Ilona, scormonind, cu priviri din ce în ce mai îngrijorate, prin toate vagoanele, pe rând, încât faţa ei, în încordarea aşteptării, părea mai aspră şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

slăbită. Apoi deodată, zărind pe Bologa, i se aprinse în ochi o flacără sălbatică şi buzele îi încremeniră într'un surâs speriat...

Apostol Bologa sări jos, mişcat şi zăpăcit, neştiind ce să facă. In inimă îi ardea pornirea de-a se repezi la Ilona şi de-a o strânge în braţe în faţa lumii întregi. Dar o nătângie stăpânitoare îl ţinu lângă vagon, să aştepte pe Petre cu bagajele.

— Hai băete, hai mai repede! murmură el către ordonanţa care se lupta pe scara vagonului cu soldaţii grăbiţi să se urce.

Cu coada ochiului se uita numai la fata groparului, gândindu-se cu teamă ce nenorocire ar fi dacă ar pleca tocmai acuma, înainte să-i audă el glasul... Totuş, când ajunse în faţa ei, se opri mirat, prefăcându-se că deabia acuma a văzut-o, şi-i zise cam rece:

— Ce cauţi aici, Ilona?

Fata se făcu deasemenea a nu-l fi zărit şi răspunse cu uimire:

— Uite, uite, domnul locotenent!... Ai şi venit?... Tata zicea că mai ai vre-o trei zile... Dealtfel pe dumnealui îl aşteptam, că s'a dus la oraş după nişte... Dar poate c'o să sosească cu cellalt tren...

Işi sorbiră o clipă privirile cu atâta înfrigurare parcă între ochii lor s'ar fi întins un fir de mătasă roşie. Apostol îi dădu mâna şi văzu că Ilona coboară pleoapele şi că buzele zâmbitoare îi tremură; mâna era însă rece...

Apoi Bologa trecu înainte, repede, să nu facă vreo prostie dacă nu se va grăbi. In ulicioara gării întoarse capul. Fata se ciorovăia cu ordonanţa, cerându-i să ducă şi ea un geamantan, iar Petre refuza cu mândrie expli-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cându-i că n'are nevoe de ajutorul nimănui și că dealtminteri bagajele sânt mai ușoare fiindcă domnul locotenent a lăsat acasă multe mărunțișuri nefolositoare la războiu... Apostol nu se putu stăpâni să nu se amestece:

— Lasă, Ilona... De ce să te ostenești tu? Poate duce soldatul și mai greu...

Fata groparului zâmbi mulțumită, parcă numai atâta ar fi așteptat, și pe urmă, în vreme ce Bologa își continuă drumul, începu să descoase pe Petre, pe ungurește, cum au petrecut acasă, deși Petre nu-i prea înțelegea întrebările... Apostol, cu vreo câțiva pași înaintea lor, auzea bine întrebările ei, știa că ea dela el ar dori răspunsurile și inima îl durea de bucurie...

Până acasă, din toate grădinile le râdeau pomii înfloriți, iar pe marginile ulițelor li se scuturau în cale numai petale ușoare, ca la nunțile din povești. In odaia lui, Apostol găsi atâta miros de floare, că se tulbură, suspină și se uită recunoscător la Ilona care, deodată, încurcată, îi zise, ca și cum ar fi răspuns la o întrebare:

— De când ai plecat d-ta, m'am culcat eu aici, c'a vrut să se culce ofițerul care a venit în locul d-tale, dar și tata a zis că mai bine să mă culc eu, că d-ta tot trebue să te întorci și de ce să o ia un străin și s'o strice, când d-ta azi-mâine...

Se opri, roșie-foc, parcă i-ar fi spus o taină grozavă. Bologa avu aceeași impresie, vru să-i mulțumească, dar simți că, de va rosti o singură vorbă, nu-și va mai putea stăpâni lacrămile de bucurie și se va face de râsul soldatului care se apucase să-i descarce bagajele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și să așeze toate cum au fost acum o lună... Atunci, ca o salvare, îi veni în minte serviciul și trecu grabnic în cancelarie. Cei doi gradați se sculară în picioare, iar el, ca să-și mai reverse generozitatea ce-i umplea sufletul, le strânse mâna zâmbind și întrebându-i cum merge slujba și ce s'a întâmplat mai de seamă în lipsa lui... Sergentul dădu să-i explice ceva, dar Apostol, aruncându-și ochii prin niște hârtii indiferente, nu-l ascultă deloc fiindcă toate gândurile îi fugiră înapoi în odaia unde rămăsese Ilona și de unde Petre nu se mai urnea ca și cum anume n'ar fi vrut să-i lase singuri. Apoi, înainte ca sergentul să sfârșească lămuririle, se întoarse dincolo, și fără să se uite la Ilona. zise nerăbdător către ordonanța zeloasă:

— Bine, Petre... ajunge... Lasă că mai faci și altădată... Acuma... ajunge...

— Apoi am și isprăvit, don locotenent — răspunse Petre, ușurat, eșind îndată să-și potrivească și culcușul lui din tindă.

Când se pomeni singur cu fata. Bologa roși mai rău ca adineaori Ilona. Își zicea că atât Petre cât și fata au înțeles gândurile lui și-i era rușine parc'ar fi plănuit o crimă. In acelaș timp însă simțea o trebuință arzătoare să-i spuie că i-e dragă și tot atunci își dădea seama că ar fi ridicol să facă declarații de amor unei țărăncuțe care nici nu l'ar înțelege, ba poate ar și râde de dânsul... Ilona părea și mai tulburată. De unde cât a fost și Petre aici, s'a mai mișcat și ea, așezând câte ceva, acuma stătea lângă pat, neștiind ce să facă cu mânile, uitându-se la Apostol cu o curiozitate înfricoșată și mai ales așteptând din clipă în clipă să se întâmple o minune...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Insfârșit, după o tăcere apăsătoare, Apostol Bologa se așeză pe laviță, între ferestrele dinspre uliță și vorbi deodată cu glas rece și străin, cum ar fi vorbit cu un soldat oarecare:

— Dar tatăl tău ce-a mai dres de când am plecat?

Ilona se repezi asupra întrebării parc'ar fi fost chiar minunea așteptată și răspunse cu o mândrie grăbită și aproape jicnitoare:

— Tata ce-a făcut, zici?... Apoi munca și necazurile, ce crezi că-i nimic? Că doar avem și noi niște pământuri, ca oamenii de treabă, și trebue să muncim cum putem dacă vrem să trăim... Numai Dumnezeu știe...

Apostol o privea și o asculta cu mare luare aminte și totuș nu pricepea nimic. Glasul ei însă, cu undulările aspre ca un cântec sălbatec, i se prelingea în suflet prin toți porii, îi alinta toți nervii... Și în aceeași vreme ochii lui se odihneau pe buzele ei, puțin cărnoase, roșii-închise și umede, care se mișcau convulsiv, îndârjite și cu un fel de imputare tainică.

Când tăcu Ilona, Bologa se zgudui ca și cum i s'ar fi rupt ceva în inimă. Îi întâlni ochii și zări acolo înfricoșarea ce se încuibase brusc și în sufletul lui. Apoi în tăcerea dintre ei căzu, ca o izbăvire, un strigăt gros din ogradă și deodată se înviorară amândoi, iar fata, cu glas mai dulce și cu ochii râzători, întrebă:

— Dar d-ta ce-ai mai făcut pe-acasă, bine?... E frumos pe la d-voastră?...

— Ca și pe-aici, Ilona... doar că la noi e mai departe războiul... puțin mai departe...

— De noi știu că nu ți-a fost dor, vezi-bine... Cum să-ți fie dor, că acasă omul... — urmă Ilona ascunzându-și într'un zâmbet întrebarea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Mi-a fost dor de tine, Ilona — zise Apostol, de asemenea zâmbind, dar cu o voce mai groasă ca de obiceiu, care se silea să coboare în inima ei.

Ochii fetei pâlpâiau cu luciri nervoase în vreme ce buzele răspunseră cu grabă:

— Vai Doamne, am avut o presimţire grozavă că ai să te întorci înainte de-a se împlini vremea şi de trei zile am aşteptat toate trenurile, nu ştiu de ce... toate, toate trenurile, toată ziua...

Pe fereastra din spre grădină bătea soarele din asfinţit. O fâşie de aur tremura pieziş, peste masă, pe podeaua gălbue, până aproape de uşă, despărţind pe Ilona de Apostol ca o punte fermecată. Fericirea tresălta în inima lui ca nişte junghiuri dureroase şi prin creeri i se învârtea în cerc acelaş gând: dacă Ilona şi-ar da seama ce vorbeşte, i-ar fi ruşine şi l'ar părăsi. Se sculă brusc în picioare, vrând să o roage să nu plece, deşi fata vorbea mereu cu aceleaşi străfulgerări ciudate în ochi... Balta de lumină dintre ei râdea şi-şi oglindea râsul parcă numai în obrajii Ilonei. Atunci Apostol uită de ce s'a ridicat şi se gândi cum să treacă el prin pata de soare fără să o tulbure. Şi tot gândindu-se, se pomeni c'a şi păşit în şivoiul razelor poleite şi se opri buimăcit, fiindcă şi fata se apropiase ca şi cum ar fi ademenit-o cine ştie ce putere tainică. Buzele ei se mai mişcau, dar el nici glasul nu i-l mai auzia. Şopti răguşit:

— Mulţumesc... Ilona... pentrucă...

O privea şi se vedea în ochii ei ca într'o oglindă. Ridică braţul puţin, parc'ar fi dorit să-i strângă mâna, şi deodată îi cuprinse mijlocul.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Fata se lăsă moale în îmbrățișarea lui, cu o rămășiță de protestare supusă:

— Vai de mine... că și d-ta... zău așa...

Impreunându-se, buzele lor fierbinți se crâmpoțiră, cu o patimă furioasă, câteva clipe. Apoi Ilona își veni în fire, se smulse ca o șopârlă, își potrivi năframa pe cap dintr'o singură mișcare și pieri pe ușă afară...

In acelaș moment vraja din odae se stinse ca un vis. Apostol se uita împrejur cu frică și i se păru că s'a trezit într'o casă străină. Pânza de soare rămăsese pe loc, dar avea o melancolie de amurg în sclipirile-i tremurate. Pe urmă toată odaia se umpluse parcă numai cu gândurile lui ca un stol de păsărele scăpate dintr'o colivie.

— Ce înseamnă romantismele astea caraghioase de licean amorezat? își zise cu o revoltă pe care o simțea el însuși falsă și care totuși credea că o să-i mulcomească părerea de rău ce i se grămădea în inimă. Atâtea mofturi, atâta sbuciumare pentru...

In vremea aceasta însă, în altă parte a creerului îi fierbea întrebarea tot mai atâtătoare: „Unde s'a dus Ilona?"

Își alunecă mâinile prin părul castaniu ca și cum ar fi încercat să-și ostoiască gândurile. Apoi se apropiă de fereastra stângă să-și mai răcorească sufletul privind afară. Ograda era îngrădită cu uluci și peste drum, într'o grădină, albeau pomi înfloriți, înviorând înserarea. Ici-colo coperișuri de case, dranițe mucezite, însemnau pete negre la poalele coastelor de brazi, tivite pe jos cu livezi grase... Lângă poartă, răzimat de uluci, stătea un infanterist foarte murdar și sdrențeros, cu casca pe ceafă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cu o mutră păroasă de maimuță, vorbind cu cineva din tindă, vesel și mulțumit și arătându-și mereu dinții albi, lucitori. Privirea lui Apostol vru să-l ignoreze, dar inima lui întrebă: „Cu cine vorbește infanteristul?“ Era sigur că tăifăsuiește cu Ilona și fața i se strâmbă de mânie, aproape fără să-și dea seama. Soldatul îl zări în fereastră și deodată i se stinse râsul și dinții cei albi se ascunseră într'o seriozitate puțin speriată; luă poziție, își îndreptă casca, salută grav și pe urmă, fără grabă, uitându-se pe furiș spre geamul primejdios, se tări mai departe în ogradă, până ce dispăru din ochii locotenentului...

— Adică ce-mi pasă mie cu cine a vorbit bădăranul, chiar dacă a vorbit cu ea! răspunse Bologa întrebării care-i tot sfârâia în minte. Am să ajung de râsul lumii cu asemenea... — adăogă apoi nervos, așezându-se iarăși pe la viță, unde stătuse adineaori când fusese și Ilona în odaie.

Căută să se gândească la altceva, dar simți că nu e în stare, iar din fundul inimii auzi un glas limpede: „Ilona mi-e dragă...“ Apoi nu se mai împotrivi glasului și sufletul i se înseninâ și i se umplu de o nouă bucurie mare, ademenitoare în care Ilona întruchipa toată lumea. Și el se lăsă în brațele acestei bucurii cu sfială și uitare de sine, ca o fecioară în brațele primului iubit. Avea impresia că inima i se topește încet-încet, răspândind în jurul lui fiori de dragoste... Amurgul cenușiu ploua pe geamuri, printre mușcatele somnoroase, învăluindu-l într'o rețea de fericire...

Intr'un târziu se smulse din ispita visărilor, își puse chipiul și eși. In ușa tinzii, infante-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ristul murdar stătea mereu de vorbă cu un artilerist în capul gol, iar Bologa, văzându-i, se bucură... In tindă se mai gândi la Ilona, dar nu se opri și nici n'o căută din ochi. In ogradă de asemenea se gândi la ea și totuș nu întoarse capul. Răcoarea amurgului parcă-l desmeteceа dintr'o beție...

Ajunse în uliță și nu coti spre mijlocul satului ci tocmai dimpotrivă, ca și când ar fi vrut să fugă de o primejdie. Merse vreo cinci minute și ulicioara se împărți brusc în două pe malul gârlei gălăgioase... Pe cer, chiar în vârful măgurii ale cărei poale se scăldau aici în apele râului, se ivi luceafărul alb, rece ca un ochiu din altă lume. Bologa, parc'ar fi regăsit o comoară uitată, sorbi cu lăcomie lumina cerească...

2.

A doua zi, Apostol Bologa, reluându-și serviciul, își aduse aminte obligațiile reglementare și înștiință, prin telefon, pe aghiotantul regimentului că, în urma ordinului telegrafic, ieri după amiazi a sosit în Lunca.

— Va să zică ai luat cunoștință, camarade, și nu mai e nevoie să mă prezint în persoană, fiindcă ni s'au aglomerat lucrările pe-aici, — sfârși Apostol, dar când să închidă telefonul îi veni ceva în minte și adăogă cu puțină imputare: Apropos, era să și uit... Incă un moment! Ia spune-mi, prietene, de ce mi-ați mâncat trei zile din concediu?... N'aș putea afla și eu?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Habar n'am — răspunse, grăbit, aghiotantul. Intreabă şi tu la divizie dacă te interesează...

Bologa şovăi. In creeri retrăia clipa când a arătat doamnei Bologa cuprinsul telegramei şi siguranţa ei că ordinul de chemare a fost provocat de denunţul lui Pălăgieşu. De ce s'a dus ei oare tocmai atunci să-i ceară iertare? Şi de ce s'a simţit atât de fericit când notarul s'a lăsat rugat până a binevoit să-i întindă mâna?... Acum se ruşina puţin în sinea sa de umilinţa de atunci, dar rău nu-i părea, ci mai degrabă c'ar fi săvârşit o faptă bună prin care şi-a uşurat inima şi a curăţit-o... Atunci nici o clipă nu s'a gândit la denunţul lui, atât de puţin îi păsa de lume şi de toate cele ce erau afară de sufletul său. Azi Pălăgieşu a sărit brusc deasupra... Dacă într'adevăr a fost denunţul notarului la-mijloc?... Aghiotantul generalului e un laş cu spinarea de trestie şi poate că nu-i va spune nimic, totuş n'ar strica să-l descoasă puţin, să facă lumină, orice s'ar întâmpla pe urmă. Drumul drept e totdeauna cel mai bun...

— Ordinul Excelenţei... personal al Excelenţei... Eu nu cunosc motivul — sbârnăi aghiotantul generalului Karg în telefon.

— Atunci să mă prezint Excelenţei? întrebă Apostol.

— De ce?... Tu vezi de serviciu şi taci mulcom! Dacă va fi nevoie, te vom chema, n'ai grije... Acuma sunt în perspectivă evenimente mari, foarte!... Toată lumea trebue să fie la datorie!

Apostol Bologa nu-şi putu stăpâni o strâmbătură de dispreţ când lepădă receptorul, căci aghiotantul, care nu fusese nici odată în tran-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

șec și care ar fi fost în stare să perie în fiece zi pe toți generalii armatei numai să nu intre el în foc, pomenind despre „evenimentele foarte mari" își îngroșase vocea ca un viteaz de cafenea...

Peste un minut Apostol se trezi studiind cu o atenție încordată harta nouă, sosită în lipsa lui, cu situația exactă de pe front. Nu mai era o schiță aproximativă și învechită, ca odinioară, ci harta adevărată, precisă, în care se putea citi locul tuturor unităților, începând dela companii, ba pe-alocuri chiar dela plutoane... Îi plăcea mai ales că azi se orienta mult mai bine ca atunci, pe teren. Atunci a fost atât de mișcat, atât de înfrigurat din pricina hotărîrii de-a trece negreșit... Sau poate din pricina boalei?... Dacă nu cumva din pricina lașității, fiindcă orice clipă petrecută aici îi slăbea încrederea în propria-i voință și-i rodea însăși credința... Urmări cu creionul drumul de atunci, până la adăpostul căpitanului Klapka... A, dar de-aici mai e cale bună până la infanterie!... Și ce aproape i s'a părut „pe teren"! Firește, pentrucă uite ce mai cotituri până la primele linii... Dacă ții drumul principal, uite, dai tocmai la huzarii descălecați... Dar escadronul lui Varga?... Al treilea... uite-l!... Ce curios e aici frontul... ei pe o muche, ceilalți pe altă muche de munte și la mijloc gol... gol... peste o mie de metri... Oare de ce s'a fixat așa linia, de ce nu s'au apropiat, fie huzarii, fie ceilalți?... Iacă, pe-aici aș fi putut trece atunci dacă aș fi știut... Și dacă mă întâlneam cu Varga?... Mi-a spus doar că m'ar aresta și...

— Acuma îmi pierd vremea degeaba, fiindcă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

numai Dumnezeu ştie ce va fi! îşi zise deodată Bologa ca şi cum s'ar fi speriat de ceva necunoscut.

Ridică ochii de pe hartă. In faţa lui, la masa cealaltă, printre vrafurile de registre şi hârtoage, văzu capul sergentului, cu fruntea încreţită şi cu creştetul ţuguiat, pe care, din spate, pe fereastra colbuită, cădea o lumină de argint vechiu. Afară, în ogradă şi mai departe până la picioarele dealurilor ce închideau zarea, stăpânea atâta linişte şi pace că sufletul lui Apostol Bologa se umplu iar de nădejdi, şi mai ales de o încredere adâncă. Ii părea rău numai că nici un petec de cer nu-i înfrumuseţa orizontul...

Tocmai când inima îi era stăpânită de mulţumire, în ogradă apăru Ilona care venea de undeva, îmbujorată, obosită, cu ochii scăpărând de mânie... Şi parcă ar fi căzut de pe o culme ameţitoare, Apostol simţi că din suflet i s'au deşertat brusc împăcarea şi liniştea, iar în locul lor s'a ivit o îngrijorare ciudată şi o dorinţă dârză... Dădu să sară de pe scaun, să alerge la Ilona, s'o ia în braţe şi să n'o mai lase să plece de lângă dânsul. De-aseară, de când a fugit din odaie, n'a mai văzut-o deloc... Unde a umblat şi de ce n'a venit?...

Rămase totuşi la biurou, coborându-şi privirile iarăşi pe harta cu poziţiile trupelor. Pe buze îl frigea sărutarea de aseară şi în suflet i se svârcoleau urmele liniştei de adineaori, în creeri însă îi clocoteau gânduri şi întrebări furtunoase... Işi dădea seama vag că între Dumnezeu şi iubirea lui e o prăpastie, şi nu era în stare să înţelcagă ce rost are prăpastia aceasta? Dacă Dumnezeu e iubire, de ce Ilona nu se cuprinde într'însul?...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

3.

După amiazi Apostol Bologa plecă la depozitul general de muniții să iea o înțelegere cu comandântul care locuia mai sus de gară, într'o cocioabă dărăpănată, ca să fie aproape de depozitul săpat în pântecele dealului. Acolo dădu peste locotenentul Gross.

— Ce faci aici, prietene? se crucci Apostol, strângându-i mâna cu bucurie.

— Lucrez, cu un mic detașament, la amenajarea depozitului, de vre-o patru zile, — răspunse pionierul de asemenea bucuros.

Comandantul era dus undeva și Bologa se hotărî să-l aștepte, mai ales că avea pe Gross să-i țină tovărășie. După câteva întrebări însă, locotenentul zise deodată:

— Să nu crezi, Bologa, c'am uitat imputarea ta de odinioară, știi, în curtea generalului, în Zirin!..:

— Ce imputare? făcu Apostol nedumerit.

— Ei, nu-ți aduci aminte? urmă Gross, aproape batjocoritor. Apoi da, firește, atunci numai de frontul românesc tremurai și poate nici nu ți-ai dat seama ce mi-ai spus... Dar eu n'am uitat, amice! Uite, și acuma e aici imputarea ta, ca un cuiu, aici, în suflet... Și totuș n'ai avut dreptate! Șapte luni am rumegat vorbele tale și de atunci te aștept cu răspunsul... Mi-ai spus, mai pe subțire, că sunt laș pentrucă una vorbesc și alta fac...

— A, da — murmură Bologa, rușinat. Da... adică nu tocmai laș... Insfârșit, atunci aveam atâta venin în inimă, dragul meu...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Sunt laș, sunt chiar ipocrit, recunosc! sâsâi Gross aprig, înfuriat parcă de sfiala camaradului. Fiindcă nu mi-a sosit încă vremea!... Dar când va sosi vremea, voi fi cumplit, Bologa, n'ai grije!... Acuma primesc ordinele, crâșnesc din dinți și execut... Nu mă plâng și nu plâng pe nimeni, ci adun picăturile de ură pentru ziua care va veni negreșit, care se apropie!... Aici orice sinceritate întâmpină numai gloanțe. Astfel lașitatea mea e o armă de luptă și de rezistență... Trebue să rezistăm până când va răsări soarele nostru, trebue să rezistăm și să trăim dacă vrem să răsară soarele!...

Bologa se buimăci de ura ce ardea cu flacără în ochii locotenentului și zise cu tristețe:

— N'ai să fii fericit nici odată, Gross, din pricina urii tale!

— Nici n'am nevoe de fericire... cel mult de răzbunare! Fericirea e pavăza lașității, pe când răzbunarea...

— E tot un fel de fericire, — zâmbi Bologa, întrerupându-l.

— Firește, dacă înțelegi așa fericirea — se supără Gross. Atunci când ți-e sete, fericirea e un pahar cu apă!...

— Fericirea e totdeauna iubire — zise Apostol Bologa schimbat, privindu-l cu o ușoară mustrare.

— Și iubirea e Dumnezeu — adaogă Gross râzând ironic. Da, da, cunoaștem!... Începutul și sfârșitul e Dumnezeu, fiindcă habar n'avem de unde venim și unde mergem și, prin urmare, înlocuim întunerecul cu un cuvânt mare și gol...

— Când simți pe Dumnezeu în sufletul tău,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nu mai ai nevoe nici de explicații, nici de trecut și viitor — zise iar Bologa, liniștit. Când crezi aevea, te-ai ridicat deasupra vieții!

— Ce-i, Bologa, ai nebunit? întrebă brusc locotenentul, foarte serios.

— Toate științele trecute și viitoare nu vor putea înăbuși în sufletul omului glasul lui Dumnezeu! urmă Apostol cu o înflăcărare umilă. Pretutindeni te izbești de întrebări, numai în Dumnezeu găsești împăcarea fără îndoeli! Veșnic te chinuește rostul vieții, dacă n'ai pe Dumnezeu în suflet și niciodată nu știi unde-i binele și unde-i răul, căci ce-a fost bine azi, mâine va fi rău... In clipa când Dumnezeu ar părăsi pe om, definitiv, fără nădejde, lumea ar deveni o imensă mașină fără conducător, osândită să scârțăe infinit, fără rost, ingrozitor de fără rost... In asemenea lume viața ar fi un chin atât de cumplit că nici o ființă simțitoare nu ar mai putea trăi!... Ar fi într'adevăr sfârșitul lumii...

Gross îl privi cu dispreț zâmbitor mai întâi, apoi cu mirare și în sfârșit izbucni adânc indignat:

— De mii de ani se sbuciumă omul implorând binefacerile Dumnezeului iubirii, și din an în an mai rău! Fiindcă iubirea e zestrea fricoșilor și a neputincioșilor... Martirii întru Hristos primeau moartea prea-slăvind pe Dumnezeul iubirii și totuș Dumnezeu... Victoria creștinismului a fost dobândită prin umilință și lașitate, deaceea a întronat pe pământ domnia falșității, prefăcătoriei, nedreptății... Dumnezeul iubirii a ucis mai mulți oameni decât toți ceilalți zei împreună!

— Iubirea n'a ucis niciodată, Gross — zise

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Apostol netulburat. Numai oamenii ucid în numele ei! Dar când va veni adevărata stăpânire a iubirii...

— Dragul meu — îl întrerupse Gross, mai agitat — stăpânirea iubirii adevărate nu poate veni niciodată, pentru că, ar fi o absurditate. Când s'ar convinge omul că, înafară de viața de-aici, de viața noastră pământească, îl așteaptă aevea dincolo de moarte o viață nouă fericită, în clipa aceea, da, cu adevărat s'ar sfârși rostul nostru pe pământ. De ce aș trăi eu aici, în ticăloșie, când, cu ajutorul unui glonte, pot ajunge, într'o secundă, în împărăția fericirii? Cine crede sincer în viața de apoi și totuș tânjește aici, e imbecil, prietene!...

— Cine crede aevea, e unit cu Dumnezeu aici ca și dincolo — răspunse Bologa. Dacă Dumnezeu e pretutindeni, n'ai nevoe să alergi la el forțând zăvoarele morții!

— Da, da.... Așa vorbiți de două mii de ani! murmură locotenentul de pionieri iar disprețuitor. Mereu cu iubirea în gură și cu sabia în mână! Mereu ipocrizia... Și nu ipocrizia ocazională și temporală a luptătorului, ci ipocrizia dogmatizată, devenită instinctivă și inconștientă!...

Plimbându-se de ici-colo prin odăița strâmtă, Gross se uita din când în când la Bologa, parc'ar fi șovăit să-i desvălue toate gândurile. Apoi se opri hotărît. Ochii lui mici scăpărau, iar glasul i se încălzi și căpătă mlădieri stranii:

— Iubirea a dat faliment, ca și umilința, smerenia... Omul vrea să fie acuma mândru și stăpân și egoist, să lupte și să-și biruiască vrăjmașii, oricare și oriunde ar fi ei... De-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

aceea trebue să măturăm ruinele din sufletul omenesc și să pregătim venirea zeului nou care nu cere închinare și înjosire, ci luptă și inimă dârză! Până azi ne-a fost rușine de ura din sufletul nostru, deși e soră bună cu iubirea... Până azi am ascuns-o și am înăbușit-o ca pe o biată cenușereasă sau ca pe o rămășiță animalică!... De azi încolo va trebui să-i dăm locul de cinste în viața omenească, fiindcă oamenii nu mai vreau să moară, ci să trăiască și să lupte... Când mori luptând, moartea e răscumpărată și când isbutești prin luptă, victoria e mai dulce... In locul ipocriziei trebue să vie francheța, chiar brutală! Numai ura va zdrobi minciuna care otrăvește lumea!...

Apostol Bologa, uluit, aproape spăimântat de înflăcărarea locotenentului, îngână:

— Bine, Gross, credeam că ești socialist și că...

— Că sub eticheta mea se pitește tot un fel de fățărnicie? zise Gross, luându-i vorba din gură, cu vocea iar aspră și neplăcută. Dar meritul cel mare al socialismului în istoria omenirii este tocmai îndrăzneala de a propovădui pe față ura, de-a împărți pe oameni în două tabere care să se urască în veci! Pe când diversele forme ale creștinismului măcelăresc omenirea în numele iubirii, noi am declarat fără ipocrizie că urâm pe cei puternici și pe cei mincinoși, că vom lupta împotriva lor fără cruțare până îi vom doborî... Voi vorbiți de iubire și Dumnezeu, dar numai ca, sub scutul lor, să puteți urmări mai lesne alte scopuri, nemărturisite! Tu însuți ești o pildă vie, de-aceea te-am și observat de când te-am cunoscut. Pentru mine ești un caz interesant. Bo-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

loga, să nu te superi!... Tu, în străfundul sufletului tău, eşti un mare şovinist român — nu protesta, c'aşa e cum zic!... Imprejurările te-au aruncat în războiu; ca şi pe alţii, şi şovinismul tău a fost nevoit să pună, rând pe rând, diferite măşti ca să poată scăpa de primejdie. Ai fost erou, te-ai distins prin vorbe şi fapte... până când răsboiul sau soarta sau dracul, dorind să-şi bată joc de tine, te-a trimis deodată în faţa românilor tăi... N'am să uit nici odată disperarea ta când te-am întâlnit în curtea generalului, pe frontul rusesc. îţi aduci aminte... Bietul tău şovinism te chinuia, îţi sfâşia inima şi căuta ceva!... Ai fi ucis bucuros şi cu entuziasm o mie de muscali sau italieni, numai să nu fii silit a trage în ai tăi... Aici ţi s'ar părea o crimă să omori, pe când aiurea, oriunde, ţi-ar fi indiferent sau ai socoti c'ai făcut o vitejie... Ei, şi acuma ai născocit iubirea şi pe Dumnezeu, în dosul cărora să poată dăinui şovinismul, liniştit... până se va ivi un prilej bun să-ţi iai tălpăşiţa!... Şi toate acestea în numele iubirii, Bologa!... Apoi nu vezi că e... c oribil?... Şi nu atâta şovinismul tău, ci tocmai ipocrizia, poate inconştientă, în care se cocoloşeşte!...

Apostol se clătină parcă l'ar fi pălmuit. O mânie nebiruită îi îmbujoră o clipă obrajii şi pe urmă se pierdu într'un val de scârbă... Buzele subţiri îi tremurau răspunzând:

— Ura te orbeşte, Gross, şi te face să vezi năluciri!...

— Acuma mă urăşti, Bologa — zise locotenentul cu un surâs satisfăcut. Dacă însă ai fi sincer cu tine însuţi, s'ar cuveni să-mi mulţumeşti că ţi-am recunoscut taina cea mare.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Nu știu dacă alții vor fi tot atât de înțelegători ca mine, Bologa!... Eu nu mă supăr că aici îmi vorbești de iubire și Dumnezeu, iar acasă aștâți pe bieții oameni, nu împotriva războiului în sine, ci împotriva ungurilor... Eu cel mult te voi compătimi când generalul...

— Ți-a spus generalul ție că eu...? întrebă Apostol necrezător.

— Generalul nu stă de vorbă cu mine decât despre afaceri de serviciu... A spus-o însă deunăzi, la popotă, aghiotantul, prietenul tău...

— Mie aghiotantul îmi spuse, adineaori, la telefon, că nu știe nimic! făcu iar Bologa cu puțină îngrijorare în glas.

Gross strânse din umeri, disprețuitor, acuma cu spatele la Bologa, care din ce în ce mai tulburat, ar fi dorit lămuriri și nu cuteza să i le ceară... După un răstimp locotenentul de pionieri se întoarse și continuă liniștit, mângâindu-și barbișonul retezat:

— Ș'apoi, dragul meu, te-aș jicni dacă aș lua în serios metamorfoza ta religioasă, fiindcă, pentru mine, adevărații credincioși sânt sau proști sau șarlatani! Prost și șarlatan nu ești, prin urmare ar trebui să te cred smintit ca pe Cervenco... Și încă Cervenco, prin paroxismul iubirii pentru iubire, e mai aproape de mine decât oricare alții. El iubește așa de mult omenirea încât, în realitate urăște pe toți oamenii, convins că numai el e om adevărat... L'am văzut ieri și m'a mișcat... E aici, în spital, cu un glonte în plămâni... Să-l vezi cu ce pasiune sufere! Parcă ar fi mântuitorul care voește să răscumpere păcatele omenirii întregi a doua oară... Și doctorul Meyer crede că, cel mult în zece zile, trebue să moară sărmanul mântuitor!...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Apostol Bologa se simți deodată foarte obosit, nu mai răspunse nimic ci, sculându-se, se uită împrejur parcă nici n'ar fi văzut pe Gross și întrebându-se cum a ajuns aici. Pe urmă zise încet, în șoaptă, ca pentru sine:

— Nu vine căpitanul... și nu mai pot aștepta... trebue să plec...

Porni spre ușa deschisă, în prag își aduse aminte de Gross care îl privea disprețuitor, se întoarse, îi dădu mâna fără o vorbă și eși afară în soarele primăverii, în vreme ce locotenentul îi strigă din urmă, batjocoritor:

— Noroc, Bologa, și drum bun!...

— De ce-mi urează drum bun? se întrebă Apostol, peste câteva minute, strecorându-se printre vagoanele din gară, ca și cum deabia atunci i-ar fi sosit în creeri cuvintele lui Gross. Inainte de-a căuta măcar un răspuns, îi fulgeră o nouă întrebare: Dar dacă are dreptate?...

Acuma știa că întrebarea aceasta, sub altă formă, și mai cu seamă ceeace se ascundea în dosul ei, i-a încolțit în minte din clipa când a zărit în gară, ieri, pe Ilona. I se clătina sufletul ca în bătaia unor vânturi neîmpăcate și în suflet i se răscoleau alte întrebări, mereu altele... Eși în ulicioara gării și se pomeni deodată cu Ilona... In secunda când o văzu, gândurile i se risipiră, ca alungate de o putere irezistibilă, și în inimă îi rămase numai bucurie.

— Unde umbli pe-aici, Ilona? îi zise el cu lăcomie, parcă ar fi vrut să-și verse tot sufletul în niște vorbe, care altfel n'ar însemna nimic: Cum te-ai ascuns de nici nu te-ai mai arătat de-aseară?

— Mi-e frică de d-ta — murmură fata plecând ochii și ocolindu-l.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Șireato, șireato! făcu Apostol, fericit de răspunsul ei. Dar eu tot te-am văzut, adineaori, din cancelarie... Veneai de undeva și erai mânioasă, și-ți ședea bine...

Ilona trecuse, fără a mai scoate un cuvânt, iuțindu-și mersul și dispărând de grabă, în vreme ce Bologa întorcându-se pe loc, o urmărea cu ochii aprinși...

Apoi, de după cotitura care înghițise pe Ilona, se auzi huruit de roți grele și în curând se ivi o căruță încărcată zdravăn cu lăzi de muniții. Apostol tocmai voia să-și urmeze calea când, lângă vizitiu, recunoscu pe locotenentul de huzari Varga care, sosind aproape, opri căruța și nu se dădu jos. Schimbară câteva vorbe și întrebări, cântărindu-se din ochi cu o curiozitate ciudată. In sfârșit Varga zise, în glumă și totuși cu o privire iscoditoare:

— Te-am așteptat să te arestez, Bologa... Se vede însă că ți-ai mutat gândul?

Apostol îi simți în inimă privirea ca un cuțit. Zâmbi încurcat și răspunse, de asemenea cu ton glumeț, dar neputându-și ascunde o tremurare a buzelor:

— A, n'ai uitat încă convorbirea de-atunci?... Ei da, am lipsă la apel... Crezi că de-aci încolo e prea târziu?...

— Nu știu... Tu trebue să știi! zise Varga, devenind îndată serios.

— Așa-i?... Ș'apoi frontul e mare, prietene... De ce numai decât pela tine? urmă Bologa cu același zâmbet.

— Firește... negreșit... Dar eu te-am așteptat, nu știu de ce... așa... — îngână locotenentul de huzari cu o licărire stranie în ochi. Hai, dă-i drumul, băete! adăogă către vizitiu, în-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tinzându-i mâna lui Apostol şi zicându-i: La revedere... Am să te mai aştept, Bologa!... Fii sigur, am să te aştept...

Căruţa porni cu sgomot scârţâitor, în care ultimele vorbe ale lui Varga se pierdură ca într'o prăbuşire. Apostol Bologa merse pe urmele căruţei, cu surâsul zugrăvit pe obraji, parcă ar fi vrut să mai spună ceva huzarului...

Tocmai în faţa spitalului îşi dădu seama că doreşte să vadă neapărat pe Cervenco, ca şi cum numai Cervenco ar fi în stare să-i desvăluie taina liniştei adevărate şi să-i dea un leac împotriva tuturor chinurilor sufletului... Spitalul improvizat în localul şcoalei avea două săli cu vreo treizeci de paturi... In cea din spre uliţă, într'un colţ, zăcea căpitanul Cervenco...

Un doctoraş cu obrajii pământii explică lui Bologa, înainte de-al introduce, că Cervenco e de două săptămâni aici, cu un glonte ricoşat, în piept... „Glontele, pătrunzând de-a curmezişul, a frânt două coaste, şi-a pierdut forţa de penetraţie şi s'a oprit în plămânul stâng, în apropierea inimii, aşa că ni-e peste putinţă să-l ajungem şi să-l extragem... Pe bolnav îl jeneză îngrozitor şi, afară dacă o întâmplare norocoasă nu va interveni, poate să-i provoace o hemoragie mortală... Insfârşit noi sperăm... în ajutorul lui Dumnezeu, dar bolnavul trebue cruţat şi mai ales n'are voe să vorbească... De altfel are dureri cumplite şi..."

Apostol Bologa se apropiă de patul lui Cervenco, în vârful picioarelor. Căpitanul, foarte palid, cu faţa în sus, avea ochii verzi ţintiţi în tavanul cu grinzi. Obrajii lui erau uscaţi, cu pielea lucioasă, întinsă pe oase, şi atât de albă că barba cafenie, resfirată peste învelitoarea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sură, părea neagră... In ochi îi ardea o lumină cu pâlpăiri de suferință și exaltare și umilință, ca niște tainice respirații sufletești...

Bologa se opri la vre-o trei pași de pat, dar bolnavul nu întoarse privirea spre dânsul, parcă n'ar fi auzit nimic din ce se petrece pe lumea aceasta. Deabia când îi rosti numele, ochii lui Cervenco răspunseră cu o lucire de bucurie.

Pe urmă Apostol se așeză la picioare și rosti câteva cuvinte care nu cereau răspuns... Căpitanul bolnav zâmbi cu buzele și cu ochii, blând, cu atâta bunătate că inima lui Apostol începu să tremure repede, fricoasă, ca o pasăre speriată, simțind deodată mustrări dureroase și încredere mare... Și Bologa stătu acolo, în fața bolnavului, aproape un ceas fără a scoate o vorbă, sorbindu-i privirile din ce în ce mai însetat, ca și cum din ele ar fi vrut să-și adune un mănunchiu de sprijin... N'ar fi fost în stare să-și lămurească simțămintele din clipele acelea, dar sufletul i se bucura ca pătruns de o taină nemărginită...

Când se ridică de plecare, văzu bine că buzele lui Cervenco se mișcă, fără glas. El totuș înțelese ce-i spuse, și drept răspuns, îl sărută pe amândoi obrajii. Și ochii bolnavului îl petrecură până la ușă și mai departe, prin zidurile șălii, până în uliță...

4.

Spre seară, groparul Vidor sosi acasă din oraș, unde fusese cu cumnatul său, și îndată

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932
vru să afle dela Bologa cum stă pacea, că pe-aici iar se aud veşti de bătălii...

— Noi vom află cei din urmă pacea — zise Apostol — fiindcă pacea o fac cei ce n'au cunoscut războiul!

In aceeaşi seară, trecând din cancelarie în odaia sa, găsi acolo pe Ilona care, fără sfială, aproape sfidător, îi zise:

— Te-am aşteptat să-ţi spun că nu-s supărată, dar mi-e ruşine...

Apostol o luă în braţe şi ea îşi ascunse obrajii pe pieptul lui.

— Ilona... Ilona! murmură Apostol, strângând-o nebuneşte şi căutându-i gura.

Dar fata se smulse brusc din mâinile lui şi fugi afară, parcă s'ar fi spăimântat de ceva... Peste câteva clipe veni într'adevăr Petre să aprindă lampa...

Cele două zile următoare Apostol Bologa le petrecu într'o agitaţie cumplită. Serviciul în biurou îl chinuia, ca şi cum ar fi stat pe cuie. In mintea lui se stinseră toate gândurile care nu priveau pe Ilona, precum inima şi toată fiinţa lui numai pe ea o râvneau în fiece clipă cu o patimă desperată. Din cinci în cinci minute trecea în odaia de dincolo, mereu cu speranţa de-a-o vedea măcar pe Ilona... De câteva ori încercă să se gândească la Cervenco, la Dumnezeu, la iubirea omului... Nu era în stare şi dealtfel era convins că, prin asemenea încercări, ar jicni-o pe ea... Ar fi vorbit numai despre Ilona toată ziua şi deabia se stăpânea să nu întrebe chiar pe gradaţii din cancelarie ce părere au de „fata gazdei“... Cu Petre însă stătea mai liniştit de vorbă, îl iscodea ce face „fetişcana ceea“, unde se culcă, pe unde um-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

blă... Amănuntele cele mai mărunte i se păreau nespus de fermecătoare... Groparul nu-l mai plictisea, ba îl căuta şi-l stârnea la taifas şi mai ales se bucura aflând dela el câte ceva din copilăria „fetiţei"...

Dealtminteri nici Ilona nu se mai ascundea şi-şi făcea mereu de lucru pe-acasă, să fie mereu în ochii şi în calea lui... Totuş se ferea să intre în odaia „domnului ofiţer" să n'o prindă tatăl său, dar mai cu seamă fiindcă îi era frică să n'o găsească Apostol iar acolo şi să nu se întâmple cumva să nu mai poată scăpa din îmbrăţişările lui... Numai de două ori a trecut pragul în cele două zile şi de amândouă ori Apostol a simţit-o, a alergat şi nu i-a dat drumul până ce n'a sărutat-o cu atâta foc că era să-şi piarză şi ea capul, ba a doua oară a dat şi ordonanţa peste ei...

A treia zi, după sfinţitul soarelui, groparul spuse locotenentului că se duce la Făget, unde va zăbovi tocmai până Sâmbătă după prânz. că are acolo o „tablă" de porumb şi ar vrea s'o are mâine cu uneltele şi cu vitele cumnatului, să isprăvească cu munca pământului şi să fie liniştit de sărbătorile Paştilor... Bologa uitase că e săptămâna patimilor, cu toate că maică-sa îi amintise chiar şi în clipa pornirii trenului, mai întrebă câte ceva pe gropar despre sărbători, gândindu-se numai că Ilona va rămâne singură aici... După ce dispăru groparul, Apostol, fericit, dădu să caute pe Ilona, o aşteptă... Nimic. Il cuprinse o tristeţe chinuitoare când îi trăzni prin cap că fata o fi dormind undeva, prin vecini sau la vre-o rubedenie... Numai la cină şi întâmplător îi spuse Petre că „fetişcana" s'a încuiat în odăiţa din

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fund şi nici nu crâcneşte parc'ar fi îngheţat acolo „cine ştie de frica cui"...

Ziua următoare i se păru strâmbă, sfărâmată şi plină de un miros acru. Nu văzu deloc pe Ilona. Deabia seara o întâlni, în tindă. Era gătită. In cap o năframă de mătasă verde ca iarba, iar pieptul strâns într'un lăibăraş de catifea roşie ca în corset... In cancelarie nimeni, în cealaltă odae însă Petre horobăia, mormăind rugăciuni... Apostol, care tocmai ieşea din cancelarie, o surprinse pe când ea căuta să se strecoare nesimţită. Îi veni să ţipe de bucurie şi totuşi încremeni în faţa ei privind-o doar cu nişte ochi lacomi şi plini de spaimă. Şi ea se opri, îngrozită, şi se clătină puţin pe picioare... Astfel trecură câteva clipe amestecate cu rugăciunile ordonanţei din odaia ofiţerului...

Apoi Bologa şopti cu o lucire nouă:

— De ce te ascunzi de mine, Ilona?

Fata, ca şi cum n'ar fi înţeles întrebarea, păli şi răspunse îndată la altă întrebare ce tremura în ochii lui:

— Lasă-mă... Trebue să mă duc la biserică... e Vinerea mare... denii... Şi poimâine sânt Paştile...

Apostol îi văzu numai buzele şi nu-i auzi glasul. Pe urmă privirea îi coborî pe sânii gata parcă să spargă laibărul care-i apăsa. Deodată se făcu roşu, o apucă de mână şi-i şopti cu atâta înflăcărare că fata îşi feri obrajii:

— Ilona... am să te aştept dela biserică...

Fiindcă ea tăcu, Apostol continuă mai fierbinte, înfigându-şi ochii aprinşi în ochii ei speriaţi:

— Trebue să vii, Ilona... acuma trebue... dela biserică... negreşit... te aştept...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ilona se cutremură și dădu să treacă. El îi aținu calea să-i audă răspunsul înainte de toate. Se ciocniră piept în piept și Apostol o strânse brusc în brațe și o sărută prelung parc'ar fi dorit să-i soarbă tot sufletul dintr'odată. Fata, cu brațele moarte, murmură aproape desnădăjduită:

— Doamne... Doamne iartă-mă...

— Să vii, Ilona... Ilona! bâlbâi Bologa dându-i drumul și în vreme ce ea, cu pași moi, eșia din tinda întunecoasă...

Apostol Bologa rămase câteva clipe în tindă, aiurit, nesigur dacă a fost aevea Ilona sau poate numai închipuirea lui veșnic nesăturată și-a bătut joc de dânsul. Pe buze îl ardea sărutarea ei și în inimă o fericire atât de vie că începu să strige, în neștire, ca și cum ar fi încercat să înăbușe un glas tulburător:

— Petre!... Petre!...

Ordonanța apăru în pragul odăci, crezând că s'a întâmplat ceva. Apostol își veni în fire, se uită foarte vesel la Petre o clipă și-i zise, numai ca să nu tacă:

— Ce faci, Petre?... Gata cina? Patul?... Mi-e foame, Petre, și sânt așa de mulțumit, așa de...

Soldatul răspunse grav, parcă veselia stăpânului i-ar fi căzut greu:

— Am pregătit tot, don locotenent... că pe urmă să mă pot duce la biserică...

— Bine, bine, Petre... Du-te... unde vrei! strigă Apostol deabia stăpânindu-se să nu-l îmbrățișeze, într'atâta bucuria din sufletul lui simțea nevoia să se împrăștie în lume, să se împartă și să se desfete.

Nu intră în odaie ci se repezi afară, ca și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

când ar fi vrut să-şi vestească fericirea deodată cerului şi pământului... Răcoarea serii îl desmetici. Se întoarse înapoi. In faţa casei îi apăru ca o străfulgerare prin creeri să meargă şi el la biserică... Intr'o clipă se hotărî şi în cea următoare îşi luă seama, zicându-şi că va fi mulţime mare acolo şi nu va putea vedea pe Ilona şi poate nici la sfârşitul slujbei nu o va întâlni, iar până să vie dânsul acasă...

Pe uliţă treceau din când în când oameni singurateci spre biserică. In odaia lui era aprinsă lampa, şi prin ferestrele mici cu perdeluţele albe netrase, văzu patul aşternut...

— Dar dacă n'are să vie? îi răsări prin minte pe neaşteptate şi în aceeaşi secundă îi sburară din suflet toate bucuriile.

Un fior de frig îl străbătu din cap până'n picioare. Intră în ogradă, mâhnit, cu un cărbune aprins în inimă. Petre plecase. Era singur în toată casa... Pe masă îl aştepta mâncarea rece. Nici n'o atinse. Luă o carte de pe policioara dela căpătâiul patului şi se aşeză la masă să citească, să-şi omoare vremea şi mai ales să-şi ostoiască gândurile. Literile se încurcau, fugeau, şi se vălmăşeau... Şi inima-i era plină de mustrări nedesluşite.

— Dacă nu vine, înseamnă că nu mă iubeşte şi atunci...

Ultimul cuvânt îi rămase suspendat în creeri ca un vârf de floretă. Atunci... Atunci... Işi dădea seama că iubirea aceasta îl depărtează de toate credinţele şi năzuinţele lui, şi totuş simţea că fără de ea i s'ar istovi inima şi viaţa însăşi şi-ar pierde orice rost, iar lumea ar deveni un pustiu fără margini... Nici o clipă nu s'a gândit unde îl va duce iubirea Ilonei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ca odinioară, când a iubit pe Marta și când a știut că va lua-o de nevastă. Acum nu era capabil să se gândească la nimic, căci dorea pe Ilona, cu toate simțurile și gândurile neîncetat, parcă toată ființa lui ar fi fost amenințată de pieire dacă nu i-ar fi jertfit ei toate clipele...

Teama, că Ilona nu va veni, îl ustura până 'n măduva oaselor. Cartea îi tremura în mâini și lumina lămpii începu să-l enerveze... Trânti volumul pe laviță și se plimbă de ici-colo, din ce în ce mai repede, ca și cum ar fi vrut să grăbească mersul vremii și apropierea clipei hotărîtoare...

Insfârșit nu mai putu răbda lumina și stinse lampa. Mai umblă câteva minute prin odae, dar neliniștea nu-l părăsi... Imbrăcat cum era, se lungi în pat. Intunerecul și tăcerea îl mângăiau. Își auzia bătăile inimii, ca niște gâlgăiri înăbușite. Ca să înșele vremea, se apucă să numere, nu ajunse nici până la zece și pierdu șirul...

Trecu așa o veșnicie... Apoi deodată auzi pe uliță, glasuri... Vru să se ridice, dar imediat se răsgândi și rămase nemișcat... „Ar fi trebuit s'o aștept afară", își zise cu desperare îngrozitoare în suflet. In aceeași clipă pașii ei răsunară în ogradă. El îi recunoscu deși niciodată nu' și-a dat seama că-i cunoaște... Pașii intră în tindă și se înmoaie, apoi se opresc șovăind... Apostol simte șovăirea și iar își aude limpede bătăile inimii... Pe urmă clanța se mișcă fără sgomot și nici ușa nu scârțăe deschizându-se puțin, deabia atâta cât îi trebue ei ca să se strecoare... Iar îi fulgeră prin gând lui Apostol să sară din pat și iar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rămâne ţintuit pe loc, încercând să-şi mulcomească inima şi înfricoşat să n'o sperie... „De ce nu închide uşa?“ îşi zice apucat de o nouă desperare. Dar chiar atunci aude zăvorul şi sufletul i se aprinde într'o scânteere de bucurie...

Ilona încremeni două minute lângă uşă... In tindă se auziră alţi paşi, grei, târîţi... Bologa şi Ilona se cutremurară ca şi când, fiecare în parte, ar fi aşteptat ivirea unui vrăjmaş pedepsitor... In curând sgomotul din tindă se potoli... „A fost Petre“, se gândi Apostol uşurat, auzind îndată foşnet de fustă apropiindu-se... Fata se opri lângă pat, mereu nehotărîtă şi îngrozită. Inima în piept i se svârcolea atât de aprig că Apostol îi auzea svârcolirile... Apoi Apostol nu se mai putu stăpâni. Intinse braţul spre ea şi degetele lui atinseră sânii strânşi în laibăraşul de catifea. Ilona scoase un ţipăt înăbuşit.

— Ilona... turturica mea sălbatecă! şopti Bologa răguşit, luându-i mâna rece şi încercând să se ridice.

— Mi-e frică... mi-e frică... iartă-mă! murmură fata, vrând să se ferească, cuprinsă brusc de o voinţă nouă de împotrivire.

Dar tot atunci simţi că nu mai are nici o putere şi se plecă asupra lui, îngânând cu patimă:

— De-acuma nu-mi pasă... chiar să mă omoare!...

Ii alunecă piciorul pe podele şi căzu moale pe pat, suspinând, lângă Apostol...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

5.

A doua zi Apostol Bologa se simţi ca după o beţie ruşinoasă. Îi era silă de sine însuşi parc'ar fi săvârşit o crimă... Se repezi de dimineaţă în cancelarie, găsi pretexte să ocărască pe cei doi slujbaşi şi chiar pe Petre... dar de lucru nu se putea apuca. Eşi pe-afară, căutând să fugă de remuşcări.

— Am năvălit ca o vijelie în viaţa ei, am răscolit-o şi nu m'am gândit decât la mine! îşi zicea într'una scârbit, rătăcind de ici-colo.

Apoi deodată îi răsări în ochi zâmbetul Ilonei, fericit, supus, strălucitor de iubire şi credinţă.

— Nu-ţi pare rău, Ilona? o întrebă dânsul, şovăitor.

— Nu! răspunse fata hotărît.

— Ai încredere în mine, Ilona? urmă el, tremurând.

— Da! răspunse ea cu înflăcărare.

In faţa ei râdea bucuria întreagă, netulburată de gânduri şi nepăsătoare de lume, triumfătoare şi ispititoare. Uitându-se lung în ochii ei, Bologa îi văzu inima toată, caldă, simplă, sălbatecă şi în căldura aceasta i se topi îngrijorarea încetul cu încetul. Înţelese că Ilona preţueşte mai mult decât toate tainele lumii şi o clipă sau poate mai puţin, i se păru că tot universul se preface deodată în neant, lăsându-l numai pe el cu ea în faţa lui Dumnezeu...

— Acuma însă trebue să plec — zise apoi fata — că azi am mai mult de lucru... să fac

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

ouă roşii, cozonaci, pască... Doar mâine e Învierea...

Mai zăbovi un minut parcă inima nu ar fi lăsat-o să se despartă de Apostol. Pe urmă fugi în casă, râzând... In acelaş moment Bologa auzi foarte desluşit din cancelarie, pe ferestrele deschise, glasul sergentului:

— Mi se pare că locotenentul nostru a pus ochii pe fata groparului...

— Ce-i drept, n'are gust rău — răspunse caporalul, râzând gros şi înfundat.

Apostol Bologa aruncă o privire spre ferestre şi deodată se însenină ca şi când ar fi găsit cheia înţelepciunii, şi mormăi:

— E cam de dimineaţă, dar... trebue!

Porni, fără se se mai uite înapoi, şi nici nu se opri până la poarta preotului Boteanu. In fundul ogrăzii, în uşa grajdului, popa vorbea cu cineva, în capul gol, cu spatele spre uliţă. Apostol deschise portiţa. Scârţâitul ţâţânilor făcu pe Boteanu să întoarcă îndată capul. Soarele îi umplu faţa de lumină... Mai aruncă două vorbe în grajd şi veni repede spre poartă. Când recunoscu pe Bologa, începu să zâmbească atât de vesel parcă nu l'ar mai fi văzut de pe băncile şcoalei, „cum ar fi trebuit să zâmbească acum o lună" — gândi Apostol fără să vrea.

— Apostole, Apostole, ai mai venit pe la noi?... Ce vânt bun te aduce? zise preotul, înduioşat.

Bologa îi strânse mâna, îmbărbătat de seninătatea lui, bolborosind cuvinte neînţelese. „Cât de străin a fost atunci şi acuma cât e de blajin!" îşi zicea, uimit de schimbarea preotului.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Haidem, Apostole, în veranda noastră țărănească! reluă Boteanu, cuprinzându-i mijlocul și îndreptându-se spre grădinița din fața casei.

Parcă acuma toată înfățișarea casei parohiale ar fi fost mai prietenoasă. In cerdac era o masă acoperită cu fața albă și trei scaune împrejur, iar pe stâlpi și pe parmaclâc vrejile și frunzele viței sălbatice își sorbeau verdeața.

— Poftește, Apostole, te rog! strigă popa, frecându-și mâinile cu mare bucurie. Ia loc aici... E foarte bine aici... Și preoteasa are să ne aducă pe dată niște cafele cu lapte cum n'ai mâncat nici pe la Pesta!... Scuză-mă numai o secundă, Apostole... o secundă!...

Apostol șezu, în vreme ce Constantin Boteanu se repezi în casă, să vestească pe preoteasă că a primit un oaspe... Cerdacul se răsfăța în căldura blândă a dimineții. Pe masă câteva muște se alungau împrejurul unei pete de cafea neagră.

— Deunăzi m'am supărat pe tine, părinte — zise Apostol către preotul care se întorcea mulțumit. Eram atât de amărât, poate mai amărât ca azi, și n'ai vrut deloc să mă înțelegi și nici măcar să-mi dăruești o vorbă bună!...

Imputarea din glasul lui Bologa înmoură o clipă fața preotului, ca și când i-ar fi reamintit o suferință. Răspunse mai blând, plecând ochii:

— Erai tare aprins, Apostole, iar eu deabia sosisem... Omul, când sufere, e mai egoist și nu simte suferința aproapelui... Numai moartea ne împacă aevea cu lumea și cu Dumnezeu!

— Iubirea nu? întrebă Apostol repede, aproape înfricoșat.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Iubirea cea mare şi adevărată e numai la Dumnezeu...

Din casă izbucniră deodată plânsete prelungi şi nătânge de copii. Pe uliţă trecea un detaşament de soldaţi, în direcţia frontului, obosiţi, abătuţi, cu capetele plecate, ca nişte vite mânate spre zalhanà... In cerdac însă ardea lumina soarelui ca un râs de fată frumoasă...

— Copilaşii... veşnic fără astâmpăr — murmură Boteanu cu alt glas. Şi biata preoteasă toată ziulica trebue să-i muştruluiască...

Apostol zâmbi. Preotul urmă iarăşi înviorat:

— Dar am auzit c'ai fost dus pe-acasă, Apostole?... De-aceea nu te-am mai zărit... O, Doamne!... Baremi pe-acolo n'a trecut războiul...

— Imi amintesc cât erai tu de studios în Năsăud, odinioară, Constantine — zise Bologa parcă i-ar fi fost frică să nu uite ceva. Şi mă gândesc cum te-ai putut obişnui aici, departe de lume, fără cărţi, fără oameni de seama ta?... Trebue s'o duci greu de tot?...

Popa Boteanu roşi, dar în aceeaşi clipă îi izvorî în ochi o lumină smerită care răspândea în jurul lui valuri de încredere şi simpatie. Răspunse fără şovăire şi cu un zâmbet de împăcare:

— Grea a fost lupta mea, Apostole, şi lungă a fost... Dar Dumnezeu m'a ajutat şi mi-a deschis inima şi m'a mângâiat... Căci viaţa e pretutindeni, în firul de nisip ca şi în sufletul omului... Şi pretutindeni oamenii au nevoe de milă, să dăruiască şi să primească. Sânt bune ele şi cărţile, însă numai viaţa poate să te apropie de Dumnezeu! Cât timp trăeşti între

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cărți și din ele, ți se pare că acolo-i toată înțelepciunea... Apoi, când eși în lume, îți simți sufletul trist și fără sprijin, măcar de-ai fi mistuit toate bibliotecile de pe fața pământului. Așa am pățit și m'am sbuciumat cumplit și am crezut că nu voi găsi alinare nicăiri... Pe urmă, încetul cu încetul, în mijlocul naturii, m'a luat puhoiul vieții și m'a dus prin suferințe și amărăciuni, înainte, fără să-mi dau seama încotro... Și așa, într'un ceas ori poate într'o singură secundă, m'am trezit cu sufletul plin de înțelegere! Am simțit puterea și slava și bunătatea lui Dumnezeu în inima mea și în simțământul acela am aflat deslegarea tuturor tainelor, Apostole!... De-atunci nu mai am nevoe de cărți, ci numai de Dumnezeu.. Ș'apoi Dumnezeu e mai aproape de omul simplu care trăește afară, în vârtejul vieții... Mult mai aproape!... Credința fuge de cărți și nu poate sălășlui statornic decât în sufletele care o doresc cu înflăcărare!...

Apostol Bologa îngână cu obrajii aprinși:

— Părinte, simt cuvintele tale în inima mea... le simt, părinte!

Preotul clătină din cap și zise tot zâmbind:

— Dintre toți oamenii, filozafii simt cel mai anevoie adevărul dumnezeiesc, pentrucă ei caută cu mintea cea slabă pământească pe Dumnezeu și nu cu inima credincioasă și atotcuprinzătoare! Când omul își uită obârșia cerească și scormonește în noroiu ca să afle rostul tainelor lui Dumnezeu, cum să se înalțe sufletul și cum să culeagă înțelegere și împăcare?

Intrebarea preotului pluti un răstimp în razele de soare, apoi se destrămă într'o tăcere prelungă. Apostol se uita în pământ, copleșit

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de o apăsare crâncenă. Popa Constantin stătea în picioare, la câțiva pași, cu fața în revărsarea de lumină... Deodată Apostol Bologa ridică ochii spre el, însetați și îndureraţi.

— Constantine — murmură Apostol cu o voce groasă ca și cum ar fi vorbit din adâncimile sufletului — eu toată viața m'am războit cu Dumnezeu!... Auzi? M'am luptat în fiece minut, căutându-l, adorându-l și blestemându-l! Am simțit totdeauna că am nevoe de Dumnezeu și Dumnezeu m'a chinuit îngrozitor!... Am avut clipe când l'am simțit în inima mea și nu l'am putut păstra acolo! De ce, părinte, nu l'am păstrat? De ce n'a alungat el îndoielile, toate, să nu se mai reîntoarcă niciodată?... Și fiindcă clipele acelea au fost nespus de fericite și pline de liniște, de-aceea am alergat fără odihnă, blestemând și cercetând pretutindeni... Lupta aceasta mă sugrumă mereu și frică mi-e că nu se va isprăvi niciodată, poate nici dincolo!....

Ochii lui Apostol se svârcoleau în lacrămi, cu licăriri desperate, așteptând parcă izbăvirea supremă dela omul din fața lor.

— Crede, Apostole, și Dumnezeu va coborî în inima ta, când va bate ceasul, și nu te va părăsi în veci veci lor! zise preotul cu un glas împletit numai din nădejde și îmbărbătare.

Bologa, ca și cum într'adevăr glasul i-ar fi picurat în suflet un balsam minunat, urmă mai liniștit, privind mereu în fața preotului:

— Vreau să cred... Și uneori îmi simt ființa curată și primitoare ca un potir! Dar zadarnic implor și zadarnic bat la toate porțile, nimeni nu-mi răspunde!... Cred, cred, părinte! Toate fibrele inimii mele numai credință râvnesc,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

chiar când mă sfâșie îndoelile și întrebările!... M'am războit cu ispitirile urii și le-am izgonit din sufletul meu... Sânt în stare să mă umilesc, să mă înjosesc și să-mi presar cenușă pe cap, numai să dobândesc un strop de credință neclintită...

Tăcu o clipă și apoi continuă cu o voce nouă:

— Mă plimb veșnic între două prăpastii, Constantine!... Veșnic, veșnic!... Prăpastie afară, prăpastie în sufletul meu... Și la fiece poticnire mă uit în fundul prăpastiilor... la fiece poticnire! Și așa a fost totdeauna... De câte ori nu mi-am dat seama că omul nu poate merge singur pe drumul vieții, fără o călăuză sigură, și totuș mereu am încercat!... Dar drumul vieții e plin de răscruci și la fiecare răscruce am fost silit să mă opresc, să chibzuesc și niciodată n'am nemerit calea cea dreaptă și m'am întors înapoi și nici înapoi n'am mai cunoscut drumul pe care am mers...

— Și eu am purtat crucea ta, Apostole, și Dumnezeu, când am fost mai desperat, mi-a trimis credința cea tare ca stânca și m'a mântuit! rosti preotul, limpede ca o vestire, trecând alături de el. Numai credința neclintită mântuește pe om aici și dincolo deopotrivă! Credința e puntea vie peste prăpastiile dintre sufletul sbuciumat și lumea plină de enigme, și mai cu seamă între om și Dumnezeu!... Numai în credința neclintită vei găsi și tu călăuza fără greș în viață, căci numai ea te poate îndemna la fiece pas și-ți poate spune în fiece minut cum să-ți împaci sufletul!...

Apostol Bologa plecase iar capul în pământ, ascultând cuvintele preotului ca o binecuvân-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

tare. Şi când tăcu Constantin, nici el nu mai zise nimic parcă în sufletul lui s'ar fi coborît aevea o călăuză fără greş...

Atunci intră în cerdac preoteasa, aducând în mână un coşuleţ cu pâine prăjită, iar după ea, servitoarea bătrână, păşind cu mare băgare de seamă ca să nu se verse ceştile pline, aşezate pe o tavă de lemn înflorit.

— Pune-o colea binişor! şopti preoteasa după ce zâmbi cu sfială spre Bologa.

— Încă n'ai cunoscut pe preoteasa mea, Apostole? întrebă deodată preotul cu mândrie. Poftim, priveşte-o şi spune-mi dacă ai mai văzut aşa căprioară drăgălaşă?!...

— Vai, Constantine, nu ţi-e ruşine? zise preoteasa, roşind până 'n vârful nasului şi făcând semn servitoarei să plece.

Preoteasa era durdulie, plină de sănătate, cu obrajii bucălaţi şi cu nişte ochi verzi spălăciţi şi foarte blânzi. Apostol îi sărută mâna murmurând câteva cuvinte.

— Acuma o să ne ierţi, domnule — adăogă preoteasa, mereu roşie de ruşine, aranjând masa. Că la ţară şi ca 'n războiu... Altădată aveam şi noi mai bine, dar cât a fost popa internat, cătanele ne-au prăpădit...

— Lasă că-i bine, căprioară — zise Boteanu mângâind-o cu drag. Că doar Apostol nu-i străin... Ehe, tu erai în faşe, când noi puneam lumea la cale în Năsăud!...

Preoteasa mai stătu până ce se aşezară la masă, având mare grijă să spună că ea a potrivit cafelele, dar să mai poftească zahăr ori şvarţ dacă nu li se pare bună, apoi se scuză, roşind din nou, fiindcă în casă se porniseră iar nişte scâncete subţiri, şi eşi zâmbind foarte încurcată...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— O femee rară, Apostole — începu îndată preotul cu o voce caldă de iubire. Ea a fost norocul meu... Am cunoscut-o la un bal de teologi în Gherla, binecuvântat fie balul acela!.... Dealtfel e chiar fata înaintașului meu de-aici care a murit în anul când ne-am căsătorit. Soacra trăește... aici, la noi... Nu-ți poți închipui tu ce înseamnă o femee care te iubește aevea, până la sacrificiu.... Preoteasa mea e dintre femeile acelea, Apostole! Când ți-oi povesti odată pătimirile noastre, ai să înțelegi poate de ce o iubesc din tot sufletul... Las că e și fată cultă, a învățat patru ani la Blaj...

Apostol îl întrerupse brusc, înfigându-și privirea în ochii lui:

— O iubești mult... ca și pe Dumnezeu?

Boteanu rămase o clipă uimit, cu linguriță răzimată în fundul cestii. Apoi răspunse hotărât, aproape solemn:

— Da... mult, ca și pe Dumnezeu!... Iubirea e una și nedespărțită, întocmai ca credința! Inima mea cuprinde în aceiași iubire pe Dumnezeu și pe tovarășa vieții mele și pe mama copiilor mei!... Prin iubire adevărată sufletele unite se apropie de tronul Atotputernicului...

In ochii lui Apostol se aprinse atunci o strălucire așa de mare că preotul Constantin de-abia își putu stăpâni mirarea...

6.

Apostol Bologa se întoarse la cancelarie liniștit și se așternu pe lucru cu o sârguință de om care și-a potrivit viața pe ore și minute.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistetransilvania.ro/mdrr1901-1932

numai din când în când svârlea ochii pe fereastră parcă ar fi aşteptat pe cineva, dar fără poartă, posomorât şi cu o legătură în mână, sigur că cel aşteptat va sosi negreşit la timp...

Pela unsprezece groparul Vidor intră pe poartă, posomorât şi cu o legătură în mână. Atunci Apostol se sculă dela biurou şi aşeză tocul pe călimară. Doar degetele îi tremurau puţin. Uşa cancelariei era deschisă şi în curând groparul apăru în prag, dând bună-ziua ofiţerului, ca totdeauna. Bologa răspunse simplu, adăogând fără să mai aştepte obişnuitele întrebări despre pace ale bătrânului:

— Aş dori să-ţi vorbesc ceva... ceva foarte important... acuma... numai decât...

Groparul, curios, vru să intre în cancelarie, dar Apostol îl opri:

— Dincolo... la mine... Vin şi eu îndată!...

— Bine, prea bine — zise Vidor, uitându-se nedumerit spre cei doi gradaţi, ca şi când ar fi vrut să citească vreo explicaţie pe feţele lor. Bine... Atunci mă duc să dau fetei legătura şi viu....

Apostol rămase lângă biurou, în picioare, până ce văzu pe Vidor intrând în odaia de dincolo, pe urmă trecu şi el, fără şovăire, dregându-şi puţin glasul, în mers. Pe faţa groparului citi un fel de spaimă amestecată cu şiretenie.

— Bade — vorbi Bologa hotărît — mi-e dragă Ilona şi vreau s'o iau de nevastă, dacă vrea şi ea şi dacă mi-o dai şi d-ta!...

Groparul Vidor se uită lung în ochii lui, fără să clipească, şi nu răspunse, parcă n'ar fi înţeles nimica sau ar mai fi aşteptat lămuriri.

— Imi trebue răspunsul acuma, numai de-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cât! continuă Apostol enervat puțin de tăcerea bănuitoare a țăranului. Să nu crezi că mi-a trăznit prin cap așa... M'am gândit bine și am cumpănit...

Vidor întoarse ochii spre ferestrele dinspre ogradă, oftă, se scărpină în ceafă, clătină din cap și apoi zise rar, uitându-se cam pieziș la ofițer:

— De... domnule locotenent, vorbă mare ai spus, recunosc, că știm și noi omenia și cuviința, măcar că sântem oameni de rând cum ne-a lăsat Dumnezeu.... Apoi, nu zic, ți-o fi ea dragă d-tale, fata, dar și eu sânt om bătrân și am pățit multe și cu lingura cea mare am înghițit necazurile și de-aceea cred că nu-i pentru d-ta fetișcana noastră... Că ea, sărăcuța, nici avere n'are, nici învățată nu-i și nici cum nu se potrivește cu d-ta, domnule locotenent!

— Fiindcă mi-e dragă, ne potrivim — murmură Apostol tulburat, ca și cum n'ar fi așteptat împotrivire.

Groparul se mai scărpină în cap, mai cercetă din ochi într'ascuns pe locotenent, mereu nehotărît și bănuitor. In sfârșit merse la ușă și, din prag, strigă:

— Ilona!... Ilona!... Ia vino 'ncoace, iute!...

Fata sosi îndată, întrebătoare, cu degetele murdărite de vopseaua ouălor roșii. Când îi spuse tatăl său că ofițerul o cere de soție, se spăimântă, se uită la Bologa și izbucni în lacrămi. Groparul stărui să răspundă „domnului locotenent", dar toate fură înzadar: Ilona plângea și nici în ruptul capului nu vroia să deschidă gura.

— Ne pierdem vremea de pomană, domnule locotenent — zise în cele din urmă Vidor cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dispreț. Muierea tot muiere, din lacrămi n'o scoți nici cu șase boi... Dealtminteri ce să mai lungim vorba, că fata trebue să facă precum îi poruncesc eu!...

Se mai uită o clipă în ochii lui Apostol, apoi se duse la el cu mâna întinsă, rostind apăsat:

— Mare cinste ne faci, domnule locotenent... De-acu numai să fie într'un ceas bun și cu noroc și să trăiți!

Apostol, luminat de bucurie, se apropiă de Ilona care își acoperise obrajii cu șorțul, plângând mereu înăbușit.

— Ilona! șopti el mișcat. Vrei să fii mireasa mea, Ilona?

Ea își desvăli fața și-i răspunse printr'o privire fierbinte, izvorâtă din plâns și împodobită cu un surâs de fericire. Și Apostol o sărută, fără sfială, pe obrajii umezi de lacrămi...

— Atunci să mergem degrabă la preotul satului să ne logodească! zise Bologa, simțind pe buze gustul lacrămilor ei. Vă aștept în cancelarie...

Se reîntoarse la biurou, mai liniștit de cum venise... Peste o jumătate de ceas groparul bătu la ușă, vestindu-l că sânt gata de plecare. Atât Vidor, cât și Ilona se îmbrăcaseră în haine de sărbătoare. Apostol observă că fata își pusese năframa verde de ieri și mai ales lăibărașul de catifea roșie care-i rotunjea sânii.

Preotul Boteanu se cruci de mirare când se pomeni iar cu Bologa, și încă întovărășit de Vidor cu fata... Intrebă, cu glas puțin îngrijorat:

— Ce-i, Apostole?... Ce s'a întâmplat?... Că doar nici trei ceasuri n'au trecut...

— Tu m'ai învățat, părinte, și ne-am grăbit

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să-ți cerem binecuvântarea! zise Apostol zâmbind.

Boteanu, nedumerit, îi pofti în odaia unde odinioară a primit pe Apostol și ceru nerăbdător explicații. Când află hotărîrea lui Apostol, se uită pe rând la toți trei, neputându-și ascunde mirarea. Apoi se scuză pentru o secundă, eși afară, de sigur să spuie și preotesei ce minune s'a întâmplat, și reveni cu patrafirul, crucea și cartea de rugăciuni.

— Dacăc-i așa, să ne rugăm Domnului să vă blagoslovească unirea — murmură preotul, foarte blând, deschizând cartea.

Citi rugăciunile obișnuite, căutând să le înveștmânteze în cât mai multă evlavie și solemnitate. Pe urmă sărutară cu toții crucea, iar tinerii se îmbrățișară... Preotul mai adaogă câteva cuvinte, îndemnând mai cu seamă pe Ilona să prețuiască norocul ce i l'a trimis Dumnezeu și să se silească a fi vrednică de bucuria care i se hărăzește din mila Cerului. Fata plânse și groparul se înduioșă...

— Acuma însă poftiți și luați loc, să cinstim cu un pahar de vin ceasul acesta de fericire, cum e datina strămoșească! zise Boteanu scoțând și împăturind patrafirul.

Ca și cum ar fi fost aranjate toate pe rotile, pe dată sosi servitoarea cu sticla plină și cu paharele, și peste câteva clipe însăși preoteasa, strălucitoare de nerăbdare.

— Uite, căprioară, prietenul nostru și-a ales mireasă pe Ilona! strigă preotul, cu totul vesel, umplând paharele.

Preoteasa felicită pe Apostol și-i lăudă pe Ilona că-i fată cuminte și... In glasul ei însă era atâta uimire că Apostol nici nu îndrăzni

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

să răspundă şi se bucură când „căprioara" trecu la Ilona, s'o descoase şi să-şi astâmpere curiozitatea prin fel de fel de întrebări...

După ce preoteasa se mai potoli, Boteanu le spuse o veste grozavă pe care adineaori, îndată ce a plecat Apostol, i-a adus-o un soldat ce se află în gazdă pe-aici, prin vecini... Soldatul tocmai se întorcea din Făget şi acolo a aflat că azi-noapte au fost prinşi, nu se ştie unde, trei bieţi ţărani despre care se zice că sânt spioni şi că au trimis anume ştiri de însemnătate vrăjmaşilor, prin front... Groparul interveni degrabă cu lămuriri mai complecte: el a văzut cu ochii pe cei arestaţi... Generalul cel mare şade doar în casa cumnatului din Făget şi cumnatul, fiind şi primar, ştie tot ce se face şi ce se petrece... Adevărul este că de acum două săptămâni a venit porunca prin sate, să nu mai iasă nimeni, nici cu vitele şi nici după lemne pe-aproape de front, dar oamenii, nătângi şi proşti, nu înţeleg de vorbă bună şi parcă înadins numai peacolo umblă... Militarii au tot închis ochii şi s'au mulţumit să-i ia la goană... De vreo câteva zile însă divizia face pregătiri mari pe front, nu se ştie cu ce scop şi din ce pricină. Şi atunci au băgat de seamă că orice ordin se dă aici şi orice mişcare, peste o zi-două ajunge şi la cunoştinţa duşmanului... Insfârşit s'a zis că trebue să fie pe-aici spioni, iar spionii nu pot fi decât tocmai ţăranii care, în ciuda poruncilor straşnice, se vâră mereu prin zona frontului. Aşa au pus mâna azi-noapte pe trei şi i-au adus între baionete la Făget. Generalul e atât de mânios că a poruncit să-i spânzure pe toţi trei, ca să dea o pildă straşnică. Mâine are să-i

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

judece Curtea Marțială și, dacă generalul cel mare a poruncit, apoi de bună seamă că o să-i și spânzure...

— Cumnată-mea, săraca, a plâns ca o nebună de mila lor — sfârși groparul. Doi sânt din Făget, oameni cunoscuți, români, iar unul e de-aici, dela noi... Bietul Horvat, domnule părinte, că trebue să-l știi, de pe ulița gării... Vai de capul lui! Mă bătea gândul să-i spun nevestei sale, dar nu știu.... parcă mi-e groază!... Și iacă așa!... Tocmai era să-i povestesc dumnealui, domnului locotenent, dar cum m'a luat cu fata, am și uitat, uita-m'ar moartea!...

— Doamne iartă-ne păcatele și apără-ne de primejdii! murmură preotul, închinându-se cu evlavie. Moartea ține praznic mare în vremurile de azi... O, Doamne, neînțelese sânt și prea înțelepte hotărîrile Tale! Fie-ți milă de slăbiciunile noastre și nu ne lăsa fără mângăere acum și pururea, Amin!

Apostol Bologa își făcu cruce de trei ori, cu ochii muiați în lacrămi, cu inima însângerată de o milă mare...

La plecare, preotul îi strânse mâna prelung și-i zise:

— Apoi să vii negreșit la Inviere, Apostole... să-ți mai întărești inima și credința în Dumnezeu, că vezi bine cât de cumplite-s vremurile și câtă nevoe are sufletul omului de sprijin și de îndurare!...

— Negreșit! răspunse Apostol din toată inima.

După amiaza trecu ca părerea, în cancelarie, la lucru... Seara, la cină, spuse și lui Petre că se va însura cu Ilona. Ordonanța îi ură noroc numai cu jumătate gura; aflase vestea dela

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

însăşi Ilona şi nu putea pricepe cum să iea „domnişorul" de nevastă o ţărăncuţă şi săracă şi proastă, când ar fi găsit atâtea fete de boer, numai să fi întins un deget...

Porunci seara soldatului să-l trezească la vreme pentru Inviere... Pela miezul nopţii se deşteptă în alintările Ilonei:

— Scoală, leneşule... Aide să nu pierzi tocmai Invierea!...

Până să se desmeticească, fata dispăru fără sgomot... Se îmbrăcă în grabă. Răcoarea nopţii îi învioră paşii. Cerul era senin, vânăt, şi stelele pâlpâiau ca nişte luminiţe pe bolta unei imense catedrale...

Curtea bisericii era plină de oameni şi totuşi mai soseau mereu, care singurateci, care în pâlcuri... Bisericuţa de lemn, veche, lăsată într'o parte şi proptită cu bârne ca să nu se dărâme, cu turnuleţul răsucit puţin, cu uşa atât de joasă că trebuia să te pleci intrând, deabia se deosebia în întunerec dintre pomii bătrâni care-şi întindeau ramurile, ca nişte braţe ocrotitoare, până deasupra acoperişului... Dinlăuntru, ca dintr'o peşteră, se auzia un glas chinuit, mormăind când trăgănat şi dureros, când aspru şi ascuţit...

— E prea devreme — şopti cineva lângă Bologa — căci părintele slujeşte aşa fel încât tocmai când se crapă de ziuă să isprăvească liturghia!

— Mai bine prea devreme, decât să n'ai loc nici măcar în curtea bisericii — răspunse altul cu imputare.

Oamenii se îmbulzeau, şopteau... Ici-colo se stăpâneau râsete înăbuşite... Întunerecul începea să se îmblânzească...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Însfârșit ușa bisericii se lumină și peste câteva minute, preotul, cu evanghelia pe braț și cu o lumânare aprinsă în cealaltă mână, se ivi în prag... Zeci de lumânărele se întinseră, nerăbdătoare, spre preotul în odăjdii strălucitoare și în curând curtea bisericii se umplu de luminițe, galbene, plăpânde, ca o ceață sfioasă de suflete care așteaptă, tremurând, la porțile cerului, glasul izbăvirii...

Printre țăranii ce se înghesuiau în jurul preotului, Apostol Bologa văzu și mulți soldați, cu fețele transfigurate de evlavie, bolborosind rugăciuni fierbinți. Dar mai ales se miră, zărind, la oparte, cu lumânărica aprinsă, pe sergentul ungur dela cancelaria lui...

Apoi începu slujba... Preotul Boteanu cânta blând, cu glas subțire, cu ochii închiși sau ridicați spre înălțimile cerești... Lumina juca pe fața lui slabă, dându-i înfățișarea unui sfânt dintr'o icoană veche... Imprejurul lui Apostol buzele oamenilor, uscate, se mișcau repede, nesățioase... Fumul de tămâie se răspândea în valuri albastre și credincioșii îl sorbeau cu bucurie ca o mireasmă din altă lume...

... S'ascultăm Sfânta Evanghelie! cântă preotul, trăgănat, uitându-se peste capetele mulțimii cu o privire care parcă vestea o taină nouă.

Toată lumea căzu în genunchi... Apostol asculta dus, cu ochii pe buzele preotului... Cuvintele se legănau, pluteau și se împreunau într'o melodie stranie care-i picura în suflet nemărginită încredere. Incet, în neștire, plecă fruntea în pământ, simțindu-și inima copleșită de ceva nespus de amar... Apoi deodată auzi iar glasul preotului, triumfător, și puternic, vesel ca o trâmbiță de argint:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Hristos a înviat din morţi...

Apostol sări în picioare. Toţi oamenii cântau, cu feţele albe de bucurie. Şi glasurile fâlfâiau ca nişte steguleţe de pace şi se ridicau în văzduhul limpede şi se înălţau tot mai sus, până la tronul mângăerilor cereşti...

7.

In Duminica Paştilor avu mai mult de lucru la cancelarie, totuş la prânz făcu o pauză şi luă masa împreună cu Vidor şi cu Ilona... Groparul îi povesti a doua oară, cu amănunte noui, despre cei trei ţărani arestaţi şi, muncit de curiozitate, se repezi după amiazi până la cumnatul său, să mai afle noutăţi. Putea acuma pleca liniştit, fiindcă nu mai avea grija fetei.

— De-aci înainte ai s'o păzeşti d-ta mai straşnic decât mine — zise către Bologa, clipind şiret.

Spre seară, înainte de-a se întoarce groparul din Făget, se auzi prin sat că cei trei împricinaţi au fost osândiţi la moarte de Curtea Marţială şi că chiar mâine vor fi spânzuraţi. Vestea umplu de groază pe săteni şi pătrunse ca o ştafetă sinistră prin toate casele, mohorând bucuria sărbătorilor...

Totuş groparul Vidor aduse şi noutăţi. Mai întâi că osândiţii vor fi executaţi într'adevăr mâine dimineaţă, înainte de răsăritul soarelui. S'au dus rudele, cunoscuţii lor şi au îngenuchiat şi au plâns în faţa generalului, să-i ierte, să-i fie milă... Aş! Generalul e foc şi i-a alun-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

gat cu jandarmii... Pe urmă alta: azi-noapte au mai fost arestați încă patru oameni, tot din Făget și tot în zona frontului, iar mâine o să-i judece și pe aceștia...

— Insfârșit, se vede că generalul și-a pus în gând să ne spânzure pe toți, rând pe rând — oftă groparul, foarte posomorât.

Se mai duse pe la vecini să le povestească nenorocirea ce s'a abătut asupra oamenilor din senin, dar se întoarse degrabă acasă, se schimbă și plecă iar la Făget.

— Poate să le fiu de folos bieților oameni, cu meseria mea — zise, luându-și rămas bun dela Apostol și Ilona, închinându-se. Doamne, ce năpastă!... Doamne ferește!....

A doua zi Vidor veni acasă, la amiazi, numai să dea de știre că cei trei au fost spânzurați într'o branițte, la marginea șoselei, jumătate calea între Lunca și Făget.

— Nici nu le-au ridicat spânzurători — povesti groparul plângând ca o babă. I-au agățat ca pe niște câini, pe câte-o cracă de copac... Am vrut să le facem groapă, cum se cuvine creștinilor, dar nu i-au coborît din streang... Zice că-i porunca să atârne acolo trei zile și trei nopți, să-i vază toată lumea și să se învețe minte!... Doamne, Doamne apără-ne! Până ce le-au pus lațul de gât, s'au jurat bieții oameni că nu-s vinovați... Parcă a vrut cineva să-i asculte?... Ordin și iar ordin!... Și uite-așa, a doua zi de Paști! Doamne, mare ești și mare-i mila ta, Doamne!... Și mai sânt patru închiși!...

Porni numai decât înapoi, spre Făget, fără să iea ceva în gură, cu ochii arși de lacrămi, gârbovit de spate ca și cum într'o zi ar fi trăit zece ani.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Peste vreo două ceasuri, tocmai pe când Apostol era mai ocupat, năvăli în cancelarie căpitanul Klapka, strigând:

— Bologa! Fericitule!... Ai sosit din concediu?... Demult?... A, fericitule... fericitule!... Dar baremi eşti sănătos acuma?...

Imbrăţişă zgomotos pe Apostol, copleşindu-l cu întrebări. Era puţin slăbit la faţă, numai bărbuţa de miliţian părea mai blondă, mai rară şi mai neîngrijită... După câteva minute, Bologa îl pofti dincolo, să vorbească mai în tihnă. Acolo găsiră pe Ilona, care nu mai lăsa pe Petre nici să intre în odae, geloasă şi dornică să-şi servească ea singură logodnicul şi să-l îngrijească. Klapka, văzând-o, nici una nici două, o luă strengăreşte de guşă, alegându-se cu o palmă zdravănă peste mână.

— Aa? Aprigă fetiţă! murmură căpitanul uimit. Ce-i drept, loveşte ţapăn!... Dar cine-i frumoasa, Bologa?... Ehei, bine o duci tu aici! De-aceea nu-ţi mai pasă de noi!...

— E logodnica mea — zise Apostol zâmbind.

— Cum? Logodnica... ta? întrebă Klapka complect zăpăcit. Bine dar asta-i... asta-i nebunie, Bologa!... Iartă-mă, poate că sânt bădăran, totuş... nu pricep! Nu pricep nimic!...

— Ei, dacă ar pricepe omul toate câte nu le pricepe, ce farmec ar mai avea viaţa? răspunse Bologa vesel. Mai bine şezi colea, odihneşte-te puţin şi să ciocnim ouă roşii, că e a doua zi de Paşti!...

Şi, în vreme ce Klapka se aşeză la masă, aiurit, Apostol eşi în tindă şi se reîntoarse apoi împreună cu Ilona care aducea o farfurie cu ouă roşii şi alta cu pască şi cozonac. Căpitanul se sculă în picioare, şi foarte galant şi încurcat, zise către Ilona:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/indir1901-1932

— Adineaori am fost rău-crescut... dar n'am știut că... am crezut că... să mă ierți...

Deși nu știa boabă nemțește, Ilona înțelese cam ce vrea Klapka, se uită la el lung și apoi pufni într'un râs atât de vesel că amândoi bărbații râseră împreună cu ea.

— Fetița... adică logodnica ta e mare strengăriță! zise Klapka după ce Ilona fugi afară să râdă în voie. Ori cum — adăogă pe urmă serios — logodna asta e un mister, pentru mine, firește...

— Și pentru mine! șopti Apostol cu o fâlfâire de entuziasm. Dar nu numai logodna, ci toată viața, începând cu sufletul meu, și sfârșind cu infinitul înstelat!...

Căpitanul îi aruncă o privire mirată și reluă nehotărât:

— Bine... așa se zice... Astea-s dintre vorbele mari pe care toți le simțim și nimeni nu le înțelege aevea... Logodna însă e ceva material, e un fapt precis. Ceeace nu pricep în logodna aceasta sânt motivele care te-au îndemnat să-ți legi viitorul cu o fetiță, nostimă, negreșit, dar necivilizată... Insfârșit un om ca tine ce poate găsi într'o țărăncuță, și încă unguroaică? Uite, asta nu pricep, dragul meu!...

— Sufletul e același la țărancă și la contesă — răspunse Bologa cu mai multă însufletire. Cel puțin în privința cuprinsului... Numai forma a schimbat-o civilizația. Și ești sigur că schimbarea s'a făcut întru fericirea omului?... Nu, nu, eu cred că civilizația a falsificat pe om și l'a înrăit; omul primitiv e bun și drept și credincios, deaceea e mult mai fericit ca omul civilizat!... Imensei majorități a omenirii civilizația nu i-a dăruit până azi decât

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

războiul care pune față în față milioane de oameni și care ucide mii și mii de suflete într'o secundă! Binefacerile civilizației se răsfrâng numai asupra câtorva privilegiați suferind de plictiseală și de spleen. Pentru o mie cinci sute de milioane de oameni civilizația e o pacoste, dacă nu chiar un rafinat sistem de robire!...

— Oare fără binefacerile civilizației ai mai putea tu însuți să te ridici împotriva lor? întrebă Klapka cu un surâs.

— Atunci n'aș fi simțit nevoia să le disprețuesc și aș fi fost desigur mai fericit! strigă Apostol îndârjit. Civilizația d-tale stârnește în bietul sufet omenesc numai întrebări, dar nu e în stare să-ți ofere nici un răspuns! Fiece „cucerire" a civilizației a dărâmat câte-o bucățică din fericirea omului până ce nu i-a lăsat în suflet decât un morman de ruine... In locul credinței a pus formule, chiar pe Dumnezeu ar vrea să-l vâre într'o formulă ingenioasă, iar pe urmă să-și frece mâinile și să zică: „Poftim, am cucerit și pe Dumnezeu!"... Insăși muzica divină care e viața, a tot despicat-o și a explicat-o, încât azi sărmanul om „civilizat" nu mai știe încotro s'o apuce, desgustat și de sine însuși... Mi-e scârbă de civilizație, căpitane! Zece mii de ani de civilizație nu prețuesc cât o singură clipă de adevărată împăcare sufletească!

Klapka îl asculta din ce în ce mai nedumerit, își smulgea bărbuța, nerăbdător, gândindu-se mereu să-l întrerupă și să-i spuie că pentru altceva a venit el aici...

— Dragă Bologa, eu... — încercă Klapka să zică.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dar Apostol, grăbit parcă i-ar fi fost frică să nu-și piardă șirul sau parcă ceeace spunea îl apăsa pe suflet și vrea să scape mai repede de apăsare, continuă:

— Numai un moment, căpitane... Să înmormântez civilizația în inima mea, definitiv! Ea mi-a zdrobit viața și m'a chinuit douăzeci de ani neîncetat... Ea m'a îndemnat să-mi călăuzesc viața după concepții și formule și principii. De câte ori viața trăgea cu buretele peste construcțiile mele neroade, îmi făceam altele mai năzdrăvane și mă mândream că eu... Eu, cu e mare, am izbutit să-mi croesc soarta, să mă pun de-a curmezișul vieții și a lui Dumnezeu!... A trebuit să mă izbesc cu capul de toți pereții până să mă smulg din ghiarele rătăcirilor, până să mă regăsesc pe mine însumi, sufletul meu însetat de Dumnezeu și de fericire!...

— Da... da... omul are nevoe de un sprijin sufletesc — murmură căpitanul.

— Așa-i, zise Bologa stăruitor, ca și cum aprobarea l'ar fi întărit. Așa-i?... Așa-i?... Un sprijin, căpitane!... Credință, multă, nesfârșită, oarbă... Credința-i Dumnezeu, căpitane!...

Atunci însă, parcă exuberanța l'ar fi rușinat, se uită la Klapka o clipă și urmă cu alt glas, foarte schimbat:

— Vorbesc, vorbesc și... Nu te supăra! Mi-e plină inima... Te rog! adăogă zâmbind și arătând farfuriile de pe masă. Sânt făcute de logodnica mea... O cheamă Ilona... Șezi! De ce stai în picioare?...

Se așezară amândoi. Klapka îmbucă din pască și vorbi mestecând:

— Imi aduc aminte când ai fost pe la mine.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pe front... Ştii, când cu ofiţerul român?... Cât erai de sbuciumat... Am crezut că te-ai supărat pe mine fiindcă nu m'am entuziasmat de planurile tale de fugă... Ţii minte? Ai plecat furios...

— Da... furios — zise Apostol dând din cap.

— Ai avut noroc cu boala — reluă căpitanul înghiţind un gălbenuş tare. Nu ştiu de ce am avut şi mai am încă presimţirea că te-ar prinde dacă ai încerca să treci dincolo... Nu ştiu... De-aceea îţi port mereu de grije. Poate că-i o superstiţie... Oricum, te-ai născut într'o zodie cu noroc, Bologa!... Mai întâi pentrucă ai scăpat de front... Aici parcă nici n'ai fi în războiu...

— Adevărat, parcă nici n'ar exista războiul! făcu Bologa cu un surâs mulţumit. Sânt ca un funcţionar bătrân ori ca un cal de tramvaiu. Toată ziua cu aceleaşi registre şi foi de muniţii... notez, controlez, adun... O maşină de cancelarie... Adevărat! Nu mă mai gândesc la războiu şi chiar la nimic... In realitate fericirea îngustează cumplit orizontul omului, nu crezi?...

— Poate... In orice caz pe front n'ai răgaz să uiţi unde te afli — zise Klapka, oftând şi plecând ochii în care apăruse o îngrijorare grea. De vreo zece zile avem fierbere şi pregătiri şi ordine peste ordine încât te trec sudori reci... Ce-o fi, Dumnezeu ştie, vom ataca noi sau aşteptăm atacul lor?... Am fost azi pela cartier, chiar de-acolo vin... Toţi sânt muţi şi gravi şi ridică din umeri, să-i iea dracul pe toţi!... Şi pretutindeni o vigilenţă extraordinară, mai ales că în ultimele zile au început oamenii să dezerteze la duşman pe capete, cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

deosebire românii... Numai azi-noapte am aflat c'ar fi șters'o vreo cinci infanteriști, așa că-ți închipui ce-i pela noi!...

Klapka se uită la Apostol cercetător, ca și cum ar fi vrut să vază ce impresie i-au făcut știrile acestea. Apostol însă asculta liniștit și în ochii lui pâlpâia blând numai milă și tristețe. Căpitanul continuă cu mai multă inimă:

— Și aici... cu civilii.... Ai zice c'a turbat generalul. Am văzut, trecând spre Făget... Sânt trei spânzurați, la marginea șoselei, într'o pădurice... Mi-am adus aminte de pădurea spânzuraților... Până și calul meu s'a speriat și a pornit într'un galop nebun... Acuma, la întoarcere, nici n'am mai venit pe șosea, ci am luat-o pe linia drumului de fier, ca să nu mai văd grozăvia ceea... Și Curtea Marțială deabia și-a început activitatea! Tocmai când să plec încoace am auzit c'ar mai fi condamnat pe patru țărani... Un ceas a durat judecata și într'un ceas patru spânzurați!

Căpitanul tăcu iar, așteptând parcă ceva. Ochii lui Bologa, înecați în lacrămi, îl priveau lung, fix, adânc.

— Dar tot la cartier — zise Klapka după o pauză, cu fața înseninată puțin — am aflat că vor să retragă pe toți soldații români din front și să-i trimită aiurea... Nu știu dacă și pe ofițeri... Dacă ar fi adevărat, ai putea răsufla și tu liniștit!... De-aceea trebue să te astâmperi acuma. Bologa — adăogă deodată cu căldură. Să fii mulțumit că ești aici și să aștepți norocul... Ți-am mai spus cu odinioară că norocul e salvatorul nostru...

— Da... norocul și Dumnezeu — îngână Apostol turburat, închizând pleoapele încât două

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şiroaie subţiri de lacrămi i se rostogoliră pe obrajii palizi şi alunecară pe piept, însemnând două pete sărate deasupra buzunarelor tunicii verzui. Acuma nu mai vreau nimic... Acuma Dumnezeu îmi poartă de grije şi mă călăuzeşte... Cum va orândui Dumnezeu, aşa voi face, căci toate speranţele mele în Dumnezeu s'au adunat... numai Dumnezeu...

Klapka se ridică, vesel, cu o explozie de bucurie şi-l îmbrăţişă, strigând:

— Ei, atunci pot să-ţi mărturisesc că numai pentru aceasta m'am abătut pe-aici, Bologa!... Te ştiam nebun şi muream de frică să nu cazi în capcană!... Dacă ai şti ce bucurie mi-ai făcut, m'ai săruta!... Slava Domnului, de-aci încolo n'am să mai tremur de câte ori văd vreun arestat pe front...

Apostol Bologa îl sărută, mişcat, pe obraji...

In aceiaşi seară sosi ordinul ca Petre să se prezinte în douăzeci şi patru de ore la regiment; în locul lui, regimentul va pune alt soldat la dispoziţia locotenentului Bologa. Când află Petre, rugă pe Apostol să nu-l lase şi toată noaptea o petrecu citind Visul Maicii Domnului şi zicând rugăciuni. A doua zi însă trebui să plece... Fiindcă Apostol rămase mâhnit, Ilona îl asigură că nu mai are nevoe de ordonanţă de vreme ce ea e lângă el, gata să-l urmeze oriunde, chiar pe front...

Groparul veni după-amiazi, zdrobit şi în loc să mai povestească ce-a văzut, mormăi plângând:

— Acuma sânt şapte... şapte... şapte...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

8.

Apostol Bologa își zicea și simțea că acuma cea mai mare nenorocire pentru el, ar fi despărțirea de Ilona. I se părea că viața lui începe undeva, departe, dar deabia dela Ilona se luminează ca o odăiță plină de soare și de bucurie. O fericire simplă, tumultoasă și copilărească îi sălășluia în suflet... Stătea în cancelarie, lucra cu râvnă de slujbaș conștiincios și vremea îi trecea repede, pentrucă la sfârșit îl aștepta Ilona. Iubindu-se, făceau numai planuri de viitor. Apostol îi zugrăvea cum are s'o învețe carte, cum va îmbrăca-o mai frumos ca orice doamnă și cum va fi ea cea mai frumoasă femee din lume... Ilona, firește, asculta fermecată, se învoia la toate, dar îi cerea mereu să-i jure că o iubește și că niciodată n'are să se uite, nici cu coadă ochiului, la altă femee....

Joi după amiazi, exact la ora patru, Apostol își întrerupse lucrul la biurou și trecu la Ilona să-i spuie c'a hotărît să facă nunta în Parva, cu alaiu mare și cu lăutari, iar de cununat să-i cunune preotul Boteanu... Nu apucă să sfârșească. Pe ulița hopuroasă se auzi duduitul unui automobil ce se apropia în goană. Bologa, mirat, se duse la fereastră și văzu că mașina oprește brusc în fața casei. Se întoarse spre Ilona, întrebător. In ochii ei, peste rămășițele bucuriei, lucea o spaimă.

— Du-te repede că te caută pe d-ta! șopti ea, agățându-i-se de braț.

Apostol eși, nedumerit, în ușa tinzii. Pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

poartă tocmai intra un plutonier înalt, deşirat, cu faţa cenuşie şi uscată, fără mustăţi şi cu nişte favorite sure. Lui Apostol i se păru cunoscut, dar nu-şi amintea de unde?

— Ordin urgent dela Excelenţa Sa! raportă plutonierul, salutând respectos, cu glas moale şi totuş aproape obraznic şi poruncitor.

Intinse un plic... Bologa se uită întâi la plic, apoi la plutonieor şi, gândindu-se unde a mai văzut pe plutonierul acesta cu faţa cenuşie, zise:

— Aştepţi răspuns?

— Da, domnule locotenent, răspuns foarte urgent! zise plutonierul mai poruncitor parcă şi salutând din nou.

Desfăcând plicul, Apostol nu se putu stăpâni să nu întrebe, nervos:

— Te-am mai văzut undeva pe d-ta, plutonier!... Unde serveşti, la ce biurou?

— La pretura diviziei — răspunse plutonierul cu un zâmbet urât.

— Da? mormăi locotenentul, tot nedumerit, fiind sigur că l'a văzut aiurea, undeva, şi necăjit că nu-i vine deloc în minte unde anume.

Işi aruncă ochii în foaia de serviciu, iscălită de un aghiotant. Era invitat să se înfăţişeze imediat la comandantul diviziei spre a primi ordine.

— Bine — zise Bologa liniştit. Voi veni mâine dimineaţă căci acuma tot e târziu şi până să ajung eu acolo, Excelenţa...

— Aveţi maşina la dispoziţie, domnule locotenent — îl întrerupse plutonierul, stăruitor. Chiar am ordin să vă...

— A, da... aşa-i... Atunci bine... Atunci aşteaptă puţin — făcu Apostol, plictiscit numai pentrucă trebuia să se despartă de Ilona.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Intră în cancelarie, spuse că pleacă la cartier, apoi se duse dincolo unde Ilona îl aștepta tremurând, plânsă, cu o bănuială rea în inimă.

— De ce te cheamă? șopti ea atât de încet parcă odaia ar fi fost plină de vrăjmași la pândă.

— Ei, cine știe ce fleacuri — mormăi Apostol cu glas indiferent, gătindu-se de drum.

Apoi, după ce își puse casca, merse lângă ea, tulburat și el acuma, simțind în suflet o prevestire grea. Vru să-și ascundă însă neliniștea și bolborosi:

— Ilona... la revedere!... N'ai nici o grije... Spune-i și tatălui tău... Adică... da... el e chiar în Făget, da... Am să-i spun eu... Fii liniștită, micuțo... liniștită!...

— Ia seama pe-acolo! murmură Ilona cu obrajii lăcrimați, rugătoare și înfricoșată. Dumnezeu să-ți ajute!

— Amin! murmură Apostol, închinându-se.

Pe urmă o strânse în brațe și o sărută, șoptindu-i în ureche, ca o mărturisire de dragoste:

— Liniștită... N'ai grije... Mireasa mea...

Plutonierul stătea în mijlocul ogrăzii, răzimat într'un picior, cu mâna în șold, cu ochii închiși parcă i-ar fi fost teamă de lumina soarelui... Zărindu-l așa, Apostool Bologa își reaminti brusc că l'a văzut în Zirin, la execuția lui Svoboda, instruind în spatele spânzurătoarei pe caporalul scund și negricios care avea să fie călău... Apostol se scutură ca de un gândac grețos și se urcă în automobil fără să se mai uite la el. Numai când porni mașina, întoarse capul. Ilona era în poartă; gura zâmbea, ochii plângeau...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Pe şoseaua netedă, automobilul sbura... Bologa privea drept înainte, văzând în acelaş timp spatele şoferului şi al plutonierului, botul maşinii şi panglica sură, şerpuită ce venea şi se pierdea sub roţile vertiginoase. Gândurile lui însă alergau când înainte, când înapoi, fără astâmpăr, ca un cârd de păsări rătăcite. Oare de ce-l cheamă generalul? Poate că reclamaţia lui Pălăgieşu... dar tocmai acuma?... Şi Ilona, cum a rămas în poartă.. parcă şi-ar fi luat rămas bun pentru totdeauna... De ce şi-a luat rămas bun?

Şoseaua pătrundea într'o pădure de brazi. Inainte de-a eşi din pădure, Apostol auzi un glas care-i risipi gândurile. In acceaşi clipa văzu faţa cenuşie a plutonierului, întoarsă spre el, împărţită în două de un râjet.

— Numai decât ajungem, domnule locotenent, la locul unde sunt spânzuraţi spionii — zicea plutonierul şi, parcă n'ar fi mişcat deloc fălcile, râjetul ciudat îi rămânea neclintit. Merită să vedeţi cum atârnă şi acum ca nişte...

Automobilul, trecând peste o groapă, curmă vorbele plutonierului. Bologa, uitându-se mereu în faţa lui, tăcu şi întinse doar gâtul ca şi cum ar fi vrut să vază mai bine.

— Mai este o cotitură — urmă plutonierul, cu mândrie în glas.

— Două, două! strigă şoferul fără a întoarce capul.

— Aşa-i... da... două, exact — zise iar plutonierul ruşinat, dar cu ochii tot spre locotenent, aşteptând poate un răspuns.

Glasul plutonierului enerva cumplit pe Bologa. Işi smulse privirea din faţa lui şi o ridică mai sus, înainte... Sufletul întreg i se ghe-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mui într'o așteptare chinuitoare. Dar când sosiră la cotitura a doua, îi fulgeră deodată prin creeri numele lui Klapka de care se lega, ca o dantelă în jurul unui nasture, pădurea spânzuraților... Și numai decât așteptarea se schimbă într'o groază cu mii de ghimpi care-i înțepau inima din ce în ce mai dureros...

Cotitura rămase în urmă. Șoseaua cobora într'o groapă largă, cu fundul de livezi și ogoare... In mijlocul groapei, ca un smoc de păr pe o chelie de perucă cu marginile răsfrânte, înegrea o branițte...

Mașina parcă nici nu mai atingea pământul... Plutonierul se uită iar înapoi, repede, crezând că locotenentul va porunci să micșoreze iuteala. Apostol nu vedea nimic... Panglica sură, copacii branițtii...

In câteva clipe automobilul înghiți cele patru sute de metri cât ținea păduricea și totuș lui Bologa i se păru c'a mers o veșnicie, atât de bine a văzut tot... Pe dreapta erau patru, fiecare pe câte-un copac, toți cu capetele goale, legănându-se foarte ușor parcă numai de vântul stârnit de goana mașinii. Cei doi dela margini întorceau spatele și aveau opinci în picioare. Unul din mijloc, cu niște bocanci plini de noroiu, privea cu ochi negri cât cepele în șanțul șoselei și, din fața umflată, violetă, scotea limba vânătă spre trecători... In stânga atârnau trei, uitându-se pe șoseaua dreaptă, nepăsători și neclintiți, dar cu creștetele lipite de crengile de deasupra. Doi erau într'un arin bătrân, mai sus ca ceilalți, iar mai încolo, pe o cracă subțire care te miri cum nu se rupea, se vedea unul singuratec, cu mâinile legate la spate, scurt și slab ca un copil, cu fața toată

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cafenie ca și când ar fi fost muruit cu lut gras... Din același copac și la aceeași înălțime se mai întindea o creangă groasă, liberă...

Apostol Bologa îi văzuse pe toți așa de lămurit că ar fi putut spune despre fiecare câți nasturi avea pe hainele murdare și zdrențuite... Și totuș, în ochii lui, cei șapte se multiplicau neîncetat, iar braniștea se transforma treptat într'o pădure fără margini, spintecată de un drum fără sfârșit... Și în fiece copac al pădurii nemărginite, de-a lungul șoselei nesfârșite i se părea că atârnă alți oameni, mereu alții, toți cu ochii după el, cerându-i socoteală...

Automobilul gonea acuma alături de linia ferată pe șoseaua dreaptă și netedă ca o riglă. Braniștea nici nu se mai vedea... Inainte, la vre-o doi kilometri, lucea turnul bisericii din Făget și, ceva mai aproape, roșea coperișul gării care era chiar în marginea satului... Apostol se uita drept înainte, dar în ochii lui jucau spânzuraților, numai spânzuraților, din ce în ce mai mulți și mai mustrători... Apoi deodată în mijlocul lor, apăru iar fața plutonierului, cu zâmbetul supărător ce-i descoperea dinții gălbui cu o gaură neagră în gingia de jos, și iar auzi glasul enervant care încerca să fie lingușitor:

— Cele două sentinele, pe care le-ați văzut, stau numai ziua, ca să nu-i ciugulească corbii, pentrucă pe-aici sânt mulți corbi, foarte mulți... Noaptea le retragem, firește... noaptea nu umblă corbii... Intâi fusese ordonat să atârne numai trei zile, dar pe urmă Excelența, având în vedere înmulțirea cazurilor criminale, a hotărât să rămâe acolo spânzuraților până la noui ordine...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Bologa nu zărise sentinelele și deabia acuma băgase de seamă că plutonierul e știrb. Glasul i se părea cu totul străin și parcă eșia dintr'un beciu umed. Înțelegea fiece vorbă și se mira cum poate vorbi plutonierul atât de liniștit, ca din carte... Apoi simți o nevoe crâncenă să zică și el ceva, și bâlbăi răgușit:

— Ingrozitor...

Plutonierul nu auzi bine și căscă ochii cenușii spre Apostol care, furios, țipă așa de ascuțit că și șoferul se uită o clipă înapoi:

— Ingrozitor!...

— Ingrozitor... am înțeles! făcu plutonierul speriat, fără zâmbet, întorcând repede capul...

Îndată ce rămase singur, în fața lui Apostol începu iarăș să răsară pădurea spânzuraților... Dar acuma părea că toți sânt la fel și în privirea tuturor strălucește aceeași însuflețire stranie, ademenitoare ca și focul din ochii oamenilor care pornesc la asalt... Apostol se cutremură. „Acelaș om, spânzurat de nenumărate ori, ca o protestare nesfârșită...“ Și deodată își zise: „E Svoboda... privirea lui...“ În aceeași clipă își aminti cu o precizie chinuitoare cum a votat condamnarea cehului, cât a fost de trufaș că a avut onoarea să facă parte din Curtea Marțială, cum s'a amestecat, din exces de zel, și cum a dat mână de ajutor la pregătirea execuției, cum a apucat ștreangul încercându-l dacă e destul de rezistent... În amândouă palmele simțea atingerea aspră a funiei... Amintirea aceasta i se prefăcu în suflet într'un simțământ de rușine și părere de rău, atât de cumplit de mustrător parcă ar fi stat în fața lui Dumnezeu în ziua judecății de-apoi. Simțământul straniu îl stăpâni numai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

o secundă şi totuş parcă îi deschise larg porţile adâncimilor nepătrunse unde clocotesc explicaţiile tuturor tainelor vieţii...

Apoi vedenia spânzuraţilor pieri brusc şi în inima lui Apostol coborî o linişte mare. Privirile lui îmbrăţişau munţii şi văile şi cerul... Prin răpăiala motorului furios auzia limpede zumzetul frunzelor tinere de fag şi clinchetul sec al ăcelor de brazi din depărtare. Verdele mohorât al pădurilor se îngâna într'o armonie caldă cu albastrul alburiu al văzduhului...

9.

Automobilul opri scurt în faţa unei ogrăzi largi cu poarta deschisă. Bologa sări jos, aşteptă două clipe pe plutonierul care spunea ceva şoferului, şi intrară împreună, în vreme ce maşina trecea mai departe...

Două case mari, bătrâneşti, mărgineau ograda. Cea din dreapta, cu grădiniţă de flori în faţă, văruită de curând, avea vre-o cinci odăi. In trei locuia generalul Karg, iar în celelalte două din fund, proprietarul, însuşi primarul comunei. Casa din stânga era a unui învăţător care a murit, anul trecut, în Italia. Ţinuse pe sora primarului. Văduva cu cei cinci copii a fost nevoită să se mute la o rudă, în sat, fiindcă în casă s'au instalat biurourile comandamentului... Mai înainte ograda a fost despărţită cu un gard de uluci pe care militarii l'au pus pe foc încât acuma fântâna cu cumpănă stătea stingheră ca o ameninţare... In fund se vedea un rând de acareturi noui.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Mai încolo era grădina cu pruni înfloriți, mergând până sub coasta de molifți... In fața șoproanelor mai mulți soldați spălau două automobile, alături de un întreg parc de motociclete... Prin coridorul și înaintea ușii caselor din stânga se îmbulzeau soldați de toate armele, așteptând ordine și, în așteptare, se trăgeau și se împingeau, pufnind de râs și vorbind în șoapte, căci generalul nu permitea nici un fel de zgomot care să-i tulbure ocupațiile...

Lângă fântână, pretorul diviziei stătea de vorbă cu un civil de vre-o cincizeci de ani, rumen, chipeș, blajin la înfățișare, îmbrăcat jumătate nemțește, jumătate țărănește. Pretorul burtos, cu mustața sură, își însoțea cuvintele cu gesturi apăsate, iar omul se uita speriat în ochii lui, dând mereu din cap, în semn de aprobare. Când văzu pe Bologa, pretorul se întoarse și-i strigă ușurat:

— Ei, bine c'ai sosit, dragule!... Insfârșit!... Am scăpat de o grije teribilă... Inchipuește-ți, s'a îmbolnăvit locotenentul din Curtea Marțială și cât pe-aci să nu mai putem funcționa, deși mâine avem o afacere extrem de gravă... Excelența nu mai îngăduc să retragem ofițeri din front pentru complectarea curții... Insfârșit poți să-ți închipui prin ce emoții am trecut!...

Dându-i mâna, Apostol întrebă:

— Pentru aceasta mă cheamă generalul?

— Desigur... Probabil vrea să-ți dea personal instrucții, știi obiceiul lui — zise pretorul cu o însuflețire ce contrasta neplăcut cu grăsimea lui. Fiindcă trebue să stârpim prin orice mijloc trădarea, Bologa!... Ce-i aici e nemaipomenit! Orice mișcare se face, a doua zi dușmanul o știe... Până și intențiile noastre cele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mai secrete, dușmanul le cunoaște... Ei bine, asta nu mai merge! Din moment în moment ne așteptăm la evenimente importante și iată-ne înconjurați numai de spioni, parcă am fi în țară inamică... Eu, firește, am conștiința împăcată! Eu demult mi-am făcut datoria și am raportat Excelenței că aici nu miroase a patriotism. Excelența nu m'a ascultat. Avea încredere. Zicea că sântem acasă... Acuma poftim, acasă!... Chiar aseară mi-au adus jandarmii doisprezece banditi, adunați de prin păduri, din spatele frontului... Doisprezece! Ce zici!... Frumos număr... Tocmai spuneam primarului cât sânt de revoltat... Un furnicar de trădători...

Apostol Bologa îl întrerupse cu imputare și plictiseală:

— De ce nu mă lăsați pe mine în pace, căpitane? Ce-aveți cu mine?

Primarul aprobă din cap, înviorat puțin. Pretorul însă se supără și răspunse indignat:

— Apoi, firește, așa vorbiți toți și vă codiți, ca și când Curtea Marțială ar fi ceva... de mâna a zecea! Nu vă dați seama că, în fond, de noi depinde toată vitejia voastră... Războiul nu se câștigă numai cu tunuri și cu „ura", domnule! Asta a fost odată!... Azi mai mult face creerul decât brațul!... N'ar fi rău să pătrundeți și voi serviciile imense pe care le aducem noi patriei, n'ar fi deloc rău!... Numai mentalitatea voastră e de vină că divizia nici n'are o Curte Marțială permanentă, cum scrie la legea de organizare, și că trebue să adunăm membrii cu arcanul de câte ori se ivesc cazuri de judecat! Lipsa de ofițeri nu poate fi o scuză serioasă... Să muncească fiecare cum muncesc

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cu și atunci nu va mai fi lipsă de ofițeri tocmai pentru o instituție atât de necesară, atât de indispensabilă cum e Curtea Marțială la o divizie... Adică eu cum sunt și pretor, și magistrat-instructor, și procurorul curții într'o singură persoană? Firește că muncesc de-mi crapă ochii... Să facă și alții ca mine!... Căci, să știți, băeți, nu există victorie fără Curte Marțială!...

Pretorul era căpitan activ și, ca să scape de front, se convinsese că serviciul lui va hotărî soarta războiului. Se temea cumplit de moarte și bubuitul tunurilor îl îngrozea încât își astupa urechile. Veșnic i se părea că e prea aproape de front reședința cartierului și își dibuia beciuri speciale unde să se ascundă de aeroplanele vrăjmașe. Se credea totuș erou și avea un dispreț aproape curajos față de barbarii din tranșee... Acuma, văzând la spatele lui Bologa pe plutonierul cu fața cenușie și deoarece Bologa examina casele și acareturile, indiferent, parcă nici n'ar fi vrut să-l mai asculte, pretorul strigă, cu mândrie și resemnare:

— Haidem, plutonier, la muncă!... Noi nu cunoaștem odihna... Asta-i soarta noastră!... Mai avem câteva interogatorii și trebue să încheiem dosarele căci mâine e zi mare...

Aruncă o privire disprețuitoare lui Bologa și porni grăbit, legănându-și burta, spre casa din stânga, urmat de-aproape de plutonierul credincios...

Apostol oftă ușurat.... Apoi, după un răstimp, întrebă pe primarul care nu știa ce să facă:

— Generalul e aici?... D-ta poate că...

— Doarme — răspunse repede primarul. Tot-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

deauna se odihneşte după prânz câte două trei ceasuri... Dar de-acu trebue să se scoale că s'a cam înserat...

Pe când Bologa se gândea să caute pe aghiotantul generalului, se pomeniră cu groparul Vidor care tocmai intrase pe poartă. Văzând pe Apostol, groparul se înnoură:

— Vai de mine, domnule locotenent!... Da când ai venit?

— Serviciul — murmură Apostol. Uite m'au chemat la Curtea Marţială...

— Nu mai spune! se spăimântă groparul Pe d-ta?... Oare de ce?

— Judecător — zise Bologa, ciudat.

Vidor se închină de trei ori... Când afla însă primarul că „dumnealui vrea să iea pe Ilona", se înseninâ şi vorbi mai cu inimă:

— Apoi, dacă-i aşa, să n'ai grije, domnule locotenent, că n'ai s'o duci rău la noi! De-o fi să zăboveşti mai mult, n'o să te lăsăm pe drumuri... Uite colo, în fund...

Arătă cu degetul un mic chioşc de bârne, cu o uşă şi un geam, cu coridor în faţă şi cu trei trepte de scândură, lipit de casa din dreapta.

— Crezi că aş încăpea eu în colibiţa ceea? zise Apostol cercetând din ochi chioşcul, cu luare aminte.

— Cum nu!... La nevoe omul încape şi'n gaură de şarpe — urmă primarul, blând. Am făcut-o acu vre-o şapte ani, în glumă, fiindcă mă tot ruga nepoată-mea, care nu-i aici acuma şi a crescut fată mare, să aibă şi ea o casă de păpuşi. Ei, azi aşa, mâine aşa, fetiţa nu mă slăbea... Intr'o zi, hai, zic, să-ţi fac casă de păpuşi, că pe-aici lemne avem destule şi de po-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mană. Și uite-așa am ridicat-o cu mâna mea... Avea înlăuntru pătuccan și măsuță și scăunel... toate ca pentru păpuși... Dar și omul mare se putea adăposti binișor... Acuma e goală. Dumnealor o păstrează, cum s'ar zice, ca temniță pentru ofițeri și deaceea e mereu pustie... Numai vre-o săptămână a stat, astă-toamnă, când erau aici bosniacii, un stegar tânăr de tot, cine știe pentru ce vină... De-atunci n'a mai călcat nimeni...

Apostol nu-și mai putu lua ochii dela chioșc. Primarul tăcu zăpăcit, iar groparul se muta mereu de pe un picior pe altul, ca și cum ar fi vrut să întrebe ceva și n'ar fi găsit cum să înceapă.

— Dar ceilalți unde-s? întrebă apoi brusc locotenentul.

— Dincolo. — șopti primarul, înțelegând. Sânt doisprezece... O, Doamne, urgia lui Dumnezeu... Sânt români, săracii, și nici unul n'are să scape după cât e de înfocat căpitanul...

Bologa urmări privirea căpitanului și, în fața unui hambar de piatră, văzu o sentinelă cu baioneta la armă.

— Acolo? mormăi el, mai stins.

Primarul dădu din cap... Pe urmă, cu glas care parcă voia să șteargă un gând, zise:

— Poate că s'o fi sculat domnul general...

Apostol porni mașinal după primarul satului... Groparul se ținea de ei, mereu mohorât. In ușa a doua se ivise primăreasa, cu cocul cărunt în creștetul capului. Fiindcă nu auzia bine, primarul, ca să nu strige, îi vorbi mișcând tare din buze și arătând pe Bologa:

— Dumnealui e ofițerul care vrea să ia pe Ilona...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Femeea zâmbi larg, încântată, spre Apostol. Bărbatul îi puse mâna pe braț și continuă:

— Acu a venit aci... pentru cei de colo!

Zâmbetul primăresei se schimbă îndată într'o strâmbătură de spaimă, în vreme ce primarul îi făcu semn că Bologa trebue să vorbească cu generalul.

— E o ființă foarte miloasă nevastă-mea — explică primarul ca să nu crează locotenentul cine știe ce despre spaima femeei. Mai ales de când a văzut pe bieții oameni cum pleacă la spânzurătoare, cu alaiu, s'a îmbolnăvit de groază... Noi bărbații sântem mai tari la suflet și răbdăm multe, dar femeile... Dealtfel chiar domnul general o respectă foarte mult — adăogă puțin mai mândru. Ea îi gătește, ea îl îngrijește...

Atunci groparul, morocănos ca și cum l'ar fi oprit cineva să vorbească, reteză cuvântul primarului, zicând:

— Ia mai stai, cumnate, o leacă... Vorba e, cum rămâne Ilona singură?

— Asta-i acuma — făcu cellalt puțin supărat că l-a întrerupt. Las-o sănătoasă că n'are s'o mănânce nimeni... Intâi să vedem ce s'alege cu dumnealui... Pe urmă, dacă o fi nevoe, o aducem și pe ea aici și isprăvim! Ei, ești mulțumit?

Groparul nu mai zise nimica, ci intră în casă după primăreasa care se retrăsese pe nesimțite. Primarul însoți pe Apostol până la ușa generalului:

— Uite-aici!

Apostol Bologa deschise. Aghiotantul îl întâmpină nerăbdător:

— Ai venit demult?... Trebuia să-mi spui... Excelența a întrebat de trei ori de tine...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dispăru, mititel, pe o ușă și, peste trei secunde, îl introduse în biuroul generalului, cu perdelele lăsate și lampa, în tavan, aprinsă.

Generalul Karg se plimba mulțumit, cu mâinile la spate, cu o țigară de foi între dinți, slobozind rotocoale albastre. Avea fața cam buhăită, ca după un somn lung cu visuri plăcute. Aghiotantul se strecură la masa de scris și începu să claseze niște hârtii. Generalul mai măsură de două ori odaia, parcă și-ar fi pregătit un discurs, apoi, cu două degete, scoase țigara din gură și se opri înaintea lui Apostol. Îl privi câteva clipe, încruntă din sprâncene și vorbi declamator, dar fără asprime, întocmai ca odinioară, în tren:

— Te-am numit la Curtea Marțială în locul celui bolnav... bineînțeles provizoriu, fiindcă nu-mi place să descomplectez serviciile frontului pentru... din principiu... Azi însă Curtea Marțială a devenit tot atât de importantă ca și biuroul de informații, de pildă. Poate chiar mai importantă căci, până ce nu vom distruge nesiguranța în spate, luptătorii nu vor avea nici o siguranță în față!... Nu doresc să-ți dau instrucții și nici să te îndemn să-ți împlinești cu sfințenie obligațiile reglementare în noua însărcinare. Te-am chemat la raport numai să-ți atrag atenția asupra însemnătății covârșitoare ce o are în clipele acestea justiția militară în legătură cu mersul războiului!... Da... Din nenorocire și spre rușinea noastră, s'au ivit aici, în ultimul timp, numeroase cazuri triste printre civilii care ne înconjoară... Cazurile acestea sunt mult mai periculoase decât dușmanul cu care ne luptăm cavalerește, față'n față... Impotriva spionilor și trădătorilor din

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sânul nostru, vitejii din tranşee ar fi dezarmaţi, dacă nu i-ar apăra braţul justiţiei militare... De-aceea trebue să procedăm fără milă faţă de criminalii dinlăuntru! Asta-i datoria sacră a fiecărui soldat conştiincios şi disciplinat! Noi condamnăm!... Sper deci să-ţi faci datoria şi aici ca în luptele cu inamicul dinafară, Bologa! Eşti inteligent şi corect, am toată încrederea în d-ta, şi chiar de-aceea te-am însărcinat... Ai avut odată o nesocotinţă, dar am tras cu buretele, am uitat-o. Deasemenea n'am ţinut seama de anume reclamaţii despre atitudinea d-tale nemilitărească în concediu. Eu judec pe soldat după cum se poartă pe front, iar acolo d-ta... (Se uită la pieptul lui Bologa). Ar trebui să porţi decoraţiile! Le-ai dobândit prin sânge şi vitejie... Prin urmare atâta aveam să-ţi spun înainte de-a intra în serviciu... N'am obiceiul să mă amestec în desbaterile curţii şi nici să călăuzesc braţul justiţiei... Nu cer decât dreptate severă şi fără milă! Atâta şi nimic mai mult!

Generalul tuşi şi tăcu. Apostol se uita în ochii lui cu o strălucire fixă.

— Ai înţeles? întrebă generalul, ocolindu-i instinctiv privirea.

Apostol Bologa, cu buzele strânse, plecă fruntea.

— Atunci înainte! strigă generalul.

Ţigara i se stinsese. Aghiotantul, care nu fuma dar purta veşnic chibrituri, se repezi, politicos şi fericit să aprindă ţigara generalului...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

IO.

Afară coborâse întunerecul. Jur-împrejur, de după dealurile negre, se înălțaseră nouri leneși, iar din pădure o ceață lăptoasă își întinsese peste Făget pânzele prin care deabia licăriau stelele în creștetul încă senin al cerului. Ferestrele casei erau galbene și găleata fântânii plutea în ceață ca pe apă...

Apostol Bologa închise bine ușa. Intunerecul de afară i se păru atât de amar că se înfricoșă. Merse spre poartă, ajunse în uliță și porni spre sat... Casele îl priviau cu ochi galbeni, mirați. Drumul mijea ca o chemare stăruitoare... Nici un gând nu-i lumina în minte, inima însă îi poruncea într'una: „Inainte!... Inainte!" ca un comandant care nu ingădue nici o șovăire... Ii lipăiau pașii pe uliță parc'ar fi fost desculț, iar pintenii zângăneau. regulat, subțire și dulce, ca niște clopoței de argint într'o depărtare nehotărâtă. Intâlni câteva siluete negre și două căruțe venind de pe front, la pas, cu răniți...

Își iuțea mersul fără să-și dea seama ca și cum ar fi vrut să ajungă undeva la o oră fixă. Ii era cald și toată căldura i se grămădea în inimă... Trecu pelângă gara cu coperișul roșu și eși din sat...

Unde se încrucișează șoseaua cu calea ferată își aduse aminte că, la întoarcere, Klapka a ocolit pădurea spânzuraților. O luă printre șinele care luceau stins ca două săbii nesfârșit de lungi. Uneori se uita în stânga, dar ceața înghițea zarea și întunerecul împreuna cerul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cu pământul... Se împiedica de traverse şi gâfâia. Pe-aici drumul părea mai greu... Când dădu iar în şosea, auzi ropotele râului, aproape, ca nişte şoapte stranii...

Înainte de-a intra în Lunca, la gura drumului spre front, se opri brusc parcă l'ar fi izbit un pumn în piept. Şi în creeri îi sbârnăi întrebarea:

— Adică unde mă duc?... Unde?...

Dar în aceeaşi clipă simţi o strângere de inimă şi murmură chinuit:

— Am uitat acasă... Doamne, ce-am uitat acasă?...

Şi, drept răspuns, porni mai departe, spre Lunca...

Casa groparului deabia se deslușia în ogradă. Apostol intră grăbit, ca şi cum ar fi întârziat. Uşa tinzii era dată de perete ca totdeauna de când se încălzise vremea. Păşi în odaia lui, căută pe masă, în locul obişnuit, chibriturile şi le găsi. Aprinse şi văzu în pat pe Ilona, îmbrăcată, cu ochii deschişi, ca şi când l-ar fi aşteptat, sigură că are să vie. Dealtfel nici el nu se miră... Chibritul se stinse, dar Apostol, şi prin întuneric, vedea ochii ei... Apoi Ilona se ridică şi Apostol o îmbrăţişă cu desperare, sărutându-i gura, ochii, părul... Apoi deodată îi dădu drumul, spăimântat, mormăind:

— Am uitat ceva şi nu ştiu... Nu mai merge... nu mai merge...

Auzindu-şi glasul, se linişti, aprinse lumânarea şi o aşeza încet pe masă. Ilona îl privea cu nişte ochi speriaţi, simţind că împrejurul lor pândeşte o primejdie crâcenă.

— Oare ce-am uitat, Doamne, ce-am uitat? zise Apostol uitându-se întrebător la ea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Atunci își dădu seama că minte și că numai pentru Ilona a venit. Dar nu avu puterea să lepede îndată minciuna și începu să caute cu înfrigurare, răvășind cărțile pe laviță, la căpătâiul patului... Din întâmplare îi căzu în mâini harta cu pozițiile frontului pe care, într'o seară, o complectase și o uitase aici.

— Uite!... Așa-i c'am găsit? strigă triumfător către Ilona ca să-și scuze minciuna.

O desfășură, își aruncă privirea peste însemnările cu creion roșu, o îndoi frumos și o puse în buzunar. Apoi ridică ochii la Ilona și se cutremură. Își zicea „trebue să-i explic" și cerul gurii îi era uscat iască. Simțea că „trebue", mii de gânduri îi furnicau în minte, dar toate se îngrămădeau și se spărgeau încât nu putea închega nici o „expficație". Subt vălmășagul gândurilor însă un puhoiu năpraznic îi ducea sufletul departe, zdrobindu-i toate îndoelile și șovăirile.

— Ilona... — îngână dânsul îngrozit că nu are ce să-i spuie.

— Eu cunosc munții mai bine — șopti deodată Ilona, ghicindu-i gândurile. Știu toate cotloanele, toate potecile, toate pâraele... Am să-ți fiu călăuză!...

— Nu, nu! tresări Apostol uimit. Tu nu trebue să...

Îi tremura glasul. Tăcu. Peste câteva clipe însă zise iar liniștit:

— Am să mă întorc, Ilona, să te iau!... Crezi?

— Cred! răspunse ea privindu-l în ochi sălbatec.

Bologa își puse casca și se uită împrejur. Odaia parcă trăia și respira încet amintiri

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de fericire... Ilona se svârli în braţele lui şi-l sărută...

Apoi Apostol eşi. In tindă se gândi că ar fi trebuit să se îmbrace mai gros şi să-şi ia revolverul. In mijlocul ogrăzii întoarse capul. Ilona suflase în lumânare. La poartă simţi paşii ei grăbiţi, desculţi, dar nu se mai opri. In uliţă îi auzi glasul murmurat şi înţelese numai un cuvânt: Dumnezeu... Işi făcu cruce cu evlavie, ridicând ochii în sus. Cerul era negru ca şi pământul. Crucea însă îi aprinsese în suflet lumina încrederii, iar împăcarea îi arăta calea...

II.

La podul de peste părâul ce venia dinspre front trebui să aştepte trecerea trenului. Ochiul locomotivei, însângerat, parcă se năpustea asupra lui Bologa, care stătea, răzimat de rampă, liniştit, întocmai ca odinioară, acasă, când aştepta cu maică-sa, seara, sosirea mixtului de Bistriţa.

— Nici nu m'am uitat la ceas — se gândi el, privind vagoanele negre şi ascultând curios cum scârţâiau roţile parcă n'ar mai fi fost unse de luni de zile. Trebue să fie trecut de nouă... Ce-mi pasă? Am vreme destulă... Numai Dumnezeu să-mi ajute să...

Apoi coti la stânga, pe marginea părâului. Murmurul undelor neostoite se risipea legănat prin vălurile de pâclă. Ici-colo, pe dealuri, tremurau pâlpâiri de lumină, ca nişte licurici, însemnând case nevăzute. Drumul şerpuia ce-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nușiu în beznă. În pârâu, din când în când, fulgera câte-o lucire argintie...

Deși n'a umblat pe-aici decât o singură dată, Apostol avea impresia că merge pe o cărare bătătorită de mii de ori. Nu dibuia deloc. Pășia prin întunerec ca pe un trotuar ziua în amiaza mare. Nu era obosit. În inimă simțea, ca o înțepătură, dorința de-a ajunge mai degrabă... Dar niciodată nu-i apăru în creer întrebarea „unde", ca și cum nu l'ar fi interesat deloc sau ar fi știut prea bine unde trebue să ajungă...

Drumul urca mereu... Pe urmă pârâul rămase în dreapta. Câteva stele albe tremurau, ca o cununiță de speranță, pe un colț de cer, în vârful unui munte pleșuv...

— Ce-ar face Klapka să mă vază acuma? își zise Apostol cu mare bucurie când sosi pe coama unde se aflau bateriile.

Pe-aici nu mai era ceață și totuș întunerecul părea mai des. Bologa încercă să găsească adăpostul lui Klapka, dar renunță fără măcar să se oprească. În creeri începu să i se desfășure harta cu pozițiile, să-și cerceteze calea... Își amintea că drumul principal merge tocmai până în spatele regimentului de cavalerie descălecată care formează aripa stângă a diviziei. La vreo cinci sute de metri însă se desprinde alt drum, spre sectoarele infanteriei, pe care trebue să-l urmeze dânsul... Pe când își făcea astfel socotelile, îi veni în minte, fără să vrea, locotenentul Varga, și se gândi, zâmbind:

— Varga mă așteaptă mereu...

Merse liniștit mai departe. Calea cobora printr'o vale seacă, strâmbă.

— Numai de n'aș întâlni vre-o patrulă — își

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

zise Apostol, fără frică, parc'ar fi vorbit de altul.

Pe urmă, după câțiva pași, își auzi ciztmele bocănind pe cărarea bolovănoasă, și pintenii ca un țârâit de greer. Și iar îi trecu prin minte că undeva trebue să cotească în dreapta, spre regimentul de infanterie. Dar gândul acesta i se clătină în minte numai o secundă, ca și cum n'ar fi găsit de ce să se agațe. Se pomeni zicându-și fericit:

— Mare noroc de n'am întâlnit pe nimeni... Cu adevărat că sânt născut într'o zodie bună!...

Îi venea să râdă și s'o ia la fugă, să sosească mai degrabă... Drumul însă începuse iarăș să urce, mai greu. Apostol își șterse de două ori, în mers, sudoarea de pe obraji... In sfârșit sosi într'o poiană, unde cărarea se pierdea.

— Mi se pare că aici se împart căile — socoti Bologa, pipăind zadarnic să regăsească drumul.

Vârfurile brazilor se conturau mai negru pe cerul mohorât, descriind cu o linie tremurata marginile poienii. Apostol porni spre punctul cel mai jos unde trebuia să înceapă altă vale. Și cum intră iar în pădure, simți într'adevăr o cărare umblată... Se opri să se odihnească un minut și să-și mai șteargă nădușeala pe gât și pe față... Deodată își stăpâni respirația și ascultă. In spate, în poiană, auzi zgomot de pași. Se piti lângă un trunchiu gros. I se păru că pașii se apropie și deslușì un glas înăbușit rostind vorbe străine. Văzu două umbre mișcând la marginea pădurii... Se depărtau... Apostol mai aștepță un răstimp. Inima i se sbătea năpraznic. In creeri îi apăru iarăș harta

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cu pozițiile... Tranșeele infanteriilor sânt pe două creste, dar ale românilor sânt mai coborâte...

— Atunci poate că am trecut... am ieșit din liniile noastre! se gândi, uitând oboseala, umplându-se de o bucurie lină. Slavă Domnului... De-acuma primejdia cea mare s'a sfărâmat... Doamne nu mă lăsa!

Se închină, pătruns de un fior de mulțumire și recunoștință, iar buzele lui murmurau frânturi de rugăciuni fără cuvinte...

Plecă înainte pe cărare cu inima ostenită de bucurie. Peste câțiva pași se împiedică într'un trunchiu putred, răsturnat parcă dinadins de-a curmezișu. Îl ocoli. La zece metri însă alt copac prăvălit închidea drumul. Apoi puțin mai încolo se izbi de niște sârmă ghimpată întinsă și împletită între tulpinele brazilor. Încercă să se strecoare prin gardul de sârmă. Nu izbuti. Vrând să ocolească, o luă în stânga. Făcu vre-o treizeci de pași și găsi loc de trecere. Dincolo de sârmă porni la dreapta și înainte, să se întoarcă la cărare. Nu mai dădu de ea. Merse totuși înainte și nimeri iar într'un gard de sârmă.

Se vede că-i un unghiu mort și l-au închis cu mai multe rânduri de obstacole împotriva surprizelor! își zise Apostol cu răbdare și încredere neclintită.

O apucă din nou spre stânga, pe coastă, dealungul gardului, socotind că trebue să fie undeva un locșor de trecere. După vre-o zece minute de suiș, se gândi că prea se depărtează de fundul văii și se întoarse înapoi să mai caute și în cealaltă parte. Coborî până în vale și urcă pe altă coastă, mai piezișă. Pădurea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

părea mai deasă și mai tânără. Din când în când crengile joase se agățau de hainele lui Apostol ca niște mâini care ar vrea să-l oprească. Urcușul îl ostenia. Își ștergea mereu gâtul cu batista udă și sudorile îi picurau neîncetat din păr pe gât, fierbinți, și se prelingeau pe subt guler, pe spate...

Insfârșit pădurea se rări și gardul de sârmă dispăru tocmai la marginea unei râpe care se ridica spre cer ca un zid... Bologa stătu acolo să răsufle o clipă și să se răcorească. La poalele râpei găsi altă cărare. Ușurat și odihnit, porni în vale și coborî poate cinci minute. Apoi cărarea ocoli o stâncă și se îngustă ca un coridor între peretele râpei și tulpinele brazilor... Deabia acuma începea Bologa să simtă acvea oboseala. Îl dureau picioarele, și genunchii parcă-i erau străini. Se desvățase de marșuri și azi a umblat atât de mult... Părul îi era ud și de sub casca înfierbântată i se scurgeau pe tâmple șiroae. Scoase casca din cap, fiindcă îl strângea de n'o mai putea răbda. O luă de curelușă, cu mâna stângă, legănând-o în ritmul pașilor. Deodată casca se lovi de ceva, cu zgomot metalic. Apostol se opri mirat. Pipăi. Un trunchiu de brad, rășinos încât își murdări degetele... Și iar sârmă ghimpată... Trei rânduri, cu împletituri dese... Bologa se tulbură. A nemerit tocmai cărarea pe care umblă patrulele care cercetează valea dintre liniile vrăjmașe. Dacă s'ar întâlni pe-aici cu vre-o patrulă din recunoaștere... O clipă se gândi să se întoarcă înapoi până unde se isprăvește gardul de sârmă și acolo să coboare în vale, să-și piarză urmele. În pădure ar putea chiar aștepta să se facă ziuă.. ferit și adăpostit... Totuș își con-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ținuă drumul ca și cum gândul de întoarcere ar fi privit pe altcineva, nu pe el...

Cărarea ocoli iar un picior de stâncă și Apostol Bologa se ciocni, piept în piept, cu un om care, sărind brusc înapoi, strigă înfundat:

— *Halt! Wer da?*

Lui Apostol i se păru cunoscut glasul și răspunse:

— *Offizier...*

Urmă o tăcere scurtă, gâtuită. Ochii lui Bologa sfledereau întunerecul cu priviri curioase. Apoi deodată, dintr'o lampă electrică de buzunar, țâșni o suliță de lumină albă, și glasul de adineaori răsună iar, mai limpede, cu mirare și satisfacție:

— A. Bologa!...

Acum Apostol recunoscu glasul lui Varga și, sub casca ce licărea în reflexele razelor, îi zări și ochii rotunzi ca două mărgele de sticlă neagră. Și, în aceeași clipă, se cutremură ca un lunatec care s'ar fi deșteptat din somn pe marginea unei prăpastii.

Locotenentul Varga șovăi câteva secunde, mormăind. In dreapta lui, țeava revolverului tremura cu gura spre Bologa. Pe urmă strigă cu o voce ca o lamă de cuțit ce pătrunde în carne vie:

— Iea-i armele, caporal!

Din spatele lui Varga eși un soldat pirpiriu. Apostol murmură leneș:

— N'am arme...

Omul se opri la doi pași. Varga sâsâi nerăbdător, furios:

— Caporal, percheziție corporală!

Apostol nu mai zise nimic. Mâinile soldatului îi pipăiră buzunarele, repede, speriate.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Trăiți, don' locotenent, n'are...

— Patru oameni la escortă! strigă iar Vargasec, rece. Caporalul rămâne la urmă!...

Apostol Bologa se lipi cu spatele de stâncă, să facă drum locotenentului. In trecere Varga se întoarse cu fața spre Apostol care-i simți respirația aspră, tăioasă, înțepătoare...

Apoi fâșia de lumină muri în potopul de întunerec...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

CARTEA A PATRA

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

CARTEA A PATRA

I.

Apostol Bologa mergea liniştit parc'ar fi scăpat de toate grijile. Sudorile i se uscaseră pe faţă şi pe gât. Îi trecu prin minte c'ar putea răci şi îşi puse casca în cap, potrivindu-şi bine cureluşa sub bărbie. Se gândea la gardul de sârmă ghimpată, îi era frică să nu se zgârie, şi nu mişca deloc braţul drept. Privea numai înainte, cu capul sus, cu ochii mari sorbind numai întunerec. În spate auzia gâfâiri obosite şi uneori câte-un clinchet de armă. În faţa lui păşia un soldat mărunt, iar peste casca soldatului zăria silueta lui Varga, mai neagră decât bezna. Mereu atingea cu botul cizmelor călcâiul soldatului şi mereu voia să-i ceară iertare, dar nu-şi putea descleşta fălcile să vorbească. Dealtfel nici o şoaptă nu mai şoptea nimeni ca şi cum nimic nu s'ar fi întâmplat şi nici nu se va întâmpla. Numai când deslușia silueta locotenentului, în sufletul lui Apostol scotea capul veşnic acelaş cuvânt, ca un cadavru la marginea apei:

— Insfârşit... Insfârşit...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Simţea o uşurare ciudată, întocmai ca după o primejdie mare trecută cu bine. Drumul i se părea mai uşor înapoi, la deal, decum fusese înainte, la vale. Numai vremea nu se clintea din loc parcă o mână grea ar fi oprit minutarele ceasului ceresc...

Intr'un târziu trozniră câteva împuşcături, aproape, în faţă. Zgomotul se prelungi cu ecouri din ce în ce mai moi.

— Am ajuns!... Slavă Domnului! îşi zise Bologa, ca şi când pocnetele de arme i-ar fi vestit o mare bucurie.

Dar bucuria i se înnecă pe dată într'un noian de gânduri desmorţite de ecourile împuşcăturilor. Işi dădu seama că a fost prins pe când voia să treacă dincolo şi se spăimânta. In aceaşi vreme îşi imputa că a plecat fără măcar să chibzuiască ce face şi chiar fără armă, încât acuma... Se simţi deodată atât de ostenit că gândurile toate i se ostoiră într'o nesfârşit de chinuitoare dorinţă de odihnă. Ii ardea cerul gurii de sete şi iar asuda cumplit. Ii stătea pe limbă să întrebe dacă mai e mult. Ii rodea teama că nu va sosi niciodată şi, chiar în aceeaşi clipă, că va sosi prea curând.

— Insfârşit... Insfârşit! îi bâzăi iar prin creeri drept răspuns la toate gândurile şi simţămintele vălmăşite.

Apoi convoiul se opri într'o poiana. Varga păstră doi soldaţi pentru escorta prizonierului, iar restul patrulei, cu caporalul, porunci să se înapoieze la sectorul escadronului.

Apostol, între cei doi soldaţi, porni după Varga care acuma păşia mai repede şi cu mai multă siguranţă. In pădure drumul era larg, bun şi cobora blând... Peste câteva minute co-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tira după o coastă. Printre tulpinele rărite licăreau puncte sfioase de lumină gălbejită. Ici colo, ca niște bivoli culcați, înnegreau colibe pe jumătate scufundate în pământ și mascate cu găteje și crengi... O sentinelă cu arma întinsă ceru parola și Varga îi svârli din mers un cuvânt. Dintr'un adăpost, așezat chiar la marginea drumului, se auzia un adevărat concert de sforăituri... Pe urmă se abătură la dreapta și, în fața unei colibe, Varga mormăi „Halt!" Bologa se opri cu soldații, iar locotenentul intră în postul de comandă al divizionului. După câteva clipe însă se reîntoarse, iar un glas dinlăuntru îl însoți limpede:

— Așa, Varga... îl predai regimentului, firește cu formele reglementare...

Mai merseră două minute și sosiră la postul de comandă al regimentului, un bordeiu mare, de bârne groase, înconjurat de colibioare mai modeste. Varga coborî în coliba cea mare unde zăbovi mai mult. Eși întovărășit de un ofițer, zgribulit și somnoros, care bufnia supărat:

— Cel mai cuminte ar fi fost să-l ții la tine, la sector, până dimineața... Dacă o să mă sculați din somn pentru toate mărunțișurile...

— Dacă-ți iai tu răspunderea, ca n'am decât să-i dau drumul! zise Varga nervos, mai ales pentrucă aghiotantul vorbia de față cu Bologa. Eu mi-am făcut datoria...

— Datoria, datoria — murmură ursuz ofițerul. Ziua-noaptea datoria...

La vre-o treizeci de pași intrară cu toții într'un adăpost larg, luminat cu o lampă mare de petrol. In fața unui multiplu telefonic motăia un sergent cu receptorul în cap ca un bandaj de urechi. Pe un pat de scânduri horcăiau

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

alți trei subofițeri, toți cu burta în sus, cu gura căscată și lucitori de sudoare. În colț, pe o masă cu multe hârtoage, domina un registru deschis... Telefonistul se trezi brusc și întoarse capul uluit, spre intrare.

— Ieu cheamă, băete, pe ofițerul de serviciu al cartierului! zise aghiotantul, plictisit, continuând apoi, mai domol, cu imputările către Varga, dar uitându-se numai la Bologa care, între cei doi soldați, stătea aiurit, cu obrajii albi și brăzdați de năduşeală parc'ar fi plâns.

Pe când telefonistul răcnia în aparat, aghiotantul își curmă deodată imputările și, punând mâna pe brațul lui Varga, murmură cu alt glas, aproape mirat:

— Se vede c'a umblat prin sârme... Și-a sfâșiat hainele... Poate să fie zdrelit?

Varga se uită repede la Bologa, încruntând sprâncenele, și apoi cu o strângere de umeri:

— Poate...

Atunci Apostol, ca și cum ar fi simțit privirile, ridică ochii spre dânșii. Varga întoarse capul și trecu lângă telefonist.

— Sânt zdrobit de oboseală — bolborosi Apostol cu o voce uscată, străină, întâlnind privirea aghiotantului. Nu mă mai țin picioarele... Să stau jos colea puțin?...

— Da, da... de ce nu... poftim! tresări aghiotantul, speriat parcă de glasul lui și adăogând, mai sigur, către soldații de pază: la dați la o parte picioarele celea!...

— Domnule locotenent... poftiți divizia... a sosit divizia! strigă telefonistul, sculându-se și scoțând receptorul din cap.

Apostol Bologa, istovit, se lăsă pe colțul patului. Sufletul îi era plin de recunoștință în vreme ce buzele-i fripte bâlbâiau în neștire:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Mulțumesc..., foarte bine...

După ce se odihni o clipă se simți mulțumit și se uită împrejur, întrebându-se nedumerit: „Ce caut eu aici?“ Văzu pe aghiotant în fața multiplului telefonic, și pe Varga, alături, îndoit de șale, plecat puțin înainte, trăgând cu urechea. Apoi auzi strigătele aghiotantului și ascultă cu luare aminte:

— O patrulă de ofițeri... comandată de ofițer, firește... a prins un locotenent de artilerie care încerca să dezerteze la inamic... Cum? Cum îl cheamă? Locotenent Varga, comandantul escadronului al treilea... A, pe prizonier?... Cum cheamă pe prizonier, Varga?

— Bologa Apostol — șopti Varga.

— Locotenent Bologa Apostol... Bo-lo-ga... din artilerie... Nu știu... Da, da, firește... Acum ce să facem cu el, cu prizonierul, firește... Ce întrebare!... Bine, sigur că trebue să vi-l trimitem, dar vreau să știu acuma ce facem, acuma?... Ce? Să-l expediem chiar acuma? Noaptea?... A, da... așa da... Bine, bine, am înțeles... Va să zică Varga să facă un raport despre împrejurările în care l'a prins și o schiță a locului .. așa-i?... Firește, adresat nouă, pe cale ierarhică, iar noi vă transmitem raportul cu adresa cuvenită... Foarte bine! Cum? Percheziție?... Documente?... Nu știu... Face Varga tot ce trebue... Bine, bine... Noapte bună!...

Trecând telefonistului receptorul, aghiotantul explică lui Varga:

— Ai auzit?... Inadins am repetat ca să auzi... Trebue să-i faci și percheziție corporală, dacă n'are cumva documente sau arme sau cine știe ce... Așează-te deci colo, la masă, și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fă-ți raportul!... Dar scurt, fără vorbărie!... Eu nu te mai aștept fiindcă sânt mort... Telefonistul are să-mi dea raportul mâine dimineață să-l atașez la adresă... Prizonierul rămâne aici subt paza oamenilor tăi și pe răspunderea ta...

— Eu, din moment ce am terminat raportul, nu-mi iau nici o răspundere — zise Varga dârz. Cel mult pot să-ți las aici oamenii mei, dar numai până de dimineață și cu condiția să nu mi-i trimiți cine știe pe unde...

— Bine, fie a mea și răspunderea... Toți fugiți de răspundere — mormăi aghiotantul; apoi uitându-se la prizonier, urmă: Parcă-i mai arde lui acuma de fugă... Unde să mai fugă?...

Apostol zâmbi recunoscător și se gândi să-i spună să fie liniștit și fără grije, că de-acuma s'a sfârșit... Dar aghiotantul își strânse gulerul mantiei la gât, zicând iar plictisit:

— M'ai sculat din somn pentru... Om fără suflet!... Ei, noapte bună la toți!

Locotenentul Varga rămase încurcat un răstimp. Se gândea c'ar trebui să pună câteva întrebări prizonierului, să-i afle intențiile... Îi fulgeră chiar prin creeri că poate nici n'a vrut omul să dezerteze, ci s'a rătăcit, necunoscând terenul... Altfel cum ar fi nemerit tocmai în sectorul lui, mai ales după ce l'a amenințat deunăzi?... Se duse la masă, își făcu loc, își pregăti cele de scris, mereu nehotărît. Apoi deodată se întoarse și zise către Bologa, nervos, aspru:

— Scoate absolut tot ce ai în buzunare!...

Apostol, cu rămășițele surâsului de adineaori pe față, se sculă și-și goli buzunarele. Un soldat îi luă mărunțișurile din mâini și le puse pe masă... Varga se uita pe subt sprâncene

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

Liniștea prizonierului îl supăra. Vru să ordone soldatului să controleze dacă... Pe urmă își mulcomi mânia printr'o înjurătură strivită în dinți, se așeză și cercetă pe rând toate lucrușoarele. Când dădu peste harta cu pozițiile, nu se mai putu stăpâni. Sări în picioare și arătând-o lui Bologa, strigă:

Dar asta?...

In ochi îi fulgera dispreț și ură și triumf... Apoi scrise raportul și făcu schița, liniștit, cu conștiința împăcată, în vreme ce Apostol, pe colțul patului, își trudea zadarnic mintea să ghicească ce-o fi hârtia pe care i-a arătat-o locotenentul...

După ce împachetă toate lucrurile prizonierului și le dete în grija telefonistului, Varga porunci soldaților să ieа bine seama, să facă paza cu rândul și să nu piarză vremea degeaba pe-aici... Vorbind cu soldații își încheiă cu băgare de seamă nasturii hainei, își potrivi casca, își puse mănușile căptușite și, fără să vrea, se uită numai la Bologa... Se gândea că trebue să-i facă o imputare măcar sau să-i arunce un cuvânt de dispreț care să-l umilească. Și-i zise deodată cu glas moale:

Vezi, Bologa?... Iți aduci aminte, când te-am prevenit, în tren și pe urmă și... Rău îmi pare că... Eu mi-am făcut datoria... numai datoria, precum trebue să și-o facă orice om pe lume, oriunde și în orice împrejurare...

Intâlnindu-i privirea obosită și buimăcită, ultimele cuvinte i se încurcară într'un simțământ de neliniște. Făcu un pas spre el, să-i întindă mâna... Își luă seama brusc și trecu fără să-l mai privească. Și, eșind, tuși ca și cum ar fi vrut să-și curăță din inimă urmele înduioșării...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Apostol şedea pe coltul patului de scânduri ca o stană de piatră. La spatele lui, horcăiturile reîncepură ca nişte ferăstraie ruginite. Un soldat se lăsă pe vine, în ungherul de lângă uşă, cu arma în braţe, şi adormi numai decât, pe când cellalt cârliga când un genunche, când pe cellalt, uitându-se numai în tavan la pironul de care atârna lampa... Telefonistul întorcea capul deseori, curios, dorind amănunte şi neîndrăznind să întrebe nimic...

Liniştea şi lumina pătrundeau în sufletul lui Apostol ca într'o casă pustie. Osteneala îi omorâse toate gândurile. Ridică mâna stângă să-şi scoată casca şi auzi un tic-tac. Îşi văzu ceasornicul la braţ şi murmură cu bucurie:

— Uite că ceasornicul...

Îşi aruncă ochii pe cadranul alb şi continuă:

— E deabia unu... Deabia... Va să zică au trecut şapte ore de când... Şapte... Şapte...

Uită cu totul ce-a vrut să zică. Braţul îi căzu pe genunchi, amorţit. Apoi pleoapele i se împreunară şi capul, cumplit de greu, i se prăbuşi pe piept...

2.

La ora şase şi jumătate, Apostol Bologa, escortat de patru soldaţi, subt conducerea unui sublocotenent, fu pornit la drum, spre cartierul diviziei.

— Dacă am găsi vre-o căruţă undeva, poate la artilerie, bine-ar fi — zise sublocotenentul, uitându-se înapoi, după ce eşiră din zona regimentului. Baremi am merge mai repede şi nici nu ne-am osteni!...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

Chiar în dreptul adăpostului lui Klapka întâlniră câteva căruțe gata de plecare și sublocotenentul începu îndată să se tocmească cu un sergent și să-i arate pentru ce trebue să-i cedeze o căruță până la Făget... Sergentul fusese odinioară în bateria lui Bologa și, văzând pe fostul său comandant între baionete, se zăpăci, nu înțelese de loc lămuririle sublocotenentului și bolborosi:

— Noi, mă rog cu supunere... ordinul, mă rog cu supunere...

Sublocotenentul se înfurie și îl luă la înjurături pentrucă „nu se poate să fie un sergent așa de prost și să nu priceapă că...“ Atunci se apropie căpitanul Klapka, în mână cu o foaie de hârtie. Când recunoscu pe Bologa, încremeni... Sublocotenentul se grăbi să-i spuie întâi cât de idiot e sergentul, iar apoi îi ceru o căruță, apucându-se să-i povestească pe larg tot ce știa despre cazul prizonierului. Klapka stătu câteva clipe ca și cum ar fi ascultat sporovăiala sublocotenentului, fără să înțeleagă o vorbă. Se uită însă la Apostol cu atâta groază încât îi dârdâiau și brațele și picioarele. Apoi urmând cu un gest istorisirea tânărului ofițer, se repezi la Bologa și-i zise, schimonosit de frică:

— Va să zică totuș ai încercat?... O, o, presimțirea mea!... Și azi noapte te-am visat...

Apostol plecă ochii în pământ și strânse din umeri. Căpitanul își frângea mâinile, bâlbâind foarte repede cuvinte fără șir, pline de milă și de spaimă, așteptând parcă mereu un răspuns. Deodată își aduse aminte că Bologa e arestat subt o învinuire crâncenă și că, stând de vorbă, riscă să fie și el amestecat, ca odinioară... Vru să se retragă, dar nu putu.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Am să te apăr eu, Bologa! murmură cu o mulțumire adâncă în care i se topiră toate temerile. Vreau să te scap!... auzi?... Trebue să scapi!

Bologa se cutremură și se uită la Klapka necrezător, cu o mirare ca și când l'ar fi văzut întâia oară în viață.

— Bine... bine... firește — șopti dânsul cu o voce ca un suspin prelungit.

— Nenorocitule! zise iar căpitanul, clătinând din cap; adăogă apoi îndată, mai apăsat: Curaj! Curaj, Bologa!

Se depărtă brusc spre postul de comandă, fără a mai întoarce capul...

Căruța se urni curând și merse deocamdată la pas, căci drumul avea coborâșuri grele și multe cotituri. Sublocotenentul, foarte guraliv, căuta să stea de vorbă cu Bologa, „să ne mai treacă de urât și de necazuri". Îi spuse că el e sas, fecior de țăran, dintr'un sat de lângă Brașov, jumătate români și jumătate sași. Ar avea ceva avere, dar tatăl său s'a însurat de trei ori și cu fiecare nevastă a făcut câte-un copil, așa că averea se va împărți în trei la moartea bătrânului. Cei doi frați vitregi, mai mari, au rămas la plug. Acuma, firește, sunt și ei în războiu și trăiesc amândoi. Lui i-a plăcut cartea și e absolvent al Academiei Comerciale din Viena. Avusese asigurat un loc de contabil la o bancă din Sibiu. Nici n'a apucat să intre în slujbă, a venit războiul și i-a zdrobit cariera... Și baremi de s'ar putea „activa" în armată! Nici cariera militară n'ar fi rea... Isprăvindu-și biografia, căută să afle cum și unde a fost prins Bologa și de ce a vrut să dezerteze? Fiindcă Apostol era scump la vorbă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

sublocotenentul începu să-i înșire diferite „cazuri de dezertare":

— Am avut chiar în regimentul nostru unul, nu de mult... acum vre-o patru luni... Un stegar polonez de origine... băiat bun... Cine știe ce i-a venit, destul că l'au prins, iar el a mărturisit cavalerește că „da, am vrut să dezertez..." Și totuș a fost numai împușcat!... Vezi?... Căci dezertarea simplă se pedepsește cu moartea prin glonț, adică o moarte oarecum onorabilă... militară... In fond între gloanțele plutonului de execuție și gloanțele dușmanului nu-i deosebire decât de calibru și de calitate, nu-i așa?... A, fireșt când dezertarea se complică cu trădarea sau cine știe cu ce crimă capitală, atunci intră în funcțiune știreangul, fără doar și poate... In privința asta nici o Curte Marțială nu discută, nici nu poate discuta, pentrucă și codul e categoric: știreangul! Cunosc dealtfel un caz precis, de pe când eram la divizia a unsprezecea, în Rusia, un caz tipic, aș putea zice...

Drumul se îndreptase și vizitiul dădu biciu cailor. Căruța prinse să hurue și să hurduce atât de tare că sublocotenentul, în focul povestirii, își mușcă limba. Se roși de durere și înjură în gând. Vru să continue, dar hurducăturile îi schilodiră cuvintele, silindu-l să tacă. In cele din urmă, temându-se să nu-și fi sângerat limba, începu să scuipe ascuțit spre gârla din dreapta drumului, întocmai cum fac soldații când au răgaz să fumeze în tihnă...

Zgomotul roților și hurducăturile desțeleniră gândurile lui Apostol.

— Azi la nouă era să osândească iarăș.. Acuma alții mă vor osândi pe mine! își zise

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dânsul, fără frică, ba chiar cu un fior de plăcere, urmând numai decât: Oare cine mă va înlocui azi? -

Căută răspunsuri câtva timp. In gând îi bâjbâiau nume de ofițeri, fiecare cu grade și cu crâmpee de amintiri care de care mai neînsemnate... Apoi uită ce vrea cu ofițerii și-și aduse aminte de Ilona și de spânzuraţii de pe marginea șoselei, însă numai subt chipul unei păreri de rău ciudate:

— Acuma nici nu vom trece pe dinaintea casei lor și pe Ilona nu voi mai vedea-o niciodată, dar trebue să trecem negreșit printre spânzuraţii de care nu voi scăpa până-i lumea lume!...

Soarele frigea din spate... Munţii își tremurau pădurile în mângâerile razelor. Lângă șoseaua pietroasă, părâul alerga în vale cu clipiri argintii, ca un copil sburdalnic. Din căruţa hodorogită baionetele pe arme se înălţau spre cer, amenințătoare...

Lângă podul de peste gârlă, cotind în șoseaua cea mare, Apostol întoarse ochii în dreapta, căutând baremi casa Ilonei. Dar Lunca era ascunsă după coastă...

Apoi se apropiară de braniștea cu spânzuraţii. Apostol nu voia s'o mai vază și totuș o văzu de îndată ce trecură de cotitura a doua... Plecă fruntea în fundul căruţei, două scânduri printre care fugea șoseaua înapoi... Caii, obosiţi, cum dădură de umbră, își înceteniră trapul până ce căzură la pas. Când zări sublocotenentul spânzuraţii, nu-și mai putu stăpâni uimirea și chiar o bucurie parc'ar fi descoperit o mare noutate.

— Uite, uite, ce interesant! strigă privind cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

atenție când în dreapta, când în stânga. Lasă la pas, băiete, așa, să vedem mai bine, că-i foarte interesant!... Noi, pe front, trăim ca subt pământ... habar n'avem ce-i în lume... Toți trebue să fie spioni, desigur... A, firește, spioni și trădători!... Uite... da... Câți sânt?... Stai... trei... șapte... Bravo!... Generalul nostru arde, ehei, nu glumește!...

Râse zgomotos, larg și se întoarse spre Bologa, vrând să-i spue ceva, ca și când ar fi uitat că-i arestat. Văzându-i însă, capul plecat și gâtul alb, lung și subțire, își aduse aminte, își curmă brusc veselia și, cuprins de rușine, se răsti la vizitiu:

— Dă-i drumul, dobitocule! Ce vrei, să ne apuce prânzul aici?... Sau n'ai mai văzut oameni spânzurați?... Dobitocule, dobitocule!...

Apostol, cu ochii în fundul căruții, zări printre scânduri, pe șoseaua care fugea înapoi, un gătej strâmb, întocmai forma crengii de pe copacul cu spânzuratul singuratec, în stânga. Îl cutremură o spaimă ciudată și, ca o rugăciune, începu să murmure din buze:

— Dumnezeu... Dumnezeu...

Repetând același cuvânt cu nădejde fierbinte, i se coborî în suflet încredere și-și zise, ridicând capul spre albastrul însorit al văzduhului:

— De ce să mor?... Nu vreau să mor! Viața e doar... Viața!...

Și îndată simți nevoia poruncitoare să vorbească, să se desmorțească și să arate că trește. Se uită înviorat la sublocotenentul amuțit și zise cu glas umed și cu ochii zâmbitori, parcă ar fi spus o veste de necrezut:

— Frumoasă vreme, așa-i?... Lumea-i totdeauna frumoasă... toată lumea...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Sublocotenentul tăcea, zăpăcit. Apostol îl apucă de braţ şi urmă, grăbit, îngrijorat să nu uite ce vrea să zică:

— Vorbeai adineaori despre anume cazuri de dezertare... Ei, camarade, eşti încă tânăr şi... Ştii că eu azi la nouă trebuia să fiu la Curtea Marţială... ca judecător, firește... Nu-i ridicol acuma?... Am mai fost odată în Curtea Marţială... cu un caz foarte interesant... Un sublocotenent ceh, unul Svoboda... N'ai priceput?... Svoboda, ceh, spânzurat...

Căruţa hurduca atât de rău că gândurile lui Apostol se încurcară. Îşi dădea seama şi totuşi continua cu încăpăţânare să povestească sublocotenentului „cazul" şi să-i explice că intenţia lui... Hurducăturile se înteţeau şi Apostol era nenorocit că vor sosi în Făget înainte de-a fi avut vreme să se lămurească deplin, să înţeleagă şi sublocotenentul cum stau lucrurile ca şi cum ar fi fost în faţa unui judecător de care atârna soarta lui...

2.

Cam în acelaş loc unde aşcara statuse de vorbă cu pretorul şi cu primarul, Apostol Bologa, între patru soldaţi cu baioneta la armă, aştepta acuma întoarcerea sublocotenentului care intrase să anunţe sosirea prizonierului. In fundul ogrăzii aceleaşi două automobile şi parcul de motociclete, lângă hambarul cu arestaţii parcă aceeaşi sentinelă, în coridor şi înaintea uşii din stânga aceeaşi îngrămădire de soldaţi... Şi pomii înfloriţi în spatele acare-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

telor, și fântâna cu cumpănă în mijlocul curții... Numai soarele lumina mai vesel și oamenii. din ogradă, din ferestre și chiar din uliță, se opriseră în loc, uitându-se la ofițerul între baionete, cu hainele murdare și rupte, cu fața tăbăcită de osteneală și de emoții...

Apostol simtea toate privirile ca niște săgeți drept în inimă și iar începu să bolborosească „Dumnezeu... Dumnezeu..." ca o apărare împotriva rușinii grele ce-i moleșea întreaga ființă. Avea privirile țintite spre vârfurile prunilor înfloriți ce se înălțau deasupra coperișelor din fundul ogrăzii și astfel nu văzu pe groparul Vidor care, eșind din casa primarului, se apropiă cu capul gol, necrezând ochilor, îngrozit...

— Ce s'a întâmplat, domnule' locotenent? bâlbâi groparul, la câțiva pași, cu glas plângător. Noi am crezut ascară că te-ai dus acasă, pentru Ilona... Și iată că... Vai de mine, vai ce nenorocire!...

— Da, pentru Ilona — rosti Bologa, tresărind, întorcând privirea spre Vidor cu o pâlpăire de bucurie. In aceeași clipă însă își aminti că hârtia pe care i-a arătat-o Varga, azinoapte, era harta cu pozițiile și se întrebă, în gând, ce-a vrut să zică Varga când i-a arătat-o și de ce i-a arătat tocmai harta cu pozițiile?

— Inapoi! Nu-i voe! bufni un soldat, morocănos, către groparul care încerca să se mai apropie și care se retrase îndată ca mușcat de șarpe.

Printre soldații grămădiți la ușă, apăru sublocotenentul, făcând semne escortei să înainteze cu prizonierul...

Intr'o odae plină cu mese de scris de toate

Muzeul Digital al Romanului Românesc
http://patrimoniu.vremea.ro/mm/1901-1932

felurile, pretorul aştepta nerăbdător. Fusese înştiinţat chiar în timpul nopţii şi pregătise tot pentru accelerarea lucrărilor. Însfârşit avea un „caz" excepţional! Îşi freca mâinile şi umbla de ici-colo, lovindu-se de colţurile meselor. Pe faţă îi juca mulţumire şi emoţie... Laoparte, lângă un biurou, şedea plutonierul cu faţa cenuşie, frământând între degete un toc cu peniţa nouă...

Când intră Bologa, pretorul se opri în dosul unei mese, ascultă grav raportul sublocotenentului, luă pachetelul cu „obiectele" prizonierului şi iscăli ceremonios o dovadă de primire... De îndată ce plecă însă sublocotenentul, faţa pretorului îşi recăpătă expresia de satisfacţie încât Apostol zâmbi înseninat şi cu o încredere frăţească.

— Ei, domnule — zise pretorul cu un glas blajin, întocmai ca eri când a sosit Bologa cu automobilul — să procedăm repede şi sistematic, să nu pierdem vremea! Nu-i aşa?... Scrie, plutonier!... Dumneata, poftim, iea loc... colea, mai aproape!

In vreme ce pretorul dicta plutonierului introducerea obişnuită, Apostol Bologa se aşează pe un scaun, între cele două mese de scris, liniştit şi stăpânit numai de un simţimânt supărător de ruşine... Apoi pretorul citi raportul lui Varga de două ori, dând din cap foarte mulţumit, desfăcu pachetelul şi examină cu mare atenţie, fiece lucruşor, zâmbind uneori ca omul care-şi vede confirmate presupunerile, crescând astfel în propria-i preţuire.

— Iar acuma te rog să răspunzi, scurt, milităreşte, la întrebările ce ţi le voi pune! murmură pretorul, fără să-l privească şi continuând cercetarea „pieselor de convingere".

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Apostol, cuprins deodată de o dorință violentă de a-și descărca inima, răspundea grăbit, deabia stăpânindu-și limba, încercând la fiecare întrebare să explice pretorului îndemnurile tainice, adânc sufletești... Pretorul însă îl întrerupea mereu cu întrebări noui, uimitoare, adăogând că pe el îl interesează numai faptele precise, clare, nu explicațiile. Vorbind, Apostol se încălzi și i se aprinse fața, iar în ochi i se ivi o strălucire stranie. In cele din urmă întreruperile îl enervară, încât se sculă și zise cu glas ascuțit:

— Domnule căpitan, eu nu vreau să ascund nimic, nici o umbră, nici un amănunt care ar putea contribui la limpezirea... situației! Dimpotrivă, vreau să-mi deschid inima ca în fața unui duhovnic, domnule căpitan, să se înțeleagă cum mi s'a zdruncinat echilibrul sufletesc...

— Nu uita că eu sunt numai judecătorul care dorește să afle adevărul și nici de cum duhovnic! răspunse pretorul cu un surâs rece și puțin batjocoritor. Deocamdată avem un punct câștigat: încercarea de dezertare, mărturisită, nu-i așa?...

Bologa, mirat de surâsul lui, tăcu.

— Va să zică mărturisită și recunoscută — urmă pretorul. Motivele?... Hm... Sper că vom descoperi și motivele, încetul cu încetul... D-ta te rog să-mi dai lucruri concrete, nu... echilibre sufletești! In orice caz numirea în juriul unei Curți Marțiale, recunoaște și d-ta, nu poate fi un motiv de dezertare la inamic, nu-i așa?... Dacă conștiința d-tale nu găsia nici o vină acuzaților, rămânea liberă să facă opinie separată... A împărți dreptate sau a pedepsi pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cei vinovați, nu-i o crimă, ci o datorie pentru orice om! In privința aceasta d-ta, om cu studii înalte, care mâine-poimâine aveai să joci un rol de seamă în societate, tocmai d-ta trebuia să...

— Uneori e mai îngrozitor să judeci pe alții decât să fii judecat! zise Apostol parcă i s'ar fi aprins lumină mare în suflet.

— Da, firește, când cineva... Despre aceasta mai târziu! făcu pretorul, frecându-și iar mâinile. Apoi, luând harta desfășurată și punându-i-o subt ochi, adăogă triumfător și mândru: Dar aceasta cum se potrivește cu povestea echilibrului sufletesc?... Ești bun să-mi explici?

Apostol păli. Intr'o secundă îi trecu prin creeri cum a mințit aseară că a uitat ceva și cum a luat harta numai ca să-și acopere minciuna față cu Ilona... Și totuși, când a pus-o în buzunar, a simțit că trebuia s'o iea, negreșit îi trebuia...

— Asta e schița oficială, de la serviciul meu — îngână dânsul, uitându-se pe hartă și căutând, instinctiv, drumul pe unde a vrut să treacă dincolo și locul unde s'a întâlnit cu Varga.

— Știu... sunt și eu militar — zise pretorul cu dispreț. Dar cum a ajuns în buzunarul d-tale? Și tocmai când încercai să dezertezi la inamic?

— Fiindcă... fiindcă... — bolborosi Apostol, încurcat, roșind brusc și apoi oprindu-se rușinat, că iar era să mintă.

— Să-ți spun eu cum — reluă pretorul, privindu-l lung, cercetător. Fiindcă n'ai vrut să mergi cu mâna goală! Nu-i așa?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Bologa nu răspunse și nici nu se uită în ochii pretorului care, după o mică pauză, continuă, îndoind harta și aruncând-o pe biurou:

— Și acuma să-ți explic tot eu și motivele cele adevărate pe care d-ta cauți să le acoperi cu basmele echilibrelor sufletești!...

Mai dinainte de-a sosi Apostol, pretorul descoperise „motivele cele adevărate" și interogatoriul urmărea numai confirmarea descoperirii sale. Cei șapte spânzurați împreună cu cei doisprezece din hambar erau membrii unei vaste organizații de spioni și trădători, cuibăriți în inima diviziei din pricina indolenței generalului care nu l'a ascultat pe dânsul. Firește că asemenea grupare criminală nu putea lucra atât de tainic fără o conducere deosebit de iscusită. Cei prinși nu-și mărturiseau nici în fața streangului vinovăția... o dovadă minunată de soliditatea organizației. Ambiția lui secretă a fost, dela început, să pună ghiara pe șeful bandei. Aceasta poate că i-ar dobândi și o decorație, în afară de creșterea prestigiului înaintea tuturor... Insfârșit, Bologa! Pretorul se mira numai cum de nu s'a gândit la el mai demult și nu l'a supraveghiat? Bologa, român, pe frontul românesc,.. era la mintea omului!... Dacă n'ar fi venit întâmplarea în ajutorul justiției, criminalul și-ar fi putut continua opera nesupărat de nimeni: ofițer cu decorații, erou... cine să-l bănuiască? Numirea în juriul curții i-a încurcat toate ițele. Cum să condamne el, șeful bandei, tocmai pe complicii săi? Ar fi riscat ca vre-unul din acuzați, văzându-l în juriu, să se revolte și să-i rupă masca!... Decât să se expună unei eventualități atât de primejdioase, Bologa a ales calea cea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mai bună, fuga la dușmanul pe care l'a slujit cu credință și unde îl așteptau, desigur, recompense și mai grase. Deaceea a luat și harta în care a însemnat cu precizie nu numai pozițiile trupelor, ci și locurile diverselor servicii ale diviziei, până și casa aceasta, unde se afla cancelaria pretorului, ca să-l bombardeze și să-i omoare și pe el într'o zi aviatorii dușmani...!

Apostol Bologa ascultă întâi uluit construcția pretorului, pe urmă zâmbind necrezător ca și cum ar fi auzit o aventură străină. Când înțelese însă că e serios și că de „construcția" aceasta depinde poate viața lui, i se păru că de un ceas își terfelește sufletul și-l cuprinse o silă nespusă de toată lumea. De-aci încolo nu-l mai interesa ce spune pretorul. Întoarse ochii spre fereastră și văzu tocmai chioșcul pe care i-l arătase eri primarul și unde voia să-i dea locuință. „Acuma nu va mai sta pustie casa de păpuși", se gândi el, zărind în coridorul chioșcului un soldat înarmat, ajungând cu capul la streașină...

Pretorul încercă să-l mai descoase, dar Bologa nu mai răspunse nimic.

— Bine, nu ești obligat să răspunzi — zise pretorul, netulburat, clipind repede. Avem dovezi destule și vom mai avea... Așa!... Atunci citește procesul-verbal și iscălește, te rog!...

Apostol nu se mișcă. Pretorul îl măsură un răstimp, puțin nervos, stăpânindu-se, și pe urmă vorbi făcând ochii mici:

— Firește, nu te pot sili să iscălești... Trebue să știi însă că aceasta nu va împiedica mersul justiției!... Așa!... Să nu crezi cumva că...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Se întrerupse și adăogă către plutonier:

— Vei duce pe acuzat la închisoare, fiindcă deocamdată am terminat... Sper că ai luat măsurile?... Apoi vei pleca îndată la Lunca, vei face o percheziție foarte minuțioasă la locuința acuzatului și-mi vei aduce toate bagajele și mai ales hârtiile!...

Afară, în prag, soldații se dădură laoparte. Soarele de Maiu sărută obrajii prizonierului. In mijlocul ogrăzii, generalul Karg discuta gesticulând cu un colonel. Plutonierul salută foarte țeapăn. Apostol simți bine privirea generalului, furioasă și indignată, dar nici nu se sinchisi. Trecând pe lângă casa primarului, întâlni în ușă pe groparul Vidor și pe primăreasă, amândoi cu ochii spre el, îngroziți și cu lacrimi de milă. Le răspunse cu un zâmbet plin de credință, parcă le-ar fi spus că toate acestea n'au nici o importanță...

Urcă treptele căsuței și văzu de-aproape soldatul încremenit în coridor: înalt, foarte slab și deșirat, cu fața suptă și galbenă, cu hainele largi și soioase, dându-și mare silință să pară martial... Plutonierul deschise larg ușa, lăsând pe Apostol să treacă înainte.

— Dacă doriți ceva, vă rog să mă chemați pe mine... Am să vă trimit îndată cafeaua sau dacă doriți, ceai?

Așteaptă două clipe și, neprimind răspuns, eși trăgând ușa. Invârti cheea de două ori în broască, apoi puse și un lacăt mare, petrecut prin belciuge. Urmară instrucțiile sentinelei, cu glas tare, înadins, să audă și prizonierul să nu miște din coridor, să privească din când în când pe fereastră, să-l strige dacă s'ar întâmpla ceva... Soldatul trebui să repete de trei

Muzeul Digital al Romanului Românesc
www.stathismikvani.ro/mdr 1901 - 1932

ori instrucțiile. Pe urmă plutonierul coborî treptele de scânduri...

4.

Apostol Bologa rămase în mijlocul odăiței, cu ochii la ferestruica de lângă ușă. Tresări auzind cheea în broască și ascultă instrucțiile sentinelei, neclintit, parcă ar fi fost țintuit locului. Mai auzi pașii plutonierului, pe trepte, trei, apoi alții, de bocanci, în coridor și în sfârșit, în geam, văzu un pătrat din pântecele soldatului cu tunica verzue, încrețită, cu cartușierele negre și curcau armei strânsă de o mână noduroasă, cu pielea crăpată și foarte murdară...

Se uită împrejur cum face omul când intră întâia oară într'o casă nouă. Își plimbă ochii pe masa lipită de perete, pe patul așternut, în colț, pe scaunul dela picioare, fără spetează, pe lavoarul din cellalt colț... Își scoase casca, încet, fără zgomot, și o așeză cu băgare de seamă pe scaun. Își netezi părul pe tâmple cu amândouă palmele, de multe ori, parc'ar fi vrut să-și potolească o durere. Apoi merse până la ușă, patru pași, se întoarse lângă masă. Peretele era văruit cam demult și varul pleznise... Se răzimă cu mâinile de dunga mesei. Scândurile nu se împreunau bine și crăpătura dintre ele era astupată, neagră, deși tabla trebue să fi fost frecată de curând cu leșie și nisip. Pe marginea dinspre perete, în litere săpate cu briceag, scria: „Aici am suferit... zile".

Muzeul Digital al Românilor Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Stegarul bosniac — se gândi Apostol, amintindu-și vorbele primarului. Oare de ce nu spune câte zile?...

Simți atâta lene în creeri că nu-și mai urmări gândul. Își dădu seama de aceasta și făcu câțiva pași, să-și vie în fire... Îi apăru în minte figura pretorului și se așeză în pat, legânându-și picioarele din genunchi în jos... Acuma fereastra era o cruce de lemn într'un pătrat alb.

— Trebue să fie peretele cancelariei pretorului — își zise dânșul și, închipuindu-și iar înfățișarea pretorului, continuă ritmic: Dobitoc... dobitoc... dobitoc...

Apoi veniră amintiri rânduite frumos, una după alta, toate numai din clipa întâlnirii cu Varga încoace... Îi defilau prin suflet secundele, fiecare plină cu viață, ca niște băsici de sticlă, văzându-le conținutul... Treceau însă cu o iuțeală vertiginoasă, ca un film învârtit nebunește, și totuș se deosebiau precis... amețitor de precis... Erau mii, poate milioane, și se scurgeau într'o singură clipire, și reveneau în momentul imediat următor, neîncetat, neobosite... Și el răscolea prin ele ca într'un joc bizar și, privindu-le, murmura:

— O secundă mai puternică decât o viață de om...

Peste câteva clipe i se păru că e greșit și adăogă, clătinând din cap:

— Viața omului nu e afară, ci înlăuntru, în suflet... Ce-i afară e indiferent... nu există... Numai sufletul există... Când nu va mai fi sufletul meu, va înceta de a mai fi tot restul... restul...

Prin geam văzu, în ogradă, doi soldați care

Muzeul Digital al Romanului Românesc

trecean, ţinându-se de mână. Atunci îşi schimbă firul gândului, urmând:

— Şi totuşi restul hotăreşte soarta sufletului meu... Şi restul depinde de alt rest... Pretutindeni dependenţă... Un cerc de dependenţe în care fiecare verigă se mândreşte cu independenţa cea mai perfectă!... Numai Dumnezeu...

Cheea se învârti de două ori în broască, uşa se deschise şi un soldat puse pe masă o tavă încărcată. Plutonierul, înainte de-a zăvorî, zise respectos.

— Aveţi şi cafea, şi ceai... la alegere...

Cu mâinile sprijinite pe marginea patului, cu picioarele atârnând nemişcate. Apostol se uită lung la tava de pe masă. Îşi aduse aminte că n'a mâncat de eri dela prânz... Se sculă şi sorbi cu poftă ceaiul. Apoi se simţi copleşit de-o apatie grea. Nu-i mai păsa că e închis într'o odăiţă, cu sentinela la uşă... Se întinse pe pat cu faţa 'n sus, şi închise ochii. Stătu aşa fără gânduri, un răstimp care i se păru o veşnicie. Apoi aruncă o privire pe cadranul ceasului-brăţară.

— Unsprezece! se gândi cu decepţie. Deabia o oră a trecut de când sunt aici... Dacă va trece vremea tot aşa de încet, am să-mi pierd minţile!...

Sări jos şi începu să umble de ici-colo, încercând să-şi lămurească deplin situaţia. In creeri i se frământau numai crâmpee de gânduri, dar inima îi tremura de frică şi tulburare. Avea acuma intuiţia că îl aşteaptă ceva îngrozitor, ceva ce îi ameninţă însăşiş temelia fiinţei... Se opri în dosul uşii, cu ochii în gol şi deodată îi răsări creanga groasă din copacul spânzuratului singuratec, ca un braţ care arată

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

înainte, în viitor, o țintă hotărâtă... Îi veni să țipe, să se apere, și anevoe izbuti să pornească de colo până colo, din ce în ce mai grăbit, frământându-și mâinile încrucișate la spate... Se silea să găsească o apărare împotriva pretorului și o găsi în faptele din trecut.

— O rătăcire întâmplătoare nu cumpănește cât o faptă vitejească — murmură cu nouă încredere. Cine a fost în luptă știe că orice viteaz are și momente de șovăire. Dar o singură rătăcire nu poate șterge o viață întreagă de fapte, oricât ar umbla pretorul să mă ponegrească...

Încetul cu încetul se potoli. Dragostea de viață îi născocea mereu argumente și dovezi salvatoare... Pe urmă va începe o viață nouă din temelie, clădită pe realități, nu pe himere. Toată viața lui trecută a crescut dintr'o rădăcină bolnavă pe care trebue să și-o smulgă din suflet chiar de-acuma... Alt suflet, îi trebue, ferit de veșnicile ezitări și chibzuiri, capabil de-a înfrunta lumea așa cum este, iar nu cum o zugrăvește o închipuire șubredă. Meditațiile stârnesc numai conflicte cu lumea...

— Atârnă mult de cine va fi în juriu — își zise deodată, curmându-și gândurile. Precum și de apărător!... Cine-o să mă apere? A, da... Klapka... I-am spus pretorului... A fost prima întrebare și primul răspuns...

Klapka?... Poate că ar fi fost mai folositor un militar viteaz ale cărui cuvinte să zgudue și să convingă sufletele militarilor din juriu... Klapka?... Cine știe dacă nu Klapka e pricina prăbușirii... El a venit cu pădurea spânzuraților și i-a picurat în inimă îndoielile... Viața e un povârniș cu un capăt în cer și cu cellalt

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în neant. Omul trebue să facă imense sforţări să stea în picioare, iar când a început prăvălirea, nimeni nu-i mai poate reda echilibrul...

— M'am amăgit cu vorbe, parcă viaţa s'ar călăuzi cu vorbe...

Atunci îi apăru în suflet Ilona şi îndată simţi o căldură binefăcătoare, ca şi cum chipul ei i-ar fi umplut inima de o iubire vie, ca o lumină uriaşă, în care se cuprindeau toţi oamenii şi toată lumea. Fericit, cu privirile strălucitoare, şopti în neştire:

— Iubirea trăeşte veşnic, fără început şi fără sfârşit... Prin iubire cunoşti pe Dumnezeu şi te înalţi până la ceruri...

Se scufundă câteva clipe într'o linişte adâncă peste care sufletul lui plutea lin şi se legăna ca o frunză pe oglinda unei ape fără unde...

Apoi se scutură şi porni iar, prin odăiţă, ascultându-şi paşii care băteau pe podele cu lovituri regulate ca limba unui ceasornic... Gânduri subţiri ca nişte ace lungi îi înţepau creerii şi-l usturau. Se opri. Înţepăturile se risipiră brusc, lăsând în urmă un zumzet apăsător...

— Mi-am pierdut cumpătul — îşi zise dânsul cu amărăciune. Mintea, împreună cu legile şi disciplina ei, se zdruncină, ca o maşină între ale cărei roţi ai svârlit un bolovan, de îndată ce e pusă în faţa zidului ce desparte fiinţa de nefiinţă... Mai-bine să dorm şi să treacă peste mine întâmplările în voia lor!...

Se trânti iar pe pat, căutând să alunge gândurile care totuşi veneau să-l chinuiască, întocmai ca nişte vrăjmaşi fără îndurare... În răstimpuri îi sosiau în ajutor zgomote deafară,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mcrr1901-1932

schimbarea sentinelei, câte un huruit de motor, câte-un strigăt mânios... Apoi prânzul... Și iar gândurile, mereu gândurile...

Spre seară auzi pașii plutonierului: poate că-l cheamă pretorul... Se bucură. Baremi va mai scăpa de tirania gândurilor... Plutonierul împinse ușa de perete și rămase în coridor. În prag însă, cu o tavă de lemn pe care aducea cina, se ivi Ilona... Apostol sări în picioare, fermecat, ca în fața unei năluciri ispititoare. Ilona se duse la masă, așeză vasele și tacâmurile, cu ochii numai la el. Pe obraji avea urme proaspete de lacrămi, iar în ochi și pe buze un zâmbet de îmbărbătare, umil, sfios, subt care încerca să-și ascundă o groază cumplită... Goli tava și mai stătu o clipă, neclintită, murmurând de câteva ori, domol, ca un susur:

— Dumnezeu... n'ai grije... Dumnezeu...

Apoi eși cu privirea în pământ. Apostol o văzu coborând cele trei trepte... Se frecă la ochi, buimăcit... Plutonierul intră și, aprinzând lampa atârnată de o grindă, zise încet, să nu-l audă sentinela:

— Atâta mi-a bătut capul primarul și fetița atâta a plâns, că mi-am călcat pe inimă și i-am dat voe să vă servească... Fata s'a jurat că se omoară dacă n'o las... Oameni sântem, domnule locotenent... Numai să luați seama, vă rog mult... De-ar afla domnul căpitan, pe cât e de înverșunat, ar fi vai și amar de mine...

Bologa stătea în acelaș loc, înlemnit, cu fața aprinsă de o bucurie copleșitoare. Nu se mai simțea singur și sufletul îi era înflăcărat de speranță. Șopti într'un extaz de rugăciune:

— Dumnezeu...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

-5-

A doua zi, dis-de-dimineaţă, veni Klapka, nervos, agitat. Plutonierul stătu afară, cu sentinela, lângă uşa închisă, cu ceasornicul în mână...

— N'avem decât cel mult o oră — începu Klapka repede, strângându-i mâna puternic. Atâta mi-a îngăduit pretorul, şi încă excepţional... Dar nici n'am nevoe de mai mult, fiindcă ştiu tot, tot... Sânt de-aseară aici şi cunosc toate amănuntele, nu numai din dosarul alcătuit de bunul nostru magistrat... Când s'a aflat că eu sânt apărătorul, m'au înconjurat şi groparul, şi primarul, şi fetiţa... logodnica ta... Biata fată!... Ce suflet!... Acuma nu mă mir cum ai putut să... Acuma înţeleg perfect... S'au sfătuit cu mine ce-ar putea face ei pentru salvarea ta? Groparul, inimos om, s'a oferit să spargă binişor peretele căsuţei, în fund, să scapi prin fugă... Copilării de om bătrân! Nevasta primarului s'a aruncat aseară la picioarele generalului, a plâns, s'a rugat să te ierte... Generalul se zice că o respectă mult pentrucă femeea îi găteşte nişte mese împărăteşti... A obţinut atâta ca generalul să nu intervie împotriva ta, să lase Curtea să judece în deplină independenţă. Va să zică soarta şi viaţa ta se află în mâinile juriului! Cu o apărare viguroasă şi isteaţă sper să evităm... Dar depoziţia ta e îngrozitoare şi revoltătoare! Iţi bagi gâtul în streang, Bologa, de bună voe!... Noroc că ai avut prezenţa de spirit să nu iscăleşti... De-aceea am cerut un supliment de instrucţie

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și, după stăruințe colosale, am izbutit. Acuma să mă ajuți și tu, înțelegi? Intâi vei renega prima depoziție, dar, știi, foarte energic, pe urmă vei tăgădui categoric că ai fi vrut să dezertezi la inamic... Restul rămâne în sarcina mea... Am să găsesc eu explicații plauzibile în privința rătăcirii tale, noaptea, prin liniile de tranșee pe care nu le cunoșteai... Chiar harta, asupra căreia pretorul se străduește să-și întemeeze acuzația de spionaj și trădare, cred că am s'o spulber cumva din desbateri... Insfârșit, trebue să avem speranță, Bologa! Trebue!...

Klapka, vorbind, își trăsese scaunul lângă masă și se așezase. Apostol, calm, în picioare, cu spatele spre fereastră, privea inscripția zgâriată la marginea scândurii: „Aici am suferit....“ Când căpitanul tăcu întrebător, Apostol zise rar, uitându-se drept în ochii lui:

— Când voi fi judecat?

— Peste trei ore... da... la zece... negreșit — bâlbăi Klapka, surprins.

Bologa întoarse ochii iarăș la inscripție, o silabisi și urmă domol:

— Atunci ce nevoe de...?

Nu sfârși, dar Klapka înțelese și sări de pe scaun, înțepat, aproape furios, îl apucă de umăr și-l scutură, sâsâind:

— Trezește-te omule!... Esti nebun? Nu-ți dai seama ce te așteaptă?

— Moartea — zise Apostol, privindu-l iar în față, cu o umbră de surâs pe buze.

— Știreagul, Bologa! Auzi?... Știreangul! șopti căpitanul, roșind și uitându-se, fără să vrea, la gâtul lui strâns în gulerul înalt al tunicii. Numai un om nebun își vâră gâtul în laț când viața îi surâde și-i făgăduește... Ești

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr 1901-1932

dator să trăeşti! continuă apoi, după o pauză, mai potolit, bătându-l pe umăr. Când ţi se îmbie o portiţă de scăpare aproape sigură, n'ai dreptul să te codeşti, nu ţi-e permis!... Am fost şi eu în situaţia ta, poate puţin mai uşoară... puţin... Vedeam spânzurătoarea în temniţă, da... şi ştiu că moartea, când o priveşti prea adânc şi îndelung, începe să te ademenească. Dar trebue să te smulgi din ademenirea ei, Bologa, căci orice viaţă e mai bună ca moartea!... Ţi-am spus şi altădată... Viaţa e reală, pe când dincolo de moarte...

— Cine ştie dacă dincolo de moarte nu e adevărata viaţă? răspunse Apostol cu glas tragănat, leneş. Dacă ai fi venit ieri cu portiţa aceasta, poate că te-aş fi sărutat şi mi-ai fi luat o piatră de pe inimă... Căci ieri viaţa m'a torturat îngrozitor cu nişte cleşte de foc îngrozitoare! Aseară însă am văzut pe Ilona şi... m'am regăsit, mi-am regăsit iubirea... Altfel cum aş fi îndurat o noapte întreagă, aici, singur?... Acuma mi-e sufletul liniştit... De ce să reîncep chinurile?... Nu mai vreau nimic. Iubirea îmi ajunge, căci iubirea îmbrăţişează deopotrivă pe oameni şi pe Dumnezeu, viaţa şi moartea! Iubirea cea mare e aici, în odăiţa aceasta... O respir în fiece clipă... E în mine şi înafară de mine, în tot cuprinsul infinitului... Cine n'o simte, nu trăeşte aevea; cine o simte, trăeşte în eternitate... Cu iubirea în suflet poţi trece pragul morţii, căci ea stăpâneşte şi dincolo, pretutindeni, în toate lumile existente şi inexistente... Poate să mă mai ispitească viaţa, poate să mai sufer, dar...

Klapka îl asculta nerăbdător, îngrijorat. Cuvintele lui i se păreau rodul fricei de moarte. In cele din urmă îl întrerupse:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr1901-1932

— Dragul meu, nu-ți dai seama oare că aiurezi?... Asemenea fantasmagorii poate să-și îngăduie omul când e acasă, la biurou, odihnit, sau în momente de entuziasm, într'o discuție, nu însă în fața morții!...

— O închipuire care împacă sufletul e tot ce poate dobândi omul în viață! murmură Apostol, cu o strălucire mare în ochi.

— Dar bine, omule, tu vei muri ca dezertor și spion și trădător, însfârșit ca un criminal, iar nu ca apostol al iubirii! se înfurie iarăș căpitanul, adăogând: Să știi că, de vei continua tot așa, o să te declar nebun în fața curții și tot am să te scap!

— Criminal? zise blând Bologa. Orice mormânt e lăcaș de iubire, fiindcă...

— Destul, încetează, Bologa! făcu Klapka, indignat. Nu mai vreau să-ți ascult baliverne-le! Am venit să te salvez, nu să ascult nerozii... Astea să le spui pe urmă, după ce va fi trecut primejdia!

— Crezi că o viață smulsă prin minciună ar mai avea vre-un farmec sau vre-un preț? întrebă Apostol, cu altă voce.

— Minciuna, care poate salva o viață de om, e mai prețioasă decât toate adevărurile! răspunse căpitanul cu hotărâre. Eu îmi voi face datoria până la capăt! Am să te scap chiar împotriva voinței tale și sunt sigur că mai târziu o să-mi mulțumești!... Pentru tine am trecut peste suspiciunile care mă înconjoară... Nu-mi pasă!... Numai să nu-mi pui bețe'n roate! Atâta te rog... Va veni pretorul... ajută-mă! Te implor!... Rămâi cu bine și Dumnezeu să-ți lumineze gândurile!...

Îi strânse amândouă mâinile, privindu-l lung

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdir/1901-1932

în ochi, cu îndemn și căldură, ca un părinte pe un copil nesocotit. Dela ușă îi mai șopti:

— Voință, Bologa!

Plutonierul salută și, îndată ce coborî Klapka, se repezi în odăiță, se uită împrejur, cercetător, înfricoșat... Pretorul îi poruncise, de repetate ori, să fie cu ochii în patru ca nu cumva prizonierul să se sinucidă. Acuma tremura să nu fi lăsat căpitanul vre-o armă. Deși nu mirosi nimic suspect, zise rugător și moale:

— Să nu mă nenorociți, domnule locotenent, din suflet vă rog!... Eu fac tot ce pot și chiar mai mult, dar să nu mă nenorociți...

Apostol pricepu și zâmbi. Răspunse prin o ridicare din umeri și se lungi pe pat, obosit. Se odihni vreo zece minute, apoi începu să măsoare cu pașii odăița în lung și'n lat. Așa îl găsi pretorul care veni, cu o servietă umflată subsoară, ordonând plutonierului să închidă ușa și să rămâe înlăuntru.

— Apărătorul d-tale — zise pretorul rece, grav, punând servieta pe masă — ne-a comunicat că mai ai de făcut niște declarații de mare importanță, care ar putea să modifice radical convingerea mea chiar în privința calificării faptei d-tale. Deși nu-ți ascund că mă îndoesc, totuș cu permisiunea și din ordinul Excelenței Sale, sunt gata să înregistrez orice ai mai avea de spus asupra...

— M'am răsgândit... Nu am de adăogat nimic! răspunse Apostol repede, ca și cum i-ar fi fost teamă să nu întârzie.

Pretorul, care tocmai făcuse semn plutonierului să treacă la masă și să scrie, se întoarse brusc spre Bologa, întâi mirat, pe urmă cu o satisfacție triumfătoare.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Eram sigur! izbucni falnic. I-am și spus căpitanului Klapka... Parcă nu cunosc eu psihologia... vinovaților?... Dealtfel nici n'ar fi demn pentru un ofițer, chiar în cazul d-tale, să recurgă la minciuni. Omul, când a săvârșit ceva, să aibă curajul răspunderii!

Apostol nu-și putu stăpâni un zâmbet, auzind sfaturile pretorului și mai ales tonul martial cu care i le spunea... Pretorul însă, mulțumit cum era, nici nu se mai uită la el și dădu să plece. Își aduse aminte c'a lăsat servieta pe masă.

— A, da, să nu uităm — zise atunci, căutând în servietă și scoțând o scrisoare: Poftim! S'a găsit de eri la locuința d-tale... probabil că eri a sosit... Nu ți-am putut-o da până ce n'am găsit cine să mi-o traducă, fiindcă e în românește...

După ce rămase singur, Apostol desfăcu scrisoarea dela maică-sa și o citi, încet, rar, să o priceapă mai bine sau să-și încerce inima. O citi a doua oară și tot nu înțelese nimic. Cuvintele îi pătrundeau în creeri, fără sens, ca niște semne moarte. In vreme ce îi alunecau ochii peste rândurile negre, prin minte i se plimba un singur gând, stăpânitor și tulburător:

— Acuma plutesc între viață și moarte, între cer și pământ, ca omul care și-a tăiat craca de subt picioare și așteaptă să cadă, fără să știe baremi unde va cădea...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

6.

— Bologa, te implor, ajută-mă! şopti Klapka, în cancelaria pretorului, transformată în sală de şedinţe, înainte de-a începe desbaterile.

Apostol avea ochii mai adânciţi în cap şi roşii, încercuiţi cu dungi vinete, şi obrajii de o paloare străvezie în care se desemnau vinele albastre şterse. Pe vârful limbii îi stăruia un gust sărat de lacrimi, iar în cerul gurii o uscăciune necăcioasă ca după un somn cu coşmare. In suflet însă îi sălăşluia liniştea ca o domniţă cu mâinile moi şi calde...

Se simţea foarte bine şi se uita cu mare curiozitate împrejur ca şi cum niciodată n'ar mai fi umblat pe-aici, deşi odaia era ca şi eri, doar că birourile fuseseră adunate în fund spre a face loc mai larg înaintea unei singure mese lungi, învelită cu postav verde şi împărţită în două, la mijloc, cu o cruce albă de metal... Apostol examina pe toţi ofiţerii care şedeau la masa lungă, ţepeni, drepţi, solemni şi aproape speriaţi. Se bucură văzând că preşedintele juriului e colonelul de odinioară, cu faţa colţuroasă, din tren, pe care-l întâlnise în compartimentul generalului şi care îi luase apărarea... Acum părea mai palid şi în privire avea ceva... Pe ceilalţi nu-i cunoştea nici baremi din vedere, afară de locotenentul Gross care ţinea capul în jos ca şi când i-ar fi fost ruşine. Apostol se uită mai îndelung spre dânsul, vrând să-i întâlnească negreşit privirea, să-l întrebe cum se face că a primit să judece pe un camarad şi să-i arate că iată, el nu-i nici şarlatan,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

nici smintit, fiindcă mai bucuros a fugit decât să mai osândească...

Când își auzi numele, rostit cu glas tare, tresări, mirat: de ce strigă tocmai numele lui? Răspunse „prezent" și nu se dumeri nici când colonelul îi puse întrebări neobișnuite, ca unui străin. Totuș, fără a se gândi la ce spune, răspundea corect, se uita în ochii colonelului, își dădea seama că în clipele acestea se cântărește viața lui și auzia parcă un fâlfâit straniu de aripi care stârnea un vânt rece în sală. Dar în inimă îi picurau de undeva, neîncetat, stropi de amărăciune din care i se răspândea în tot corpul o frică lentă, ca o caracatiță desgustătoare. Încerca să se apere și nu putea și, din pricina aceasta, simțea că va trebui să izbucnească într'un hohot de plâns... I se părea că președintele vorbește atât de tărăgănat că trece un secol până ce sfârșește o întrebare la care el răspunde în trei cuvinte vertiginoase...

Apoi, lângă mescioara pretorului, cineva începu să citească ceva, câteva minute, cu glas ciudat, pronunțând vorbele ciudat...

— Acuma spune motivele și împrejurările dezertării! zise deodată colonelul, țeapăn, mișcând buzele ca un automat.

Bologa auzi întrebarea, strident, ca un cuțit ce cade pe o sticlă și o sparge. Și zgomotul acesta îi trezi toate gândurile și simțirile, ascuțindu-i-le ca niște brice gata să-i ciopârțească trupul și sufletul. Se uită spre fereastră și întâlni capul pretorului, mândru și încrezut parcă el ar fi deslegat demult toate tainele lumii. Îl supără atâta suficiență și întoarse ochii în cealaltă parte, unde era Klapka, apărătorul, care, vrând să-l îmbărbăteze, îi făcu un semn

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

atât de ciudat că i se strâmbă faţa, iar Apostol se cutremură şi se simţi îndată părăsit şi singur ca într'o câmpie nemărginită, plină de mărăcini şi burueni otrăvitoare. Şi totuş atunci i se stinseră toate îngrijorările şi sufletul i se pătrunse de încredere mare...

— Dezertare? şopti, privind cu ochii strălucitori crucea albă dinaintea preşedintelui.

Apoi plecă fruntea şi, în tăcerea amară ce se împânzi, întrebarea lui pluti câteva momente, ca o mustrare blândă... Şi iarăş răsună glasul colonelului, tremurat, parcă o mână nevăzută i-ar fi strâns beregata:

— Răspunde la întrebarea mea, locotenent Bologa...

Şi, după o tăcere mai grea şi ameninţătoare, glasul urmă, tot şovăitor:

— Vina e covârşitoare, desigur, dar curtea va asculta cu luare aminte apărarea d-tale... Prin urmare, vorbeşte!

O mişcare grăbită umplu o pauză scurtă. Pe urmă ţâşni, ca un glonţ, glasul pretorului, revoltat, rotunjind cuvinte care se înălţau până'n tavan, se izbeau de pereţi şi plesneau capetele tuturor ca nişte palme umede. Pe urmă glasul lui Klapka, patetic, protestând, stăruitor... Şi amândouă se învârteau ca două sulite în inima lui Apostol care, ne mai putându-le răbda, murmură, fără să ridice capul:

— Mai repede, mai repede, pentru Dumnezeu...

Deşi îi era gâtul uscat şi în aer se încrucişau încă urmele glasurilor de adineaori, şoapta lui sbârnăi prelung în toate urechile şi atrase asupra lui toate privirile, întrebătoare şi nedumerite...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Urmară repede alte întrebări, din ce în ce mai aspre și mai poruncitoare, care i se înfigeau în inimă ca niște ghiare ascuțite și-l strângeau de gât să-l sugrume. Când simți că se înăbușe, tresări îngrozit, galben la față. Gulerul tunicii i se păru un laț nesuferit. Cu o smucitură desperată își rupse gulerul și strigă răgușit:

— Omorâți-mă!... Omorâți-mă!...

Gestul și strigătul lui stârniră uimire și indignare. Colonelul se sculă în picioare, cu ochi fulgerători, și bătu cu pumnul în masă, în vreme ce Apostol căzu grămadă pe scaun, respirând greu, cu obrajii ca varul stins, cu privirile roșii agățate de crucea albă...

In sală se restabili curând solemnitatea și toată lumea își reluă înfățișarea gravă dinainte. Incidentul fu desbătut calm câteva minute, apoi trecură mai departe, conform procedurii obișnuite pe care au tulburat-o puțin svârcolirile unei vieți. Și Apostol stătu pe scaun liniștit și nemișcat. In urechi îi susureau cuvinte și fraze care nu-l interesau deloc, căci crucea de pe masă îi turna în suflet mângăere...

Apoi președintele rosti deodată, sever:

— Acuzatul mai are ceva de spus?

Bologa auzi și înțelese întrebarea; nu se clinti însă, ca și cum n'ar fi fost vorba de el.

— Desbaterile fiind terminate, Curtea va intra în deliberare! zise iar colonelul, supărat.

Pretorul făcu un semn și plutonierul se apropiă de Apostol.

— S'a sfârșit? întrebă el, ridicându-se brusc de pe scaun încât plutonierul se speriă. Da?... S'a sfârșit!...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Se înclină foarte adânc în faţa juriului şi eşi afară grăbit, sprinten...

.7.

— Ei, domnule locotenent, s'a isprăvit şi asta!... De-acuma o să fiţi mai liniştit! zise plutonierul, cu un zâmbet misterios, în odăiţă. Poftim prânzul... vă aşteaptă... s'o fi şi răcit...

Apostol se uită lung la el şi vru să întrebe ceva, dar plutonierul plecă înainte de a-şi fi hotărât el întrebarea în minte.

— Oare ce-a zis plutonierul? se gândi Bologa, singur. Poate că el ştie ceva... E vechiu în serviciu şi a văzut multe cazuri...

Când îşi dădu seama ce speranţe se împletesc în gândul acesta, îl părăsi mormăind:

— Prostii... Uite ce prostii mă apucă...

Îşi aruncă pe pat casca şi râse scurt, sec, falş, frecându-şi coşul pieptului cu palmele ca şi când ar fi încercat să-şi mulcomească bătăile inimii. Simţi în buzunarul tunicii fâşâit de hârtie şi se opri voios:

— Acuma să vedem scrisoarea mamei, s'o înţelegem...

Doamna Bologa îi scria numai mărunţişuri de prin Parva, despre cunoscuţi şi necunoscuţi. Că Pălăgieşu se laudă că Apostol i-a cerut iertare, că Marta vine mereu pela ea şi se consideră tot logodnica lui, că Domşa îi zice tot „cuscră", că a făcut multe bunătăţi de sărbătorile Paştilor şi că o să-i rămâe neatinse fiindcă e singură şi amărâtă, că l'a visat în noaptea de Vinerea Mare foarte urât şi a dat

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

o slujbă chiar în ziua întâi de Paşti ca să-l ferească bunul Dumnezeu de primejdii...

— Biata mamă! îşi zise Apostol cu un zâmbet umed. De-ar şti ea în ce primejdie mă sbat eu acuma!... Când va afla vestea... Trebue s'o afle dela mine... să afle baremi că tot ea mi-a alinat inima în ceasurile din urmă, ca şi în cele dintâi ale vieţii mele pământeşti!...

Trase scaunul lângă masă şi, gustând din mâncările răcite ce-l aşteptau demult, mai citi de câteva ori scrisoarea, oprindu-se de fiecare dată la visul urât şi căutând să ghicească ce anume o fi visat maică-sa?...

Când veni plutonierul cu un soldat să ia vasele, Apostol ceru hârtie şi cerneală. Peste câteva minute hârtia albă râdea pe masă ca o pată de speranţă, dar el nu se mai grăbi să scrie. Alerga de ici-colo, cu mâinile la spate, cu gândurile vălmăşag... De câte ori zărea hârtia, îi fulgera prin minte cum, totdeauna, înaintea luptelor grele, când simţia în suflet frica-morţii, a scris mamei sale scrisori lungi, luându-şi rămas bun... Le scria cu teamă şi îngrijorare, şi totuş, printre rândurile întristate, scriind, citea numai speranţe bune. Dragostea de viaţă era atunci mai tare ca frica de moarte. Pe urmă, după ce trecea primejdia, recitea „testamentul" şi zâmbea fericit şi rupea în bucăţi foarte mici foaia cu gândurile posomorâte. Câte „testamente" de-acestea a rupt?... Pe când acuma trebue să scrie un testament definitiv... Acuma, din moment în moment, poate să vie pretorul, să-i citească nişte paragrafe şi să-l anunţe că la ora cutare va muri negreşit, cu deplină siguranţă, fără pic de nădejde... Şi, la ora hotărîtă, precis, nişte oameni

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdr/1901-1932

vor sili sufletul său tânăr să se despartă de trup pentru totdeauna, la o oră precisă... Acuma când va sfârși scrisoarea, va ști că mâinile care au scris-o nu vor mai rupe-o și nici ochii nu vor mai vedea-o, pentrucă mâine, pe vremea aceasta, corpul lui va fi îngropat în pământ sau va atârna undeva, iar mintea lui, care își dă seama de toate acestea, mâine nu va mai naște nici un gând, ci va fi o grămăjoară de creeri morți, năpădiți de sânge închegat...

Și totuș hârtia râdea pe masă, parcă ar mai fi fost vre-o speranță undeva... Apostol Bologa depăna amintiri de prin romane și cronici, unde, în clipa supremă, sosește în goana calului, solul aducător de iertare și de viață. Descoperirea îl bucură numai câteva clipe, pe urmă se înfurie și rosti răspicat:

— Voi muri negreșit peste... Peste câte ore?

Atunci îl îmbrățișă groaza, din ce în ce mai strâns și mai sălbatec, înghețându-i sângele. Și în vreme ce groaza îl tortura, mintea lui căuta să o alunge cu inexorabilitatea morții, cu desgustul de viața aceasta pe care el însuși, conștiința lui împăcată a asvârlit-o, cu credința în viața de dincolo unde sufletul mântuit se va uni cu Dumnezeu... Dar toate închipuirile minții se prăbușeau pe rând, ca niște castele de cărți de joc, numai groaza rămânea sfidătoare, stăpânitoare, șoptindu-i în suflet un singur cuvânt în fața căruia se sfarmă tot: moartea... Îi venea să plângă mereu și nu putea... Se uită la ceas: patru după amiazi...

— Și încă nu mi-au comunicat sentința!... De ce nu vine pretorul?... Cel puțin să știu sigur... Adică de ce să știu?...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Siguranța ar spori doar chinurile groazei. Mai bine așa. Orice întârziere e un câștig, chiar de suferință. Apoi întârzierea poate avea și motive bune. Adică de ce n'ar fi înțeles Curtea că e nevinovat? Ar fi fost poate mai bine să vorbească, să dovedească... Dar ce nevoe de vorbe când trecutul lui vorbește singur, baremi prin cele patru medalii de vitejie? In asemenea cazuri Curtea e datoare să trimită la plimbare pe pretorul dobitoc și să hotărască achitarea în unanimitate... Sau cel puțin cu majoritate de voturi. Colonelul i-a luat apărarea și în fața generalului, atunci... Gross nu poate să voteze pentru condamnare. Apoi de partea președintelui trebue să mai fie cineva... Și uite majoritatea!... Uite și pricina întârzierii!...

Hârtia, subt o călimară ruginită și murdară, rădea într'una... Apostol, înviorat, se duse la masă, se așeză pe scaun, luă tocul și încercă penița. Ii tremurau degetele cumplit și nici un gând nu i se arăta limpede.

— Mai târziu... mai e vreme! își zise după un răstimp, liniștit, pornind iar să umble de ici-colo.

Peste un sfert de ceas se opri brusc la picioarele patului, fără urme de sânge în obraz, cu privirea spre ușa în care checa se învârtea scârțâind mai ascuțit ca totdeauna.

— Acuma vine siguranța! îi țâșni prin creeri ca un fior de foc încât parcă simțea cum îi sfârâe celulele cenușii.

Era plutonierul cu un soldat care aducea cina.

— Ați isprăvit de scris? întrebă, vrând să strângă masa, fără să se uite la Bologa.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nu, nu... nici n'am înce...— zise Apostol deodată foarte agitat, adăogând repede, cu niște ochi eșiți din orbite: Așa-i de mare graba?... S'a hotărât sentința, s'a...?

— Sentința desigur că s'a hotărât demult— răspunse plutonierul trăgănat și parcă cu glas neobișnuit. Se așteaptă numai aprobarea de sus... dela Marele Cartier... Așa-i regulamentul, pentru domnii ofițeri... Dar mult nu mai durează, nu, nu... Trebue să pice răspunsul din minut în minut, căci în război și în cazuri d'astea merge repede... In război toate merg repede...

Apostol Bologa vedea că omul acesta îi cunoaște soarta, dorea să-l întrebe și nu cuteza. Soldatul se strecoră afară, în vârful picioarelor, ca dintr'o casă de mort. Plutonierul zise mai încet:

— Fetița plânge și se sbate, vai de sufletul ei... Dar nu mai pot, domnule locotenent, să mă iertați și să nu vă supărați!... Eu aș fi lăsat-o, ca și eri... dar domnul căpitan tot prin ogradă se învârtește și, dacă ne-ar prinde. Doamne ferește... Am să vă aprind lampa când o veni băiatul să iea farfuriile, că încă nu s'a întunecat de tot...

Glasul plutonierului rămase în sufletull lui Apostol și după ce se închise ușa, ca un izvor de speranțe luminoase. Ii bătea inima năvalnic, voioasă... Ii părea rău că n'a trimis o vorbă bună pentru Ilona, dar se mângăia că poate în curând îi va spune el însuși mai multe...

— Cine știe? îngână cu bucurie. Numai Dumnezeu știe ce poate aduce ceasul...

Se uită încrezător pe fereastra cu crucea ca-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr:1901-1932

fenie. Amurgul trăgea pe furiș obloanele întunerecului...

8.

După miezul nopții Apostol Bologa, istovit se întinse pe pat. O tăcere imensă îl împresura, parcă toată lumea ar fi încremenit într'un somn de mormânt. Lumina galbenă din tavan îi picura în ochi și îl ustura. Aținipi...

Deodată se trezi. Afară răsunau pași, pe trepte, în coridor... Sări în mijlocul odăiței și rămase pironit acolo, cu inima zgribulită, murmurând din buzele-i albe:

— Doamne Dumnezeule... Dumnezeule...

Ușa se deschise larg, cu zgomot mare, izbindu-se de perete. Din întunerec apăru pretorul, cu o foaie de hârtie în dreapta, în ținută de campanie, cu ochii stinși în obrajii bolbocați sub casca de fier. In dosul lui veni plutonierul, deasemenea cu cască, ținând ceva pe brațul stâng și în mână, cu privirea speriată ca și cum ar fi fost sigur că pretorul are să-i facă vre-o observație aspră. In întunerecul ușii, afară, se svârcoleau capete multe, sclipeau ochi înfrigurați, ca o vedenie dintr'o baladă sângeroasă...

In mijloc, neclintit, cu părul lung puțin vâlvoiat, Apostol cerceta din ochi, fără a-i învârti în orbite, cu luciri repezi, fața pretorului, hârtia din mâna lui, casca plutonierului. Și, în fiece clipă, milioane de gânduri îi răsăreau și mureau în creeri, parcă toți atomii materiei cenușii s'ar fi aprins și ar arde cu flacări clocotitoare...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Pretorul se apropiă de masa pe care hârtia albă râdea neatinsă, ridică sentința subt lumina lămpii și, fără introducere, începu să citească rar, cu voce clară, întorcând ochii spre Bologa după unele cuvinte pe care le apăsa ca și când ar fi fost subliniate... Apostol asculta și se uita numai la buzele pretorului, roșii, late, uscate, netezite uneori cu vârful limbii trandafirii. Înțelese deslușit „în numele Impăratului", „crimele săvârșite, dar neizbutite de trădare și dezertare la inamic", „degradare și eliminare din cadrele armatei", „moarte prin ștreang..."

— Sentința va fi executată imediat! sfârși pretorul, îndoind hârtia și aruncând o privire furișe în fața lui Bologa.

— Imediat... imediat — repetă Apostol foarte domol, adăogând în gând: Dar ora?... De ce nu spune ora?...

Atunci surprinse un gest al pretorului și văzu că plutonierul se apropie atât de umilit că părea un necunoscut rătăcit aici cine știe cum.

— Conform sentinței... degradare... tunica militară... trebue haină civilă — zise iar pretorul, începând cu glas sever, zăpăcindu-se de ochii lui Bologa și isprăvind rugător.

Apostol nu pricepu, dar fără să priceapă, își descheiă încet tunica, își scoase gulerul și-l puse pe masă, peste călimara ruginită, apoi lepădă haina, o împături cu mare băgare de seamă, o așeză pe pat și o netezi de două ori cu dosul palmei. Cămașa îi era umedă de sudori calde, ridicată și cocoloșită la spate, între bretelele vărgate. Își potrivi cămașa în spate și-și îndreptă bretelele care-i alunecaseră puțin

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de pe umeri. Atunci, uitându-se întrebător în fața pretorului, văzu că ochii lui îi examinează cu spaimă gâtul alb, subțire, cu arterele umflate. Se întoarse spre plutonierul care-i întindea ceva și observă că și plutonierul se uită la gâtul lui. Se tulbură și se întrebă în gând de ce se uită amândoi la gâtul lui?

— Și haina... și pălăria sunt din partea primarului — bâlbăi plutonierul înfricoșat, întinzându-i-le deodată ca și cum n'ar mai fi îndrăznit să le ție.

Apostol Bologa luă haina pământie și o îmbrăcă repede, dârdâind de frig, dar de pălărie nu se atinse. Plutonierul, grăbit să sfârșească, o așeză binișor pe masă, deasupra gulerului, acoperind de tot hârtia albă, lucitoare...

Urmă o tăcere în care tremurau numai privirile speriate... Insfârșit pretorul își drese puțin glasul și vorbi, încurcându-se îndată:

— Dacă ai vre-o dorință... eu... noi... conform legilor... orice dorință în clipa...

Apostol îl privi drept în ochi, lung, fascinator, și apoi, brusc, se întoarse cu spatele parcă și-ar fi adus aminte că pe pat e ceva... Pretorul avu o mișcare de curiozitate, să vază ce va face, dar își veni în fire și eși cu demnitate, urmat de plutonierul care trase încet ușa, fără să mai învârtească cheea în broască.

Obișnuit cu zgomotul lacătului, Apostol se uită buimăcit, șoptind:

— Oare de ce n'au încuiat și n'au pus lacătul?... Oare...

Din toate colțurile minții zeci de răspunsuri năvăliră în pripă cu vești încântătoare. Poate că acuma, după ce s'a îmbrăcat în haină civilă, n'are decât să pună mâna pe clanță și să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

plece... departe... să trăiască... Poate că nici sentinela nu mai e pe coridor... Poate că afară îl aşteaptă Ilona şi Klapka şi preotul Boteanu...

Dar, în vreme ce-şi depăna nădejdile strălucitoare, uşa se deschise iar şi în prag se arătă preotul Constantin Boteanu, înalt, slăbuţ, cu patrafirul pe piept, cu o carte subsuoară, cu crucea în mână. O clipă se uită blând, nedumerit, apoi intră, închise uşa, şi merse drept la Apostol, murmurând cu glas cântat, pătrunzător:

— In numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, acum şi pururea şi'n vecii vecilor...

Apostol crezu o secundă că speranţele lui, printr'o minune cerească, au pornit să se împlinească... Zdrobit de povara suferinţelor, se prăbuşi în genunchi, sărută cu lăcomie crucea, îşi ascunse obrajii în cutele patrafirului şi izbucni într'un hohot de plâns înăbuşit... Pieptul i se umfla subt puterea loviturilor inimii rănite în care sângele se svârcolea ca într'o temniţă de plumb. Şiroaele de lacrimi curgeau pe florile de aur ale patrafirului îmbibat cu miros de tămâie, ca un râu desfundat de o furtună năpraznică... Printre gemetele lui sacadate, glasul preotului, moale şi mângâetor, i se strecura sfios în suflet, cu vorbe simple, nemeşteşugite din care, încetul cu încetul, se închegă acolo o linişte ca pânza de zăbranic, străvezie şi totuş destul de deasă spre a cerne şi a arunca laoparte toate ispitele şi deşertăciunile lumeşti...

Când îşi veni în fire şi ridică fruntea, Apostol avea faţa albă ca hârtia şi ochii mai roşii, cu cearcăne negre, cu sclipiri potolite. Văzu o broboană de sudori pe tâmplele lui Boteanu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

care se așează pe scăunel lângă masă. Pierduse nădejdea în minunea de adineauri și, de frică să nu se ivească iarăși stafiile cu care s'a luptat atâtea ceasuri, se târî în genunchi la picioarele preotului.

— Am venit într'un suflet — vorbi Boteanu, cu voce stinsă, ștergându-și fruntea cu o batistă mare — că în Lunca nu se știa ce s'a întâmplat cu tine... M'am pomenit spre seară cu fata lui Vidor, logodnica ta, că mă cheamă degrabă să te binecuvintez... Of, inima omului!... Dar Ilona venise din capul ei la mine... Domnii de-aici hotărâseră să-ți trimită un preot militar, dealtfel tot slujitorul Domnullui... Ne-am rugat cu toții și am înduplecat pe domnul căpitan să fie milostiv...

— Părinte! zise deodată Apostol, grăbit și îngrijorat. Am vrut să scriu mamei și uite colo, hârtia neîncepută... n'am fost în stare... din pricina... Vestește-o tu, Constantine, pe urmă, după ce voi fi... după ce... Spune-i tu cum am... Să aibă grije de logodnica mea... să aibă mare grije... Căci ele, amândouă, mi-au sădit în inimă iubirea... și din iubirea lor mi-am întruchipat credința... și credința călăuzitoare... și... și...

Își ascunse fața în patrafir, în rămășițele mirosului de tămâe, murmurând cuvinte fără șir... Preotul îi mângăiă părul umed, îngânând:

— In mijlocul tuturor ispitelor vieții, ai rămas fiul părintelui tău, Apostole! N'ai uitat învățăturile lui, ci le-ai purtat pururea în sângele tău fierbinte... Ți-aduci aminte cum ne spunea, de câte ori venea prin Năsăud, serios și impunător, parc'ar fi vorbit cu niște bărbați:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Niciodată să nu uitaţi că sânteţi români!"... Vijeliile vieţii îndoae sufletul omului, dar nu pot smulge dintr'însul rădăcinile cele nepieritoare!... Plăcut este Domnului Dumnezeului nostru acela care se jertfeşte de bună voe pentru neamul părinţilor săi şi pentru credinţa lor în vecii vecilor!...

— Pentru neamul părinţilor — şopti Apostol, adâncindu-şi obrajii în mirosul de tămâe, uitând îndată cuvintele ca şi cum mintea lui n'ar mai fi fost în stare să păstreze nici un înţeles...

Intr'un târziu uşa se deschise singură, se învârti moleom în ţâţâni şi se propti de perete. In bezna pervazului stătea pretorul, ca o chemare mută... Popa Constantin se aplecă peste capul lui Apostol, blând ca un părinte care deşteaptă din somn un copilaş iubit:

— Scoală, fiule, şi fii tare în ceasul încercării din urmă precum a fost Domnul şi Mântuitorul nostru Isus Hristos...

Apostol Bologa se cutremură, dar se ridică îndată şi se uită împrejur cu ochi întrebători. Descoperind în uşă figura pretorului, îşi aduse aminte şi întinse braţul spre masă după pălăria moale, fără panglică şi roasă pe margini. Atunci îşi văzu ceasornicul, retrase brusc mâna desfăcu binişor cureluşa şi-l dădu preotului, fără să-şi arunce ochii pe cadran, zicând încet:

— Constantine, să nu mă uiţi...

Popa strânse ceasornicul în palmă, subt crucea care tremura. Apostol luă pălăria, o mototoli între degete şi privi nedumerit în ochii lui Boteanu şi apoi spre pretorul din coridor.

— Bologa... a sosit ora... Curaj! zise pretorul, dispărând imediat.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Apostol se îndreptă spre ușă, trecu pragul și, în capul treptelor, se opri uluit. Ograda era plină de soldați cu făclii aprinse, cu căști lucitoare ca la o retragere cu torțe în ajunul unei sărbători mari. Flăcările sfârâiau aspru, cu lumini roșcate, cu nouraș de fum necăcios. Casa cu biurourile diviziei își însemna contururile în coasta dealului din spate peste care vârfurile plopilor bătrâni se înălțau ca niște mâini negre implorătoare spre cerul vânăt ciuruit de stele...

Priveliștea înfioră inima lui Apostol, iar în corp simți privirile tuturor oamenilor. Il cuprinse frigul, tresări și, cu amândouă mâinile, își îndesă pălăria în cap, trăgând-o pe ochi, să nu mai vază nimic. Apoi, foarte agitat, își ridică gulerul hainei peste gâtul gol.

— Inainte! răsună deodată, peste sfârâitul torțelor, glasul pretorului, undeva, departe.

Apostol vru să pornească, dar nu-și putea urni picioarele. Preotul era lângă el. Se agăță de brațul lui, mulțumit c'a găsit sprijinul, și coborî treptele. Merse un răstimp... Imprejur auzea numai sfârâit de făclii și zgomot de bocanci târâți anevoe... Apoi, din stânga, izbucni brusc un hohot de plâns, prelung, ascuțit, acoperind tot convoiul și umplând văzduhul ca un cântec de mort... Apostol își zise că e Ilona, strânse mai tare brațul preotului, dar nu întoarse capul, nici nu ridică ochii...

Eșiră în șosea... Făcliile nu mai fâlfâiau așa de sfârâitor, parcă li s'ar fi risipit lumina și le-ar fi rămas numai fumul. In spate însă gemea mereu plânsul, tot mai stins și mai depărtat... Apostol văzu că au apucat-o în dreapta, se minună și șopti preotului, limpede și cu părere de rău:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
cey.staritransilvania.ro/mdrr1901-1937

— Unde mergem, părinte?

In suflet îi încolți, lângă părerea de rău, un firicel de nădejde care-i spunea în taină: „Poate că totuș...“ Curând însă părăsiră șoseaua, trecură pe subt un viaduct cărămiziu, apoi peste un podeț de scânduri noui...

— Doamne, unde mergem? se întreba Apostol acuma cu durere, mai ales că pe-aici nu umblase niciodată.

Nu-și simțea deloc picioarele, se mira cum poate merge fără picioare, și i se părea că plutește în aer, ca în vis. In aceeași vreme zise iarăș preotului care-i ținea crucea în față:

— Iartă-mă, Constantine, că, din pricina mea, trebue să te obosești atâta... atâta...

Drept răspuns. Boteanu murmură un crâmpei de rugăciune. Apostol nu înțelegea nimic, voia să-l întrebe ce zice, dar ținutul necunoscut îl necăjea atât de rău că uită ce-a vrut și iar se gândi, amărât: „Unde mergem?“

O bucată de vreme urcară pe un drum tăiat într'o coastă de deal. Părâul de sub podețul de scânduri noui, acuma gâlgâia gălăgios, în dreapta, la picioarele coastei... Auzind cum gâfâc oamenii împrejurul lui, Apostol șopti la urechea preotului:

— Nici nu-mi simt picioarele... parc'aș pluti...

Boteanu rosti mai tare rugăciunea, înfricoșat de cuvintele lui Apostol care atârna tot mai greu pe brațul lui amorțit...

Urcușul se isprăvi. Părâul iar murmura alături, somnoros. Lui Apostol i se părea că merge de o veșnicie pe o cărare fără sfârșit și din nou îi răsări în creeri întrebarea: „Unde mergem?“ Atunci preotul parcă se poticni și îndată prinse a se ruga cu glas mai fierbinte, cu vorbe mai grăbite.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Am sosit? întrebă Bologa, neîndrăznind să ridice ochii.

— Fii tare, fiule, fii tare! bolborosi popa Constantin, plângător.

Apoi Apostol simți iarbă sub tălpi. Și deodată picioarele începură să-l doară ca și când ar fi dus o povară peste puterile lui.

— Faceți loc!... Pe dincolo, părinte! se auzi, foarte răgușit, glasul pretorului.

Atunci Bologa, nerecunoscând glasul și vrând să vază cine a strigat, ridică fruntea și dădu cu ochii, deabia la vre-o zece pași, de un stâlp alb și lucios, cu un braț cârligat în vârf. Ștreangul se legăna puțin și legănarea aceasta îi aduse aminte cum a încercat el odinioară, cu mâinile, rezistența funiei. In lucirea albă a lemnului se deslușea ceva straniu, încât Apostol lăsă repede capul în jos...

Când deschise iar ochii, se pomeni lângă stâlp. Mâna dreaptă atinse întâmplător lemnul rece și umed ca pielea de șarpe. Se scârbi și începu să-și șteargă umezeala pe dunga pantalonului. In timpul acesta însă își plimba liniștit privirea peste mulțimea de fețe ciudate și necunoscute, parcă nici n'ar fi fost omenești, care se ascundeau sub căști lătărețe, în lumina făcliilor fumuroase. Mirosul de rășină arsă îi gâdila nările și fumul îl supăra fiindcă-i întuneca vederea. Plecă puțin capul și, aproape de picioare, văzu pământul deschis ca o rană urâtă, gălbue. Groapa nu părea adâncă și lutul era asvârlit numai în dreapta, alcătuind o movilă pe care stătea pretorul, înălțându-se deasupra tuturor ca și cum el ar fi trebuit să... In stânga, la marginea gropii, un cosciug de brad, gol, descoperit... Capacul, cu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

o cruce neagră la mijloc, zăcea alături de o cruce mare de lemn pe care scria, cu slove strâmbe: Apostol Bologa... Numele i se părea străin şi se întrebă aproape supărat: „Oare cine să fie Apostol Bologa?“

— Gata?... Gata! strigă pretorul, pe movila de pământ, fluturând o foaie de hârtie.

Apostol ascultă numai începutul sentinţei, pe urmă se uită la oamenii din preajma lui, gândindu-se că generalul n'a venit şi probabil că doarme... Lângă movila pretorului zări un doctor cu ceasul în mână: „Nu-i doctorul Meyer... nu, nu...“ La picioarele groapei recunoscu apoi pe Klapka, cu ochii plânşi, îngroziţi, care-i obosiră încât întoarse capul. La doi paşi, în stânga, stătea un ţăran, sprijinit în hârleţ, cu capul gol, cu părul asudat şi lipit pe frunte, cu obrajii umezi de lacrimi. „Uite groparul... Vidor...“ se gândi dânsul cu bucurie şi vru să-i facă un semn. Dar tocmai atunci pretorul sfârşi citirea cu glas ascuţit şi strident, ca un scârţâit de uşă cu ţâţâni ruginite, şi Apostol îşi luă seama, întrebându-se speriat ce-o să fie acuma... Peste o clipă auzi, din spate, limpede, o voce şovăitoare:

— Trebue... pe scaun...

Bologa pricepu că trebue să se suie pe scaunul care se afla lângă genunchii lui şi nu-l observase până acuma. Îi era teamă că iar nu va putea mişca picioarele... „Trebue... trebue să încerc“, îi fulgeră prin creeri. Apoi deodată se simţi cuprins în braţe. Se îngrozi. Groparul îl sărută pe obraji, apăsat, cu buzele şi mustăţile ude...

— Laoparte! răcni pretorul, spăimântat, ridicând braţele.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
cey.staritransilvania.ro/mdrr1901-1937

Apostol se urcă pe scaun și se lovi cu capul de ștreangul ce atârna de sus. Pălăria i se înfundase pe ochi. O scoase și o aruncă în groapă. In aceeași clipă izbucni un plâns gros, desperat, nestăpânit. „Cine plânge?" se gândi Bologa. Klapka se bătea cu pumnii în piept...

Atunci Apostol fu împresurat de un val de iubire izvorâtă parcă din rărunchii pământului. Ridică ochii spre cerul țintuit cu puține stele întârziate. Crestele munților se desenau pe cer ca un ferăstrău uriaș cu dinții tociți. Drept în față lucea tainic luceafărul, vestind răsăritul soarelui... Apostol își potrivi singur ștreangul, cu ochii însetați de lumina răsăritului... Pământul i se smulse de sub picioare. Își simți trupul atârnând ca o povară. Privirile însă îi sburau, nerăbdătoare, spre strălucirea cerească, în vreme ce în urechi i se stingea glasul preotului:

— Primește, Doamne, sufletul robului tău Apostol... Apostol... Apostol...

Bocșa Montană
Berta 24/IV 1940

SFÂRȘIT

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

C

Dr. Gavriliu Teofil
Stud. Teolog
1931

S'A TIPĂRIT CARTEA ACEASTA IN ATELIERELE SOC. ANONIME „CARTEA ROMÂNEASCĂ“ IN LUNA AUGUST ANUL 1926, IN BUCUREȘTI.

Gavriliu 100 Fl